

Kungl. Maj:ts Beskrifning i Munkösa

✓ ✓
(33)

Avd: HP

Grupp: 80

Mål: Ea/W

Ärendet "W"

sept. 1951

— 1955

2

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Politiska avdelningen

Avdelningschefen

Stockholm den 3 september 1951.

Personligt och strängt förtroligt

P 2

1 bil.

INK. BEK. MOSKVA		
D. No 2 559		
3 sept. 1951		
AVD P	GR 2	INDL

Broder,

I anslutning till detsamtal Kabinettsssekreteraren helt nyligen hade med Dig rörande Raoul Wallenberg får jag härmed för Din personliga och strängt förtroliga kännedom översända en promemoria angående de olika spår i Wallenberg-affären, som leda till Moskva med omnejd. Det vore otvivelaktigt av stort värde, om Du med utgångspunkt från uppgifterna i promemorian om olika fängelser och läger ville söka införskaffa uppgifter om dessas användning och belägenhet etc., som kunna tänkas vara av intresse i sammanhanget; onödigt att säga att fallet Wallenberg icke bör beröras vid de samtal Du må ha i denna angelägenhet med Dina kolleger i Moskva.

*Min tillgione
Per Sahlgren*

Ambassadören S o h l m a n ,
M o s k v a .

Strängt förtroligt.P.M.

ang. Moskva-spåren i affären Raoul Wallenberg.

Av de uppgifter, som inkommit till utrikesdepartementet angående Raoul Wallenbergs öde efter försvinnandet den 17 januari 1945, tyda ett flertal på att Wallenberg förts till Ryssland. Åtskilliga källor uppge, att han förts till Moskva eller dess omnejd. Spåren behandlas här nedan i kronologisk ordning med hänsyn till uppgivna tidpunkter för Wallenbergs vistelse i olika fängelser och läger. (undantag 1) ^{nytt spår p.6)} Den svenske journalisten Edvard af Sandeberg, som togs tillfånga av ryssarna vid Berlins fall i maj 1945 och hölls internerad i Ryssland till sommaren 1946 har i en i maj 1949 till utrikesdepartementet avgiven redogörelse berättat, att han under de första 8 veckorna av sin fångenskap i Butyrki-fängelset i Moskva delade cell med en tysk soldat vid namn Hille. Denne hade redan några dagar efter Sandebergs ankomst till fängelset frågat Sandeberg, om han kände en landsman vid namn Raoul Wallenberg. Sandeberg visste inte då, vem Wallenberg var, ty vid Sandebergs avresa från Sverige hade ännu intet skrivits om Wallenberg.

Hille berättade, att han i ett av de båda fängelserna Ljublanka eller Leforta suttit i samma cell som Raoul Wallenberg och dennes chaufför. Sandeberg tillägger, att Hilles fångenskap tillsammans med Wallenberg måste ha infallit under sommaren 1945.

2) Från Butyrki-fängelset transporterades Sandeberg den 24 november 1945 till Krasnigorsks krigsfängelägar. Sandeberg frigavs därifrån och kom till Moskva den 2 april 1946, där han måste stanna en vecka i en kasern, som utgjorde något slags genomgångsläger för skilda kategorier folk, vilka väntade på transport. Det var dels frigivna civilinterner, dels ryska soldater, vilka inte haft sina papper i ordning,

dels polacker och andra, som deltagit på ryssarnas sida i kriget, dels folk från Balkan, som låtit frivilligt arbetsmobilisera sig och vilka tid i Ryssland utlupit. Sandeberg blev genast bekant med en rumän, kallad "Carl", tillhörande sistnämnda kategori. Sandeberg anför följande i sin rapport till departementet: "Så snart 'Carl' fick reda på att jag var svensk, frågade han mig, om jag kände Raoul Wallenberg. Han berättade, att han varit arbetskamrat med svensken vid en industri-anläggning i närheten av Moskva. Wallenberg hade vid ett tillfälle försökt fly för att taga sig till svenska beskickningen men blivit upptäckt och återförd. Därefter hade han transporterats till någon annan arbetsplats, som låg längre bort från den ryska huvudstaden och samtidigt hade 'Carl' förts till kasernen i Moskva för vidare befordran till Rumänien. När jag träffade 'Carl' hade han varit där i två månader, varav följer, att Wallenbergs flyktförsök och borttransport måste ha skett någon gång omkring månadsskiftet januari - februari 1946. När jag lämnade Moskva den 9 april i riktning mot Frankfurt - Oder var 'Carl' fortfarande kvar i kasernen. Han fick emellertid halvannen månad senare komma med en transport över Odessa."

Sandeberg hade glömt 'Carls' fullständiga namn och av försiktighetsskäl förstört en anteckning om hans adress. Sandeberg erinrade sig emellertid, att 'Carls' bästa vän i Moskva-kasernen var en ung amerikan vid namn Rudolph Sambold.

Sambold har efterforskats genom utrikesdepartementets försorg och man lyckades den 6 december 1950 komma i förbindelse med honom i Förenta Staterna. Han bekräftade därvid, att han träffade en rumänsk jude vid namn Stefan Carl "in a camp in Moscou" i april 1946. Sambold lämnade Stefan Carls adress i Cluj, Rumänien, som visade sig vara riktig. Carl hade aldrig nämnt något om Wallenberg för Sambold. Den sistnämnde bekräftade, att han samtidigt träffat Sandeberg i samma "camp".

Kontakt har sökts genom Israels beskickning i Bukarest, som uppmanat Stefan Carl att besöka Bukarest. Den 25 mars 1951 kallades kanslisten Rönnhedh till Israels beskickning för att personligen få tillfälle att tala med Stefan Carl. Carl, som tidigare på dagen besökt Israels beskickning, kom emellertid ej tillbaka. Beskickningschefen höll för troligt, att Carl ej vågade sammanträffa med Rönnhedh.

Rönnhedh rapporterar i övrigt (hbr 28.3.51 till Dahlman):

"Hr Halevi hade av såväl sin minister som av mig i förväg orienterats om de upplysningar, vilka vi önskade erhålla och han hade tidigare under dagen haft ett samtal med bemälda Stefan Carl, som bekräftade, att han år 1946 i Moskva en gång sammanträffat med Raoul Wallenberg. Detta hade skett vid ett tillfälle, då han besökte ett ryskt s.k. 'Repatrieringsamt' för att ordna formaliteterna i samband med sin avresa från Sovjetunionen. Wallenberg hade, eskorterad av två vakter, samtidigt anlant till nämnda myndighet från något slags läger. De

hade sedan under väntan på att få företräde haft tillfälle samtala under ett par timmar, varför Carl även nu med säkerhet kunde erinra sig, att det verkligen var Raoul Wallenberg med vilken han talat."

Envoyén Allard har, efter kontakt med Israels beskickning i Bukarest, i telegram den 20 juni 1951 lämnat kompletterande upplysningar om Stefan Carls samtal med herr Halevi. Allard meddelar sålunda, att Halevi, som vid Stefan Carls besök i Bukarest haft ett långt samtal med denne, funnit honom vederhäftig. Stefan Carl hade i huvudsak berättat följande.

Vid de tyska truppernas ankomst till Rumänien flydde han till Sovjetunionen, där han under hela kriget utförde krigsviktigt arbete utan att vara tvångsmobiliserad. Efter krigets slut sökte han återvända till Rumänien och besökte i sådant syfte en tid nästan dagligen en repatrieringsbyrå i Moskva. I väntrummet, där ett flertal personer alltid uppehöllo sig, hade han en dag samtalat med en man, som sade sig vara svensk och heta Wallenberg. Samtalet hade förts på tyska, som båda behärskade. Wallenberg kom från ett arbetsläger utanför Moskva och var åtföljd av vakter därifrån. Han tilläts dock att fritt röra sig i väntrummet och kunde samtala med vem han önskade. Stefan Carl hade träffat Wallenberg blott vid detta enda tillfälle och kunde nu icke längre erinra sig Wallenbergs klädsel eller i detalj beskriva hans utseende. Sammanträffandet skulle ha ägt rum sommaren 1946. Wallenberg hade vid sammanträffandet i repatrieringsbyrån icke uppgivit sitt förnamn utan blott omnämnt, att han var svensk och hette Wallenberg. Halevi hade haft det intrycket, att samtalet mellan Stefan Carl och Wallenberg varit mycket kort. Synbarligen hade de personer, som befunno sig i väntrummet för att fördriva tiden frågat varandra, om namn, nationalitet, uppehållsort etc. Stefan Carl, som återvände till Rumänien under senare delen av 1946, hade, då han i Moskva träffade Wallenberg, aldrig förut hört denne omtalas och saknade likaledes kännedom om hans verksamhet i Budapest.

Halevi, som numera förflyttats som legationsråd till Israels beskickning i Rom, har omedelbart före sin avresa den 2 juli 1951 från Bukarest meddelat, att man konstaterat, att Stefan Carl är medlem i kommunistiska partiet. Han är anställd som kassör i ett företag. Han anses vara en pålitlig person och är ogift. Föräldrarna, med vilka han står i

nära förbindelse, bo även i Cluj och förefalla vilja emigrera till Israel.

En egendomlighet är, att Stefan Carl under samtalet med Halevi lämnat uppgiften, att Wallenberg sagt sig ha blivit omhändertagen av ryssarna i Berlin. Allard framhåller, att detta tyder på en förväxling med Sandebergs uppgifter. Då Stefan Carl och den danske krigsfängesekreteraren Christiansen (se Sandebergs berättelse) hade sällskap på hemresan från Moskva via Odessa, föreligger ytterligare en möjlighet till en minnesförskjutning hos Stefan Carl - även Christiansen tillfångatogs nämligen av ryssarna i Berlin.

Sandebergs och Stefan Carls uppgifter strida i flera avseenden mot varandra. Sandeberg uppgav, att Stefan Carl sagt sig vara arbetskamrat med Wallenberg, medan Stefan Carl nu påstår, att han blott en gång, sommaren 1946 - efter det att Sandeberg farit hem - sammanträffat med Wallenberg på en repatrieringsbyrå i Moskva. Man bör emellertid räkna med att båda - flera år efter händelserna ifråga - kunna ha misstagit sig ifråga om detaljer. Härtill kommer, att Sandeberg själv framhållit, att han lidit av undernäring och därav följande dåligt minne. Det är uppenbarligen nödvändigt att få till stånd ett ingående samtal med Sandeberg för att söka få klarhet på de punkter, där hans och Stefan Carls uppgifter strida mot varandra. Genom Israels beskickning i Bukarest fortsätts försöken att komma i kontakt med Stefan Carl, varvid man bl.a. skall söka utröna om han önskar emigrera. I sådant fall kommer Israels legation att på allt sätt underlätta genomförandet av hans planer. Om mannen kommer i fria förhållanden, skulle givetvis undersökningarna i ärendet oerhört underlättas, vartill komme värdet av att ha ett vittne, som kan bekräfta, att Wallenberg år 1946 fanns i rysk hand.

3) Den 21 augusti 1947 infann sig en i Finland född kvinna på polisstationen i Kumla och berättade, att hon kände en finsk medborgare, vars namn hon först icke vågade nämna men vid ett senare tillfälle uppgav vara en chaufför Paul Nordström, Jakobstad, Finland, som skulle ha omtalat för henne, att han visste, att "det svenska sändebudet Wallenberg" fanns i ett läger utanför Moskva i augusti månad 1946. Nordström hördes den 3 januari 1948 i Jakobstad av en tjänsteman från svenska beskickningen i Helsingfors, varvid Nordström försäkrade, att han aldrig träffat eller sett Wallenberg. Han hade emellertid talat med svensken af Sandeberg och under en tid bott i samma barack som denne.

Spåret har sedermera fullföljts och kontakt etablerats med Nordström den 5 juni 1951 i Jakobstad. På direkt fråga vad han kände till om Raoul Wallenberg, svarade han, att han av någon hört berättas, att det fanns en svensk vid namn Wallenberg i rysk fångenskap. Vem denne någon var, som berättade detta, kunde Nordström icke erinra sig, och han kunde icke med säkerhet säga, när han hört detta berättas. I lägret hade han talat med svensken af Sandeberg, men med honom hade han icke diskuterat fallet Wallenberg. Han kunde icke erinra sig, om uppgiften om att Wallenberg skulle vara rysk fånge lämnats till honom före eller efter sammanträffandena med Sandeberg. På fråga om Nordström fattat uppgiften om Wallenbergs fångenskap så att detta innebure, att Wallenberg skulle ha befunnit sig i samma läger som Nordström och Sandeberg (Krasnijgorsk) svarade Nordström, att hans sagesman visserligen icke sagt, att Wallenberg befann sig i Krasnijgorsk-läget, men med hänsyn till att någon förbindelse med andra läger icke förekom med mindre någon transporterats från ett läger till ett annat, så utgick Nordström från att Wallenberg måste ha befunnit sig i Krasnijgorsk-läget och, närmast då i den särskilt inhägnade barack i vilken enligt vad Nordström hört berättas skulle ha förvarats "professorer och generaler".

Nordström ombads särskilt att ge en beskrivning på Krasnijgorsk-läget. Han förklarade, att läget, som hade nr. 27 som ordningsnummer, egentligen bestode av tre olika läger, belägna på ett avstånd av 2 1/2 - 3 km från varandra. Krasnijgorsk ligger omkring 28 km utanför Moskva, men Nordström kunde icke säga i vilket väderstreck läget var beläget med utgångspunkt från Moskva. Nordström hade under sin interneringstid i Ryssland varit i olika läger och kom troligtvis någon gång under 1944 till Krasnijgorsk. Huruvida de olika avdelningarna inom läget hade någon särskild beteckning kunde Nordström inte yttra sig om. Då han flyttades över till Krasnijgorsk, kom han till en mindre avdelning, som må betecknas med bokstaven A. Då Nordström vistats i denna avdelning under någon tid, började avspärrningsarbete för en av barackerna, i det att man inhägnade denna barack med taggtråd och utsatte särskilda vakter. I samband med att arbetet på specialbarackens iordningsställande blev fär-

digt, flyttades Nordström tillika med andra interner över till en annan avdelning, som må betecknas med bokstaven B. Det var i specialbaracken i avdelning A, som "professorer och generaler" förvarades. Bevakningen av denna barack var mycket sträng och fångarna där fingo icke tala med andra i avdelning A befintliga fångar, icke ens genom taggtrådsstängslet. Endast ryska soldater hade tillträde till baracken för avlämnande av mat till de internerade. Sammanlagt torde det ha funnits mellan 7 - 8.000 internerade och krigsfångar i avdelningarna A och B, med 7 - 9 baracker i varje avdelning. Nordström var kvar i avdelning B till någon tidpunkt på sommaren 1946, då han flyttades till ett läger i Leningrad, varifrån han frigavs någon gång i oktober 1946.

Ett samtal med Sandeberg för jämförelse av de av Nordström lämnade uppgifterna är nödvändigt.

4) Sedan vissa uppgifter rörande Wallenberg, som sades häröra från en ungersk flykting i Schweiz, Johann von Korody Katona, publicerats i Aftonbladet, besökte en tjänsteman från beskickningen i Bern honom den 12 april 1951. Mannen gjorde ett vårdat intryck och redogjorde "på ett lugnt och tämligen redigt sätt" för vad han uppgav sig veta om Wallenberg. Han hade i Budapest-fängelset "Gyűjtőfogház" sammanträffat med den ungerske politikern Béla Lukács och haft tillfälle till några korta samtal med denne. Därvid hade de båda herrarna bl.a. talat om personer de gemensamt kände till. Lukács hade nämnt namnet på flera ungerska politiker däribland greve Bethlen och högre officerare, vilka samtidigt med Lukács - tidpunkten var någon gång år 1946 - varit i ett koncentrationsläger omkring 100 km från Moskva. (Korody kom nu endast ihåg, att lägrets namn enligt Lukács börjat på K.) Vid ett av samtalen hade Lukács fällt orden "den svenske legationssekreteraren Wallenberg var också där". Av yttrandet hade dock ej framgått, om Lukács själv råkat Wallenberg eller hur han eljest visste om dennes därvaro.

Lukács befinner sig enligt vad som utrönts f.n. i ett ungerskt fängelse i Vac, en ort 45 km från Budapest.

5) En fru Sandellav finsk härkomst, bosatt i Göteborg, synes ha lämnat vissa uppgifter om Wallenberg, vilka den 23 november 1947 publicerades i Ny Tid. Hon hade under ett besök hos släktingar i Finland på en resa i slutet av juni eller i början av juli 1947 med fartyget Teisko mellan Teisko och Tammerfors på sjön Näsijärvi kommit att höra ett samtal mellan två kvinnor angående en nyss från

Ryssland hemkommen fånge, som var bror till en av kvinnorna. Systemen hade sagt, att hennes bror i Ryssland varit kamrat med en svensk, som hette Wallenberg. Fru Sandell uppgives ha lämnat alla upplysningar i ärendet till fru Mia Leche Löfgren som vidarebefordrat dem till fru Maj von Dardel.

6) Nyligen har en baron Kurt von Holzhausen (se hbr 16.8. 51 Hammar skjöld, Wien - Dahlman), som varit krigsfånge i Ryssland, berättat följande. Holzhausen hade under slutet av kriget tillfångatagits och så småningom i januari 1946 hamnat i ett läger i Tjerepowitz (norr om Wolodka (Wologda ?) x), där han stannat till september 1947, då han överförts till Ivanowo. Under sin vistelse i Tjerepowitz hade han ofta talat med en österrikisk reservkapten, Martin Weiss, född 1898, vilken tillhört en hög stab (Oberfeldkommandantur) i Lublin. och där tillfångatagits i mitten av sommaren 1944. Han hade tillsammans med sin chef, en general Moser, under 1944 förts till Butirka-fängelset i Moskva, där han stannat i nio månader till omkring mitten av 1945. I Butirka hade han sammanträffat med en svensk diplomat, Holzhausen ville t.o.m. minnas, att han nämnt namnet Wallenberg. Holzhausen hade enligt egen uppgift särskilt fäst sig vid denna Weiss' berättelse, då han ej kunnat förklara för sig, vad en neutral svensk diplomat hade att göra i ett sovjetiskt statsfängelse. Weiss har troligen icke återvänt ur fångenskapen, men saken undersökes. Man försöker också komma i förbindelse med en annan person, för vilken Weiss kan ha berättat sin historia.

Här bör givetvis observeras, att Sandeberg våren 1945 vistades i Butirka-fängelset i Moskva, varför möjligheten av en förväxling mellan honom och Wallenberg ej får förbises. Ett samtal med Sandeberg är även i detta fall nödvändigt.

I samband med efterforskningarna av Wallenberg ha uppgifter framkommit om andra personers öden, som kunna tänkas vara av visst intresse. Om det kan visas, att ryssarna efter krigets slut i många fall underkastat utlännningar, som för-

x) Anm.

Namnen Tjerepowitz och Wologda förekomma även i handlingarna angående Nordström. Sålunda synes den av Nordström nämnde Dr. Paaso ha träffat den i Nordströms berättelse likaledes omnämnde Hausmann i "Tserepowets" - och "Wologda"- lägren.

modats intaga en framskjuten ställning i sina hemländer, en likartad behandling, t.ex. genom att internera dem i särskilda fångelser eller läger, avskilda från övriga fångar, skulle man analogivis kunna dra vissa slutsatser beträffande det öde, som må ha vederfarits Wallenberg.

En genomgång av handlingarna i Wallenberg-ärendet ger också stöd för uppfattningen, att ryssarna hållit prominenta utländska fångar avskilda från andra "vanliga" fångar. Detta förhållande framgår redan av vad tidigare här anförts. Ytterligare några exempel ur Wallenbergs dossierer må nämnas här nedan.

1) De båda av ryssarna i Budapest i februari 1945 anhallna schweiziska diplomaterna Feller och Meijer kvarhölls i Ryssland under nära ett års tid utan angivande av någon som helst anledning. De fördes till ett fängelse i Moskva i vilket de vistades under hela interneringstiden. (hbr Björck, Bern - Engfeldt, 16.8.51.) Feller och Meijer veta emellertid icke, om det fanns några andra framstående fångar i ifrågavarande fängelse. De hölls emellertid avskilda från de andra fångarna i fängelset. I den järnvägsvagn med vilken de efter arresteringen transporterades från Lemberg till Moskva funnos flera betydande fångar såsom:

SS-generalen Pfeffer Wildenbruch, f.d. tysk kommandant i Budapest
Chefen för Pfeffer-Wildenbruchs stab, Lindenau,
General Hindy, f.d. ungersk kommandant i Budapest,
Herr Ojszazu, f.d. chef för informationstjänsten i ungerska
Honved-ministeriet,

2) Furst Ladislaus von Lonyay, som varit krigsfånge i Ryssland, berättar följande (hbr Belfrage, Wien - Engfeldt, 27.7.51).

Genom uppgifter av en tysk medfånge, som med sönderfrusna fötter en dag förts till ett sjukhus i närheten av Woronietz, där Lonyay tillfälligt legat intagen, hade han erfarit, att det ca 300 km nord-öst om Moskva funnes ett s.k. "Schweigelager" i vilket sutte 5 à 600 internerade, huvudsakligen allierade eller neutrala, vilka alla hade det gemensamt, att de voro av en viss betydelse i sina respektive hemländer samt fått se för mycket av det sätt, varpå ryska vederbörande behandlade sina krigsfångar för att någonsin kunna tänkas få återvända till sina hemländer. Detta läger vore betydligt strängare bevakat än eljest är vanligt och låge helt avskilt från all bebyggelse. Fångarna hölls här komplett avskilda från yttervärlden. Till historien hör, att när man på sjukhuset ifråga efter 48 timmar kommit underfund med att tysken flytt just från detta

läger, han omedelbart borttransporterades och sedermera ej
avhörts.

Stockholm den 3 september 1951.

(Stig Engfeldt)

V
KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Politiska avdelningen

Avdelningschefen

Stockholm den 29 september 1951.

Strängt förtroligt. 1 bil.

P 2

WD Broder,

pb. Med tack för Ditt handbrev den 16 september får jag
härmed enligt önskan översända en här tagen avskrift.

Min tillgivne
Per Salomon

Ambassadören S o h l m a n ,
M o s k v a .

Avskrift av strängt förtroligt handbrev från Ambassadören
Sohlman, Moskva, till Utrikesrådet Dahlman, Utrikesdeparte-
mentet, dagtecknat den 16 september 1951.

I anledning av Ditt brev den 3 innevarande månad ber jag
för dagen blott få meddela att enligt uppgift från ryskt privat
håll - en omständighet varför den bör betraktas såsom preliminär
och behandlas med stor försiktighet - det f.n. skall finnas fyra
huvudfängelser här i staden, nämligen det bekanta Lublianka, Le-
fortskaja, som är beläget i en från Peter den Store känd och an-
tagligen efter en av hans franska medarbetare uppkallad del av
staden, Danilovskaja, i förlängningen av Narodnaja Ulitza och
antagligen inrymt i ett tidigare kloster med samma namn, samt
slutligen Leskaja. Var det sistnämnda ligger kunde jag icke ut-
röna då jag icke ansåg lämpligt att för tillfället fortsätta kon-
versationen med vederbörande om detta tema helst jag icke kunde
hitta någon ofarlig uppslagsända. Samtalet fördes på sådant sätt
att även om det inrapporteras till sovjetiska vederbörande det-
samma visserligen - som allt vad utlänningar i missionschefs
ställning fråga - torde noteras men endast sättas i samband med
den internationella aktionen mot tvångsarbetet.

Min sagesman uppgav vidare att medan tidigare politiska
fångar huvudsakligen hållits fängslade i Lublianka och Botyrskaja
numera, så vitt han visste, ingen dylik fördelning av klientelet
göres mellan de olika fängelserna i Moskva. Samtidigt nämnde han
att dessa f.n. nyttjas såsom rannsakningsfängelser och att dömda
fångar föras därifrån till arbetsläger för avtjänande av frihets-
straff. Tidigare hade ett antal dylike läger funnits i Moskwans
omedelbara närhet men min sagesman påstod sig ha intryck av att
de i flertalet fall numera förlagts till längre bort belägna or-
ter. Av egna iakttagelser att döma torde dock ett visst antal
fångar - av vad slag kan jag givetvis icke bedöma - alltjämt

sysselsätts med arbeten på byggen och vägar i och kring Moskva. En del läger torde finnas kvar även här - något som ju min sagesman icke heller förnekade.

Med hänsyn till ärendets delikata natur måste jag som Du förstår gå fram med stor försiktighet, även bland utlänningarna, vid de anbefallda efterforskningarna. Skulle jag själv börja ställa frågor till kollegorna komme saken snart att bli kommenterad - så liten är nämligen härvarande diplomatiska corps. Viskar man en fråga i skogen får man ekot åter i form av ett bestämt påstående. Vad jag nu sagt gäller givetvis icke några av mina stormaktskollegor. Men dessa kunna å andra sidan helt säkert icke på rak arm ge mig svar utan att först fråga sina närmaste medarbetare, vilket omedelbart skulle sätta igång pratvarnen. Under sådana förhållanden har jag beslutat mig för att i betryggande former och på sätt som icke kan vara ägnat väcka den björn som ev. sover utnyttja de få möjligheter som kunna erbjuda sig för mig personligen att vid tillfälliga samtal med enskilda ryssar inhämta ytterligare informationer i ärendet. Samtidigt har jag bett Juhlin Dannfelt att med stor försiktighet sondera någon av sina amerikanska kollegor i samma syfte.

Slutligen vill jag än en gång understryka vad jag sade Engfeldt nämligen att ett sändebud här i landet såsom förhållandena äro icke kan taga kontakt med enskilda namngivna sovjetmedborgare i hopp om att få några som helst informationer i ett ärende som detta - om han nu överhuvudtaget skulle lyckas få fatt på vederbörande. Däremot skulle man genom ett dylikt tillvägagångssätt helt säkert väcka myndigheternas uppmärksamhet och dessutom ge stoff till en diplomatisk incident.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Sohlman/RR
Telegram

Moskva den 1 oktober 1951		
N:o	BUD chiffer	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

BUD
02-

Exp. 1.10. kl. 2230/ *R.*

Cabinet

Stockholm

Dnr. 170. Kabinettsssekreteraren personligen.

Av tre alternativen förefaller mig det andra med viss detalj-
läggning argumenteringen att föredraga i allt fall såsom första
schackdrag. Dock tror jag icke man bör beröra saken, förrän klart
vi icke genom bedrivna undersökningarna kunna få fram faktiskt
underlag för underhandsfråga resp. demarche. Ty även om man bör
räkna med risken, ryssarna medvetna vissa kontakter, måste deras
uppmärksamhet därigenom förutsättas skärpas och fortsatt utred-
ning därför försvåras. Alternativ tre tror jag, liksom Du, icke
erbjuder stora utsikter, varför det under alla omständigheter icke
synes böra tillgripas förrän ev. efter negativt resultat alterna-
tiv två. Alternativ ett förefaller mig principiellt osympatiskt
och dessutom knappast att tillråda med hänsyn den karaktär vi
trots allt önska ge våra förbindelser även med Sovjet. Om det-
samma i konkret fall skulle ha utsikt lyckas svårt bedöma utan
närmare uppgifter personen etc. Min schweiziske kollega, med vil-
ken jag talat helt allmänt, om deras erfarenheter, och givetvis
utan att ens nämna, att vi ha ett dylikt fall, har sagt sig tro,
att ryssarnas åtgärd beträffande schweizarna berodde på, att de
önskat för alla eventualiteter behålla dem såsom gisslan. Då det-
ta visade sig icke behövt, eftersom de ryska internerna Schweiz
repatrierades, släpptes vederbörande diplomater. Något utbyte så-
som i danska fallet skulle enligt honom icke ha skett. Av intresse

skulle vara veta, huruvida Bern nu överväger dylika extrema åtgärder, för att uppnå ryskt utresetillstånd för kända schweiziska medborgare- på min kollega förefaller det icke så. Vid vårt ställningstagande till alternativ ett bör hänsyn också tagas till möjligheten ryssarna faktiskt icke ha vederbörande svensk i sin hand.

Sohlman.

Telegram i BUD - chiffer från
UTRIKESDEPARTEMENTET

Avsant den 11/2 1952 kl. 1930

Ankom den 11/2 1952 kl. 2257

Löst den 11/2 1952 kl. 1030 *h*

WJ
Svensk

Moskva

Andersson *valst*

Dnr. 9. Strängt Hemligt.

För Bergström. Excellensen har i dag till Rodionov överlämnat note med begäran om Raoul Wallenbergs snara återförande till Sverige. Notan kurirsändes med tisdagens flyglägenhet.

Cabinet.

Coll:

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Stockholm den 11 februari 1952.

Strängt förtroligt och personligt. 1 bil.

Politiska avdelningen

Avdelningschefen

INK. BESK. MOSKVA		
D. No	2	151
15 febr. 1952.		
AVD.	GR.	MAL.

Broder,

Andersson S. S.

Såsom Du redan erfarit, har utrikesministern idag till
ambassadör Rodionov överlämnat en note med begäran om Raoul
Wallenbergs snara återförande till Sverige. En avskrift av
noten bifogas för Din strängt personliga och förtroliga kän-
dom. Övriga erforderliga informationer i ärendet ha delgivits
Sohlman.

*Sin tillgivne
Sven Sohlman*

t.f. Chargé d'Affaires Hichens Bergström,
Moskva.

Vice utrikeskommissarien Dekanosov meddelade i en skrivelse den 16 januari 1945 dåvarande svenske ministern i Sovjetunionen S. Söderblom följande:

"Enligt meddelande från Budapest har i den av sovjettrupperna erövrade delen av staden vid Benczargatan påträffats svenske undersåten herr Raoul Wallenberg, som uppgav sig vara den sekreterare vid svenska beskickningen i Ungern, varom vi underrättat mig i Edert brev av den 31 december förra året. Enligt uppgift av herr R. Wallenberg befinna sig övriga medlemmar av svenska beskickningen i stadens västra del. Åtgärder till skydd av herr R. Wallenberg och dennes egendom hava vidtagits av de sovjetiska militärmyndigheterna."

Några månader senare inbjöd dåvarande sovjetryska ambassadören Madame Kollontay dåvarande utrikesminister Günthers maka till sitt hem och meddelade henne bland annat, att Wallenberg fanns i livet i Sovjetunionen och behandlades väl. En liknande försäkran har enligt uppgift redan i februari 1945 lämnats hans moder fru Maj von Dardel av Madame Kollontay.

Såsom torde vara Sovjetunionens Ambassad bekant, riktade det svenska sändebudet i Moskva efter mottagandet av

Till de Socialistiska Rådarepublikernas Unions Ambassad,
Stockholm.

skrivelsen den 16 januari 1945 på uppdrag av sin regering ett flertal såväl skriftliga som muntliga framställningar till Sovjetunionens regering i syfte att få veta Wallenbergs uppehållsort och få honom återförd till Sverige. Till svar på dessa framställningar meddelade Sovjetunionens dåvarande vice utrikesminister A. Vysjinski i ett brev den 18 augusti 1947 till Sveriges minister i Moskva R. Sohlman, att efter den 14 januari 1945 "noggranna undersökningar och efterforskningar efter Wallenberg verkställda, vilka emellertid icke lett till positiva resultat" samt att "alla ytterligare åtgärder, som vidtagits efter den 30 januari innevarande år för undersökning av meddelandet angående Wallenberg och för efterforskning av honom, ha icke krönts med framgång."

Efter mottagandet av vice utrikesminister Vysjinskis skrivelse hade svenska myndigheterna fortsatt sina efterforskningar i syfte att vinna klarhet om Wallenbergs öde. Därvid ha undersökts uppgifter, som tytt på att Wallenberg skulle ha dödats i Budapest, uppgifter att han skulle finnas utanför Sovjetunionens område och uppgifter att han skulle finnas inom Sovjetunionen. Trots det negativa svar, som Sovjetunionens regering på sistnämnda punkt avgivit, ha nämligen de svenska myndigheterna med hänsyn till förhållandena efter kriget icke velat utesluta möjligheten, att Wallenberg kunde finnas inom Sovjetunionen utan att hans uppehållsort och identitet vid de omfattande undersökningar, som Sovjetunionens regering företagit, kunnat fastställas. De av de svenska myndigheterna bedrivna efterforskningarna ha utförts med den största noggrannhet och under sträng prövning av materialets trovärdighet. Materialet har under senaste året avsevärt ökats. Det föreligger ett antal utsagor, som styrka, att Wallenberg fr.o.m. år 1945

befunnit sig i fängsligt förvar i Moskva, tidvis i Lefortovskajafängelset.

Med utgångspunkt från att Wallenberg sålunda funnits inom Moskva-området, torde det vid en förnyad undersökning vara möjligt för Sovjetunionens regering att fastställa Wallenbergs uppehållsort och öde.

Svenska regeringen anhåller med stöd av det anförda, att Sovjetunionens regering vidtager de för Wallenbergs snara återförande till Sverige erforderliga åtgärderna.

Svenska regeringen vill slutligen understryka, att den fäster stor vikt vid detta ärende, vars lyckliga lösnings skulle på ett värdefullt sätt stärka de goda förbindelserna mellan Sovjetunionen och Sverige.

Stockholm den 11 februari 1952.

Vice utrikeskommisarien Bekanosov meddelade i en skrivelse den 16 januari 1945 åtvarande svenske ministern i Sovjetunionen S. Söderblom följande:

"Enligt meddelande från Budapest har i den av sovjettrupperna erövrade delen av staden vid Benczurgatan påträffats svenske underoffitern herr Raoul Wallenberg, som uppgav sig vara den sekreterare vid svenska beskickningen i Ungern, varom vi underkunnat mig i Edert brev av den 31 december förra året. Enligt uppgift av herr R. Wallenberg befinna sig övriga medlemmar av svenska beskickningen i stadens västra del. Åtgärder till skydd av herr R. Wallenberg och dennes egendom hava vidtagits av de sovjetiska militärmyndigheterna."

Några månader senare inbjöds dåvarande sovjetryska ambassadören Madame Kollontay dåvarande utrikesminister Günthers maka till sitt hem och meddelade henne bland annat, att Wallenberg fanns i livet i Sovjetunionen och behandlades väl. En liknande försäkran har enligt uppgift redan i februari 1945 lämnats hans moder fru Maj von Bardel av Madame Kollontay.

Älsen torde vara Sovjetunionens Ambassad beaktat, riktede det svenska sändebudet i Moskva efter mottagandet av

Till de Socialistiska Rådrepublikenas Unions Ambassad,
Stockholm.

skrivelsen den 16 januari 1945 på uppdrag av sin regering ett flertal såväl skriftliga som muntliga framställningar till Sovjetunionens regering i syfte att få veta Wallenbergs uppehållsort och få honom återförd till Sverige. Till svar på dessa framställningar meddelade Sovjetunionens dåvarande vice utrikesminister A. Vysjinski i ett brev den 13 augusti 1947 till Sveriges minister i Moskva R. Schönan, att efter den 14 januari 1945 "noggranna undersökningar och efterforskningar efter Wallenberg verkställes, vilka emellertid icke lett till positiva resultat" samt att "alla ytterligare åtgärder, som vidtagits efter den 30 januari innevarande år för undersökning av meddelandet angående Wallenberg och för efterforskning av honom, ha icke kröntes med framgång."

Efter mottagandet av vice utrikesminister Vysjinskis skrivelse ha de svenska myndigheterna fortsatt sina efterforskningar i syfte att vinna klarhet om Wallenbergs öde. Därvid ha undersökts uppgifter, som tytt på att Wallenberg skulle ha öcats i Budapest, uppgifter att han skulle finnas utanför Sovjetunionens område och uppgifter att han skulle finnas inom Sovjetunionen. Trots det negativa svar, som Sovjetunionens regering på sistnämnda punkt avgivit, ha nämligen de svenska myndigheterna med hänsyn till förhållandena efter kriget icke velat utesluta möjligheten, att Wallenberg kunde finnas inom Sovjetunionen utan att hans uppehållsort och identitet vid de omfattande undersökningar, som Sovjetunionens regering företagit, kunnat fastställas. De av de svenska myndigheterna bedrivna efterforskningarna ha utförts med den största noggrannhet och under sträng prövning av materialets trovärdighet. Materialet har under senaste året avsevärt ökats. Det föreligger ett antal utsagor, som styrka, att Wallenberg fr.o.m. år 1945

befunnit sig i fängsligt förvar i Moskva, tidvis i Lefortovskafängelset.

Med utgångspunkt från att Wallenberg sålunda funnits inom Moskva-området, torde det vid en förnyad undersökning vara möjligt för Sovjetunionens regering att fastställa Wallenbergs uppehållsort och öde.

Svenska regeringen anholder med stöd av det anförda, att Sovjetunionens regering vidtager de för Wallenbergs snara återförande till Sverige erforderliga åtgärder.

Svenska regeringen vill slutligen understryka, att den fäster stor vikt vid detta ärende, vars lyckliga lösning skulle på ett värdefullt sätt stärka de goda förbindelserna mellan Sovjetunionen och Sverige.

Stockholm den 11 februari 1952.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

RS/IB

15, ✓
Moskva den 21 februari 1952. 19

Strängt förtroligt.

1 bil.

N:o

2/69

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

SP

GR.

80

MÅL.

8a

Broder,

I enlighet med vad vi överenskommo ber jag nu,
tyvärr med stor försening - få överlämna en P.M. angående
mitt samtal med Rodionov den 5 nästlidne månad i
den mån detta hade avseende på Wallenberg-affären.

u/ Sohlman

Herr Kabinettssekreteraren Lundberg,
Utrikesdepartementet.

240. 21/2-52
73

P.M.

ang. samtal med ambassadören Rodionov den
5 januari rörande R. Wallenberg-affären.

Vid besök hos ambassadören Rodionov den 5 innevarande månad förde jag, enligt vad som överenskommits med utrikesledningen, samtalet in på Wallenberg-affären och framhöll, att man å svensk sida efter mottagandet av herr Vysjinskys brev den 18 augusti 1947 utgått från att sovjetiska vederbörande fortsatt sina till sagda dag fruktlösa efterforskningar efter R. Wallenberg i syfte att möjliggöra hans repatriering. Denna sak hade på sistone i hög grad aktualiserats, och det vore därför jag tilläste mig att beröra densamma. Å svensk sida hade man vidare kommit till den uppfattningen, att en förnyad efterforskning rörande Wallenbergs person, exempelvis i Moskvas fängelser, skulle ge positivt resultat. I detta sammanhang berörde jag några av de möjligheter till förklaring, i allt fall teoretiskt sett, av att Wallenberg vid tidigare efterforskningar icke återfunnits. Enbart en rent teknisk sak som svårigheterna vid transkribering från latinskt till cyrilliskt alfabet kunde här exempelvis ha spelat en roll. Slutligen framhöll jag, att det med hänsyn till de svensk-sovjetiska förbindelserna enligt min övertygelse vore önskvärt, att sovjetiska vederbörande gjorde ett nytt försök att

finna Wallenberg och uttalade en personlig förhoppning, att man å rysk sida måtte gå i författning därom.

Herr Rodionov, som redan inledningsvis inskjutit att en ung svensk dam nyligen vänt sig till honom i samma sak, svarade först, att han icke vore närmare insatt i detta ärende, vilket ju dittills behandlats i Moskva. Så vitt han dock på rak arm kunde erinra sig, hade Vy-sjinskys svar den 18 augusti 1947 en definitiv karaktär. Här gjorde ambassadören en paus och lät från beskickningen hämta texten till noten, vilken han studerade i ett angränsande rum - om han möjligen nöjde sig med att konsultera någon av sina medarbetare kunde jag sålunda icke konstatera.

Sedan ambassadören återtagit konversationen, förklarade han sig anse, att det besked som lämnats i Vy-sjinskys svar vore definitivt. De av mig framförda hypoteserna ägnade att förklara, varför Wallenberg icke kunnat återfinnas, oaktat han skulle ha vistats i Moskva, ansåge min interlokutör icke välgrundade. För övrigt hade han svårt att förstå, varför jag med honom upptagit ett spörsmål, som tidigare avhandlats mellan svenska beskickningen i Moskva och sovjetiska utrikesministeriet. Då jag härtill insköt en fråga, huruvida han härmed ville tillråda mig att i denna sak på nytt vända mig till sovjetiska utrikesministeriet, svarade han, att det icke vore hans sak att i dylika spörsmål ge mig några råd. I övrigt tillade han, att han, som orden först föllo, troligen icke komme att ens inrapportera vårt samtal till Moskva - ambassadören talade på denna punkt sakta och föreföll något tveksam beträffande nyanseringarna av sina uttalanden, vilka han också omedelbart skärpte till att innebära,

att han icke komme att ge Moskva del därav. Till en av mig slutligen uttalad förhoppning om att han måtte förstå den anda, i vilken jag överhuvudtaget upptagit saken med honom, ställde han sig närmast oförstående.

Anmärkas bör att ambassadören under sista delen av vårt samtal, d.v.s. då han på ovan refererade sätt konkretiserade sina tidigare något disparata uttalanden, talade med påfallande hög och ljudlig stämma, något som gav mig intryck av att han dikterade antingen för en ljudupptagningsmaskin eller för någon i angränsande rum vistande person.

Moskva den 21 februari 1952.

u/ Sohlman

15

Moskva den 4 mars 1952 ⁹ Strängt förtroligt.		
N:o 2/96	BIL.	
INK. D. N:o		
AVD. SP	GR. 80	MÅL. 6a

Broder,

Utan att på något sätt vilja dramatisera innebörden av vissa erfarenheter vi under senare tid haft här på beskickningen och som jag för min del är benägen sätta i ett visst samband med vår note den 11 nästlidne månad i Wallenbergaffären, anser jag mig dock böra sända Dig en rad därom - närmast med tanke på att aktionen kan komma att fortsättas.

Vid ifrågavarande tidpunkt kunde Bergströms sålunda iakttaga att de fått en diskret men alldeles tydlig direkt övervakning av sitt hus. Sålunda ha de sista veckorna - tydligen dock icke varje dag - en och någon gång två män varit posterade i Brjusovskijbostadens omedelbara närhet, ibland mitt emot huset. Deras uppdrag tycks dock ha varit och alltjämt vara begränsat till att observera vilka personer som besöka huset, när dess egna innevånare lämna detsamma etc. Däremot ha de endast en gång följt Bergström och det var när han en dag icke begav sig direkt till beskickningen utan tog sig en titt ned i centrum.

Här på beskickningen kunde vi efter återkomsten iakttaga att bevakningen till en början skärpts så till vida som vi fått två i stället för tidigare en polisvakt utanför porten. Nu har man emellertid åter reducerat vår bevakning. Ett försök från polisens sida att hålla våra stora järngrindar stängda - något som ju skulle försvåra för in- och utgående att passera utan att bli observerade - omintetgjordes av min yngste pojke vilken utan samråd med sina föräldrar öppnade grindarna på ett så ostentativt

sätt att de därefter icke stängts annat än på natten. Detta innebär sålunda att även i detta avseende en återgång skett till tidigare praxis.

Mera uppseendeväckande har emellertid varit tvenne försök som utan framgång gjorts att en cachette överlämna ett brev till min maka. Första gången skedde det genom ett f.d. hembiträde på beskickningen, vilken vid samtal med en av våra pensionärer sade sig på uppdrag av en icke namngiven person vilja be henne överlämna ett brev till min fru. Vår pensionär, som är en klipsk person, vägrade emellertid. I går dök vår nyinflyttade dvornik - han har tidigare tjänstgjort på Brjusovskij - upp med ett brev som han påstod sig ha mottagit av en dam på gatan med hemstallan att detsamma måtte överlämnas till min fru. I anledning därav sade vi honom att han borde vända sig till polisen framför vår port och förvissa sig om att hinder icke mötte mot att han lämnade oss brevet. Endast om detsamma förseddes med en påteckning om att så icke vore fallet vore min hustru beredd att mottaga detsamma. Sedan dess har inte avhörts i saken. Jag avser likväl att i lämplig form omnämna händelsen för protokollchefen.

I detta sammanhang vill jag erinra om att Juhlin-Dannfelt år 1950 var utsatt för ett liknande försök till kompromettering. I samförstånd med mig anmälde han emellertid omedelbart vad som förekommit för förbindelseofficeren i krigsministeriet (jfr. senast hbr. Sohlman-Dahlman 8/3-50).

Att det i båda dessa fall varit fråga om ett försök att skaffa material för att eventuellt kunna framställa oss såsom spioner etc., förefaller mig på grund av de därmed förenade omständigheterna övervägande sannolikt. En annan möjlighet skulle ju vara att brevet skrivits av vår gamla ryska kanslist fröken Szydlowsky, med vilken vi icke lyckats få kontakt sedan hon år 1948 tvingades lämna beskickningen. Men som sagt, denna möjlighet föreföll oss så ringa att vi ansågo oss böra handla på sätt vi gjorde.

U/Rolf Sohlman

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Kabinetssekreteraren

4
Stockholm den 7 mars 1952.

Strängt förtroligt.

Hbr. Sohlman-Lundberg,
15.3.52.

INK. BESK. MOSKVA		
D. N:o 2 86		
14 mars 1952		
AVD.	GR.	MÅL
APP	80	6a

Broder,

Med anledning av Ditt handbrev den 4 mars vore det intressant att höra om tidpunkterna för de nämnda episoderna och om övriga omständigheter äro sådana, att det finnes skäl att icke sätta dessa episoder i samband med våra två spionaffärer.

Din tillgivne
Perc S. Lundberg

Ambassadören S o h l m a n,
M o s k v a.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

RS/IB

Moskva den 15 mars 1952. 19

Strängt förtroligt.

N:o 2	122	BIL.
INK. D. N:o 2/86, 14.3.52		
AVD.	GR.	MÅL.
HP	80	Ea

Broder,

I anledning av Ditt brev den 7 innevarande månad ber jag få meddela följande.

Såväl den skärpta polisbevakningen av huset vid Brjussovskij-som stängningen av grinden på beskickningen hade iakttagits först efter mitt samtal med Rodionov den 5 sistlidne januari, men före min återkomst hit den 15 februari, vid vilken tidpunkt i allt fall jag saknade kännedom om Enbom-affären. Huruvida ryssarna dessförinnan erhållit underrättelse därom undandrar sig mitt bedömande.

Den första episoden med försök till clandestin brevbefordran hade likaledes ägt rum i mitten på januari, alltså under samma tidsintervall, medan den senare, som jag tidigare meddelat, skett första dagarna i mars.

Att märka är vidare, att några dylika episoder - mig veterligt - för vårt vidkommande icke förekommo respektive iakttagelser icke skedde rörande skärpt övervakning i anslutning till Andersson-affären. Då jag dessutom trodde och fortfarande håller för troligt, att vederbörande här - om de önskat ripostera i anledning av spionaffärerna - i första hand skulle ha inriktat sina åtgärder mot våra militärer, föreföll det mig ligga närmare till hands att gissa på ett samband med RW-affären. Givet är emellertid, att det kan vara både det ena och det andra, som föranlett de ryska åtgärderna.

u/ Sohlman

Kabinettssekreteraren Lundberg,
Utrikesdepartementet.

P.S. Sedan

Bsp. 123-52
18

P.S. Sedan ovanstående skrivits, har vår nye dvornik halvt gråtande beklagat sig för min fru över alla obehagligheter han haft på grund av brevet. Först hade han fått ovett av vår grek Apazidis, som jag bett tala med honom om saken, och sedan hade hans egen fru grälat på honom. Till slut hade också damen på gatan - hon som lämnat brevet - besökt honom och varit missnöjd, när hon erfarit att brevet bränts - dvorniken hade nämligen icke efterkommit mina instruktioner att överlämna det samma till polisen. Det hade f.ö. visat sig, att damen antagligen var just beskickningens f.d. hembiträde, vilken, som jag nämnt, tidigare försökt få brevet vidarebefordrat via en av våra pensionärer.

Vissa omständigheter i denna sak, vilka jag icke vill anförtro åt papperet, göra det närmast troligt, att den icke har samband vare sig med spioneri- eller RW-affärer - utan är av annan och mera allmän karaktär. Det må tilläggas, att hembiträdet ifråga under sin anställning på beskickningen arbetade hos Bergendahl - denne blev som bekant senare körd på porten av sovjetmyndigheterna. Hon tycktes av allt att döma vara en god och trägen arbetare i sin Herres vingård.

R.R.S.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

RHB/IB

Moskva den 20 mars 1952. 19

Strängt förtroligt.

N:o 2	129	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. HP	GR. 80	MÅL. Ea

Broder,

I anslutning till mitt handbrev den 15 mars rörande vissa - som vi uppfattat dem - tecken på ökat intresse för beskickningen ber jag få nämna, att uppsikten över Brjussovskij-huset den senaste veckan synes ha avtagit; åtminstone har vederbörande milis' patrullerande framför huset blivit mer intermittent, tycks det.

Å andra sidan må omnämnas, att den ena av Bergströms jungfrur för ej länge sedan helt plötsligt begärde ledighet och återvände till arbetet senare än avsett samt att i början av denna vecka båda jungfrurna samtidigt enligt egen utsago kallades till Byråbin (Direktionen för betjärande av diplomatiska kåren). Dessa tilldragelser sakna ju och för sig varje betydelse, och det skulle givetvis icke finnas anledning omnämna dem, om de icke kunde förmodas ingå i ett system med skärpt bevakning. Tilläggas må dock, att på beskickningen i övrigt i detta hänseende intet särskilt kunnat iakttagas utöver vad jag tidigare meddelat Dig.

u/ Sohlman

Kabinettssekreteraren Lundberg,
Utrikesdepartementet.

Rep. 20/3 - 52
PS

4
KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Kabinettssekreteraren

Stockholm den 28 mars 1952.

Personligt och strängt förtroligt.

P 2

1 bil.

INK. BESK. MOSKVA		
D. No 2 1/41		
15. 4. 52		
AVD.	GR.	MAL.
HP	80	2a

Broder,

Idag har jag haft besök av fru Bellander och författaren Philipp, som gav mig en skildring av nervkrisen inom familjen Wallenberg. Fru von Dardel väntar något viktigt besked varje gång telefonen ringer och spekulerar varje dag över vad U.D. har möjlighet att göra ytterligare för hennes son. Detta läge var ju förutsett, men det förefaller som om fru von Dardel är mer upprörd över den långa väntan än man hade anledning förmoda. Jag gav dem idag åtskilliga skäl, varför det kunde vara olämpligt att påminna i ryska utrikesministeriet, men jag lovade också att taga upp frågan med Dig för att höra Din uppfattning. Vi har gjort upp en liten statistik över de senaste årens notväxling med ryssarna. Jag bifogar ett exemplar av denna statistik. Det visar sig ju, att i frågor av någon principiell betydelse och i sådana ärenden som krävt någon grundligare utredning på rysk sida ryssarna i regel har tagit mycket god tid på sig. Jag väntar mig alltså ingalunda någon reaktion inom de närmaste veckorna. Å andra sidan kan det väl knappast skada att göra en påminnelse, om lämpligt tillfälle erbjuder sig. Jag tror, att det skulle lugna de anhöriga betydligt, om jag en dag kunde meddela dem, att Du gjort en ny framstöt. Jag ber Dig därför att överväga lämpligheten av en påminnelse och att meddela mig Dina synpunkter på tidpunkten och sättet för en sådan påminnelse.

Di. L. G. G. G.
Arne S. Lindberg

Ambassadören S o h l m a n ,
M o s k v a .

<u>Ärende</u>	<u>Svensk framställning</u>	<u>Ryskt svar</u>	<u>Tidsintervall</u>
Territorial- vattnet	12 och 17 nov. 48 ("Hamnfjord")	19 nov. 48	6, resp. 1 dag
	8 jan. 49 <i>Felaktig utvärdering</i> ("Zaima")	4 maj 49	115 dagar
	13 jan. 49 (begäran om upplys- ningar i princip- frågan)	26 maj 50	1 år och 132 da- gar
	4 maj 50 ("Marion och Larex")	26 maj 50	21 dagar
	4 maj 50 ("Larex"-affären nr 2)	15 maj 50	10 dagar
	24 juli 50 (bestridande av rätten till 12 sjömil)	31 aug. 50	37 dagar
	18 juli 51 (förslag att gå till Haag)	21 aug. 51	33 dagar
Veckorevyn	12 sept. 51	23 okt. 51	48 dagar
	19 dec. 51	ännu intet svar	
Viserings- överenskommel- ser	28 febr. 50	24 april 50	54 dagar
	3 aug. 50	5 sept. 50	32 dagar
Upprättande av radiosända- re	7 maj 51	1 aug. 51	85 dagar
Utresetillstånd för Frösth	20 nov. 51 (efter ett fyra- årigt meningsut- byte med ryska vederbörande)	ännu intet svar	
Utresetillstånd för H. Eriksson	11 jan. 48	23 mars 48	70 dagar
	25 dec. 49	21 okt. 50	299 "

Telegram i BUD -chiffer från
UTRIKESDEPARTEMENTET

Avsant den 16/4 1952 kl. 1535

Ankom den 16/4 1952 kl. 2032

Löst den 16/4 1952 kl. 2200 *Re.*

Svensk

Moskva

Dnr. 44. Strängt förtroligt.

För Sohlman från kabinettssekreteraren.

Vår not den 11 februari besvaras med helt kort not idag från sovjetambassaden, vari meddelas "Att de kompetenta sovjetmyndigheterna enligt den av ambassaden erhållna informationen inte förfogar över några tilläggsuppgifter om R. Wallenbergs öde utom det som redan meddelades i A.J. Vysjinskis brev till herr Sohlman av den 18 augusti 1947".

Coll:

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Moskva den 7 maj 1952. 19

Strängt förtroligt.

N:o	2 / 180	BIL.
INK D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.
HP	80	2a/W.

Broder,

I enlighet med den under mitt senaste Stockholmsbesök uppgjorda aktionsplanen har jag efter återkomsten hit anmält visit hos vice utrikesminister Zorin. Tyvärr har det därvid emellertid visat sig, att Zorin tillfälligt icke är i tjänst. När han väntas åter ha vi ännu icke lyckats få veta - möjligt är emellertid, att han blir tillgänglig redan under loppet av nästa vecka.

Då det å ena sidan skulle erbjuda vissa svårigheter att med Vysjinskij eller några av de andra vice utrikesministrarna föra det slags resonemang, som vi tänkt oss, samt å andra sidan ytterligare samtal likväl finge äga rum med Zorin, har jag trott det vara bäst att vila på hanen, tills han återvänder. Härtill synes mig för övrigt föreligga så mycket större anledning, som vår nästa inkommande kurir icke beräknas anlända hit förrän på kvällen den 16 maj. Dessförinnan torde jag väl sålunda icke få emotse de från Stockholm väntade handlingarna på svenska och ryska.

u/ R. Sohlman

P.S. 8.5.52. Av dagens tidningar ser jag, att Zorin rest till Prag för att delta i högtidlighållandet av den nya tjeckiska nationaldagen.

Kabinettssekreteraren Lundberg,
Utrikesdepartementet.

84p. 8/5-52
PS

Telegram i . . . BUD chiffer från
UTRIKESDEPARTEMENTET

Avsant den 9 / 5 1952 kl. 21.00

Ankom den 10 / 5 1952 kl. 01.10

Löst den 10/5 -52 kl. 13.50 *Rk*

Svensk
Moskva.

Dnr. 66. Strängt förtroligt. För Sohlman från kabinettsekreteraren. Den nya noten i Wallenberg-ärendet har följande lydelse:

I en den 11 februari 1952 av utrikesminister Undén till Sovjetunionens ambassadör Rodionov överlämnad verbalnote har svenska regeringen anhallit, att Sovjetunionens regering måtte vidtaga de för Raoul Wallenbergs snara återförande till Sverige erforderliga åtgärderna. Vidare har svenska regeringen i noten understrukt, att den fäster stor vikt vid detta ärende. Såsom framgår av noten ha svenska myndigheterna efter det svar, som Sovjetunionens regering lämnat i augusti 1947, icke velat hänsyn förhållandena efter kriget utesluta möjligheten att Wallenberg kunde finnas inom Sovjetunionen, utan att hans uppehållsort och identitet kunnat fastställas. Resultatet av svenska myndigheternas noggranna undersökningar har även blivit, att ett antal utsagor nu föreligga, som styrka att Wallenberg fr.o.m. år 1945 befunnit sig i fängsligt förvar i Moskva-området, tidvis i Lefortovskaja-fängelset. Vid sitt samtal den 11 februari med Sovjetunionens ambassadör i samband med notens överlämnande framhöll utrikesminister Undén bl.a., att han personligen tagit del av det viktigaste materialet och ev. kunde tvivla på dess bevisvärde. Utrikesministern bad även ambassadören särskilt framföra till utrikesminister Vysjinskij noten ovanberörda uttalande om den vikt svenska regeringen fäster vid detta ärende. Det är därför med förvåning svenska regeringen mottagit Sovjetunionens ambassads svar den 16 april 1952,

Coll:

vari framhålles, att kompetenta sovjetmyndigheterna icke förfoga över några tilläggsuppgifter om Raoul Wallenbergs öde utan hänvisa till dåvarande vice utrikesminister A.J. Vysjinskijs brev den 18 augusti 1947 till envoyén Sohlman. Enligt detta brev skulle Wallenberg vara okänd för de sovjetiska myndigheterna, speciellt frågan om Wallenbergs försvinnande. Budapest i början av år 1945 beträffar, kan det icke råda något som helst tvivel om att han omhändertagits av sovjetiska myndigheter. Vissa av svenska beskickningens medlemmar och andra personer ha i samband med och under de närmaste månaderna efter Budas intagande av sovjetiska armén kallats till förhör av sovjetiska instanser. Av förhören har framgått, att sovjetiska vederbörande ansett sig vara i besittning av visst material, som skulle visa, att Wallenberg under sin verksamhet som tjänsteman vid svenska beskickningen Budapest utfärdat falska pass eller andra legitimationshandlingar åt personer, som stodo den dåvarande ungerska regimen nära och att han misstänktes för bedrivande av illegal underrättelseverksamhet. Svenska regeringen vill på det bestämdaste framhålla, att dylika misstankar mot Wallenberg måste anses helt obefogade. Att pass och andra legitimationshandlingar i några fall påträffats i orätta händer kan icke läggas Wallenberg till last, utan får tillskrivas illegala tillgrepp eller förfalskningar, utförda av andra personer under de kaotiska förhållanden, som rådde i Budapest under stadens belägring av sovjetiska armén. Wallenbergs strävan var att bispringa den av de dåvarande makt-havarna i Ungern hårt undertryckta och förföljda judiska befolkningen och andra politiskt förföljda. Med hänvisning till de uppgifter om Wallenbergs omhändertagande i Sovjetunionen, som äro i svenska regeringens besittning önskar svenska regeringen rikta frågan till Sovjetunionens regering, huruvida densamma i händelse den får del av de närmare uppgifter rörande Wallenbergs öde efter 1945, som framkommit under de svenska myndigheternas ingående undersökningar - är beredd utföra de av dessa upp-

Telegram i chiffer från
UTRIKESDEPARTEMENTET

Avsant den / 19 kl.

Ankom den / 19 kl.

gifter föranledda undersökningarna. Avslutningsvis vill svenska regeringen ånyo framhålla, att den fäster stor vikt vid en tillfredsställande lösning av denna fråga." Hemställer noten översättes på ambassaden och att översättningen snarast integreras i transkriberat skick med latinska bokstäver, därest icke samtidigt kurirlägenhet kan begagnas. Efter ryska textens slutliga granskning här, skola vi återkomma med definitiva instruktioner.

Cabinet

Coll:

Telegram

Moskba den 10 maj 1952		
N:o	BUD chiffer	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Exp. den 10/5 kl. 1645/ *Re.*

Cabinet

Stockholm

Dnr. 103. För kabinettssekreteraren.

Rysk översättning kurirsändes flyg 13 maj Edert 66.

Hoppas få sammanträffa Zorin 13 eller 14 maj. Med den
av utrikesministern godkända uppläggnings minas samtal
Zorin bäst om överlämnandet noten även hemma kunde ske
först därefter.

Sohlman.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

RS/IB

Moskva den 12 maj 1952. 19

~~Strängt förtroligt.~~

N: bil. 2/182

BIL

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

HP

80

Ea/Wallenberg

Broder,

I anslutning till vårt meddelande i särskild ordning den 10 maj ber jag härmed få närsluta rysk översättning av den dagen förut hit övertelegraferade texten till note i RW-affären.

Hjalmar Hammarskjöld lär en gång ha sagt, att man icke kunde känna sig säker på att en svensk text vore fullt logiskt uppbyggd, förrän densamma översatts till franska. Varje gång jag har anledning gå igenom en rysk översättning av våra noter, kan det inte hjälpas, att jag erinrar mig detta uttalande. Vad man själv tidigare tyckt vara en nog så stringent text förefaller vid den närmare granskning, vartill översättningen ger anledning, ofta innehålla oklarheter, för att inte säga inadvartelser.

I den nu föreliggande texten vill jag blott rikta uppmärksamheten på tvenne punkter, där en viss mindre avvikelse från den svenska texten måst ske för att på ryska få fram meningen. Sålunda ha i början av notens tredje mening inskjutits orden "mottagandet av" mellan orden "efter" och "det svar". Vidare har näst sista meningen givits följande formulering: "... utföra de undersökningar, vartill dessa uppgifter giva anledning".

Rent sakligt skulle jag vilja ifrågasätta, om det i notens fjärde stycke, sista meningen, icke vore motiverat att efter "Raoul Wallenberg" tillägga ordet "öde". Vid närmare begrundande kan jag f.ö. icke befria mig från en känsla av att uttalandet i denna mening måhända

Kabinettssekreteraren Lundberg,

Utrikesdepartementet.

24. 12/5-52
75

icke helt står i överensstämmelse med den ton, som anslags i noten i övrigt - ett förhållande, som ju kan äga viss taktisk betydelse. Genom den ryska översättning, vi stannat för, tror jag dock, att eventuella risker i detta samband avlägsnats.

u/ R. Sohlman

В вербальной ноте от 11-го февраля 1952 года, переданной Министром Иностранных Дел Унденом Послу Советского Союза Родионову, Шведское Правительство просило, чтобы Правительство Советского Союза приняло все необходимые меры для скорого возвращения в Швецию Рауля Валленберга. Кроме того, Шведское Правительство в своей ноте подчеркнуло, что оно придает большое значение этому делу.

Как выходит из упомянутой ноты, после получения переданного в августе 1947 года ответа Правительства Советского Союза, шведские власти не хотели исключить возможность, учитывая послевоенные условия, что Валленберг мог бы находиться в пределах Советского Союза без того, чтобы могли установить его местопребывание и его личность. Результатом тщательных исследований шведских властей оказалось, что имеется ряд показаний, подтверждающих, что Валленберг с 1945 года находился в тюремном заключении в пределах Московской Области, временами в Лефортовской тюрьме.

В течение своего разговора от 11-го февраля с Послом Советского Союза, Министр Иностранных Дел Унден указал, между прочим, что он лично ознакомился с важнейшей частью данного материала, и что он не может сомневаться в его доказательности. Министр Иностранных Дел также попросил Посла специально донести до сведения Министра Иностранных Дел Вышинского, вышеупомянутое ^{р/}утверждение ²⁸ноты о том значении, которое Шведское Правительство придает этому делу.

Поэтому , с удивлением Шведское Правительство приняло ответ Посольства Советского Союза от 16-го апреля 1952 года, в котором указывается, что компетентные советские власти не имеют никаких дополнительных сведений о судьбе Рауля Валленберга, но ссылается на письмо тогдашнего Заместителя Министра Иностранных Дел А.Я. Вышинского Посланнику Сульману от 18-го августа 1947 года. Согласно этому письму, судьба Валленберга не известна советским властям.

Что касается, в особенности, вопроса об исчезновении Валленберга в начале 1945 года в Будапеште, не ~~не~~ подлежит никакому сомнению, что он находился в руках советских властей. В связи со взятием Будапешта советской армией и ближайшие месяцы после этого, некоторые из членов шведской миссии и другие лица вызывались на допрос советскими инстанциями. Эти допросы показали, что соответствующие советские органы считали, что у них имелся известный материал, будто показывающий, что Валленберг во время своей службы при шведской миссии в Будапеште выдавал фальшивые паспорта и другие легитимационные документы в пользу людей близких к тогдашнему венгерскому режиму, и что он подозревался в нелегальной разведочной деятельности. Шведское Правительство хочет самым настоятельным образом подчеркнуть, что подобные подозрения насчет Валленберга должны считаться ничем необоснованными. В том, что паспорта и другие легитимационные документы были найдены в ненадлежащих руках, нельзя обвинить Валленберга, а нужно ставить в вину похищения и подделки, совершенных другими лицами в связи с хаотическим положением, господствующим в Будапеште во время осады города советской армией. Старания Валленберга имели целью помочь жестоко угнетенному и преследуемому тогдашними венгерскими властями еврейскому населению и другим политическим преследуемым.

Ссылаясь на те данные относительно задерживания Валленберга в Советском Союзе, которые имеются в распоряжении Шведского Правительства, это Правительство желает обратиться к Правительству Советского Союза с вопросом, будет ли Оно готово - в случае если Оно ознакомится с теми данными относительно судьбы Валленберга после 1945 года, которые являются результатом тщательных исследований шведских властей - предпринять ^{то} исследования, которым дадут повод упомянутые данные?

В заключение, Шведское Правительство еще раз подчеркивает, что оно придает большое значение удовлетворительному решению этого вопроса.

Telegram

Chiffer.

BUD
AZ.

Moskva den 14 maj 19 52.		
N:o	BUD	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Exp. 14.5.52. kl. 1745. *ber.*

Cabinet Stockholm.

Dnr 105. Zorin meddelat han kan mottaga mig först
nästa vecka. Vårt 103. Närmare besked 17 maj.

Sohlman

Telegram

RS/md

Moskva den 17 maj		19 ⁵²
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD. HP	GR. 1	MÅL. Er

Exp^17.5.52+^kl. 1330.

med

BVD
RS.

Cabinet
Stockholm.

Dnr. 110 . Samtal Zorin kl. 13 den 19 maj vårt 105

Sohlman

Telegram

Chiffer.

BUD
AB

Moskva den 19 maj 1952.		
N:o	BUD	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Exp den 19 maj 1952 kl 1320

Cabinet Stockholm.

Dnr112. Åströms PM bifogad handbrev Lundberg 15 maj: punkt 3
ifrågasätta ~~sitt~~ oblast ^{cit} ersättes med cit v okrestnostiah cit,
punkt 6 framför cit v etom cit inskjutes cit to cit. Rättad rysk
text insändes morgondagens flygkurir.

Sohlman

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

RHB/KSn

X

Moskva den 19 maj 1952.49		
Strängt förtroligt. 1 bil.		
N:o 2/207	BIL.	
INK. D. N:o		
AVD. HP	GR. 80	MÅL. Ea/Wallenberg

Broder,

I anslutning till dagens meddelande i särskild ordning ber jag härmed få närsluta den rättade ryska texten till noten i W-frågan.

u/Rolf Sohlman

Herr Kabinettssekreteraren Lundberg,
Utrikesdepartementet.

В вербальной ноте от 11-го февраля 1952 года, переданной Министром Иностранных Дел Унденом Послу Советского Союза Родионову, Шведское Правительство просило, чтобы Правительство Советского Союза приняло все необходимые меры для скорого возвращения в Швецию Рауля Валленберга. Кроме того, Шведское Правительство в своей ноте подчеркнуло, что оно придает большое значение этому делу.

Как выходит из упомянутой ноте, после получения переданного в августе 1947 года ответа Правительства Советского Союза, шведские власти не хотели исключить возможность, учитывая послевоенные условия, что Валленберг мог бы находиться в пределах Советского Союза без того, чтобы могли установить его местопребывание и его личность. Результатом тщательных исследований шведских властей оказалось, что имеется ряд показаний, подтверждающих, что Валленберг с 1945 года находился в тюремном заключении в пределах Московской Области, временами в Лефортовской тюрьме.

В течение своего разговора от 11-го февраля с Послом Советского Союза, Министр Иностранных Дел Унден указал, между прочим, что он лично ознакомился с важнейшей частью данного материала, и что он не может сомневаться в его доказательности. Министр Иностранных Дел также попросил Посла специально довести до сведения Министра Иностранных Дел Вышинского вышеупомянутое утверждение ~~в ноте~~ о том значении которое Шведское Правительство придает этому делу.

по-

Н было возможным

Интересно

Кто в окрестностях

Ф

Редактированное в ноте,
ор

Поэтому, с удивлением Шведское Правительство приняло ответ
Посольства Советского Союза от 16-го апреля 1952 года, в котором
указывается, что компетентные советские ^{-ми} власти не ^{-ми} имеют никаких
дополнительных ^{-ми} сведений о судьбе Рауля Валленберга. ~~Рассматривается~~
^{-е} на письме тогдашнего Заместителя Министра Иностранных Дел А.Я.
Вышинского Посланнику Сульману от 18-го августа 1947 года. Согласно
этому письму, судьба Валленберга не известна советским властям.

Что касается, в особенности, вопроса об исчезновении Валленберга
в начале 1945 года в Будапеште, не ~~же~~ подлежит никакому сомнению,
что он находился в руках советских властей. В связи со взятием
Буды советской армией и ближайшие месяцы после этого, некоторые
из членов шведской миссии и другие лица вызывались на допрос
советскими инстанциями. Эти допросы показали, что соответствующие
советские органы считали, что у них имелся известный материал,
будто показывающий, что Валленберг во время своей службы при
шведской миссии в Будапеште выдавал фальшивые паспорта и другие
легитимационные документы в пользу людей близких к тогдашнему
венгерскому режиму, и что он подозревался в нелегальной раз -
ведочной деятельности. Шведское Правительство хочет самым на -
стоятельным образом подчеркнуть, что подобные подозрения насчет
Валленберга должны считаться ничем ~~не~~ обоснованными. ~~В том, что~~
паспорта и другие легитимационные документы были найдены в не -
надлежащих руках, ^{о чем} нельзя обвинить Валленберга, а ~~нужно ставить~~
^{случаи} в ~~вину~~ похищения ^{-ми} и подделки, совершенных ^{-ми} другими лицами в связи
с хаотическим положением, господствующим в Будапеште во время
осады города советской армией. Старания Валленберга имели
целью помочь жестоко угнетенному и преследуемому ^е тогдашними
венгерскими властями еврейскому населению и другим ~~политически~~
преследуемым ~~по политическим~~ ^{причинам}.

Н органы
Н располагают
Н данными
Н сверх того, что
уже сообщалось в

Н Если
Р/В этом

Ссылаясь на те данные относительно задерживания Валлен-
берга в Советском Союзе, которые имеются в распоряжении
Шведского Правительства, это Правительство желает обра-
титься к Правительству Советского Союза с вопросом, будет
ли Оно готово - в случае если Оно ознакомится с теми
данными относительно судьбы Валленберга после 1945 года,
которые являются результатом тщательных исследований
шведских властей - предпринять ^{те} исследования, которым ^{дадут}
повод упомянутые данные?

В заключение, Шведское Правительство еще раз подчеркивает,
что оно придает большое значение удовлетворительному раз-
решению этого вопроса.

Стокгольм, ... мая 1952 г.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Kabinettssekreteraren.

Stockholm den 15 maj 1952.

Personligt och strängt förtroligt.

P 2

2 bil.

rev. 19/5

INK. BESK. MOSKVA		
D. N:o 2/16 1		
17.5.1952		
AVD.	GR.	AL.
1700 ambassaden		

Broder,

Åberopande Ditt brev den 12 innevarande månad med en rysk översättning av noten i Wallenberg-frågan ber jag härmed få återställa texten, försedd med några av Åström gjorda förslag till smärre ändringar. Åström har kommenterat några av ändringarna i närslutna promemoria. Har Du några invändningar, få vi kanske höra ifrån Dig telegrafiskt.

Excellensen avser att i samband med notens överlämnande till Rodionov muntligen framföra i huvudsak följande:

Svenska regeringen anser sig böra rikta sovjetiska vederbörandes uppmärksamhet på den omständigheten, att de svensk-sovjetiska förbindelserna, vilka för närvarande av kända skäl äro utsatta för stor belastning, skulle skärpas på ett enligt svensk mening olyckligt sätt, därest det i noten berörda spørsmålet icke erhåller en tillfredsställande lösning. En positiv lösning av detta spørsmål skulle å andra sidan medverka till en förbättring av de svensk-sovjetiska förbindelserna.

Dieo tillgione
Arne S Lundberg

P. S. Den verkliga texten du nämnde i handbrevet häromdagen var i vår version lättläst.

Ambassadören S o h l m a n ,
M o s k v a .

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

P.M.

1. sid. 1 rad 3. Om perfektiv form av samma verb användes på sid. 1 rad 4 nerifrån, är det kanske naturligare att ha den formen även på rad 3.

2. sid. 1 stycke 2 rad 5. "Mogli" skulle kunna skapa intrycket, att det är de svenska myndigheterna (subjektet i den näst föregående satsen), som icke kunnat fastställa uppehållsorten o.s.v. Vore det därför icke bättre med den neutrala adjektivkonstruktionen?

3. sid. 1 stycke 2 rad 9. "Moskovskaja Oblast" är ju en bestämd administrativ enhet, som möjligen icke är identisk med det område, som i noten betecknas som "Moskva-området". Kanske man enklast kan lösa frågan genom att helt enkelt skriva "v Moskovskoj oblasti" med litet o ?

4. sid. 1 stycke 3 rad 6. Heter det icke "doyesti do svedenja"?

5. sid. 2 stycke 1. Här har texten ändrats enligt ryska originalnoten den 16 april 1952.

6. sid. 2 stycke 2 rad 14 - 17. Ändringen berör som synes både form och sak. Och har i sak godkänts av vederbörande i departementet.

7. sid. 3 rad 5. Det svenska "får" torde böra översättas på något sätt. Det föreslagna uttrycket är kanske litet långt, men finns det något annat?

8. sid. 3 rad 8. Perfektiv form förefaller naturligare, eftersom sovjetsidan ännu icke har tillgång till uppgifterna.

Stockholm den 15 maj 1952.

(Sverker Åström)

Telegram i BUD chiffer från
UTRIKESDEPARTEMENTET

Avsant den 20/ 5 1952 kl. 2055

Ankom den 21/ 5 1952 kl. 0021

Löst den 21.5.52 kl. 1145. *Wsh*

Svensk Moskva.

Dnr 79. Edert handbrev Lundberg 19 maj.

Alfa. Primo. Sid 1 stycke 2 rad 9 "okrestnostjach" betyder väl omgivningar men "moskvaområdet" bör även innefatta staden. Kan man därför skriva "v moskovskom rajone"?

Secundo. Sid 1 stycke 3 rad 2 efter "sojusa" bör insättas "v svjasi s vrutjeniem noty".

Tertio. Sid 2 stycke 2 rad 9 andra bokstaven skall vara ieri och ej u.

Quarto. Samma stycke rad 15 efter "dokumenty" tillägges "v nekotorych slutjajach".

Quinto. Samma stycke rad 17 ändras "i~~i~~" till "ili"

Beta. Excellensen avser lämna noten till Rodionov fredagen 23 maj kl. 1130. Vi utgå från att Ni söker företräd. Zorin samma dag.

Cabinet

Coll:

*Ytterskriften
beaktad / RJ*

Telegram

Chiffer.

BUD
AS.

Moskva den 21 maj 1952.		
N:o	BUD	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Exp. 21.5.52 kl. 17.30 und.

Cabinet Stockholm.

Utgående

Dnr. 116. Edert 79 Beta. Vore det inte praktiskt om jag sökte företräde Zorin först 24 maj? I så fall skulle jag ju kunna dessförinnan mottaga de ev. ^{informationer ut} tilläggsinstruktioner vartill Excellensens samtal Rodionov må ge anledning.

Sohlman

Telegram i BUD chiffer från
UTRIKESDEPARTEMENTET

Avsant den 21/ 5 1952 kl. 2040

Ankom den 22/ 5 1952 kl. 0223

Löst den 22.5.52. kl. 0930. *aj*

Svensk Moskva.

Dnr. 81. Edert chiffer 116. Ingen erinran.

Cabinet

Coll:

Telegram

Chiffer.

BUD
als

Moskva den 23 maj 1952		
N:o	BUD	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR. W	MÅL.

exp den 23 maj 1952 kl. 1310

bus

Cabinet Stockholm.

Dnr. 117. Sedan vi 22 maj begärt företräde Zorin Edert 81
har idag svarats att han icke kan taga emot förrän 26 kl. 1300
och endast ~~en~~^{en} saken brädsände.

Sohlman

"W"

Telegram i BUD chiffer från
UTRIKESDEPARTEMENTET

Avsant den 23/ 5 19 52 kl. 1340

Ankom den 23/ 5 19 52 kl. 1611

Löst den 23 maj 1952 kl. 1825.

med

Svensk Moskva.

Dnr. 83. Noten överlämnad till Rodionov med muntlig
kommentar i huvudsak enligt handbrevet från Lundberg 15 dennes.

Cabinet.

Coll:

KUNGL. SVENSKA *RRS/md*
BESKICKNINGEN

samtal med herr Zorin om
R. Wallenberg-affären och
de svensk-sovjetiska för-
bindelserna.

Moskva den 26 maj 1952. 19		
Nr 485 N:o HP 1	1 bil.	BIL.
<u>Insk. D. No</u> <u>Skränkt. Kontrolligt.</u>		
AVD. <i>HP</i>	GR. <i>80</i>	MÅL. <i>8a/W-g</i>

Herr Minister,

(In HP 1 80)

./.

Vid överlämnandet idag av här i genomslag bifogade ryska översättning till den note i Raoul Wallenberg-affären som Eders Excellens den 23 innevarande månad tillställde herr Rodionov förklarade jag att svenska vederbörande på dylikt sätt önskat särskilt understryka den vikt man tillmätte ifrågavarande framställning - jag vore angelägen betona detta för att förebygga varje möjlighet till missförstånd beträffande herr Rodionovs personliga ställning hemma. Sedan herr Zorin ögnat igenom noten förklarade han att, oaktat sovjetiska vederbörande nyligen avlåtit svar i ärendet, skulle man, sedan svenska vederbörande återkommit därtill, underkasta detsamma förnyad prövning.

Sedan den närvarande tolken härefter översatt det muntliga uttalande Eders Excellens samtidigt gjort till den sovjetiske ambassadören utspann sig ett trekvarts, timmes delvis mycket animerat samtal.

Vice utrikesministern gick i enlighet med den bol-

Hans Excellens
Herr Östen Undén
Minister för Utrikes Ärendena
etc., etc., etc.

Exp. 26.5.52 md

shevistiska taktiken omedelbart till motattack och gjorde först gällande att svenska vederbörande tydligen eftersträvade en försämring av de svensk-sovjetiska förbindelserna. Till belägg härför återopade han den svenska pressens skrivelser mot Sovjetunionen, vilka han betecknade såsom en medveten, av myndigheterna ledd kampanj. Att utrikesdepartementet i vissa fall stode bakom densamma, därom hade sovjetambassaden erhållit säkra informationer. Huru vore det f.ö. i annat fall möjligt för tidningarna att lämna upplysningar, varöver endast svenska myndigheter förfogade? Som ytterligare belägg på svenska vederbörandes ovänliga inställning, enkannerligen till ambassaden, anförde herr Zorin de angrepp som förekommit mot densamma utan att tillfredsställande åtgärder träffats för att fastställa vem som anställt ifrågavarande åverkan. Å svensk sida borde man observera, att trots att dessa intermezzon haft en delvis provokatorisk karaktär, intet därom publicerats i sovjetpressen.

På tal om det påstådda spionaget ville v. utrikesministern nämna att sovjetmyndigheterna hade i sin hand fullständiga uppgifter om svenskt, mot Sovjet riktat spioneri, vilka man hittills icke offentliggjort. Fortsatte kampanjen i Sverige nödgades man likväl publicera desamma.

I slutet av sin långa requesitoire, vars detaljer äro alltför väl kända hemma för att här behöva upprepas, förklarade herr Zorin att sovjetregeringen, som önskade goda förbindelser med Sverige, icke kunde förstå varför svenska vederbörande eftersträvade en försämring därav. Man hade här sedan redan någon tid sport sig vad som låge bakom

dessa de svenska myndigheternas göranden och låtanden.

Å min sida genmälde jag härtill, att svenska vederbörande ingalunda hade någon önskan att försämra förhållandet till Sovjetunionen - tvärtom önskade man goda och normala förbindelser med detta som med andra länder. Det sätt varpå affären Wallenberg nu upptagits lämnade bevis härpå.

Herr Zorins beskyllningar mot svenska myndigheter att stå bakom något slags kampanj mot Sovjetunionen tillbakavisade jag på det bestämdaste. En annan sak vore att man hemma allmänt kände sig upprörd och oroad över vad som framkommit i de allvarliga spionerihistorierna. Såsom jag redan tidigare sagt, herr Zorin hade dessa medfört en stark belastning av våra förbindelser och medfört ogynnsamma följder på olika områden. Då herr Zorin tydligen icke förstått huru allvarlig denna sak vore ville jag nämna att en person i mycket framskjuten ställning och med stor möjlighet att inifrån bedöma den politiska utvecklingen i vårt land nyligen sagt mig att det uppdagade spioneriet ifråga om psykologiska återverkningar kunde jämföras med en storpolitisk kris. Det vore f.ö. ingalunda anmärkningsvärt att ett litet folk som det svenska vilket önskade leva i god samsamhet med sina stora grannar, kraftigt reagerade när det konstaterades att dylik illegal underrättelsetjänst pågått inom dess gränser. Såge man tillbaka på vårt lands senaste historia kunde man f.ö. fastställa att få saker varit ägnade att i så hög grad oroa folkmeningen som just stormaktsspioneri. Under sådana förhållanden vore det icke

heller ägnat förvåna om svensk press sökte att hålla allmänheten noggrannt informerad rörande utvecklingen av de olika spioneriaffärerna samt gäve till känna sin förtrytelse och oro i anledning därav. Var pressen hämtade sina uppgifter kunde jag icke säga, och detta vore f.ö. icke av betydelse ur den synpunkt herr Zorin tycktes tro. I de fall där polisrapporter förelåge resp. där domstolsförhandlingar påginge erhöles tidningarna givetvis material från offentligt håll. Men ofta hade pressen, så vitt jag förstode, skaffat sig sina upplysningar genom egna forskning-
ar. Vad som hittills rättsligt fastställts vore att en av de svenska spionerna haft förbindelse med sovjetambassaden. I detta fall hade dom redan fallit och fakta vore därför slutgiltigt etablerade. De f.n. mest aktuella fallen däremot vore så vitt jag visste alltjämt föremål för polisens undersökning. Jag saknade därför förutsättning att yttra mig därom. Att utrikesdepartementet skulle gjort några uttalanden i dessa senare hade jag icke reda på - däremot visste jag att utrikesminister Undén nyligen i riksdagen förklarat sig icke kunna säga något därom eftersom polisrapport då ännu icke ingått till Utrikesdepartementet.

Vad herr Zorins beskyllning för svenskt spioneri mot Sovjet beträffade kunde jag på hedersord försäkra honom om att jag inte kände till något sådant.

Till hans kritik av de svenska myndigheternas behandling av de intermezzon som ägt rum i Stockholm och vari sovjetambassaden implicerats sade jag att de i och för sig vore mycket beklagliga - något som även från officiellt håll framförts till ambassaden. Efter en redogörelse för

de mått och steg som från svensk sida träffats till skydd för denna beskickning förklarade jag att dessa måste anses helt tillfredsställande.

Herr Zorin insköt här att enligt hans mening så icke vore fallet. Jag skulle vilja se, sade han, vad svensk press skulle säga om svenska beskickningen här behandlades på enahanda sätt. Dessutom påtalade han den allmänna atmosfär till vars uppkomst svenska vederbörande bidragit och vari dylika övergrepp bleve förklarliga. Han hävdade även att en liknande agitation som bedrivits i ett annat grannland - fallet Danielsson - visat sig vara rena bluffen. I Norge som tillhörde Atlantpakten vore sådant lätt att förstå men i Sverige, som sade sig icke vara anslutet därtill, vore det obegripligt vilka syften som låge bakom. V. utrikesministern återupprepade här efter sina beskyllningar för delaktighet från myndigheternas sida i den påstådda kampanjen och sade att det givetvis vore svenska regeringens sak om den önskade försämra förbindelserna med Sovjetunionen.

Efter att, till svar å hans kritik av vår behandling av sovjetambassaden i Sverige, ha anmärkt att så vitt jag visste man från dess sida förklarat sig icke önska särskild polisbevakning underströk jag ^{att/}orsaken till den stämning som f.n. råder hemma ingalunda vore att söka i något slags kampanj utan i de redan fastställda förbindelserna mellan svenska spioner och sovjetambassaden. Tidningarnas sätt att skriva vore blott uttryck för deras och folkets reaktion inför dessa spioneriaffärer. I avseende å dessa måste man givetvis - såsom jag också inledningsvis gjort - skilja

av domstol redan dömda fall från sådana där undersökning alltjämt påginge. Det av herr Zorin åberopade norska fallet tillhörde den senare kategorien. Samtidigt tillbakavisade jag ånyo herr Zorins tal om medverkan från de svenska myndigheternas sida i något slags kampanj mot Sovjetunionen. Att svenska regeringen önskade goda förbindelser med Sovjetunionen framginge ^{som sagt/} bland annat av det sätt, varpå den lagt upp sin framställning i Wallenbergaffären. I sådant hänseende riktade jag särskilt uppmärksamheten på Eders Excellens muntliga uttalande inffine. Här hade sovjetregeringen ett gott tillfälle att bidra till icke blott att undvika en ytterligare försämring av våra förbindelser utan även till ett lugnande av opinionen.

Herr Zorin genmälde på tal om kampanjen att fakta är fakta och att de tala sitt tydliga språk. Vad Wallenbergaffären beträffar hade denna gamla historia från 1945 intet samband med den nuvarande situationen. Härtill svarade jag att man måste vara fullt säker om sina fakta innan man söker ^{göra} dem gällande. I förevarande fall vore fakta uppenbara - spioneri hade bedrivits i Sverige för sovjetisk räkning. Vad det av herr Zorin förnekade sambandet anginge ville jag ånyo erinra om att ett sådant föreläge i det att en tillfredsställande lösning av den av oss nu åter upptagna saken skulle i gynnsam riktning påverka allmänna meningen i Sverige, medan opinionen komme att ytterligare skärpas därest motsatsen bleve fallet.

Samtalet slutade med att herr Zorin härafter reste sig och kyligt tog avsked.

u/Sohlman

В вербальной ноте от 11-го февраля 1952 года, переданной Министром Иностранных Дел Унденом Послу Советского Союза Родионову, Шведское Правительство попросило, чтобы Правительство Советского Союза приняло все необходимые меры для скорого возвращения в Швецию Рауля Валленберга. Кроме того, Шведское Правительство в своей ноте подчеркнуло, что оно придает большое значение этому делу.

Как выходит из упомянутой ноты, после получения переданного в августе 1947 года ответа Правительства Советского Союза, шведские власти не хотели исключить возможность, учитывая послевоенные условия, что Валленберг мог бы находиться в пределах Советского Союза без того, чтобы было возможным установить его местопребывание и его личность. Результатом тщательных исследований шведских властей оказалось, что имеется теперь ряд показаний, подтверждающих, что Валленберг с 1945 года находился в тюремном заключении в Московском районе Москвы, временами в Лефортовской тюрьме.

В течение своего разговора от 11-го февраля с Послом Советского Союза, в связи с вербальной нотой Министр Иностранных Дел Унден указал, между прочим, что он лично ознакомился с важнейшей частью данного материала, и что он не может сомневаться в его доказательности. Министр Иностранных Дел также попросил Посла специально довести до сведения Министра Иностранных Дел Вышинского сделанное в ноте вышеупомянутое утверждение о том значении, которое Шведское Правительство придает этому делу.

Поэтому, с удивлением Шведское Правительство приняло ответ Посольства Советского Союза от 16-го апреля 1952 года, в котором указывается, что компетентные советские органы не располагают никакими дополнительными данными о судьбе Рауля Валленберга сверх того, что уже сообщалось в письме тогдашнего Заместителя Министра Иностранных Дел А.Я.Вышинского Посланнику Сульману от 18-го августа 1947 года. Согласно этому письму, судьба Валленберга не известна советским властям.

Что касается, в особенности, вопроса об исчезновении Валленберга в начале 1945 года в Будапеште, не подлежит никакому сомнению, что он находился в руках советских властей. В связи со взятием Будапешта советской армией и ближайшие месяцы после этого, некоторые из членов шведской миссии и другие лица вызывались на допрос советскими инстанциями. Эти допросы показали, что соответствующие советские органы считали, что у них имелся известный материал, будто показывающий, что Валленберг во время своей службы при шведской миссии в Будапеште выдавал фальшивые паспорта и другие легитимационные документы в пользу людей близких к тогдашнему венгерскому режиму, и что он подозревался в нелегальной разведочной деятельности. Шведское Правительство хочет самым настоятельным образом подчеркнуть, что подобные подозрения насчет Валленберга должны считаться ничем не обоснованными. Если паспорт и другие легитимационные документы ^{в некоторых случаях} были найдены в ненадлежащих руках, то в этом нельзя обвинить Валленберга, а объясняются такие случаи похищениями ^{или} и подделками, совершенными другими лицами в связи с хаотическим положением, господствующим в Будапеште во время осады города советской армией. Старания Валленберга имели целью помочь жестоко угнетенному и преследованному тогдашними венгерскими властями еврейскому населению и другим преследованным по политическим причинам.

Ссылаясь на те данные относительно задерживания Валлен -
берга в Советском Союзе, которые имеются в распоряжении
Шведского Правительства, это Правительство желает обратиться
к Правительству Советского Союза с вопросом, будет ли Оно
готово - в случае если Ему предоставится возможность озна -
миться с теми данными относительно судьбы Валленберга после
1945 года, которые являются результатом тщательных исследо -
ваний шведских властей - предпринять те исследования,
которым дадут повод упомянутые данные ?

В заключение, Шведское Правительство еще раз подчеркивает,
что оно придает большое значение удовлетворительному раз -
решению этого вопроса.

Стокгольм, "23" мая 1952 года.

М.П.

*Översatt i hand
Till den 26.5.52
H. Zorin
H. Z.*

HP 80 6a			19
N:o	8	95	BIL.
INK. D. N:o		AVD.	GR. MÅL.

В вербальной ноте от 11-го февраля 1952 года, переданной Министром Иностранных Дел Унденом Послу Советского Союза Родионову, Шведское Правительство попросило, чтобы Правительство Советского Союза приняло все необходимые меры для скорого возвращения в Швецию Рауля Валленберга. Кроме того, Шведское Правительство в своей ноте подчеркнуло, что оно придает большое значение этому делу.

Как выходит из упомянутой ноты, после получения переданного в августе 1947 года ответа Правительства Советского Союза, шведские власти не хотели исключить возможность, учитывая послевоенные условия, что Валленберг мог бы находиться в пределах Советского Союза без того, чтобы было возможным установить его местопребывание и его личность. Результатом тщательных исследований шведских властей оказалось, что имеется теперь ряд показаний, подтверждающих, что Валленберг с 1945 года находился в тюремном заключении в Московском районе, временами в Лефортовской тюрьме.

В течение своего разговора от 11-го февраля с Послом Советского Союза в связи с вручением ноты, Министр Иностранных Дел Ундеи указал, между прочим, что он лично ознакомился с важнейшей частью данного материала, и что он не может сомневаться в его доказательности. Министр Иностранных Дел также попросил Посла специально довести до сведения Министра Иностранных Дел Вышинского сделанное в ноте вышеупомянутое утверждение о том значении, которое Шведское Правительство придает этому делу.

Поэтому, с удивлением Шведское Правительство приняло ответ Посольства Советского Союза от 16-го апреля 1952 года в котором указывается, что компетентные советские органы не располагают никакими дополнительными данными о судьбе Рауля Валленберга сверх того, что уже сообщалось в письме тогдашнего Заместителя Министра Иностранных Дел А.Я. Вышинского Посланнику Сульману от 18-го августа 1947 года. Согласно этому письму, судьба Валленберга не известна советским властям.

Что касается, в особенности, вопроса об исчезновении Валленберга в начале 1945 года в Будапеште, не подлежит никакому сомнению, что он находился в руках советских властей. В связи со взятием Будапешта советской армией и ближайшие месяцы после этого, некоторые из членов шведской миссии и другие лица вызывались на допрос советскими инстанциями. Эти допросы показали, что соответствующие советские органы считали, что у них имелся известный материал, будто показывающий, что Валленберг во время своей службы при шведской миссии в Будапеште выдавал фальшивые паспорта и другие легитимационные документы в пользу людей близких к тогдашнему венгерскому режиму, и что он подозревался в нелегальной разведочной деятельности. Шведское Правительство хочет самым настоятельным образом подчеркнуть, что подобные подозрения насчет Валленберга должны считаться ничем не обоснованными. Если паспорта и другие легитимационные документы в некоторых случаях были найдены в ненадлежащих руках, то в этом нельзя обвинить Валленберга, а объясняются такие случаи похищениями или подделками, совершенными другими лицами в связи с хаотическим положением, господствующим в Будапеште во время осады города советской армией. Старания Валленберга имели целью помочь жестоко угнетенному и преследованному тогдашними венгерскими властями еврейскому населению и другим преследованным по политическим причинам.

Ссылаясь на те данные относительно задерживания Балленберга в Советском Союзе, которые имеются в распоряжении Шведского Правительства, это Правительство желает обратиться к Правительству Советского Союза с вопросом, будет ли Оно готово - в случае если Ему предоставится возможность ознакомиться с теми данными относительно судьбы Балленберга после 1945 года, которые являются результатом тщательных исследований шведских властей - предпринять те исследования, которым дадут повод упомянутые данные ?

В заключение, Шведское Правительство еще раз подчеркивает, что оно придает большое значение удовлетворительному решению этого вопроса.

Стокгольм, 23-го мая 1952 года.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Kabinettssekreteraren.

Stockholm den 26 maj 1952.

Personligt och strängt förtroligt.

P 2

2 bil.

INK. BESK. MOSKVA		
D. N:o 2 276		
3 juni 1952		
AVG.	GR.	MÅL
HP	80	En/W.

Broder,

Närslutet får jag översända avskrift av den note
i ärendet Raoul Wallenberg som Excellensen den 23 maj
överlämnade till ambassadör Rodionov samt Excellensens
uppteckning samma dag rörande samtalet med denne.

Die Hingene
Arne S. Lundberg

Ambassadören S o h l m a n ,
M o s k v a .

I en den 11 februari 1952 av Utrikesminister Undén till Sovjetunionens Ambassadör Rodionov överlämnad verbalnote har svenska regeringen anhängit, att Sovjetunionens regering måtte vidtaga de för Raoul Wallenbergs snara återförande till Sverige erforderliga åtgärderna. Vidare har svenska regeringen i noten understrukt, att den fäster stor vikt vid detta ärende.

Såsom framgår av noten ha de svenska myndigheterna, efter mottagandet av det svar, som Sovjetunionens regering lämnat i augusti 1947, icke velat med hänsyn till förhållandena efter kriget utesluta möjligheten, att Wallenberg kunde finnas inom Sovjetunionen, utan att hans uppehålls-ort och identitet kunnat fastställas. Resultatet av de svenska myndigheternas noggranna undersökningar har också blivit, att ett antal utsagor nu föreligga, som styrka, att Wallenberg från och med år 1945 befunnit sig i fängsligt förvar i Moskva-området, tidvis i Lefortovskaja-fängelset.

Vid sitt samtal den 11 februari med Sovjetunionens Ambassadör i samband med notens överlämnande framhöll utrikesminister Undén bland annat, att han personligen tagit del av det viktigaste materialet och icke kunde tvivla på dess bevisvärde. Utrikesministern bad också Ambassadören

Till de Socialistiska Rådsrepublikernas Unions Ambasad,
S t o c k h o l m .

särskilt framföra till Utrikesminister Vysjinskij notens ovan berörda uttalande om den vikt svenska regeringen fäster vid detta ärende.

Det är därför med förvåning svenska regeringen mottagit Sovjetunionens Ambassads svar den 16 april 1952, vari framhålls, att de kompetenta sovjetmyndigheterna icke förfoga över några tilläggsuppgifter om Raoul Wallenbergs öde utöver vad som redan meddelats i brev från dåvarande vice utrikesminister A.J. Vysjinskij den 18 augusti 1947 till envoyén Sohlman. Enligt detta brev skulle Wallenbergs öde vara okänt för de sovjetiska myndigheterna.

Vad speciellt frågan om Wallenbergs försvinnande i Budapest i början av år 1945 beträffar, kan det icke råda något som helst tvivel om att han omhändertagits av sovjetiska myndigheter. Vissa av svenska beskickningens medlemmar och andra personer ha i samband med och under de närmaste månaderna efter Budas intagande av den sovjetiska armén kallats till förhör av sovjetiska instanser. Av förhören har framgått att sovjetiska vederbörande ansett sig vara i besittning av visst material, som skulle visa, att Wallenberg under sin verksamhet som tjänsteman vid svenska beskickningen i Budapest utfärdat falska pass eller andra legitimationshandlingar åt personer, som stodo den dåvarande ungerska regimen nära, och att han misstänkts för bedrivande av illegal under rättelseverksamhet. Svenska regeringen vill på det bestämdaste framhålla, att dylika misstankar mot Wallenberg måste anses helt obefogade. Om pass och andra legitimationshandlingar i några fall påträffats i orätta händer, kan detta icke läggas Wallenberg till last, utan sådana fall få förklaras genom illegala tillgrepp eller förfälskningar utförda av andra personer under de kaotiska förhållan-

den, som rådde i Budapest under stadens belägring av den sovjetiska armén. Wallenbergs strävan var att bispringa den av de dåvarande makthavarna i Ungern hårt undertryckta och förföljda judiska befolkningen och andra politiskt förföljda.

Med hänvisning till de uppgifter om Wallenbergs omhändertagande i Sovjetunionen, som äro i svenska regeringens besittning, önskar svenska regeringen rikta frågan till Sovjetunionens regering, huruvida densamma - i händelse den får del av de närmare uppgifter rörande Wallenbergs öde efter 1945, som framkommit under de svenska myndigheternas ingående undersökningar - är beredd att utföra de undersökningar, vartill dessa uppgifter giva anledning.

Avslutningsvis vill svenska regeringen ånyo framhålla, att den fäster stor vikt vid en tillfredsställande lösning av denna fråga.

Stockholm den 23 maj 1952.

Strängt förtroligt.

P.M.

Jag hade bätt ryske ambassadören besöka mig idag.

Vid besöket sade jag, att jag ville ge svar på den sista ryska noten i fallet Wallenberg. Jag överlämnade noten, som var avfattad på svenska, och relaterade dess huvudsakliga innehåll.

Därefter tillade jag muntligen:

Svenska regeringen anser sig böra rikta sovjetiska vederbörandes uppmärksamhet på den risken, att de svensk-sovjetiska förbindelserna, vilka för närvarande belastas av den verkan på svensk opinion som de nyligen upptäckta spioneri-affärerna medför, skulle försämrast på ett olyckligt sätt, därest det i noten berörda spørsmålet icke erhåller en tillfredsställande lösning. En positiv lösning av detta spørsmål skulle å andra sidan medverka till en förbättring av de svensk-sovjetiska förbindelserna.

Ambassadören sade sig "prendre note" av meddelandet och skulle befordra det till sin regering.

Stockholm den 23 maj 1952.

(Östen Undén)

HP	80	Ea/W
P	89	B/IX/31
HP	1	Er
HP	1	Ab
R	58	A
R	62	A

Tel. till UD.

Avs. 15.6. -52.

Dnr 146. ang. samtal m. Zorin o. Pravdaartikel.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Strängt förtroligt.

Avskrift

ING. BESK. MOSKVA	
D. No	2 1299
19 juli 1952	
AP	80

Stockholm den 2 juli 1952.
Överlämnas till Ambassadören Sohlman,
Moskva, för personlig och strängt för-
trolig kännedom.

Sven Dahlman

(Sven Dahlman)

P.M.

Vh Under samtal idag med ryske ambassadören angående spionaffären m.m. begagnade jag tillfället att fråga, om han inte hade något meddelande att göra i Wallenbergs-saken. Det hade han inte. Han frågade, om jag tagit del av redogörelsen för samtal mellan Sohlman och Zorin, vilket jag bekräftade. Herr Rodionov tycktes lägga vikt vid de allmänna synpunkter som Zorin anlagt på saken. - Han nämnde, att Sohlman hade överlämnat kopia av noten i Moskva och därvid avgivit exakt samma förklaring som jag muntligen fogat till noten. Det tycktes bereda honom tillfredsställelse att han rapporterat så korrekt mitt muntliga uttalande.

Stockholm den 28 juni 1952.

(Östen Undén)

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Stockholm den 2 september 1952
Personligt och strängt förtroligt.

Politiska avdelningen

1 bil.

INK. BESK. MOSKVA		
D. N:o 2 1358		
5 sept 1952		
AVD.	GR.	MÅL.
HP	80	8a/W.

Broder,

./. Såsom framgår av närslutna avskrift av en promemoria den 30 augusti har Excellensen haft ett nytt samtal med Rodionov angående svenska regeringens framställning i ärendet Raoul Wallenberg. Då Sohlman ju för närvarande befinner sig på Balkan har jag erhållit i uppdrag att översända promemorian till Dig, så att Du skall vara informerad för det fall att ryska utrikesministeriet skulle taga upp saken med Dig. Jag får be Dig överlämna promemorian till Sohlman vid hans återkomst till Moskva.

Vänliga hälsningar!
Din Lilljona
Edig Engfeldt

t.f. Chargé d'Affaires Hichens Bergström,
Moskva.

P.M.

Jag hade bett ambassadör Rodionov komma upp idag.
Jag sade honom ungefär följande.

Då ambassadör Sohlman i Moskva framställde en begäran om ny efterforskning efter Raoul Wallenberg, svarade hr Zorin, att en sådan skulle äga rum. Eftersom lång tid förflutit sedan dess, ville jag påminna ambassadören om denna sak på nytt och understryka vilken vikt den svenska regeringen fäster vid densamma.

Wallenberg var en svensk diplomat åtnjutande diplomatisk immunitet. Det är fruktansvärt att han inte kunnat återfinnas och sändas tillbaka till Sverige. Dessutom har han gjort en modig och ärofull gärning genom sina ansträngningar att rädda ungerska judar från fascisternas förföljelser. Han har härigenom tjänat inte blott sitt land utan hela mänskligheten. Jag bad ambassadören framföra detta till sin regering.

Ambassadören antecknade vad jag sade och förklarade att han skulle relatera vad jag sagt till sin regering. Men han ville påpeka att enligt hans uppfattning den ryska noten av den 16 april, som hr Zorin överlämnat till ambassadör Sohlman, utgjorde ett svar. I denna note sades att ingenting var att tillägga till vad som tidigare sagts. Jag sade att jag uppfattat saken så att man på rysk sida skulle fullfölja sina efterforskningar och att vi hade att vänta svar om resultatet. Även hr Sohlman hade fattat läget så.

Stockholm den 30 augusti 1952.

(undert.) Östen Undén.

27/952 Inlyst med författaren Philip sagt - aa

Kab. seder. Lundsby i broskivens-

kan sinnessjukt. Att ha senare

beskrifnings av den. Merket som

förmidd. Kjellström. D'accent med

Lundsby har jag därför inte

tagit. Måhet med underbärande. RR

Göteborg d. 2 sept. 1952

INK. BESK. MOSKVA		
D. N:o 16		77
22.9.52		
AVD.	GR.	VAL.
R	18	W.

Ambassadör Soliman!

Genom att jag träffar
Prutts och Wilhelm Kjellström så
ofta tyder jag nästan att jag
hinner Ambassadören.

Länge har jag haft
lust att be eder om ett sam-
tal om min brorson Raoul,
men har inte velat besvara, då jag
jag vet att vi står i ständig kon-
takt med Maj Dardel.

Emellertid kommer
jag om till Soliman, och om det
passar vore jag tacksam att få
beta tid och rum för ett samman-

träffande.

Ju är endera hos min mor
17.12.42 eller hos min dotter och
svägar, Kapten Gerry Dyrnen, Engel-
brektsq. 6 III Tel. 21.54.94. Annars
är min postadr. Polhus-Installation,
2der tillgång
Isita Wallenberg

Strängt förtroligt.

Stockholm den 2 oktober 1952.
Överlämnas för strängt förtrolig känne-
dom till Ambassadören S o h l m a n ,
Moskva.

Sven Dahlman

(Sven Dahlman)

P.M.

INK. BESK. MOSKVA		
D. N:o 2 1393		
8 OKT 1952		
AVD. <i>HP</i>	GR. <i>80</i>	MÅL. <i>ba</i>

Under ambassadör Rodionovs besök i dag i annat ärende
frågade jag om han ingenting hade att meddela i Wallenbergs-
saken. Hans svar blev nekande. Han hade rapporterat vad
jag förra gången sagt honom och sitt eget svar därpå.

Stockholm den 1 oktober 1952.

Undert. Östen Undén.

INK. BESK. MOSKVA		
D. No	1	4412
22.11.52		
AVD.	GR.	MAL.
	W	

Stockholm den 11 november 1952.
 Överlämnas för kännedom till t.f.
 Chargé d'Affaires Hichens Bergström,
 Moskva.

Pressmeddelande.

Utrikesdepartementets pressbyrå upplyser på förfrågan, att medaljen Illis Quorum tilldelats legationssekreteraren Raoul Wallenberg i anledning av under hand framfört förslag om en utmärkelse för hans humanitära insatser i Budapest 1944 och 1945. Övriga svenskar på den dåvarande Budapest-beskickningen, som deltog i räddningsaktionen för de förföljda judarna, ha vid olika tidpunkter tidigare tilldelats utmärkelser.

Redan den 27 november 1946 uttalade statsministern i ett interpellationssvar rörande Wallenberg "regeringens stora uppskattning av det uppoffrande och framgångsrika arbete i humanitetens tjänst, som en svensk man utfört under svåra och farliga förhållanden".

I ett interpellationssvar den 22 maj 1951 har utrikesministern funnit anledning uttala, att hittills inga bevis företetts för att Wallenberg skulle vara död och att utrikesdepartementet arbetar med hypotesen att Wallenberg kan vara i livet.

Stockholm den 11 november 1952.

INK. BESK. MOSKVA		
D. No 2 1442.		
22.11.52.		
AVD.	GR.	MÅL.
	"v"	

Stockholm den 11 november 1952.
Överlämnas för kännedom till
t.f. Chargé d'Affaires Hichens
Bergström, Moskva.

Ove Ramel
Protokollchef.

Till Fru Maj von Dardel, Stockholm.

Härmed har jag äran meddela, att Kungl. Maj:ts såsom uttryck för Sitt Nådiga välbehag med den uppoffrande och framgångsrika verksamhet som Eder och Raoul Wallenberg i egenskap av legationssekreterare vid svenska beskickningen i Budapest under synnerligen svåra förhållanden åren 1944 och början av 1945 utövat till förmån för förföljda judar, behagat tilldela honom medaljen i guld av 8 storleken med inskrift "Illis Quorum Meruere Labores".

Jag skall tillåta mig att inom kort återkomma angående tidpunkten för medaljens överlämnande.

(Ove Ramel)
Protokollchef.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

KH/md

Moskva den 8 december 1952¹⁹

N:o 2/459

BIL.

~~Strängst förtroligt.~~
~~INK. D. N:o~~

AVD.

GR.

MÅL.

W"

Orig. se HP 1 Er

Broder,

u/R. Hichens Bergström

Utrikesrådet Dahlman
Utrikesdepartementet.

Exp. 8.12.52./md

STOCKHOLMSSTADNINGEN

- 9 DEC 1948

Italiensk diplomat vill söka Raoul Wallenberg i Sovjet

ROM 8 dec. — (ST) Den italienske diplomaten Claudio de Mohr som var den siste som var i kontakt med Raoul Wallenberg så sent som 1948 i Lefortovskaja-fängelset i Moskva har nu förklarat sig villig att som medlem av en internationell kommission bege sig till Moskva och framlägga sina bevis med hjälp av den lokalkännedom han själv förvärvat under fem års rysk fångenskap.

Han väntar sig knappast att de sovjetryska myndigheterna kommer att vara honom behjälpliga därmed men han vill på så sätt visa hur säker han är på vad hans dels själv och dels genom medfångar erfarit direkt av Wallenberg eller om honom.

Det är hans svar på ryssarnas sätt att fortfarande låtsas som om Wallenberg aldrig fallit i deras händer.

Fortfarande är han av den meningen att de svenska myndigheterna aldrig kommer att få någon definitiv rysk reaktion beträ-

fande Wallenberg om de inte sätter hårt mot hårt och arresterar någon sovjetrisk medborgare med eller utan diplomatisk immunitet, exempelvis av det slag som haft att göra med de sovjetryska spionerna i Sverige på sistone och sedan byta ut honom eller dem mot Wallenberg.

I samband med detta har det nu kommit fram genom ungerska flyktingar som för inte länge sedan tagit sig över till Italien nya detaljer om den staty som de ungerska myndigheterna så sent som våren 1949 dvs innan ännu kommunisterna lyckats få hela landet i sitt våld ville resa över Wallenberg. Den skulle stå på en

öppen plats i det kvarter av Budapest som heter Uj Szent Istvan Varos och där det finns många minnen från Wallenbergs verksamhet.

Skulptären utfördes också av den kände ungerske skulptören Pal Patzay men avtäckningen skulle enligt uppgift ha inställts i sista minuten på grund av kommunisternas hållning. Dessa motsatte sig resolut och till och med hotade att låta vräka liknelsestatyn om inte allt tystades ned.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Stockholm den 11 december 1952.

Strängt förtroligt.

9

INK. BESK. MOSKVA		
D. N:o 2 1972		
30.12.52		
AVD. h	GR.	MÅL.

Broder,

Med anledning av Ditt handbrev av den 8 december 1952 till Dahlman ber jag att få meddela Dig, att det synes oss tveksamt, om det verkligen skulle vara möjligt att använda denne engelske undersåte för ett erhållande av uppgifter om Wallenberg. Detta skulle närmast betyda, att den engelske ambassadtjänsteman som besöker honom i fängelset skulle direkt säga till honom att hålla ögonen öppna för en viss medfånge. Jag antar, att denne engelske tjänsteman icke får föra något samtal med den engelske sjömannen utan att vittne är närvarande. Även om något vittne inte funnes, får vi utgå från att samtalet sannolikt ändå avlyssnas. Om Wallenberg nu verkligen finns i Butirskaja och ryssarna upptäckte att vi genom denne engelske fånge sökte få konstaterat faktum, är jag rädd att följden bleve att Wallenberg kanske gömdes undan på något annat - kanske mera svårkontrollerbart - ställe.

Under alla förhållanden bör Du naturligtvis hålla kontakt med engelsmännen, så att Du, så snart sjömannen frigivits, får veta om han eventuellt har observerat någon medfånge, vars signalement kan stämma på Wallenberg. Det vore naturligtvis frestande att genom engelsk förmedling få sjömannen ifråga att rent generellt hålla ögonen öppna för samtliga medfångar - alltså utan att ett speciellt signalement på Wallenberg avges - men inte ens detta skulle väl med hänsyn till avlyssningsrisken gå att genomföra.

Herr t.f. Chargé d'Affaires Hichens Bergström,
M o s k v a.

Per Larsson
Senare Järning

Moskva den 12 februari 19 53.		
N:o	BUD	BIL
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Cabinet
Stockholm

Dnr. 42. Primo. Vid besöket Vysjinskij idag mitt chiffer nr 39. rörde samtalet till en början dennes förestående resa FN-församlingen, varvid V. sade sig vilja fortsätta försöken finna lösning konfliktfrågorna men menade sig ej kunna hysa större förhoppningar positivt resultat. På min anmärkning ny amerikansk regering sedan hans senaste besök New York svarade han det verkade som om denna ginge längre än den tidigare efter alltjämt samma linjer. På hans fråga vad jag ansåge om situationen svarade jag endast, att liten nation som Sverige givetvis hade allt intresse av samförstånd uppnåddes. V. replikerade Sovjet ej gjorde skillnad små och stora nationer utan betraktade dem ur jämlikhetens synvinkel, ehuru givetvis deras "specifika vikt" olika. Man tillmätte här små ländernas allmänna mening stor betydelse.

Secundo. Under hänvisning det angivna syftet min begäran audiens blott varit presentera ny medarbetare frågade jag om utrikesministern tillläte mig beröra särskild fråga som jag hemifrån efter audiensens fastställande anmodats upptaga med honom nämligen Wallenbergaffären. Jag erinrade att dels Excellensen vid senaste FN-mötet talat härom med utrikesministern dels och hr Zorin vid sitt samtal med mig för c:a ett år sedan ställt i utsikt förnyad prövning ärendet, och jag ville nu påminna härom. Utrikesministern som med tydlig olust - kontrasterande mot hans älskvärda gemytlighet vid samtalets början - ingick på spørsmålet, sade han väl påminde sig ärendet. Ehuru han sade sig icke närmare erinra sig vad Zorin sagt mig ville han framhålla sakens läge ur Sovjets synpunkt oförändrat. Han förstode ej varför svenska regeringen återupptog saken sedan från rysk sida klargjorts inga ytterligare uppgifter här stode till buds utöver de år 1947 lämnade. Jag bragte därpå i erinran, att svenska rege-

ringen, som hopsamlat material denna sak i sin senaste not den
18 augusti 1947, såsom förhållandena kring Budapest vid beläg-
ringen etc. - ^{uppgitt} antytt sin beredskap ge sovjetregeringen del av ifrå-
gavarande material, om den villig på basis därav medverka nya
efterforskningar. ^{hans uttalande} I anledning av den oförståelse V. uttalade
om anledningen vår fortsatta aktion framhöll jag man svensk
sida önskade uppnå en positiv lösning, d.v.s. få klarhet om W.
och hans återvändande hem i syfte avlägsna ett spörsmål som till
följd reaktionen Sverige allvarligt belastade våra förbindelser
Sovjet. Utrikesministern genmälde han ej kunde ställa i utsikt
några ytterligare åtgärder - i vilket samband han erinrade om
vissa

ringen, som hopsamlat material denna sak, i sin senaste not~~is~~ ifrågasatt rysk medverkan nya efterforskningar på basis ifrågavarande material. I anledning av den oförståelse V. uttalade vår fortsatta aktion framhöll jag man svensk sida önskade uppnå en positiv lösning, d.v.s. få klarhet om W. och uppnå hans återvändande hem i syfte avlägsna ett spörsmål som till följd reaktionen Sverige allvarligt belastade våra förbindelser Sovjet. Utrikesministern genmälde han ej kunde ställa i utsikt några ytterligare åtgärder då från rysk sida redovisning redan givits för resultatet vidtagna åtgärder, som visat W. ej funnes inom Sovjets gränser. Under sådana förhållanden kunde man här icke veta var han befunno sig. Han kunde ej se huru det material jag åsyftade kunde giva något bidrag till saken, eftersom man i utlandet ej gärna kunde veta något om W:s påstådda närvaro i Sovjetunionen som sovjetmyndigheterna ej själva visste om. Man kunde här icke arbeta på grundval dylikt material. Utrikesministern sade vidare sakens fortsatta dryftande ej kunde tjäna förbättring relationerna Sverige-Sovjet. Han visste att åtskilliga kretsar och ej blott i Sverige önskade störa de som han vid ett tillfälle sade redan spända förbindelserna mellan länderna och "fiska grumligt vatten". Jag inskräppte till svar att motiven våra fortsatta bemödanden ingalunda vore de han antytt, tvärtom ville vi söka åstadkomma förbättring relationerna genom att bringa W:s sak till positiv lösning, särskilt i betraktande allmänna opinionens starka upprördhet över W:s öde. Min interlokutör genmälde han ingalunda såge samband mellan denna sak och allmänna opinionen och ej förstode varför denna toge sig an frågan. Han upprepade han ej beredd utlova vidare åtgärder. Jag hänvisade till att den spontana opinionen hemma ett faktum och sade mig skola rapportera hem.

Tertio. Vysjinskijs attitüde föreföll Wallenbergsaffären hårdare än Zorins. Den synes ligga i linje med Sovjets reaktion överhuvudtaget på sistone exempelvis Korea, Östtyskland, Tjeckoslovakiet, Afghanistan, Israel, liksom på inre fronten. F.ö. frapverades vi av hans kategoriska påstående W. icke funnes här i landet liksom hans

kännedom sakens detaljer - exempelvis uttalande 1947 års
not om förhållandena Budapest under belägringen etc. -
redan innan han konsulterat en mindre i uppslagsform
uppställd anteckningsbok.

Sohlman

Telegram

Moskva den 14 april 1953		
N:o	BUD chiffer	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

BUD
025-

Cabinet
Stockholm.

Dnr. 125. För Lundberg personligen. Molotov som mottog mig 14 april kl. 18 tackade excellensens hälsningar och frågade vad jag avsåge med de frågor som under senaste tiden belastat våra förbindelser och som excellensen nu hoppades kunna lösa med hans hjälp. Jag svarade territorialvattensgränsen Östersjön och flygincidenterna. Beträffande sistnämnda hade vi ju föreslagit internationell procedur för klarlägga fakta och fastställa rättsliga konsekvenser. Vidare hade excellensen vid samtal Vysjinskij november och jag med Radionov i augusti fjol berört tanken svensk-sovjetisk expertkommitté för klarläggande fakta. De nu i Berlin pågående överläggningarna om en liknande flygincident hade ånyo för oss aktualiserat sagda tanke varför jag önskade erinra därom. En kommitté för gränsincidenter vore för övrigt så vitt jag visste förutsedd i avtal mellan Sovjet och exempelvis Turkiet.

Molotov svarade först att han icke påminde sig detaljerna vår noteväxling incidenterna men att han skulle sätta sig in i saken. Han visste sålunde icke om en fortsättning vår noteväxling vore påkallad. Om Berlinförhandlingarna sade han att de icke hade avseende en incident som vore analog sovjetisk-svenska. Härtill genmälde jag att jag i avsaknad närmare kännedom den sovjetisk-brittiska flygincidentens karaktär icke velat påstå att de båda vore analoga. Vad jag avsett vore dels den metod som från sovjetisk sida godtagits för dess reglering dels denna metods överensstämmelse med vår berörda tanke. Molotov svarade att vad som vore av vikt vore icke dylika metoder utan fakta nämligen att incidenter icke ägde rum och att man svensk sida icke under senare år haft anledning klaga över sovjetiska gränshändelser, Det vore bra om man svensk sida likaledes undveke kränka sovjetgränsen. Jag genmälde att svenska regeringen givit sitt flyg uttryckliga order att respektera sovjetgränserna och t.o.m. att icke flyga innanför de av sovjet-regeringen pretenderade 12 milen. Molotov sade sig ha sett att

19		
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

svenska tidningar meddelat att svenskt flyg skulle nedskjuta sovjetplan som komme in på svenskt område. Jag reagerade för de allmänna instruktioner som gälla hemma, sådana de framgå ur blåboken om nedskjutningarna, och sade mig icke ha sett några ändringar däri. Molotov påstod att i Sovjet gällde allmänt godtagna internationella regler vilket gav mig anledning hänvisa till sovjetordern om uppmaning landa. Molotov, som tydligen icke informera denna punkt, svarade sovjetflyget i första hand skulle avvisa. Jag sade mig icke ha kommit för att besvara Molotov med en diskussion av ^{ansedd att inget allvarigt ärenden av en synnerligen allvarlig fråga} ifrågavarande bestämmelser och nämnde på nytt ovan berörda tanke. Samtidigt tackade jag för hans löfte se på saken. Molotov genmålde att det så vitt han visste icke föreläge något nytt som kunde motivera en omprövning. Sovjetregeringens inställning hade ju klarlagt. Jag svarade under hänvisning sagda tanke och sade mig icke känna till att man å sovjetisk sida verkligen tagit ställning därtill. ~~Närhanda när den icke formulerats skriftligen?~~ Molotov sade sig skola undersöka.

Molotov förde hela tiden konversationen i lågmält resonerande ton. Han lovade till Voroshilov Malenkov framföra fråga hövlighetsvisit.

Edert 195. löst först ~~sen~~ ^{min} en timme efter återkomsten från Molotov vilken kallade mig med fyra timmars präavis varför ytterligare kontant utöver vårt ¹²⁵ icke medhanns. Då jag svåriligen inom närmaste veckorna kan ~~söka~~ ^{besvara} Molotov om intet nytt faktum eller fråga föreligger - i varje fall icke med utsikt till framgång- ifrågasättes jag nästa vecka söker Pushkin i ärendet. Denne har ju efterträtt Zorin med vilken jag ju på sin tid talade och kan nog förutsättas bäst insatt våra ärenden.

Telegram

Moskva den 2 maj		19 53.
N:o	BUD chiffer	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Exp. den 2/5 kl. 1200/RR

Cabinet

Stockholm

BUD
2/5
Dnr. 140. För Lundberg. *personligen* Befarar Phillips i och för sig *relativt* för-
siktiga se-artikel i stor utsträckning kommer motverka våra
ansträngningar enkannerligen Din framstöt Tarabrin. Dels
strider densamma ju mot Dina uttalande till T om att familjen
lovat hålla tyst och *ensk* ~~förringar~~ *famiga* därför för ryssarna vårt löfte
påverka R. W. avhålla sig publicitet efter eventuell återkomst.
Dels måste man räkna med att för dem släppandet av R. W. nu i
högre grad än annars skulle *blivast* ~~vara~~ fallet kan få karaktären av
en eftergift inte blott mot svenska regeringen utan även Phillip
vilken efter sina delvis osakliga artiklar härvarande partiför-
hållanden etc *av* Moskva torde betraktas som en svuren fiende.
För våra vänner ha vi allt för våra fiender intet, sade mig en
gång Zorin. Utgår från att familjen medveten ifrågavarande o-
lägenheter men inte anser sig böra taga hänsyn därtill. Trots des
dessa ligga nära i tiden avser *jag* beröra saken vid besök måndag
Semenov *vilken* hänvisats efter *in rekomm* ~~väntan~~ på samtal med Pusjkin vil-
ken just övertagit annat geografiskt område jfr vårt *141* secun-
do.

Sohlman.

Telegram

CHIFFER

BUD
AB.

Moskva den 4 maj 19 53		
N:o	BUD	BIL
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Exp. den 4/5 kl. 1725/RR

Cabinet

Stockholm

Dnr. 143. Edert. 105vårt. 140. För Lundberg personligen
Vid besök Semonov 4 maj frågade jag om han tagit del av
det samtal som nyligen ägde rum mellan Lundberg och
Tarabin i R.W.saken, och varom rapport torde ha avgivits.
Då S. svarade nej förklarade jag mig ämnat återkomma om
någon vecka när S. som jag hoppades informerat sig.
Samtidigt underströk jag att saken vore av stor betydelse
för oss och därför för våra förbindelser med Sovjet.

Sohlman

Telegram

Moskva den 13 maj 1953.

N:o	BUD chiffer	BIL
-----	----------------	-----

INK. D. N:o

AVD.	GR.	MÅL.
------	-----	------

Exp. den 13/5 kl. 1155/RR

Cabinet

Stockholm

Dnr. 161. *För Lindberg*
Vårt chiffer 143 . Avser hemställa besök
Semonov för "Samtal R. W.". Tacksam dessförinnan få
bekräftelse intet hinder samt meddelande om något nytt
föreligger.

Sohlman.

Telegram i BUD - chiffer från
UTRIKESDEPARTEMENTET

Avsant den 14/4 19 53 kl. 1500

Ankom den 14/4 19 53 kl. 1518

Löst den 14/4 1953 kl. 2200/RR

Svensk

Moskva

Dnr. 105. För Sohlman personligen från Lundberg. Diskuterade igår Wallenberg halv timme med Tarabrin. Min tes var nu kan han friges med gynnsamma verkningar i hela världspresen. Tarabrin höll med härom. Om Raoul ej friges tvingas vi förr eller senare publicera vårt material, som ger hundra procentiga bevis. Förklarade utförligt att vi intet annat intresse har en att undvika störningar av förbindelserna. Betecknade Vysjinskijs svar som ologiskt. Vi kan från återvändande fångar ha exakta uppgifter om en person som ryska UD inte lyckats finna. Detta medgav Tarabrin men förklarade att man forskat noga och att Raoul inte finns i Sovjet. Han erbjöd sig att utförligt rapportera detta samtal till ryska UD "vars chef är Molotov". I samband med Din demarche bör Du hänvisa till mitt informella samtal, som Du förmodar vara rapporterat.

Cabinet

Coll:

Ryssnot vederlagd Svensken fångslad

Den italienske diplomaten dr Claudio de Mohr, som sex år suttit fångslad i Moskva och varit cellgranne med den försvunne svensken Raoul Wallenberg, har nu ansett tiden vara mogen att överge den absoluta tystnad han hittills iakttagit.

I en serie skakande dokument framträder han för första gången med fullständigt vittnesmål, som Dagens Nyheter med ensamrätt publicerar i sin helhet. de Mohr skildrar den omänskliga miljö i vilken han och Raoul Wallenberg hållits fångslade, redogör för den riskabla korrespondens de upprätthöll genom "murtelegrafi" i Lefortovskajafängelset i Moskva och bevisar med hjälp av namngivna vittnen att Wallenberg var i livet så sent som 1948.

Detta vittnesmål vederlägger totalt påståenden som gjorts i officiella not från Sovjetunionens regering till svenska UD.

Riskabel "murtelegrafi" med namngivna vittnen

Dr de Mohr, som presenteras i en artikel av Dagens Nyheter:s Romkorrespondent Agne Hamrin, anser att Wallenbergs sak nu bäst tjänas av att alla fakta i fallet läggs fram. Han förklarar sig känna det som sin plikt att avlagga sitt vittnesmål inför svensk publik.

I den första skildring som följer här nedan redogör han för de motiv som förmått honom att nu redovisa hela materialet. Han tecknar vidare den politiska bakgrunden till de händelser i Bulgarien i september 1944 som ledde till hans egen arrestering och sexåriga fångenskap i Ryssland och som sålunda kom att göra honom till huvudvittne i Wallenbergsaffären.

Helst skulle jag ha velat vänta med att avge detta vittnesmål till en lämpligare tidpunkt. Jag säger med avsikt vittnesmål, ty min uppgift är inte närmast den att berättas om den odysse som de diplomater från olika europeiska länder tvingades företa vilka överraskades av röda armén i de av denna invaderade områdena, tillfångatogs och deporterades till Ryssland, där de sattes i Moskvas mest ökända fångelse, skriver dr de Mohr.

"Inga manövrer, inga lögnér³ kan dementera dessa fakta"

Min uppgift är i stället att med ett vittnesmål om fakta och episoder som jag själv agerat i eller varit vittne till — fakta som inga manövrer, inga lögnér förmår dementera eller motsäga — bidra till att avslöja och do-

kumentera ett av de mest otroliga och upprörande "fall" som utspelade sig så att säga i den andra världskrigets "marginal" och som den civiliserade världen är förpliktad att reflektera över och bedöma.

"Kraftiga påtryckningar från Europa och Amerika"

Det är om fallet Wallenberg jag talar, sålunda om den duktige och utomordentligt noble svenske diplomat som de sovjetryska myndigheterna på det mest skamlösa sätt och i strid med existerande lagar och signerade avtal, i strid också med en hundraårig tradition i den civiliserade världen, med

motiv som ingenting kan rättfärdiga har "låtitt försvinna", sedan de i januari 1945 hade tagit honom till fånga i Budapest, där han med beundransvärd självupppoffring utförde en mission som var på en gång i högsta grad ädel och humanitär och legitim.

Forts. sidan tio, spalt ett.

Raoul Wallenberg

Rysk tystnad trots otaliga förfrågningar

Det är nu åtta år sedan den svenske diplomaten Raoul Wallenberg spårlöst försvann i samband med Sovjettruppernas stormning av Budapest, dit han var utsänd av svenska regeringen med speciell uppgift att söka rädda de ungerska judarna från den nazistiska terrorn under den tyska ockupationen.

Om Wallenberg fortfarande är i livet fyller han i år 41 år. Från början var han inte diplomat, utan arkitekt och affärsman. Han var anställd vid en importfirma i Stockholm när han i mars 1944 på amerikanskt initiativ utrustades med diplomatpass och sändes till Budapest av Per Albin Hanssons regering. Som chef för den svenska legationens B-avdelning fick Wallenberg till uppgift att leda hjälparbetet för de förföljda judarna.

Hans humanitära insats lovprisades allmänt, och många tusen ungerska judar har i dag Wallenberg att tacka för sina liv. Det var med

Forts. sidan tio, spalt tre.

Dokument...

(Forts. från sidan 1)

Radikalt ändrat läge i affären Wallenberg, hävdar huvudvittnet

Skälen till att jag skulle ha föredragit att vänta något med mitt personliga framträdande i form av ett offentligt vittnesmål är flera. Fallet Wallenberg är allvarligt och synnerligen ömtåligt. Det engagerar inte bara ansvars känslan, utan också samvetet. Det har sagts i tidningarna att en svensk diplomatisk aktion är i gång i syfte att förmå de sovjetryska myndigheterna — vilka som bekant hittills har systematiskt förnekat att Raoul Wallenberg befinner sig i något ryskt fängelse eller ens inom Sovjetunionens gränser — att erkänna

det verkliga förhållandet och efter dryga åtta år av orättfärdig och grym fångenskap frige detta oskyldiga offer för deras skumma planer. Själv har jag med de anklagelser och de i detalj gående utsagor jag gjort inför vederbörande myndighet velat ge mitt bidrag (och andra har gjort detsamma). Och jag har anledning tro att dessa mina vittnesutsagor åtminstone i den civiliserade världens ögon, om än inte i Sovjet-Rysslands, äger just det värde som oemotsägliga fakta besitter.

6. "Viktigt att hjälpa ryssarna slippa dementera sig själva"

Men just emedan situationen är så ömtålig har jag alltid ansett det vara min plikt att iaktta den mest absoluta diskretion. Denna uppfattning har jag envist hållit fast vid trots de otaliga påtryckningar jag varit utsatt för från alla möjliga håll och trots att jag sedan över ett år har varit formligen belägrad av pressen, både i och utanför Europa.

Jag måste vidare tillägga att det viktigaste skälet till att jag varit så reserverad härrör sig från min övertygelse att varje indiskretion skulle kunna skada honom som man vill rädda. Efter över sex års bittra personliga erfarenheter känner jag alltför väl Sovjetryssarna och deras system för att hänge mig åt några illusioner om deras generositet eller deras känsla för humanitet och rättvisa.

Raoul Wallenbergs öde kunde

därför bli beroende av klokheten och försiktigheten hos den som, efter att ha kunnat förvissa sig om att han alltjämt var i livet och i ryska händer, ämnade försöka utverka hans återsändande till hemlandet. Vi får inte glömma en viktig sak: i en diktaturstat tycker de styrande inte om att bli offentligt dementerade. Det gällde med andra ord att hjälpa de sovjetryska myndigheterna på ett sådant sätt att dessa inte hade behövt dementera sig själva offentligt, det gällde att handla i all tysthet, att skapa sådana förhållanden i vilka de sovjetryska myndigheterna också kunde handla på samma sätt, emedan "det passade även dem" — allidestund det fanns någonting att ställa upp som motbud, ett motbud som inte kunde lämna dem likgiltiga.

7. "Inte längre någon anledning hålla vittnesmålet hemligt"

Jag vet inte huruvida mina förslag har blivit beaktade. Men jag har däremot måst konstatera att just den diskretion jag så livligt förordat inte har iakttagits eller blivit tillräckligt bevarad. De av mig gjorda avslöjandena och vittnesutsagorna kom åtminstone delvis snart till pressens kännedom och publicerades överallt i världen. Min delaktighet i fallet Wallenberg var sålunda inte längre någon hemlighet. Från alla håll och kanter i Europa och t. o. m. i Amerika blev jag ombedd lämna upplysningar. Icke desto mindre fortsatte jag att tiga och tillbakavisade alla enträgna uppmaningar.

Helt nyligen har emellertid en ny våg av publicitet sköljt fram, och därmed har såväl fallet Wallenberg åter blivit aktuellt som jag själv dragits in i affären. Efter att ha tagit del av några artiklar, vilka har varit synliga även i en del ledande tidningar i mitt eget land, har jag kommit till den slutsatsen att det inte längre fanns någon anledning ens för mig att iaktta den tystlåtenhet jag tidigare

lovat upprätthålla. Jag konstaterade i dessa artiklar, som gav olika versioner av ämnet, många kronologiska misstag, och man tillskrev mig påståenden eller avsikter som jag kanske kan vidkännas eller hysa, men vilka jag inte hade givit någon rättighet att publicera. Det är och förblir en gåta för mig hur man har kunnat veta eller gissa sig till saker och ting som jag inte har anförtrött någon tidningsman.

Situationen har med andra ord radikalt förändrats. Om jag hittills har menat det vara min ovillkorliga skyldighet att tiga, så anser jag nu att det i lika hög grad är min plikt att tala — för att lägga till rätta felaktiga eller godtyckliga uppgifter, för att slå fast fakta i den alltjämt öppna frågan och för att avlägga ett utförligt och definitivt vittnesmål i fallet Wallenberg. Det är därvidlag en lika ofrånkomlig plikt för mig att göra detta i en svensk tidning, ty det är framför allt den svenska allmänheten som bör få verkligt besked om fakta som berör och hedrar en så värdig och hjältemodig svensk man.

8. "Nödvändigt att tillrättalägga felaktiga, godtyckliga uppgifter"

Det är emellertid förmodligen var och sannolikt fortfarande är Wallenbergs.

När de sovjetryska divisionerna i september 1944 nådde fram till Donäu och slog läger vid gränsen till Bulgarien efter att dessförintan ha kastat Rumänien över ända och erövrat detta land tjänstgjorde jag vid italienska beskickningen i Sofia.

Bulgarien befann sig i krigstillstånd med de västliga allierade, men däremot inte med Ryssland. Gentemot Sovjetunionen hade Bulgarien envist och klokt upprätthållit neutralitet, och mellan dessa bägge länder bestod fortfarande vad man brukar kalla "normala diplomatiska förbindelser". Sovjetlegationen i Sofia och den bulgariska beskickningen i Moskva fortsatte att fungera i normal ordning, även om en viss kyl gjorde sig märkbar och ett annat intermezzo inträffade.

Det är emellertid förmodligen var och sannolikt fortfarande är Wallenbergs.

När de sovjetryska divisionerna i september 1944 nådde fram till Donäu och slog läger vid gränsen till Bulgarien efter att dessförintan ha kastat Rumänien över ända och erövrat detta land tjänstgjorde jag vid italienska beskickningen i Sofia.

Bulgarien befann sig i krigstillstånd med de västliga allierade, men däremot inte med Ryssland. Gentemot Sovjetunionen hade Bulgarien envist och klokt upprätthållit neutralitet, och mellan dessa bägge länder bestod fortfarande vad man brukar kalla "normala diplomatiska förbindelser". Sovjetlegationen i Sofia och den bulgariska beskickningen i Moskva fortsatte att fungera i normal ordning, även om en viss kyl gjorde sig märkbar och ett annat intermezzo inträffade.

Outplånlig minnesbild av allt det gemensamma med grannen i cell 151

9.

Från Dagens Nyheters Romkorrespondent
AGNE HAMRIN

Rom, lördag.

Legationsrådet dr Claudio de Mohr, den italienske diplomat vars namn för något över ett år sedan för första gången gick genom världspressen sedan det blivit bekant att han hade ett synnerligen värdefullt vittnesmål att avge i fallet Raoul Wallenberg, är vid detta laget en 53 års man. Den som haft tillfälle att under det gångna året upprepade gånger sammanträffa med honom har väl inte kunnat undgå iakttä att de långa och grymma fängelseåren i Sovjetryssland har satt outplånliga spår i hans ansikte.

Man har dock samtidigt också med förundran måst konstatera med vilken man är frestad säga latinsk vitalitet dr de Mohr har förmått psykiskt övervinna de fruktansvärda påfrestningar behandlingen i Moskas ökända centralfängelse Lefortovskaja innebar. Hr de Mohr är i dag inte en bruten man. Han ser med livslust och förtröstan fram emot kommande år av intensiv verksamhet i Italien och kanske utomlands.

En närmare presentation av den man som under en lång tidsperiod stod i nära nog daglig förbindelse med vår landsman Raoul Wallenberg är på sin plats. Claudio de Mohr föddes år 1900 i Milano. Hans far var en på sin tid känd författare, skald och utgivare av litterära och andra kulturella tidskrifter. Även hans mor var litterärt verksam.

Bokförläggare de Mohrs hem i Milano var i själva verket en litterär salong, där i synnerhet det slutande 1800-talets och det börjande 1900-talets mest kända italienska diktare träffades.

I denna intensiva litterära miljö växte alltså Claudio de Mohr upp. Men också i en lika levande tradi-

tion med rötter i Italiens Risorgimento, den stora nationella frihetsrörelsen. En typiskt högborgerlig, nationell miljö i sekelskiftets Italien.

Som 17-åring gick Claudio de Mohr ut i första världskriget som frivillig. Efter kriget deltog de Mohr bl. a. i d'Annunzios ryktbara expedition till Fiume och tjänstgjorde en tid som skalden-kommandantens ordonnansofficer. I Fiume möttes för övrigt far och son. Fadern dog strax efter av sina krigsskador. Den unge Claudio återvände till Milano, där han doktorerade i juridik, varefter han en tid ägnade sig åt advokatycket innan han för till Rom för att slå sig på journalistik och författarskap. I Rom kom han så småningom in i den statliga förvaltningen och hamnade efter några år i utrikesministeriet. Han sändes som pressattaché till Bryssel, Haag, Paris. Andra världskriget överraskade honom på en sådan post i Belgien.

Sommaren 1941 förflyttades han till Sofia som pressattaché med legationsråds rang. Där blev han, såsom han berättar i sin artikelserie, tillfångatagen av ryssarna. Efter befrielsen och hemkomsten till Rom återinträdde de Mohr i början av 1951 i utrikesministeriet,

där han nu som legationsråd handlägger pressärenden.

Förbjudet att läsa

En fråga inställer sig ovillkorligen vid läsningen av de Mohrs dramatiska skildring av sina upplevelser i Bulgarien och Sovjetryssland: Hur är det möjligt att han, så exakt kan minnas inte bara namnen på sina medfångare, utan också en mängd data och andra detaljfakta?

— Detta är ett intressant, men lätt-förklarat psykologiskt problem, svarar dr de Mohr. Man skall komma ihåg att jag levde i en strängt begränsad och avgränsad värld, ostörd av det normala livets tusen och en dagliga distraktionskällor. Varje liten händelse antog helt naturligt enorma proportioner, varje etapp av vår via dolorosa brände sig nästan fysiskt förminbar in i vårt medvetande och minne. Vi fick ju varken läsa eller skriva i fängelset, därför hade vi ingenting annat att göra än att koncentrera vår uppmärksamhet på vad som hände oss och omkring oss. Vi levde i ett intet — i ett tomrum.

Bristen på exakthet beträffande vad Wallenberg berättade om sina öden och äventyr innan han blev min cellgranne förklaras lätt av att jag personligen ju inte berördes därav, men däremot lever mina upplevelser tillsammans med honom i fängelset med friskt liv. De har kvarlämnat ett outplånligt intryck.

"Varje fläck, varje repa..."

Ett exempel: jag minns den 21 april 1945 mycket väl, därför att min cellkamrat hade sin födelsedag just den dagen — och det var då Wallenberg flyttades över till granncellen. Minnesbildernas exakthet gäller även fängelsebyggnaden och dess detaljer — jag kan, trots att jag inte har tecknartalang, göra en skiss av väggarna i min cell med noggrant angivande av varje fläck, varje repa — dag in och dag ut i månader och år satt jag ju och stirrade på dem.

Det kan tilläggas att legationsrådet de Mohr för närvarande är sysselsatt med att för en amerikansk förläggares räkning skriva en dokumentarisk-psykologisk bok om sina upplevelser under tiden från ankomsten till Sofia och fram till hemkomsten.

(World copyright Dagens Nyheter and Claudio de Mohr. Reproduction even in part strictly forbidden.)

"Kaos¹⁰ och våldsdåd i Bulgarien när kommunisterna tog makten"

Som följd av de militära och diplomatiska katastrofer som drabbat det förbundna Tyskland hade den inrikespolitiska situationen i Bulgarien sommaren 1944 utvecklat sig till en allvarlig kris för den härskande regimen. Ryssarna, som faktiskt hade haft en hel del att göra med framkallandet av denna kris, utnyttjade nu denna som förevändning för att invadera Bulgarien. Som vanligt utfärdade de krigsförklaring först sedan invasionen väl hade satts i gång, och samtidigt anstiftade de överallt i landet en kommunistisk revolution, som snabbt spred sig, varvid ohyggliga handlingar av alla slag begicks. Ryssarna använde sig härvidlag framför allt av de talrika partisanförband som de själva sedan någon tid i all hemlighet hade organiserat och som även understöddes av de allierade. Den gamla regimen förintades i revolutionens brand, och en regering som redan behärskades av från Moskva dirigerade kommunister övertog makten, allt under det att Sovjetarméerna fortsatte att rycka fram. Ett kaotiskt och farligt läge uppstod på detta sätt. Den nya regeringen fick bråttom att avbryta de diplomatiska förbindelserna med Tyskland och dess förbundna och förklara dessa länder krig, samtidigt som den slöt upp på Rysslands sida. De tyska, italienska, ungerska, slovakiska, kroatiska osv. diplomaterna blev sålunda tvungna att lämna Bulgarien och söka tillflykt i något neutralt land. Det fanns endast ett sådant som var uppnåbart — Turkiet.

Det är i detta ögonblick som mitt och mina olyckskamraters drama börjar. Detta skall jag berätta om i en följande artikel.

(World copyright Dagens Nyheter and Claudio de Mohr. Reproduction even in part strictly forbidden.)

Claudio de Mohr

Raoul Wallenbergs öde

Det har varit en skakande läsning som den italienske diplomaten Claudio de Mohr givit Dagens Nyheters läsare. Ingen kan glömma hans detaljerade, på årslänga erfarenheter grundade skildring av förhållandena i Lefortovskafängelset i Moskva, av den än utpekulerade grymhet, än mera liknöjda brutalitet varmed fångarna behandlades. Vad som från svensk synpunkt först och sist gjort de Mohrs redogörelse till ett så betydelsefullt och så gripande dokument är dock det faktum att han i Moskva varit Raoul Wallenbergs medfånge, att han under en lång tid suttit i cellen intill den där den svenske diplomaten hölls inspärrad, att han via "murtelegrafen" utväxlat meddelanden med sin cellgranne, vilka han nu lagt fram inför offentligheten. I en artikel på fredagen styrktes de Mohrs uppgifter beträffande Wallenbergs vistelse i Lefortovskaja av en annan, i samma fängelse inspärrad och sedermera till Italien likaledes åter-sänd diplomat, minister Odenigo, som ansåg sig kunna konstatera att Wallenberg fanns kvar i Lefortovskaja ännu år 1949.

Därmed har framlagts en redogörelse för Raoul Wallenbergs öde, intill 1948—1949 som är så väl dokumenterad, så ovedersäglig som tänkas kan med hänsyn till den fullständiga isolering som påtvingas fångarna i ett ryskt fängelse, speciellt i det fruktade Lefortovskaja. Det är en redogörelse som måste vara ovedersäglig också för ryssarna. Det hittills sista officiellt publicerade ryska beskedet om Raoul Wallenberg gavs i augusti 1948 och innebar helt kort att den svenske diplomatens vistelseort "var okänd" för Moskva. Mot detta besked bör ställas de uppgifter som dåvarande ryska ambassadören i Stockholm, madame Kollontaj, våren 1945 gav först Raoul Wallenbergs mor, senare utrikesminister Günther, näka och som i bägge fallen gick ut på att Wallenberg "stod under ryskt beskydd" och snart skulle återvända till Sverige. Detta erkännande och denna utåställelse från rysk sida är ju — eller borde ha varit — grundläggande för hela den fortsatta utvecklingen, i varje fall fram till de Mohrs vittnesmål, varom de första uppgifterna offentliggjordes i december 1951.

Så har dock inte varit fallet. Från UD:s sida gjordes visserligen framställningar och inledades efterforskningar, men, kan man fråga sig, vad fanns det för anledning att vidta efterforskningar i Moskva när det gällde en person som enligt ryska ambassadörens uppgift stod under ryskt beskydd? UD:s

sätt att handha denna sak har träffande karaktäriserats av en av den s. k. Wallenbergskommitténs ledamöter, Mia Leche Löfgren, i hennes senaste bok, "Finns det inte?", skriver hon, "något som heter immunitet för diplomater, och skulle inte en stat kunna begära av en annan, med vilken den har vänskapliga förbindelser, att en legationssekreterare får resa hem till sitt land? Att en not av detta innehåll aldrig avgick till Ryssland hör till de egendomliga omständigheterna i denna egendomliga historia. Det verkade tyvärr som om regeringen och de som förestod Moskvalegationen hade gjort tvivlet till arbetshypotes i Wallenbergsaffären, och tvivel är onekligen ett ovanligt dåligt utgångsläge för den som vill vinna resultat."

Denna negativa attityd kom bland annat till uttryck i riksdagen den 22 maj 1951, då hr Undén på tal om den ryska not enligt vilken Wallenbergs vistelseort var okänd för de ryska myndigheterna förklarade att denna uppgift "inte kunde motbevisas" — eljest hade ju, tycker man, ryssarna själva tidigare tillhandahållit just ett avgörande motbevis. Samtidigt förklarade emellertid hr Undén att åtgärder för att få Raoul Wallenberg tillbaka skulle vidtas med all kraft om och när man kunde "peka på något bestämt faktum som tydde på att Wallenberg funnits i livet på någon viss ort, vid någon viss tidpunkt efter omhändertagandet".

Är det då möjligt att begära exaktare ortsangivning än först

cell nr 151, senare förmodligen cell nr 205 i Lefortovskafängelset i Moskva under åren 1945—1949? För de ryska myndigheterna kan det, med denna utgångspunkt, omöjligt fordras mer än ett handgrepp för att ta reda på Wallenbergs senare vistelseort och sända hem honom om han alltså är i livet. Att man på svensk sida utgår från att så är fallet klarades senast i november i fjol, då Wallenberg tilldelades illis quorum för sina humanitära insatser i Budapest.

Vad har svenska regeringen på den senaste tiden gjort för att påverka ryska regeringen, och vad kan göras? Officiellt har ingenting meddelats om någon svensk démarche med anledning av de Mohrs vittnesmål, men under hand har antytts att "UD gör allt vad det kan". Samtidigt måste en allt starkare opinion fråga sig vad som kan utträttas för att Moskva inte skall nonchalera de svenska önskemålen så som skett hittills. Kan Sverige t. ex. inte vägra att medge ryssar inresetillstånd innan fallet Wallenberg klarats upp på ett från svensk synpunkt godtagbart sätt? Svensk vägran att delta i fortsatt "idrottsutbyte" skulle kanske inte betyda så mycket, men nog är det motbjudande att svenska idrottsmän skall uppträda i Moskva, där de enligt uppgift bestås av "furstligt mottagande" — samtidigt som deras landsmän kanske sitter inspärrade i ett fängelse under de vidrigaste förhållanden bara några tusen meter från dem. Vi vet att Wallenberg vid en viss tidpunkt har befunnit sig i cell nr 151 i Lefortovskafängelset i Moskva. Vi får inte ge upp, inte skänka några tänkbara medel för att utverka ett besked av ryska regeringen och om möjligt få Raoul Wallenberg åter.

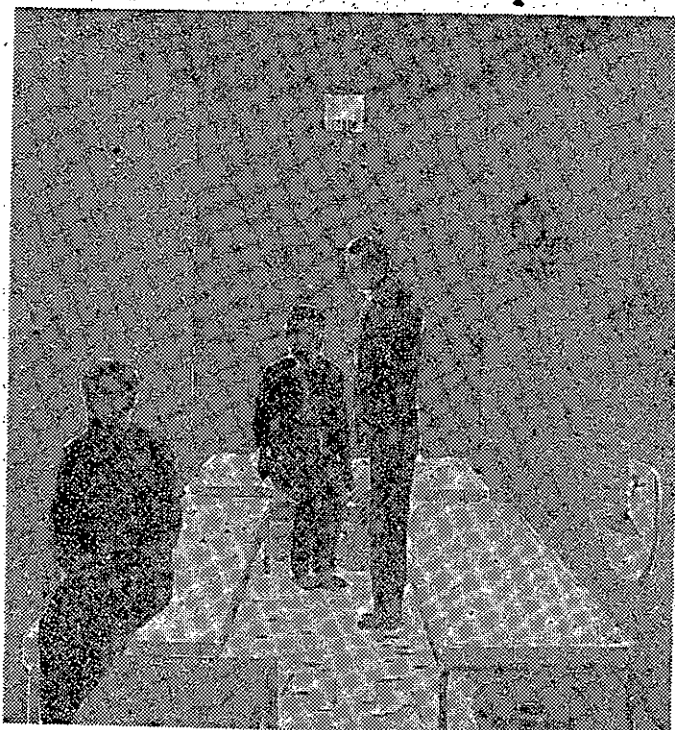
Moskva. Dagens Nyheter. 8.2 1953

Dagens Nyheter

Dagens Nyheter fortsätter i dag att publicera dr Claudio de Mohrs vittnesmål om Raoul Wallenberg. Den italienske diplomaten redogör för de händelser som gjorde att han själv skulle komma att tillbringa 2.583 dagar i rysk fångenskap och därmed bli huvudvittne i frågan om svenskens öde.

En av de främsta orsakerna till att röda-armén lyckades tillfångata de 60 italienska och tyska legationstjänstemännen från Sofia var en oerhörd kränkning av den svenska beskickningens rättigheter som beskyddare av de flyende diplomaternas specialtåg till Turkiet.

I dagens artikel för författaren fram skildringen till den stund då han kastades in i cell 152 i det fruktade Lefortovskajafängelset i Moskva tillsammans med sina två kolleger Carlo Simen och Giovanni Ronchi. Ronchi, som senare frigivits, har under edlig förpliktelse avgivit ett vittnesmål som i allt väsentligt helt stämmer överens med de Mohrs. Han har sålunda intygat att Wallenberg var i livet i rysk fångenskap så sent som 1948. Så här skriver de Mohr:

De tre männen i cell 152. Skissen har gjorts av arkitekt Axel Kandell i Rom efter de Mohrs anvisningar.

Den stora skaran medlemmar av de tyska och italienska legationerna, tillsammans ett 60-tal personer, gjorde sig alltså beredda att lämna Bulgarien sedan den nya kommunistiska regeringen i Sofia hade avbrutit de diplomatiska förbindelserna med våra respektive länder efter Sovjetarméernas ockupation av det bulgariska territoriet. Endast ett neutralt land låg, såsom jag påpekat i föregående artikel, inom räckhåll, nämligen Turkiet.

Forts. sidan elva, spalt ett.

Officiella representanter skulle "vara till hjälp"

Det var också med Istanbul som mål som det diplomattåg, vilket den bulgariska regeringen själv hade ställt till förfogande och utrustat, ångade ut från Sofias centralstation.

Regeringen hade rent av sänt några officiella representanter till stationen för att bjuda oss farväl, och några andra hade fått i uppdrag att följa med oss ända ner till gränsen för att "vara till hjälp". Sverige hade i överensstämmelse med internationell diplomatisk sedvana åtagit sig uppdraget som skyddsmakt för de tyska intressena i Bulgarien liksom för de avresande diplomaterna. Två representanter för svenska beskickningen

medföljde också tåget, som lämnade Sofia på kvällen den 9 september 1944.

Efter att på 20 timmar ha genomkorsat ett Bulgarien som befann sig i konvulsioner kom vi fram till gränsstationen Svilengrad på eftermiddagen följande dag. Ordinarie tåget till Istanbul stod färdigt för avgång. Men till vår och ännu mera till våra svenska beskyddares häpnad fick vi i Svilengrad inte tillstånd att fortsätta. Makten i den lilla gränsstaden hade redan hunnit övertas av ett lokalt sovjet, som hade utsträckt sin makt och myndighet eller rättare sagt sitt maktmissbruk till järnvägs- och gränsmyndigheternas personal.

Svenska protester förgäves Diplomatisk immunitet ur spel

Under anförande av en massa byråkratiska spetsfundigheter förklarade den kommunistiske stationskommisarién att våra av bulgariska utrikesministeriet utfärdade visa antingen var otillräckliga eller helt ogiltiga och att han därför såg sig nödsakad kvarhålla oss "i avvaktan på klart besked från högre ort". Han gav sålunda order om att vårt diplomattåg skulle köras in på ett sidospår, och där hölls det under bevakning av en pluton kommunistiska "poliser".

Ett dygn senare kördes vi tillbaka till Sofia, där representanten för den tyska legationen inter-
venade hos utrikesministeriet och utverkade nytt tillstånd för

vår avresa. Tåget med oss ombord återvände sålunda till Svilengrad, där ett ännu värre mottagande väntade oss. På nytt vägrade man oss att fortsätta, och åter kördes vårt tåg in på ett sidospår. Till råga på allt förbjöds vi nu att lämna vagnarna för att köpa mat och ta kontakt med någon, vem det vara månne. Alla protester var förgäves, alla våra svenska beskyddares och från Sofia medföljda bulgariska "hjälpares" upprepade mått och steg för att utverka tillstånd åt oss att fortsätta resan till Istanbul var till ingen nytta. Första akten av vår tragedi hade börjat — vi var redan fångar.

Fanatiska vaktsoldater hotade med massaker bland diplomater

Instängda i våra vagnar under de mest vidriga förhållanden kvarhölls vi i Svilengrad i sex hela dygn. Och så hände det. Plötsligt — det var den 18 september — embarkerade en avdelning fanatiska röda vaktsoldater vårt tåg. Fastän vi ju var helt obehäpnade, riktade de hotfullt sina vapen mot oss och lovade anställa en formlig massaker om vi gjorde den allra minsta ansats till motstånd. Så backades tåget bort från sidospåret och ångade i väg i riktning mot Sofia. Men vid en station som heter Rakovski stod en avdelning ur röda armén och väntade på oss. Den hade sänts dit per flyg, och till den överlämnades vi nu.

Först nu förstod vi vad som verkligen hade hänt. Uppehållet i Svilengrad, de byråkratiska undanflykterna, de meningslösa resorna fram och tillbaka mellan gränsen och huvudstaden — allt

detta hade endast haft till syfte att ge ryssarna tid att hinna fram och ta oss till fånga. Ett av villkoren som ryssarna hade uppställt i avtalen om vapenstillestånd och "samarbete" var att den revolutionära bulgariska regeringen skulle till Sovjetunionen utlämna alla till fiendeländer hörande diplomater samt sådana som var ovänligt inställda till kommunismen. Ännu hade inte den bulgariska regeringen hunnit bli tillräckligt likriktad och "sovjetiserad" för att inte känna skammen i det förräderi den måste låna sig åt. Den hade därför valt den utväg som var Pontius Pilatus — den gav oss de kommunistiska partisanerna i våld, och dessa kände sig absolut inte förpliktade att respektera vare sig de lagar eller internationella traditioner som garanterar den diplomatiska immuniteten.

delades vi upp i smågrupper på två eller tre och så äntligen, efter åtta timmar av alla dessa förberedelser, kom det oväntade, smärtsamma

avslöjandet: vi var fångar, behandlade som vanliga brottslingar, Moskvas dysteraste, smutsigaste fängelse — Lefortovskaja.

Högre tjänstemän placerades i Moskvas värsta fängelse

Av de tre huvudfängelser som lyser upp den sovjetryska huvudstaden är Lefortovskaja — det som man har hört minst talas om i Europa — utan tvivel det värsta. Min långa och sorgliga erfarenhet under 73 månaders fångenskap berättigar mig att fälla detta omdöme, ty under denna tid åtnjöt jag förmånen att förflyttas mellan alla de tre stora fängelserna i Moskva och tillbringa månader eller år i vart och ett av dem.

Det bekanta Ljubjankafängelset, ökänt i hela världen, är åtskilligt bättre än Lefortovskaja — i den mån ett sovjetiskt fängelse nu kan vara "bättre". Och vad slutligen det enorma Butjurka beträffar — en formlig fängelsestad, som förmår hysa upp till 15.000 fångar — så är det rent av ett mönster och nästan en öas i jämförelse med det förstnämnda.

Likafullt var det just i Lefortovskaja som största delen av de utländska diplomaterna och de "viktigaste" politiska och militära fångarna från början placerades och kvarhölls längsta tiden. Själv tillbragte jag över fyra år i olika celler i detta fängelse, närmare bestämt från september 1944 till slutet av 1949.

Återstoden av fångenskapen hölls jag ömsom i Butjurka och Ljubjanka, vartill kommer en dryg månad i koncentrationsläger — ett slags förberedelse till frigivningen — i Wiener Neustadt.

Lefortovskaja är en gammal och dyster byggnad, ett av de förste exemplen på cellfängelser av "strålförmig" arkitekturtyp. Den uppfördes på order av Peter der store, som där placerade alla de främsta som fallit i tsarens onåd och dessutom politiska fångar i största allmänhet. Det räcker med denna antydning för att man skall kunna göra sig en föreställning om de förhållanden Lefortovskajas inhysingar nödgas leva under — trots de "förbättringar" och "moderniseringar" som undan för undan har vidtagits. Dessa förändringar har å ena sidan aldrig förmått inverka på ryssarnas kroniska vanskötsel och försumlighet i fråga om underhållet av sina byggnader, å andra sidan emellertid oföränderliga resultat i en oavbruten försämring och skärpning av själva behandlingssystemet gentemot fångarna. Denna behandling söker i fråga om hårdhet och omänsklighet sin like i världen i dag.

Marsch genom Lefortovskaja "oändligt utdragen mardröm"

Denna första natt liksom så många följande delade jag cell med två andra medlemmar av italienska legationen i Sofia: vår chargé d'affaires, Carlo Simen, och vår kanslist, Giovanni Ronchi. Genom en lång rad korridorer, gångar och hela flyglar, vilka följde på varandra som en enda oändligt utdragen mardröm, liggande i halvmörker och uppfyllda av en stank av mögel och smuts, fördes vi fram till en trång och nött trappa, som var inbyggd i de tjocka murarna. Denna trappa ledde upp till andra våningen i fängelsets huvud-"arm" — som jag påpekat hade Lefortovskaja formen av en stjärna, där byggnadskropparna bildade "strålnarna". Där fick vi gå ett stycke på en lång järnåltare, längs vilken cellernas järnskodda dörrar radade upp sig. Framför den andra dörren i ordningen kommanderades halt. Dörren öppnades och

slogs igen efter oss tre. Carlo Simen, Giovanni Ronchi och jag var fångar i cell nr 152 i Lefortovskaja.

Denna fruktansvärda natt mellan den 22 och 23 september 1944 inledde för mig och mina italienska kamrater den smärtsamma rad av ytterligare tvåusenfemhundraåttio dagar som vi tvångsgades tillbringa i fullständig isolering från de levandes värld — innan vi omsider fick återse den fria mänsklighetens värld och själva igen vara fria människor bland andra fria människor.

Claudio de Mohr

(World Copyright Dagens Nyheter and Claudio de Mohr. Reproduction even in part strictly forbidden.)

Kvinnorna skickades mot norr
Ledande tjänstemännen bestals

"i avvaktan på klart besked från högre ort". Han gav sålunda order om att vårt diplomattåg skulle köras in på ett sidospår, och där hölls det under bevakning av en pluton kommunistiska "poliser". Ett dygn senare kördes vi tillbaka till Sofia, där representanten för den svenska legationen inter- venerade hos utrikesministeriet och utverkade nytt tillstånd för

amarna vagnarna för att köpa mat och ta kontakt med någon, vem det vara månne. Alla protester var förgäves, alla våra svenska beskyddares och från Sofia medföljda bulgariska "hjälpares" upprepade mått och steg för att utverka tillstånd åt oss att fortsätta resan till Istanbul var till ingen nytta. Första akten av vår tragedi hade börjat — vi var redan fångar.

Fanatiska vaktsoldater hotade med massaker bland diplomater

Instängda i våra vagnar under de mest vidriga förhållanden kvarhölls vi i Svilengrad i sex hela dygn. Och så hände det. Plötsligt — det var den 18 september — embarkerade en avdelning fanatiska röda vaktsoldater vårt tåg. Fastän vi ju var helt obehäpnade, riktade de hotfullt sina vapen mot oss och lovade anställa en formell massaker om vi gjorde den allra minsta ansats till motstånd. Så backades tåget bort från sidospåret och ågande i väg i riktning mot Sofia. Men vid en station som heter Rakovski stod en avdelning ur röda armén och väntade på oss. Den hade sänts dit per flyg, och till den överlämnades vi nu. Först nu förstod vi vad som verkligen hade hänt. Uppehållet i Svilengrad, de byråkratiska undanflykterna, de meningslösa resorna fram och tillbaka mellan gränsen och huvudstaden — allt

detta hade endast haft till syfte att ge ryssarna tid att hinna fram och ta oss till fånga. Ett av villkoren som ryssarna hade uppställt i avtalen om vapenstillstånd och "samarbete" var att den revolutionära bulgariska regeringen skulle till Sovjetunionen utlämna alla till fiendeländer hörande diplomater samt sådana som var ovänligt inställda till kommunismen. Ännu hade inte den bulgariska regeringen hunnit bli tillräckligt likriktad och "sovjetiserad" för att inte känna skammen i det förräderi den måste låna sig åt. Den hade därför valt den utväg som var Pontius Pilatus — den gav oss de kommunistiska partisanerna i våld, och dessa kände sig absolut inte förpliktade att respektera vare sig de lagar eller internationella traditioner som garanterar den diplomatiska immuniteten.

Kvinnorna skickades mot norr Ledande tjänstemännen bestals

I Rakovski överlämnades vi så till MGB, f. d. GPU. Vi underkastades förhör, vi kroppsvisiterades, vi framtogs allt vårt bagage och alla våra ägodelar, och därefter sorterades vi noggrant upp alltefter diplomatisk grad och rang. En större grupp, som bestod av lägre tjänstemän, vaktmästare osv., däribland fyra kvinnor, trängdes ihop som boskap i två godsfinckor och sändes så i väg norr ut mot okänt mål. Dn andra och mindre gruppen utgjordes av högre tjänstemän — Tysklands chargé d'affaires och hans närmaste medarbetare, Italiens chargé d'affaires, jag själv samt ytterligare en tjänsteman från vår legation —, tillsammans 10 personer. Vi föstes ihop på en lastbil och kördes till flygfältet i Haskovo, där ett sov-

jetryskt flygplan väntade oss och på två timmar flög oss till Dobrice, huvudstaden i bulgariska Dobrudja och för tillfället den ryska invasionsarméns högkvarter.

I Dobrice kördes vi upp på en kulle, där det stod en smutsig hydda av trä och lera, full av råttor och orenlighet. I den stängdes vi inne. Vi fick sova direkt på golvet. Maten var ytterst knapp och urusel. Soldater ur röda armén och poliser från MGB höll oss under sträng bevakning. Fyra dygn förgick på detta sätt. Nya förhör, nya kroppsvisiteringar, stölder, trakasserier, hotelser. I gryningen den 22 september väcktes vi plötsligt och fördes tillbaka till flygplatsen. Där stod ett flygplan, som vi embarkerade, varpå det startade i riktning mot Moskva.

Bestörtning bland flyktingarna: Fast i Moskvaskräckfängelse

Flygfärden varade åtta eller nio timmar med ett kort uppehåll för bensinpåfyllning i Charkov. Vi anlände till Moskva strax efter skymningen. Där sattes vi i en Intouristbuss och kördes in i staden under en väldig polis eskort. Efter en del som vi tyckte onödiga svängar och omvägar stannade vi framför en kolossal, tung och mas-

siv byggnad, som såg ut som en kasern eller en skola. Vi kommanderades ut ur bussen och in i huset.

Nya förhör vidtog nu, nya kroppsvisitationer, en långsam, utdragen formalistisk procedur, och så en hastig dusch längst in i en iskall och mörk källare. Därpå

kvarhölls längsta tiden. Självtillbragte jag över fyra år i olika celler i detta fängelse, närmare bestämt från september 1944 till slutt

behandlingssystemet gentemot fångarna. Denna behandling söker i fråga om hårdhet och omänsklighet sin like i världen i dag.

Marsch genom Lefortovskaja "oändligt utdragen mardröm"

Denna första natt liksom så många följande delade jag cell med två andra medlemmar av italienska legationen i Sofia: vår chargé d'affaires, Carlo Simen, och vår kanslist, Giovanni Ronchi. Genom en lång rad korridorer, gångar och hela flyglar, vilka följde på varandra som en enda oändligt utdragen mardröm, liggande i halvmörker och uppfyllda av en stänk av mögel och smuts, fördes vi fram till en trång och nött trappa, som var inbyggd i de tjocka murarna. Denna trappa ledde upp till andra våningen i fängelsens huvud-"arm" — som jag påpekat hade Lefortovskaja formen av en stjärna, där byggnadskropparna bildade "strålarna". Där fick vi gå ett stycke på en lång järnklättare, längs vilken cellernas järnskodda dörrar radade upp sig. Framför den andra dörren i ordningen kommanderades halt. Dörren öppnades och

slogs igen efter oss tre. Carlo Simen, Giovanni Ronchi och jag var fångar i cell nr 152 i Lefortovskaja.

Denna fruktansvärda natt mellan den 22 och 23 september 1944 inledde för mig och mina italienska kamrater den smärtsamma rad av ytterligare tvåusenfemhundraåttio dagar som vi tvingades tillbringa i fullständig isolering från de levandes värld — innan vi omsider fick återse den fria mänsklighetens värld och själva igen vara fria människor bland andra fria människor.

Claudio de Mohr

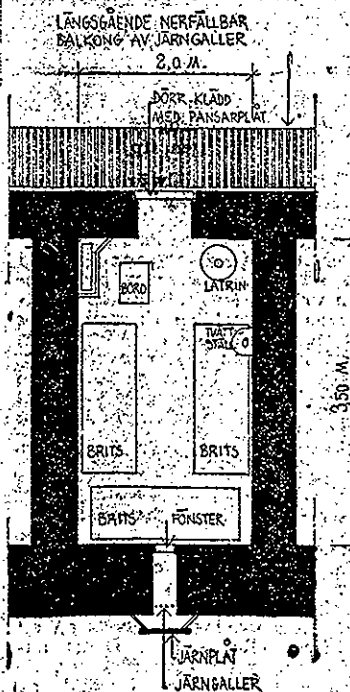
(World Copyright Dagens Nyheter and Claudio de Mohr. Reproduction even in part strictly forbidden.)

I dagens avsnitt av vittnesmålet om Raoul Wallenberg beskriver den italienske diplomaten Claudio de Mohr den miljö i vilken han och den saknade svensken levde tillsammans i flera år — Lefortovskaja — det minst bekanta men utan tvekan värsta av Moskvas tre stora fängelser.

Det är en skakande skildring av de tre italienarnas 2.583 dagar i cell 152, där enda omväxlingen utgjordes av de fruktade förhören, visiteringarna och förflyttningarna från en cell till en annan. de Mohr skriver:

Carlo Siemen, Giovanni Ronchi och jag, kamrater från italienska legationen i Sofia och nu cellkamrater i Lefortovskaja, det under Peter den store byggda enorma fängelset i Moskva och tillika det hemskaste av de tre centralfängelserna i den sovjetryska huvudstaden, betraktade som förälsade varandra. Därefter började vi se oss omkring i vår nya miljö.

Kostym i trasor fångdräkt sex år

Planritning av cell 152 i Lefortovskajafängelset i Moskva, där de Mohr tillsammans med sina två kamrater hölls inspärrad större delen av sin sexåriga fångenskap. Cellen, intill, där Raoul Wallenberg vistades, hade exakt samma utseende.

Redan den allra första anblicken av denna cell, som — för hur länge? undrade vi — skulle vara vårt obevekligt isolerade och stängda "hem", framkallade rysningar av skräck och fasa hos oss. Cellen var ungefär två meter bred och tre och en halv meter lång. Till det välvda taket var det mindre än tre meter. Allt som allt sålunda 18 kubikmeter luft att dela på för tre personer.

Tre furubritsar tjänade som sängar, och möblemanget för övrigt bestod av ett grovt tillyxat bord. Och liksom för att ytterligare minska det knappa utrymme på vilket man kunde röra sig fanns där en smutsig, förhistorisk pjäs som förvandlade cellen till en regelrätt latrin (som vi måste använda i kamraternas närvaro och under vaktens obevekliga och indiskreta blickar...) och slutligen en väldig "bur",

Forts. sidan nio, spalt ett.

Kvinnliga vakter eskorterade till "lunginflammationsdusch"

Denna var fastsatt vid muren och täckte över rören till en värmeledning, som emellertid var fullständigt meningslös, eftersom den under våra första två år i fängelset inte fungerade en enda gång. Detta hade till följd att vi om vintern stundom hade över 10 grader kallt i cellen. När värmeledningen de följande åren verkligen ibland var i gång lyckades den ändå aldrig få upp temperaturen till mer än 5 grader över fryspunkten.

Det utrymde vi hade att röra oss på och där vi sålunda kunde sträcka ut benen hade alltså formen av en trång korridor mellan de bägge britsarna utefter långsidorna. Denna korridor var knappt 60 cm bred, och den räckte nätt och jämnt till sex steg på längden. Sex steg framåt — sex steg tillbaka — i gasmarsch — timme efter timme — det var vår enda "avkoppling".

Infällt i muren fanns vidare ett diminutivt och enkelt tvättställ. Men vattnet var strängt ransonerat och släpptes bara på vissa timmar. För luftväxlingen sörjde ett litet fönster som var ungefär 25 cm i fyrkant. Det var placerat högt upp på väggen, så högt att vi inte kunde nå det, och för övrigt var det bara överkonstapeln bland

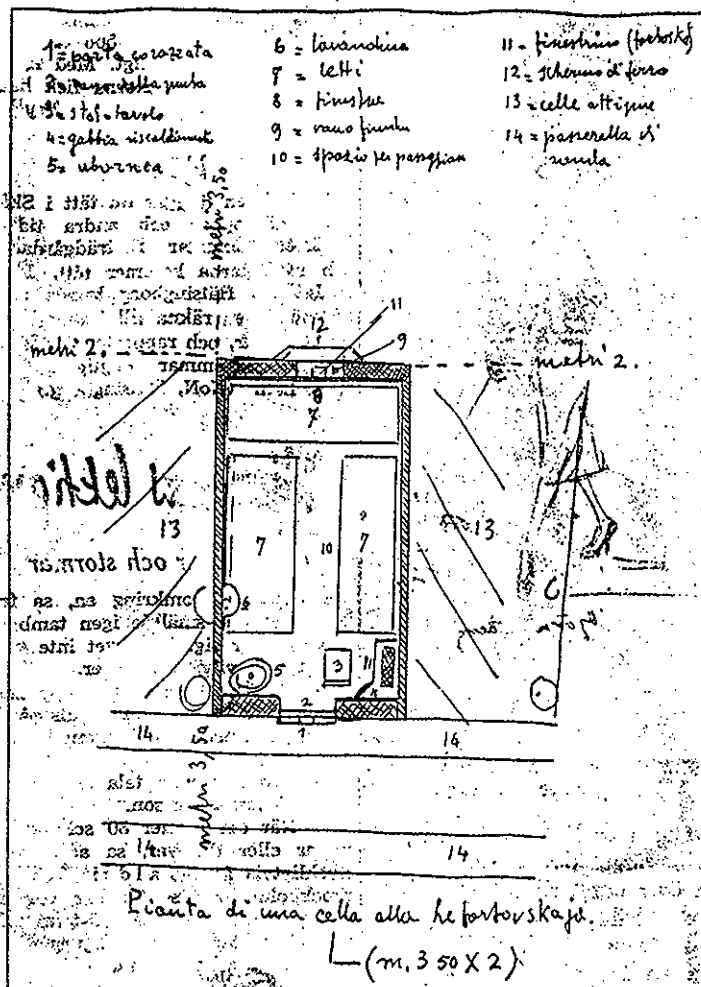
vaktpersonalen som hade rättighet att öppna och stänga fönstret, vilket han gjorde med ett specialkonstruerat verktyg. Men överkonstapeln var lat och tyckte det var ett besvärligt arbete, varför det inte sällan hände att fönstret stod stängt hela dagar och t. o. m. veckor i följd. Ljuset var lika sparsamt som den friska luften. Det rädde hela tiden halvmörkret i cellen. På utsidan var fönstret täckt med en metallskiva, som hade till uppgift att hindra oss från att kasta ens en blick ut i världen utanför vår cell och som dessutom gjorde att aldrig en solstråle tittade in till oss. Nio av årets tolv månader framlevde vi sålunda oavbrutet, dag och natt, i en svag liten elektrisk lampas osäkra och rödaktiga ljus. Om dagen var denna dåliga belysning inte tillräcklig för att vi skulle kunna läsa, och nattetid hindrade den oss från att sova ordentligt, eftersom vi av fängelse-reglementet var ålagda att ligga på våra bittar på ryggen och med ansiktet uppåt. Det var bara under de korta ryska sommaren som det starka ljuset från solen och den blå himlen trängde in i vår cell, men försvagat, anemiskt, blott som en aning om den ljusa världen där utanför.

"Motionen" blev martyrium Gasmarsch i trång trälåda

Just denna tillvaro i en ewig skymning eller i en lampas svaga belysning, som utstrålar från ett vagt rödaktigt fint stråldamm, medan där utanför solen kanske lyser och naturen blommar i hela sin prakt — just denna tillvaro är det som deprimerar alla mest och bringar till förtvivlan en människa som ännu inte har lyckats uppnå den grad av resignation där hon är blott och bart ett djur, utan som har kvar inom sig en själ, en förmåga att känna och lida. Denna tillvaro var vårt öde.

Och den s. k. "friska luften", som största delen av mänsklig heten andas utan att tänka därpå och kanske utan att ens uppskatta dess värde — den hade för oss blivit ett slags symbolisk hypotes. Fängelsereglementet föreskrev, det är sant, tjugominuters promenad, dvs. promenad i det fria, om dagen för varje fange. Men reglementen och förordningar i Sovjetryssland är som en etikett på en tom flaska: de har ett värde blott för dem som tror att flaskan är full. I själva verket fick vi företa vår föreskrivna dagliga promenad endast två eller på sin höjd tre gånger i veckan, och av de utlovade tjugominuterna blev det bara tio eller i bästa fall femton. Helgdagar eller när särskilda uppgifter och arbeten var i gång inställdes promenaden helt

och hållet. Min fångenskaps trista räkenskapsbok upptar, såsom jag redan har påpekat, en totalsumma av 2.583 dagar, vilket gör 61.992 timmar. Nåväl — av dessa nära 62.000 timmar, tillbragta i ryska fängelser, tillät mig Stalins humanitära generositet att tillbringa sammanlagt 145 timmar, uppdelade i oregelbundet återkommande småportioner på 10—15 minuter, i friska luften — men i en öppen trång låda under en smal flik av himlen, ty sådan var vår rastgård. När man skulle släppas ut i "friska luften", så stängde man nämligen i själva verket in oss i en trälåda, som hade byggts upp på fängelsegården. "Lådan" bildade en kvadrat med sex meters sida, och mellan dess tränga furi-väggar fick vi så marschera runt, runt... Det var förbjudet att stanna ens för ett ögonblick, vi måste hålla händerna i kors på ryggen, vi fick inte tala ett ord, absolut tystnad var påbjuden — och ett flertal vakter höll ständigt vakande ögon över oss. Vintertid blev dessa promenader snarast ett martyrium. Där gick vi runt, runt i vår tränga rastgård mellan furubrädernas höga väggar, i en temperatur som ofta gick ner till 30 grader under fryspunkten — med strumplösa fötter i de utslitna skorna — på en hårdfrusen mark, täckt även i fjöck matta av snö...

de Mohrs egen beskrivning av cellen i Lefortovskafängelset. Denna skiss ligger till grund för planritningen på första sidan.

de verkan och som därför kallades "brom"; 3. En sorts aspirin i tabletform mot feber. Vid operationer användes endast dels grön jod, dels injektioner med några vätskor, vilkas innehåll jag inte kan närmare ange.

Dammet, smutsen och den allmänna vanskötseln präglade helt även sjukstugan. Infektionerna anställde formliga massaker bland fångarna. Själva blodiga vid två tillfällen offer för blodad infektioner. Den ena gången var 1946.

och hade sitt ursprung i en inflammation i ett finger. Denna behandlades med ett instrument som naturligtvis inte hade desinficerats. Följden blev en fruktansvärd och mycket smärtsam infektion, vilken spred sig till hela kroppen med resultat att jag fick utsägg överallt och hög feber. Tre hela månader levde jag under det mardrömsliknande hotet av att få ena armen amputerad. Omsider frisknade jag till — kanske emedan Gud ville visa sig barmhärtig.

"En mästerlig operation" Sex man höll fast patienten

Andra gången var det en värande tand som gav upphovet till ett formligt martyrium. Tandens drogs ut på det mest bestialiska sätt; självfallet utan bedövning, den var svårt inflammerad. Naturligtvis uppstod en infektion, som spred sig över hela ansiktet, förorsakade hemiska smärtor och förvandlade mig till ett monster. Varannan dag fördes jag under sträng bevakning till sjukstugan, där man med desinficerade knivar skar upp tandköttet, gommen, kindernas slemhinnor, varpå jag skickades tillbaka till min cell. Tre månaders martyrium igen: brinnande feber och outhärdliga smärtor. Vårbildningen fortsatte att tillta, tills den slutligen angrep kindbenet. Detta var ett fall som "läkarna" i fängelset inte behärskade, varför man skickade mig till sjukhuset i Butjurka, ett av de två andra stora fängelserna i Moskva. Där för-

strömma. Slutligen anlände "kirurgen". Utan att ge mig någon som helst bedövning eller ens något smärtstillande medel satte han i gång med att med formligt raseri, likt en slaktare, skära upp mig. Några tänder, som råkade vara vägen för hans knivar, ryckte han så där i förbifarten helt enkelt ut. Så höll han på en hel timme. När denna fasansfulla "operation" äntligen var över så var jag i själva verket mer död än levande. För att jag inte skulle kollapsa fick man lov att ge mig två intravenösa injektioner, varpå jag kördes i väg till en cell — en mörk, kall och fuktig cell, där jag tillbragte en månad i fullständig isolering, och under hela denna tid hade jag i munnen två enorma tamponger. De allra första öppna sårn, vilket hade till följd att jag knappt kunde öppna munnen, för att få åtminstone en smula flytande föda. F-

Och den s. k. ryska kulturen, som största delen av mänskligheten andas utan att tänka därpå och kanske utan att ens uppskatta dess värde — den hade för oss blivit ett slags symbolisk hypotes. Fängelsereglementet föreskrev, det är sant, tjugominuters promenad, dvs. promenad i det fria, om dagen för varje fange. Men reglementen och förordningar i Sovjetryssland är som en etikett på en tom flaska: de har ett värde blott för dem som tror att flaskan är full. I själva verket fick vi företa vår föreskrivna dagliga promenad endast två eller på sin höjd tre gånger i veckan, och av de utlovade tjugominuterna blev det bara tio eller i bästa fall femton. Helgdagar eller när särskilda uppgifter och arbeten var gång inställdes promenaden helt

oss ut i ryska kulturen, så stängde man nämligen i själva verket in oss i en trälåda, som hade byggts upp på fängelsegården. "Lådan" bildade en kvadrat med sex meters sida, och mellan dess trånga furuväggar fick vi så marschera runt, runt... Det var förhjulad, att stanna ens för ett ögonblick, vi måste hålla händerna i kors på ryggen, vi fick inte tala ett ord, absolut tystnad var påbudet — och ett flertal vakter höll ständigt vakande ögon över oss. Vintertid blev dessa promenader snarast ett martyrium. Där gick vi runt, runt i vår trånga rastgård mellan furubrädernas höga väggar, i en temperatur som ofta gick ner till 30 grader under fryspunkten — med strumplösa fötter i de utslitna skorna — på en hårdfrusen mark, täckt av en tjock matta av snö.

Skor och kläder föll i trasor.

Surkål var dag under sex år

Under alla mina sex år i rysk fångenskap lyckades jag aldrig utverka ett ombyte kläder. Sex år i följd — dag och natt — bar jag samma kostym som jag haft på mig när jag tillfångtogs. Det var en lätt sommarkostym med väst, byxor, ägde ju när i september månad, då det började bli mycket varmt i Bulgarien, och det drojde helt naturligt inte länge förrän den hade blivit så varm att den mest av allt liknade en spindelväv. Jag var i ordets bokstavligen bemärkelse en trasshank, hela kostymen bestod till slut bara av håll. Av mitt enda par skor återstod efter ett par år bara ett stycke övaneläder, resten och i synnerhet sulorna hade nöts ut tills intet fanns kvar. Likadant var det med strumporna. Jag — och detsamma var fallet med de övriga resenärerna på "diplomattaget" — fick behålla det par jag då hade på mig, men fick aldrig under alla dessa sex år ett nytt par. Resultatet blev att vi gick omkring med nakna fötter i de utslitna skorna, och vi tyckte att det närmast skulle ha varit en njut-

ning att få företa promenaden i rastgården barfota.

Och så var det matfrågan. Så här såg den typiska matsedeln ut. Surkål — evigt, oföränderligt, oövekligt denna ryska surkål, en sked kascha, vanligen i form av en gröt, lagad på hult som röskades i vatten, och vanligen utan något som helst fett. Ofta var gröten täckt med ett lager av smör, liksom för resten, det smuktänk värda brödet (av vilket dagsrationen utgjorde 350 gram). Oavbrutet i 18 månader, från våren 1945 till november 1946, utfodrades vi dag för dag med denna mögliga, oätliga gröt. Någon enstaka gång fick vi någon liten omväxling i kosten, t. ex. ett stycke rå fisk, som om vi hade varit sälär eller eskimåer! Att dricka fick vi tojai, dvs. ett glas eller två s. k. te, som i själva verket inte var te, utan helt enkelt varmt vatten, svagt färgat av något vämjeligt surrogat, tillverkat av rostade nötskal, av malin eller andra mystiska ingredienser.

Diagnoser genom gissningar

Mystisk medicin "botade" allt

Om jag sedan skulle övergå till att berätta om de hygieniska förhållandena i fängelset, så är jag rädd att en hel bok inte skulle förslå för att skildra de obесkrivliga, rent djuriska villkor vi tvingades leva i. Det fanns nu verkligen "läkare". De flesta av dem var kvinnor. De få manliga läkare som fanns var riktiga doktorer, dvs. de hade universitetsutbildning. Dessa doktorer — tidtals var det bara en, tidtals två — nöjde sig emellertid vanligen med att dirigera läkavården i tur och ordning och ingrep endast undantagsvis personligen i den individuella behandlingen av sjuka fångar. Så fanns det vidare de s. k. v. r. a. c. mestadels kvinnor, dvs. enkla assistenter som svarade för

sjukbesöken och hjälpte de sjuka till rätta. Sjukbesöken var mycket flyktiga, och diagnoserna ställdes alltid på en höft. Läkarna var ålagda att alltid endast tala ryska med patienterna, och för säkerhets skull var en överkonstapel från vaktpersonalen städs närvarande — läkaren fick aldrig vara ensam med den sjuke. Om patienten inte behärskade ryska språket, och därför inte kunde riktigt klargöra var han hade ont eller vilka symtomen var, så hade läkaren inget annat att göra än att gissa sig fram.

Fängelsets läkemedelsförråd inskränkte sig till tre olika slag av medicin: 1. Ett mystiskt pulver som ansågs vara bra för alla slag av sjukdomar; 2. En brunaktig vätska som förklarades ha en lugnan-

kande tand som gav upphovet till ett formligt martyrium. Tandendrogs ut på det mest bestialiska sätt; självfallet utan bedövning, den var svårt inflammerad. Naturligtvis uppstod en infektion, som spred sig över hela ansiktet, förorsakade hemiska smärtor och förvandlade mig till ett monster. Varannan dag fördes jag under sträng bevakning till sjukstugan, där man med odesinficerade knivar skar upp tandköttet, gommen, kindernas slemhinnor, varpå jag skickades tillbaka till min cell. Tre månaders martyrium igen: brinnande feber och outhärdliga smärtor. Vårbildningen fortsatte att tillta, tills den slutligen angrep kindbenet. Detta var ett fall som "läkarna" i fängelset inte behärskade, varför man skickade mig till sjukhuset i Butjurka, ett av de två andra stora fängelserna i Moskva. Där förvandlades jag plötsligt till försökskanin, till ett demonstrationsobjekt för en doktor, som höll en föreläsning om mig för sina studenter. Därpå "opererades" jag. Man placerade mig i en tandläkarstol, varpå sex djävlar höll fast mina ben och armar, medan två v. r. a. c. sålunda kvinnliga assistenter, med hjälp av var sin tång höll min mun öppen. De slet och drog i sina tortyrinstrument tills mungiporna slets upp och blodet började

strömma ut. Därpå "opererades" jag. Man placerade mig i en tandläkarstol, varpå sex djävlar höll fast mina ben och armar, medan två v. r. a. c. sålunda kvinnliga assistenter, med hjälp av var sin tång höll min mun öppen. De slet och drog i sina tortyrinstrument tills mungiporna slets upp och blodet började

Diplomatfru dödligt infekterad av spikarna i utslitna skor

Men det fanns de bland mina medfångar som hade det ännu mycket värre. Till exempel den stackars hustrun till italienske ministern i Bukarest, fru Evelina Odenigo, som fick en infektion i ena foten som följde av de sår vilka spikarna i hennes utslitna skor hade förorsakat. Hon "vårdades" med sådan skicklighet och grymhet att hon avled efter några veckor. Dödsfallet inträffade i slutet av 1945, men hennes man, som satt i en annan cell i Lefortovskaja, blev inte ens underrättad därom. När han bad fängelsekommissarierna om besked om sin hustru svarade dessa med cyniskt lugn att hon mätte utmärkt — fastän hon redan var död. Min beklagansvärde kollega Odenigo fick först fem år senare veta att hans fru hade avlidit. Det skedde när han frigavs tillsammans med oss, och meddelandet gavs honom på det mest hänsynslösa och brutala sätt. Mera än att hon var död fick han inte veta, han förvägrades upplysningar om under vilka förhållanden dödsfallet inträffat eller var hon låg begravnen. Icke ens den allra minsta småsak som hade tillhört henne fick han ta med sig hem till Italien som minne av sin maka. Hela hennes bagage hade förstärkt stults, alla hennes kläder, hennes päls, hennes smycken.

Var fjortonde dag fördes vi ner i källaren för att få en hastig dusch. Vi brukade kalla den "lunginflammationsduschen". Källarlökalerna var iskalla, duschkabinkaberna glödheta. Direkt från duschkabinen

måste vi ännu genomvåta, upphettade och fullständigt nakna, gå genom hela den stora iskalla källarvåningen, rysande och skälvande av den hastiga övergången från den ängande hettan i duschrummet till avklädningsrummets polar-temperatur. Icke sällan eskorterades vi av kvinnliga vaktkonstaplar, som nyfikna och med ett ironiskt leende betraktade oss när vi nakna marscherade i gasmarsch genom korridorerna. Två gånger i månaden kom också barberaren för att raka oss. På sex minuter rakade en barberare tre fångar, skar, slet, ryckte utan misshand bort två veckors borstig skäggväxt med en gammal rakhyvel, där ett och samma blad skulle räcka för åtminstone femtio offer. Håret klippes varannan månad och då med en sådan där sax som man brukar klippa hästmanar med. Var tredje eller fjärde månad fick vi också att manikurera oss, och för det ändamålet fick vi — naturligtvis alltid under uppsikt — låna en enda tång. Det kan förefalla otroligt, men är inte desto mindre sant, vilket alla mina fängelsekamrater kan bekräfta.

Resignerade måste vi också finna oss i att bli uppnåta av de vägg-löss som naturligtvis hemsökte alla celler. De förekom i tusentals och gav oss aldrig någon ro — men aldrig hände det att vi fick något medel för att bekämpa dem. Vakterna bara skrattade åt vår själuphet, och när vi bad dem själva se, så hittade de förstås inga vägg-löss — nitjevo!

Gymnastik strängt förbjudet Ständig rädsla för nattförhör

Vi var strängt förbjudna att gymnastisera ens i den enklaste form som var tänkbar i en fängelsecell. När vi protesterade svarade en kommissarie cyniskt att våra matransoner var så rent vetenskapligt uträknade att de skulle ge oss ett bestämt antal kalorier, och det dög minsann inte att vi slösade bort dessa på onödiga fysiska ansträngningar.

Sysslösheten, den påtvungna, förgiftande, demoraliserande sysslösheten, satte helt sin prägel på vår tillvaro. På två hela år fick vi ej ens lov att läsa en enda bok. Senare gav man oss böcker på ryska, och därför kunde de flesta av oss inte läsa dem. För övrigt var det en plåga att försöka läsa i det svaga ljus som rädde i cellen. Den egentligen enda avkopplingen utgjordes av förhören, av visiteringarna, av förflyttningarna från en cell till en annan, från ett fängelse till ett annat. Men det var förskräckliga, plågsamma händelser, som vi alltid hyste den största fruktan inför. Och de företogs alltid nattetid. Att natten är

skapad för vila och sömn är sannolikt en borgerlig uppfattning — sovjettryssarna utträttar allting om natten.

Också om dessa förhör skulle jag kunna skriva en hel volym, och det skulle bli en bok som skulle komma läsaren att blekna av harm och fasa. Men det skulle föra mig alltför långt bort från det ämne som här egentligen intresserar oss — fallet Wallenberg. Dock vill jag här ha sagt med allt eftertryck:

Allt vad jag här berättat om förhållandena i Lefortovskafängelset har jag berättat uteslutande i avsikt att ge en åtminstone ungefärlig föreställning om den miljö och det liv som var inte bara vårt utan också var och sannolikt fortfarande är den olycklige och oskyldige svenske diplomatens.

Claudio de Mohr

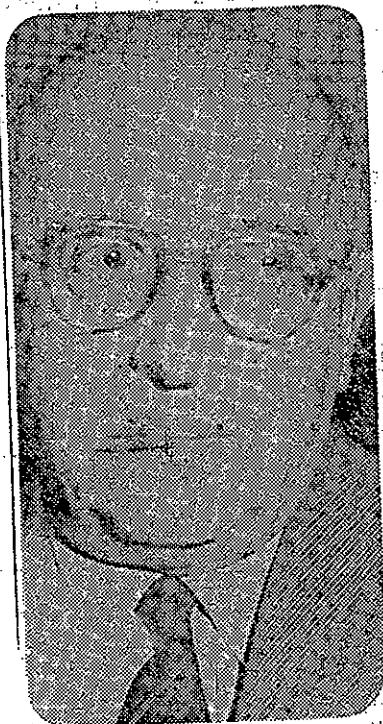
(World Copyright Dagens Nyheter and Claudio de Mohr. Reproduction even in part strictly forbidden.)

NYTT VITNE FRAMTRÄDER Wallenberg kvar i Moskva fängelset ännu våren 1949

PRESSADES HÅRT PÅ VIKTIGA NAMN

Från DN:s Romkorrespondent Agne Hamrin

ROM, torsdag.

Envoyén Armando Odenigo, som tillbringat sex år i rysk fångenskap.

Dagens Nyheter är i dag i tillfälle att presentera ett nytt vittne i affären Raoul Wallenberg, ett vittne som helt bekräftar legationsrådet Claudio de Mohrs uppseendeväckande och i sig självt avgörande vittnesmål. Vad som framför allt ger detta nya vittnesmål värde och beviskraft är att det avlägges helt oberoende av de Mohrs. Vittnet är förre italienske ministern i Bukarest Armando Odenigo. Envoyén Odenigos berättelse mynnar ut i den slutsatsen att Wallenberg ännu så sent som 1949 befann sig i Moskva fängelset Lefortovskaja.

Ryssarna betraktade svensken som spion

Om minister Odenigos tragiska personliga öde har dr de Mohr berättat i en av sina artiklar. Fru Evelina Odenigo arresterades tillsammans med sin man och fördes, hon också, till Lefortovskaja, där hon avled som följd av bristande vård av en sjukdom. Sin hustrus död i fängelset fick hr-Odenigo besked om först när han frigavs fem år senare.

Envoyén Odenigo befinner sig för tillfället i Rom, där Dagens Nyheter:s medarbetare träffat samman med honom i hans hotell. Inledningsvis konstaterar hr Odenigo att han icke haft någon förbindelse med legationsrådet de Mohr under den för bedömandet av fallet Wallenberg avgörande tiden, dvs. åren i Moskva fängelset.

Forts. sidan fem, spalt ett.

WALLENBERG VÄLKÄND I FÄNGELSET

Wallenberg... (Forts. från sidan 1)
Svensken vanligt samtalsämne
bland politiska fångarna

Dessförinnan hade de bägge viktiga Wallenbergsvittnen sett varandra en gång på våren 1944, då de Mohr avlade ett besök i Bukarest, där Odenigo alltså var sitt lands minister. De hade tidigare känt varandra, bl. a. från tiden för Gabriele D'Annunzios expedition till Fiume. Odenigo och de Mohr träffades igen först den 6 september 1950, dvs. när de frigavs tillsammans med de övriga av ryssarna tillfångatagna italienska diplomaterna, och via koncentrationslägret i Wiener Neustadt återkom de tillsammans till Italien i oktober samma år.

Det var den 18 september 1944 som envoyén Odenigo arresterades av ryssarna i Bukarest — och med honom de övriga medlemmarna av italienska legationen där. Fångarna fördes först till en villa i staden, varvid den sovjetiska säkerhetspolisen förklarade att det endast var fråga om att kvarhålla dem några dagar i och för rutinförhör. Villan, i vars källargång fångarna inspärades, tillhörde en rumänsk ganska känd skådespelerska vid namn Marietta Sadowska, som emellertid hade hört ut den till en tysk diplomat, vid namn Neubacher på tyska beskickningen i Bukarest. Efter ryssarnas inmarsch i staden lade politiska polisen beslag på villan.

I denna villas källargång kvarhölls de italienska diplomaterna en vecka, fram till söndagen den 24 september. Fångarna

Minister Odenigo.
Fru Evelina Odenigo.
T.f. generalkonsuln Renato Tozzi.
Militärattachén major Achille Menel.

Förste legationssekreteraren Franco Trandofilo.
Andra legationssekreteraren Romeo Moschetti.

Den 24 september 1944 fördes de sex fångarna med flyg till Moskva, dit de anlände kl. 17 samma dag, och inspärades i olika celler i Lefortovskaja. Flygfärden fick de göra tillsammans med tillfångatagna medlemmar av tyska legationen i Bukarest samt tyska konsulten i Plösti Galatz och Brassov. Listan över de tyska fångarna ser ut som följer:

Generalkonsuln greve Rödiger Adelmann, Plösti.
Generalkonsul Rodde, Brassov.
Kulturattachén baron von Gregory.

Generalkonsuln dr Alfred Lörner, Galatz.

var till slutligen kom general Bartha, militärattaché vid ungarska legationen i Bukarest.

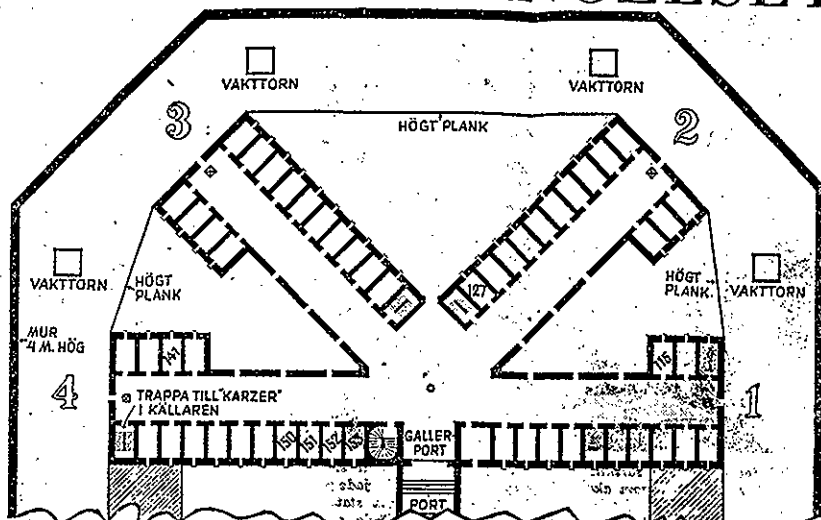
I fängelsets flygel nr 2, andra våningen, cell nr 127 placerades Odenigo, Tozzi och Menel. I cellen under denna, nr. 75, spärades fru Odenigo in (denna första våning av länga nr 1 var reserverad för kvinnliga fångar). Trandofilo och Moschetti fördes till cell 115, belägen i länga nr 1, andra våningen.

Förflyttning till annan cell inledde 800 timmars förhör

Den 11 januari 1945 flyttades Menel från cell 127 och två veckor senare, närmare bestämt 26 januari, även Odenigo och Tozzi. Dessa bägge överfördes denna dag till cell 124. Där förblev de ensamma till maj månad 1945, då greve Adelmann sällade sig till dem. En ny förflyttning inträffade i februari 1946, då Adelmann fördes till någon annan cell och Lörner intog dennes plats i cell 124. Dessa tre stannade i denna cell till februari 1948. Följande månad förflyttades Odenigo och Tozzi till cell 115, där tidigare Moschetti och Trandofilo vistats. Den 21 maj 1949 förflyttades Odenigo igen, denna gång till cell 141, belägen i andra våningen av länga 4. Vid denna tidpunkt

började för Odenigo en ny lång förhørsperiod, den fjärde i ordningen, då han utsattes för inkvisitoriska förhör, vilka varade i tillsammans omkring 800 timmar. Efter denna påfrestande period förflyttades Odenigo till Ljubjanka, ett annat av Moskvas tre stora fängelser, och därifrån gick vägen så slutligen över koncentrationslägret i Wiener Neustadt till friheten och hemlandet.

Minister Odenigo är angelägen understryka att han, i motsats till legationsrådet de Mohr, icke personligen har haft direkt kontakt med Raoul Wallenberg — vilket ju förklaras därav att Odenigo befann sig i en annan länga, en annan "arm", av den stora fängelse-

Av denna skiss framgår hur de i denna artikel aktuella cellerna i andra våningen i Lefortovskaja är placerade. I cell 151 satt Wallenberg, i 152 de Mohr. I cell 127 satt Odenigo den första tiden, och då var hans fru placerad i 75, som ligger rakt under i första våningen. Senare flyttades Odenigo till cell 115 och därefter till 141, där en 800 timmars förhørsperiod vidtog.

byggnaden än de Mohr och Wallenberg, vilka ju under en lång tid endast hade en cellvägg mellan sig. Men den "murtelegraf" om vilken de Mohr berättat så åskådligt, var för handen, fångarna dock fick fungera så ypperligt i praktiskt taget hela fängelset att, även om

den direkta kontakten i form av vistelse i samma cell eller av "knackningar" mellan två intill varandra belägna celler icke alltid var för handen, fångarna dock fick många och ofta återkommande upplysningar om varandra.

Fångarnas teori om svensken: Pressades på viktiga namn

Det är mot denna bakgrund man bör läsa de ovan anförda namnlistorna. Deras betydelse ligger sålunda däri att åtminstone några av dessa vittnesgilla personer på ett eller annat sätt haft förbindelse med Raoul Wallenberg eller i varje fall hört honom omtalas som medfångne i Lefortovskaja. Att på denna punkt förebringa exakta uppgifter i varje enskild detalj är uppenbarligen omöjligt — redan av det skälet att de nämnda tyska diplomaterna fortfarande torde befinna sig i Sovjetryssland, i den mån de icke har avlidit, vilket på goda grunder kan anses vara fallet med baron von Gregory.

Bland de medfångar i Lefortovskaja som minister Odenigo sålunda många gånger hörde nämnas befinner sig Raoul Wallenberg. Den förste som talade med honom om denne var den nämnde tyske generalkonsuln i Plösti, greve Adelmann, vilken berättade att "en svensk diplomat" hölls inspärad i fängelset och sedan preciserade uppgiften med angivande

av namnet: Wallenberg. Denna uppgift daterar sig såsom av ovanstående förflyttningsschema framgår till tiden från maj 1945 till februari 1946, då Odenigo och Adelmann vistades i samma cell, nr 124. Men envoyén Odenigo understryker att Adelmann ingalunda var den ende bland medfångarna som hade något att berätta om Wallenberg. Dennes humanitära mission i Budapest var sålunda välbekant för fångarna i Lefortovskaja, och dessa diskuterade ofta med varandra vilka skäl ryssarna kunde tänkas ha haft för att arrestera och behålla denne medborgare i ett neutralt land. En uppfattning bland fångarna var att

ryssarnas viktigaste motiv var att de ville avpressa Wallenberg så många namn och andra uppgifter som möjligt, utgående från den för dem betecknande uppfattningen att varje i utlandstjänst befintlig diplomat, av vilken nation han än må vara, är en spion, att hans diplomatiska rang och titel blott är ett camouflage för underrättelseverksamhet.

Sista gången minister Odenigo hörde någon medfångne tala om Raoul Wallenberg, var år 1949, Dec. 21 maj detta år förflyttades Odenigo från cell 115 till cell 141, där han som cellkamrat fick en tysk vid namn Franz Rudolf Grofner. Denne Grofner hade varit verksam i Donauländerna för det tyska kontraspionagets räkning, men fallit i Gestapos onåd såsom misstänkt för att ha haft förbindelser med den internationella judiska hjälporganisationen Joint. På grund härav arresterades Grofner i Wien av den tyska säkerhetspolisen. Vid ryssarnas inmarsch i Österrike räddade han, ur asken i elden, häk-borgare i ett neutralt land. En uppfattning bland fångarna var att

Utmärkt hotell, ryckte ryss om det fruktade Lefortovskaja

Grofner kände "hela Budapest" och hade särskilt väl reda på sig beträffande de där verkliga utländska diplomaternas göranden och låtanden. Han kunde sålunda berätta om Wallenberg och dennes räddningsaktion. Han nämnde för Odenigo att svensken icke var karriärdiplomat, att han tagits till fånga av ryssarna, att han förts

den fruktade Lefortovskaja. Detta hotell i "Zur vier Jahreszeiten". Mensalid blev inter: fyra, utan sex gånger fyra årstider: jag nödgades vistas där, kommenterar minister Odenigo.

inledde 800 timmars förhör

Den 11 januari 1945 flyttades ner från cell 127 och två veckor senare, närmare bestämt 26 januari, m Odenigo och Tozzi. Dessa gre överfördes denna dag till 124. Där förblev de ensamma maj månad 1945, då greve Adelnön sällade sig till dem. En ny flyttning inträffade i februari 6, då Adelnmann fördes till nästan annan cell och Lörner intogs på plats i cell 124. Dessa tre bodde i denna cell till februari 8. Följande månad förflyttades enigo och Tozzi till cell 115, där gäre Moschetti och Trandofilo utsats. Den 21 maj 1949 förflyttades Odenigo igen, denna gång till 141, belägen i andra våningen länga 4. Vid denna tidpunkt

började för Odenigo, en ny lång förhørsperiod, den fjärde i ordningen, då han utsattes för inkvisitoriska förhör, vilka varade i tillsammans omkring 800 timmar. Efter denna påfrestande period förflyttades Odenigo till Ljubjanka, ett annat av Moskvas tre stora fängelser, och därifrån gick vägen så slutligen över koncentrationslägret i Wiener Neustadt till friheten och hemlandet.

Minister Odenigo är angelägen understryka att han, i motsats till legationsrådet de Mohr, icke personligen har haft direkt kontakt med Raoul Wallenberg — vilket ju förklarar därav att Odenigo befann sig i en annan långa, en annan "arm" av den stora fångelse-

fall hört honom omtalas som medfång i Lefortovskaja. Att på denna punkt förelbringa exakta uppgifter i varje enskild detalj är uppenbarligen omöjligt — redan av det skälet att de nämnda tyska diplomaterna fortfarande torde befinna sig i Sovjetryssland, i den mån de icke har avlidit, vilket på goda grunder kan anses vara fallet med baron von Gregory.

Bland de medfångar i Lefortovskaja som minister Odenigo sålunda många gånger hörde nämnas befinner sig Raoul Wallenberg. Den förste som talade med honom om denne var den nämnde tyske generalkonsuln i Plösti, greve Adelmann, vilken berättade att "en svensk diplomat" hölls inspär-
rad i fängelset och sedan preciserade uppgiften med angivande

in 124. Men emoyen Ösmgo understryker att Adelmänn ingalunda var den ende bländ medfångarna som hade något att berättas om Wallenberg. Dennes humanitära mission i Budapest var sålunda välbekant för fångarna i Lefortovskaja, och dessa diskuterade ofta med varandra vilka skäl ryssarna kunde tänkas ha haft för att arrestera och behålla denne medborgare i ett neutralt land. En uppfattning bland fångarna var att

Denne strömer hade varit verksam i Donauländerna för det tyska kontraspionagets räkning, men fallit i Gestapos onåd såsom misstänkt för att ha haft förbindelser med den internationella judiska härjningsorganisationen Joint. På grund härav arresterades Grofmer i Wien av den tyska säkerhetspolisen. Vid fyssarnas inmarsch i Österrike rådde han ur asken i elden, häktades av den sovjetryska polisen och fördes till Moskva.

Utmärkt hotell, tyckte ryss om det fruktade Lefortovskaja

Grofmer kände "hela Budgeten" och hade särskilt väl reda på sig beträffande de där, verk samma utländska diplomaternas "göranden och låtanden". Han kunde sålunda berätta om Wallenberg och dennes räddningsaktion. Han nämnde för Odénig att svensken icke var karriär diplomat, att han tagits till fånga av ryssarna, att han förts till Moskva och att han satt inspärrad i Lefortovskaja, åtminstone till den tidpunkt då Grofmer flyttades till Odénigos cell. Slut-satsen härav blir då att Raoul Wallenberg ännu så sent som i varje fall våren 1949 befann sig i detta fängelse, ty av Odénigos tidschema för de olika förflyttningarna framgår att den italienske diplomaten satt i cell 141 från maj till september 1949. Vid den sist-nämnda tidpunkten överfördes han till Ljubjankafängelset, och därmed blev det för minister Odénigos vidkommande tyst om Raoul Wallenberg. I Ljubjanka kan han inte orinra sig ha hört vår landsman om talas.

Detta hotell "Zur vier Jahreszeiten".
Hälsade blev inte fyra, utan sex
gänger fyra årstider jag nödgades
vistas där, kommenterar minister
Odenigo.

Det är tydligt att även detta nya vittne på den väsentliga punkten — att Raoul Wallenberg i flera år suttit inspärrad i Lefortovskaja — bekräftar legationsrådet de Mohrs utsago. Tre italienare i diplomatisk tjänst har avgivit vittnesmål, vilka alla bestyrker detta:

Legationsrådet de Mohr: dels i form av ett av svenska myndigheter uppsatt vittnesprotokoll, dels med sina i Dagens Nyheter publicerade utförliga och detaljerade artiklar.

Kanslisten Giovanni Ronchi
(för närvarande anställd vid ita-
lienska konsulatet i Alger), lika-
ledes i form av ett skriftligt in-
tyg, tillställt vederbörande svens-
ka myndighet.

Envoyén. Odenigo: med denna sin klara kronologiska framställning för Dagens Nyheter.

Det kan till slut nämnas att även minister Odénigó inom de närmaste månaderna utkommer med en bok, i vilken han ger en ingående skildring av sina upplevelser i sovjetryska fångelser. Den icke minst intressanta delen av denna bok torde vara den som behandlar ryssarnas förhörsmetoder och avslöjar med dessa. Bokens titel — "L'airbergio delle 24 stagioni", "De 24 årstidernas hotell" — har sin egen historia. En rysk fångelsekommissarie gjorde en dag en som skämt avsedd anmärkning om att Odénigó egentligen hade det alldeles utmärkt i

5.2 1953

Moskva

Kolchozarbete sannolikt öde efter fängelset

Dr Claudio de Mohr avslutar i dag sitt vittnesmål om Raoul Wallenberg. Han beskriver den fortsatta "murtelegrafin" med svensken, som varade fram till början av 1948, då de Mohr flyttades till en annan cell. Det är därmed fastslaget att Raoul Wallenberg hölls fången i Lefortovskaja i Moskva från den 20 eller 21 april 1945 till början av 1948.

I den not som utrikesminister Vysjinskij den 21 augusti 1947 överlämnade till svenska regeringen lydde huvudmeningen: "En noggrann undersökning för att utröna var Raoul Wallenberg vistas har gett till resultat att han icke finns i Sovjetunionen och att han är okänd för oss."

Det bör tilläggas att det vittnesmål Dagens Nyheter nu publicerat även är avgivet under edlig förpliktelse inför svenska myndigheter av den i tjänst varande italienske diplomaten. Eft i allt väsentligt överensstämmande vittnesmål har likaledes under edlig förpliktelse avgivits av de Mohrs kollega Giovanni Ronchi. Dessa två är de enda som frigivits av de medfångar som hade direkt kontakt med Wallenberg den aktuella tiden.

De Mohr avslutar sitt vittnesmål med att förklara sig beredd att bli ledare för en internationell kommission med befogenheter att på sovjetiskt territorium före-

ta en grundlig undersökning av fallet Wallenberg. De Mohr skriver:

Forts. sidan åtta, spalt ett.

Riksdagsfråga om Wallenberg

Under andrakammardebatten på onsdagen om Sveriges utrikespolitik tog hr Braconier (h) också upp frågan om fallet Raoul Wallenberg.

— Vi tror att han är i livet och hoppas att UD försöker få klarhet om hans öde, som angår oss alla i en värld där de mänskliga rättigheterna trampas under fötterna, sade han.

Utrikesminister Undén svarade:

— Frågan om Raoul Wallenberg är fortfarande föremål för verksamhet och uppmärksamhet från UD:s sida, det kan jag försäkra hr Braconier.

(Forts. från sidan 1)

Handelsreis

ar som tyssarna i

...back to the ...

10

Duval

agiska fallen av poli

•

siska ykondiljon:

behandling. Gud

Men vad jag h r

alla garanzia, in

FIGURE 5.5.

100

222

•

1

Icke desto mindre fick vi en hel del upplysningar som Wallenberg frivilligt gav oss. Vi fick exempelvis veta att han hade bedrivit en ädel och humanitär verksamhet i Budapest för att hjälpa och beskydda alla den, och i synnerhet judar som raslagarna, förföljelse och andra överdrifter vilka den ungerska regeringen under Hitlers inflytande hade infört och gjort sig skyldig till, bragt i allvarlig fara. Vi fick likaså veta att Wallenberg, uppfyllt av självuppföringens anda och med förakt för faran, hade velat stanna

tisk, social och ideologisk, om än icke rasbetonad, förföljelse och att han följaktligen skulle kunna rädda ännu många människoliv genom att ingripa, utnyttjande sina diplomatiska privilegier. Därför stannade han kvar i Budapest in i det sista. Det var först under belägringens och flygangreppens mest tragiska dagar som han såg sig nödsakad att lämna Budapest — inte för att fly, utan för att på någon mindre utsatt plats kunna fortsätta sitt arbete med större utsikt till framgång.

Tiden 14 januari-20 april fortfarande insvept i dunkel

Så föll han i ryssarnas händer — under sådana omständigheter och på en sådan plats att de kunde tillåta sig att arresteras honom utan att något vittne var närvarande, utan att någon alls visste om det. I invasionens tragiska kaos försvann Wallenberg. Ingen återsåg honom, många trodde t. o. m. att han var död, att han sannolikt hade omkommit under den bombarderade stadens ruiner. Efter vad det förefaller gav de sovjetiska myndigheterna själva tvetydiga och motsäggande versioner — låt oss även säga sanningslösa, såsom de har för sed. Och märk väl: medvetet osanna versioner, ty de visste mycket väl att Raoul Wallenberg hade blivit arresterad av MGB, säkerhetspolisen, förd till Moskva och, som om han varit den värste förbrytare, satt i Lefortovskafängelset.

Om hans öden under tiden mellan dagen för hans arrestering i Budapest (sålunda någon av dagarna mellan den 14 och 17 januari

1945) och det ögonblick då han fördes in i cell nr 151 i Lefortovskaja samt de första kontakterna med mig kan jag icke nu ge några säkra upplysningar. Det är mycket möjligt att Wallenberg gav mig besked även om detta, men jag kan på denna punkt inte vara överlägglig och absolut exakt på samma sätt som jag är det i fråga om allt annat. Detta är kanske begripligt om man tar hänsyn till den tid som förlutit sedan dess och de många olyckor som drabbat mig, påminnandet av så många smärtsamma eller direkt tragiska händelser. Mitt minne som redan har mått hålla fast så många data och detaljer. För övrigt har denna lucka ingen betydelse, ty det som betyder något, det som är visst och säkert, obestriddt och bevisat är att Raoul Wallenberg i årtal har suttit inspärdat i Lefortovskaja tillsammans med mig och hundratals andra kamrater, av vilka de flesta liksom han alltjämt försmäktar i fängelse.

Men en eller ett par dagar efter denna förflyttning upplevde vi den trevliga överraskningen att Wallenberg och Rödel på nytt "ringde upp" oss. De hade flyttats upp till våningen över vår — sålunda till tredje våningen — och närmare bestämt till en cell som låg just över vår. På det viset kunde vi upprätthålla förbindelsen och fortsätta våra samtal.

I cell nr 151 — just den som Wallenberg förut hade haft — flyttade en fänge in som vi brukade kalla "Mysteriet". Vi lyckades aldrig utväxla något samtal med honom. Han svarade regelbundet på våra "anrop" och sände oss meddelanden som emellertid var fullständigt obegripliga. Vi försökte på alla språk vi behärskade: franska, italienska, tyska, engelska, spanska — det var ingenting att göra åt saken. Vi trodde att det var en kines eller japan. De enda ord han lyckades göra begripliga för oss var "Good morning". Men dem upprepade han hundra gånger om dagen. Det var det enda han kunde säga. Det var tydligt att

han var sjuk, ty sjukvårdarna kom ofta och gav honom medicin, och även vrac avlade besök hos honom. Antagligen tillhörde han någon orientalisk religion — kanske muhammedanismen. Sin religion utövade han i alla händelser med stor iver och sjöng sina böner. Vakterna tillrättavisade honom ofta och tillhäll honom att vara tyst, eller också iakttog de honom med road nyfikenhet, skrattrade åt hans riter och gjorde sig lustiga över honom.

Förbindelserna med Wallenberg fortsatte sålunda under lång tid, månad efter månad. Jag tror inte jag misstar mig när jag säger att våra kontakter utan tvivel pågick oavbrutet genom hela året 1946 och med stor sannolikhet 1947. Men mitt minne tillåter mig inte att ange ett exakt datum.

Senare förflyttades jag själv till en annan cell. Detta hände i början av 1948. Det var då som kontakten med Wallenberg definitivt bröts, och jag fick aldrig veta vart Wallenberg i sin tur hade flyttats.

Wallenberg fick aldrig höra någon anklagelse av ryssarna

Vid de följande talrika förflyttningar jag senare var med om försökte jag alltid intressera mig för Wallenberg. Jag frågade sålunda mina nya kamrater om de möjligen hade haft förbindelse med honom. Men jag hade ingen tur. Under den tid jag tillbragte i cell nr 185, som var belägen i tredje våningen i fängelsets tredje "arm", försäkrade mig emellertid en tysk kamrat att han hade hört talas om Wallenberg, som hade varit inhytt i en granncell till den där tysken tidigare hade varit. Detta ger mig anledning anta att Wallenberg ännu i början av 1949 befann sig i Lefortovskaja.

Vid den tiden företogs emellertid de stora förflyttningarna i samband med rättgångarna (rättgångar utan domstol och helt enkelt bestående av en anklagelseakt och ett domsutslag utfärdade av Sovjetunionens riksåklagare). Lefortovskaja tömdes på alla sina "diplomatiska" och liknande fän-

gar. En del av dem flyttades över till Butjurskafängelset. Det var exempelvis fallet med mig. Andra skickades till Lubinskafängelset, där jag senare återförenades med dem. Wallenberg fördes sannolikt till ett av dessa bägge fängelser. Men jag har aldrig haft någon underrättelse om honom.

Många frågar sig helt säkert vilka skäl och vilket syfte ryssarna kan ha haft med att hålla Wallenberg fängin. Det är svårt att säga något bestämt härom. Självtalade Wallenberg om för mig att han då ännu inte lyckats få klart för sig vad ryssarna egentligen anklagade honom för. Bortsett från den vanliga anklagelsen för spionage — den riktades ju mot oss alla — förefaller det som om man åtminstone under den tid vi hade kontakt med varandra inte hade beskyllt honom för någonting särskilt.

Svenske diplomaten fint "byte" Psykologisk tortyr vid förhören

Det finns emellertid en sak som man bör observera: ryssarna anklagade aldrig, de gjorde aldrig — är det då ni anklagar mig för att ha gjort? — så svarade denne oföränderligt. Det är inte vi som skall tala, det är ni som skall tala om för oss allt — allt — allt — som ni vet mycket väl!

De ryska förhørsledarna trevade sig helt enkelt fram. De försökte pressa fram medgivanden eller be-

Bara två av medfångarna frigivna från Ryssland

de Mohr har här gjort en förteckning över fångarna i cellerna 150-153 i Lefortovskafängelset i Moskva under tiden 22 september 1944-5 april 1948 — den period han själv satt i cell 152. En av dessa är Raoul Wallenberg, och av de övriga, vilka samtliga presenterats i de Mohrs artiklar, har de flesta haft direkt kontakt med svensken. Bara två av vittnena, de Mohr och Ronchi, har frigivits. Dessutom har den italienske diplomaten Simen fått återvända från fångenskapen, men han flyttades från cell 152 innan Wallenberg kom dit, varför de båda inte haft direkt kontakt med varandra.

de Mohr	cell 152	22.9 1944-5.4 1948
Mohrmann	" 153	22.9 1944-1947
"Mysteriet"	" 151	1947-början av 1948
Pörtgen	" 153	22.9 1944-1947
Rantzeau	" 160	18.4 1945-okänd tidpunkt
Ronchi	" 152	22.9 1944-5.4 1948
Rödel	" 151 omkr.	21.4 1945-1946 (ex. senare)
Simen	" 152	22.9 1944-11.1 1945
Supprian	" 151	21.9 1944-18.4 1945
"	" 152	18.4 1945-5.4 1948
"Ungvaren"	" 153	sept. 1944-1946
Wallenberg	" 151 omkr.	21.4 1945-1946
" (trol.)	" 203	1946-?
Wallenstein	" 151	dec. 1944-omkr. 18.4 1945
"	" 150 omkr.	18.4 1945-?
Warschau	" 150	?

✓
Dagens
Nyheter
6.2.53

Tysk diplomat var cellkamrat med svensken

På natten den 20 eller 21 april 1945 fördes Raoul Wallenberg in i cell 151 i Lefortovskajafängelset i Moskva, fastslår den italienske diplomaten Claudio de Mohr i dagens artikel. Genom den tjocka muren hörde författaren hur svensken och dennes cellkamrat, legationssekreterare Rödel vid tyska beskickningen i Bukarest, den första tiden natt efter natt fördes ned till kommissarierna för förhör, som ofta varade till långt fram på morgonen.

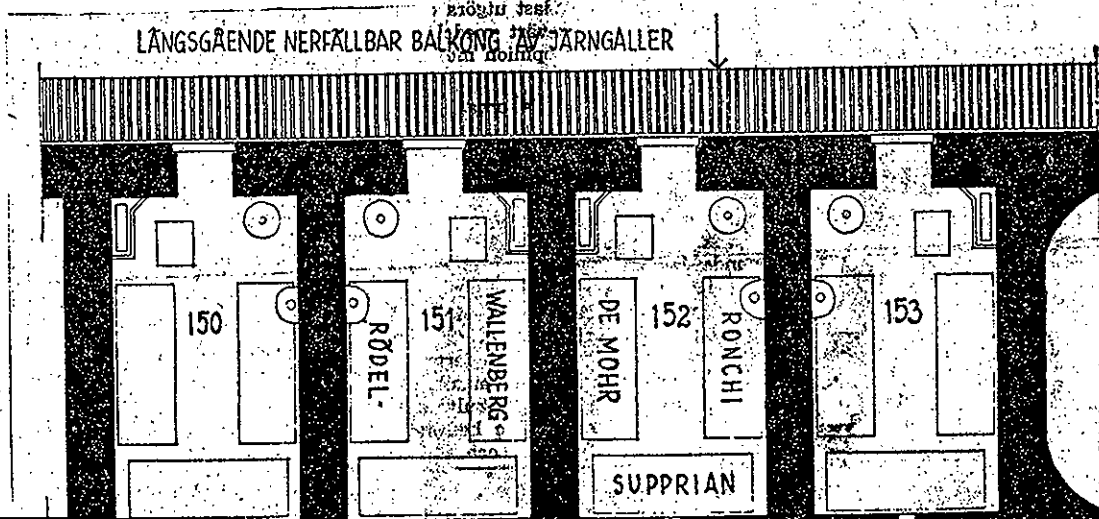
En måningom vågade de tre italienarna i cell 152 söka kontakt med sina grannar genom "murtelegrafin", det riskabla och tidsödande system som bestod i knackningar i väggen. På det sättet fick man reda på kamraternas identitet. Att en svensk diplomat hamnat i ett Sovjetfängelse vållade

stor förvåning och uppståndelse bland medfångarna, av vilka de sökte att göra namnges och presenteras i dagens artikel. I fortsättningen blev Wallenberg en ivrig "murtelegrafist", och timme efter timme utbytte han förtroenden med de tre italienarna. de Mohr berättar:

Tiden för ankomsten kan noga fastställas

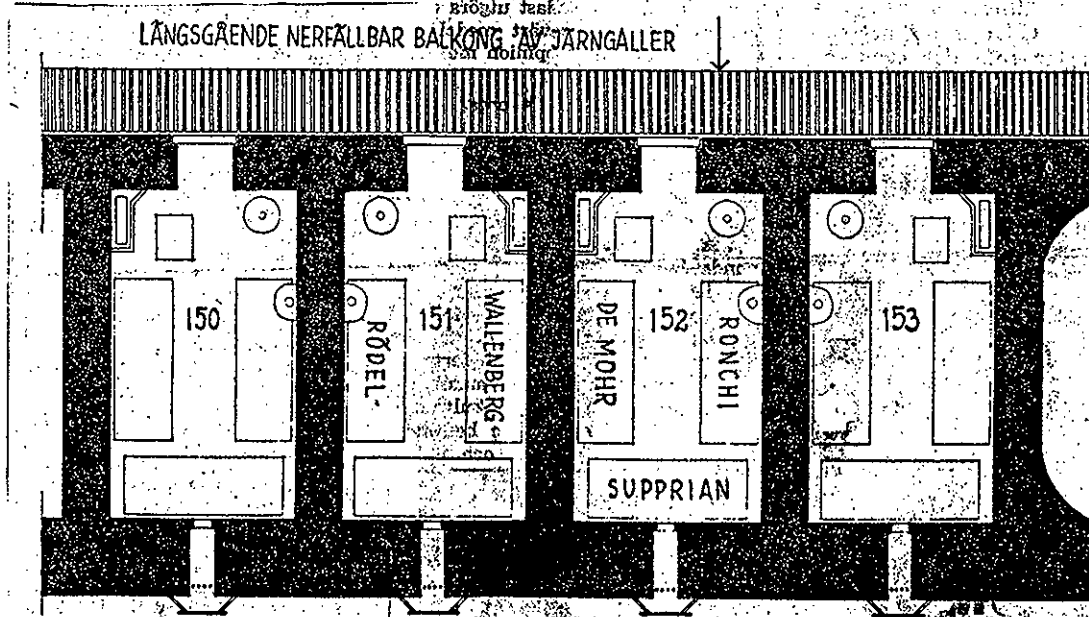
I cell nr 152, belägen i andra våningen av Lefortovskajafängelsets huvud-"arm", fick Simen Ronchi och jag stanna fram till den 11 januari 1945. Natten till den 11 januari förflyttades Simen till en annan cell, och

sedan dess vet vi ingenting om honom. Han var då mitt inne i en förhørsperiod och upplevde ett av sitt livs mest dramatiska och farliga ögonblick — hur många sådana upplevde vi inte alla för resten under dessa år!

stanna kvar till den 11 januari 1945. Natten till den 11 januari förflyttades Simen till en annan cell, och

dramatiska och tarliga ögonblick — hur många sådana upplevde vi inte alla för resten under dessa år!

Denna planritning av cellerna 150-153 i Letopanskojafängelset i Moskva visar de platser huvudsakligen för utbildning hade. Bland annat framgår att Wallenbergs och de Möhrs brötsar stod bredvid varandra på var sin sida om väggen. Denna omständighet medförde att det var dessa två som oftast skötte den riskabla korrespondensen mellan cellerna.

”Han är svensk diplomat” Uppståndelse i cellerna

Ronchi och jag var ensamma i vår cell till den 18 april. Den dagens kväll fick vi en ny cellkamrat. Det var dr Karl Supprian, som hade varit generalsekreterare vid tyska kulturinstitutet i Bu-

karest. Tillsammans med medlemmarna av tyska legationen där hade han tillfångatagits och deporterats i september 1944. Supprian var inte obekant för oss, eftersom vi hade varit i kontakt med honom och hans dittillsvarande cellkamrat, hr Wallenstein, medlem av tyska legationen i Bukarest.

Supprian och Wallenstein — som inomt parentes sagt alltjämt befinner sig i rysk fångenskap — hade nämligen suttit i cell nr 151, som låg närmast intill vår.

Forts. sidan sju, spalt ett.

Dramatiskt "murtelegram" introducerade svensken

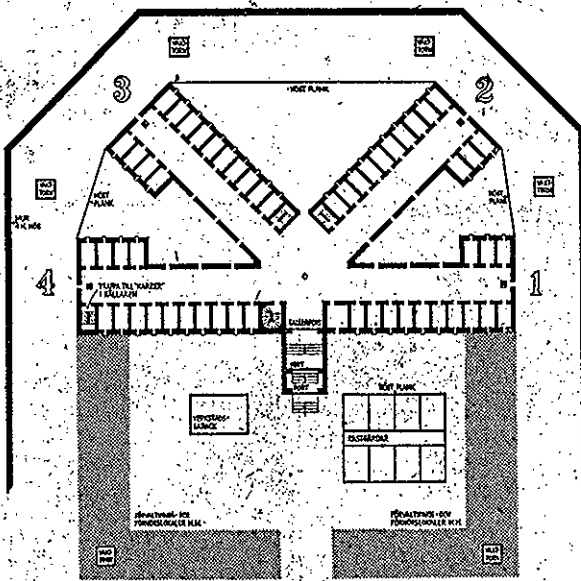
Men jag hade vi kommunicerat regelbundet, genom den mur som skilde våra bägge celler åt. Samtalsystemet var det vanliga: knackningar i väggen. Apropå detta kan det vara lämpligt att här ge några förklaringar hur det fungerade, eftersom det var just enligt detta system som jag senare var i stånd att upprätta och vidmakthålla förbindelserna med Raoul Wallenberg.

Den första Simen, Ronchi och jag var angelägna om att få veta när vi den oförglömliga natten till den 22 september 1944 fördes in i vår cell var vad som hade hänt våra kamrater som vi hade skilts ifrån. Vi frågade oss vart de hade tagit vägen och om någon eller några av dem möjligen befann sig i cellerna bredvid vår. Men under den första tiden var vi så oerfarna och så skräckslagna att vi varken ville eller vågade försöka få kontakt med granncellernas invånare, som vi hörde vandra av och an och röra sig och av vilkas röster ett otödligt eko ibland nådde in till oss.

En dag hände det emellertid att en av fångarna i cell 153, som av allt att döma just höll på att diska sin matskal i tvättstället, vilket var fastsatt vid muren intill vår cell, rådde stöta emot väggen med sin skal, varvid en öv vibration uppstod i muren. Det var som en uppenbarelse. En idé föddes i våra hjärnor. Jag knackade ett par gånger mot väggen — och den okände kamraten på andra sidan denna svarade i sin tur med ett par knackningar. Vi fortsatte några minuter, utan att uppnå något positivt resultat. Vi beslöt då att göra ett försök med sändningar enligt Morsesystemet. Simen hade tidigare varit sjöofficer och kunde därför hela Morsesalfabetet. Själv kom jag ihåg vissa delar av det. Vi satte ihop ett kort meddelande,

och Simen transmitterade det med Morsetecken. Grannarna uppfångade det och svarade efter en stund, men på ett obegripligt sätt. Vi förstod att de inte behärskade konsten att telegrafera enligt Morsesystemet. De närmaste dagarna följde desillusion och tynnad i våra celler. Men vi gav inte upp.

Efter långa överläggningar beslutade vi övergå till ett enklare, men samtidigt förtyvlat, långsamt system: A — en knackning — B två knackningar — C tre knackningar osv. hela alfabetet igenom fram till Z, som alltså krävde 26 knackningar. För att sända även ett kort och enkelt ord behövde vi med detta system en kvart. Det var också oerhört farligt. Om de jour i, dvs. vakten, som marscherade av och an på den förut omnämnda nedfällbara bryggan utanför våra celler, hade fått nys om vad vi hade för oss, så hade vi blivit hårt bestraffade. För ett sådant brott mot reglementet var straffet tre dygn i karzer, ett av de mest omänskliga och mest fruktade straff som fanns. Varje förbindelse, varje meddelande mellan fångarna var absolut förbudet. Ett pedantiskt system av signaler, semaforer osv. hade utarbetats och var i verksamhet i hela fängelset. I avsikt att förhindra att fångar från skilda celler någonsin möttes eller ens fick en skymt av varandra. Var och en av oss — det var tänken bakom hela detta system — skulle vara fullständigt ovetande om alla de övriga fångarnas existens, förflyttningar och öde, även om denne andra fange rådde vara en nära anförande. Det var sålunda i en grav stund som vi hade stängt in oss, en grav stund som vi skulle vara döda för alla utom för våra vaktare. Och försökte man bryta mot denna grymma regel, så väntade en ett ännu grymmare straff.

Denna planritning av fängelset Lefortovskaja i Moskva har utförts av arkitekt Axel Kandell. Utgångspunkten har varit en av legationsrådet de Mohr ritad skiss, byggd på dennes minnesbilder från sex år i fängelset. Diskussionsvis har sedan varje detalj genomgått. Eftersom självfallet inga mätningar har kunnat föreläggas är det möjligt att exempelvis proportionerna här och var i någon mån avviker från de verkliga. Hur t. ex. den stora omfattningsmurens bägge skänklar slutar är något som hr de Mohr inte med egna ögon har haft tillfälle konstatera, varför ritningen låter dem löpa ut så att säga i ett par osynliga frågetecken.

Ritningen återger bottenplanet av den fyra våningar höga fängelsebyggnaden med sina fyra "armar" eller längor. I detta bottenplan har emellertid den i denna artikelserie aktuella raden av celler — markerade med nr 153 och nedåt och belägna i längans andra våning — inprojicerats. Den lilla cirkeln i mitten av centralgårdens mellan "armarna" anger den plats där en "traffikonstapel" alltid stod, utrustad med en vit och röd flagga, med vilkas hjälp han dirigerade "traffiken" inom fängelset så att två från olika celler kommande fångar aldrig skulle få en skymt av varandra.

Detaljrapport från förhören

Besked om saknade kamrater

Det var en av de första dagarna av november 1944 som vi med hjälp av detta nya knackningssystem sände det första meddelandet till grannarna i cell 153. De uppfångade det. En lång tystnad uppstod. Det var tydligt att de höll på att studera systemet och försökte finna en nyckel till det. Men de begrep inte systemets enkla konstruktion. Vi gav emellertid inte tappat, utan sände samma meddelande upprepade gånger under de följande dagarna. Slutligen — det var den 7 november — hade de kommit hemligheten på spår och svarade med samma system. Svaret kom på tyska: "Wer sind Sie?"

På det viset kom vi underfund med att de tre fångarna i granncellen 153 två var kolleger från tyska legationen i Sofia: legationsrådet Anton Mohrman och pressattachén Hermann Portgen. Den tredje var ungerske militärattachés sekreterare i Sofia, men hans namn minns jag inte.

Sedan vi på så sätt fått förbindelse med varandra fortsatte vi i dagar och veckor våra samtal, som ju var oerhört tidskrävande, men samtidigt av största vikt och värde för oss. Tack vare dem kunde vi utbyta för oss mycket nyttiga upplysningar, referera de förhör vi va-

fit inkallade till, förbereda oss för överraskningar av olika slag, organisera vårt försvar till en hel del om än indirekta och mer eller mindre vaga, besked om andra kamrater eller kända personer som också var inhysta i samma fängelse. Naturligtvis tänkte vi också på att försöka få kontakt även med invånarna i den andra granncellen, den som hade numret 151. Vår avsikt var att på detta sätt på småningsom organisera en hel kedja av kontakter med samtliga celler i denna "arm" av fängelsebyggnaden. Men det var ingen lätt uppgift. Våra grannar i cell 151 kom visserligen snart underfund med själva systemet, men deras egna sändningar var dåliga. Omsider lyckades vi likväl med mycken envishet och stort tålamod åstadkomma den nödvändiga synkroniseringen, och det var på det viset vi blev bekanta med Supprian och Wallenstein, som vi aldrig förtut hade sett. Som jag förut påpekat blev dessa bägge åtskilda den 18 april 1945. Supprian flyttades över till oss, medan Wallenstein hamnade i cell nr 150. Cell 151 förblev däremot tom, vilket innebar att den kedja av mödosamt åstadkomna kontakter vi lyckats smida bröts. Det kändes som en stor besvikelse.

om han sade att det var den 14, 15 eller 17 januari. I alla händelser var det fråga om någon av dagarna mellan den 14 och den 17 januari. Förbindelsen avbröts emellertid plötsligt, varefter det inte var möjligt att återuppta den. Tills vidare måste vi sålunda avstå från att försöka få veta mera. Vi hade annars gärna velat veta åtminstone vad han hette och vilken nationalitet han tillhörde, den okände sändaren — få fler detaljer om hans olycksöde. Fullständigt avskilda från uttvarlden och alldeles okunniga om vad som pågick där ute som vi var hade vi då ingen aning om att ryssarna redan hade erövrat Ungern och nu stod framför Wiens portar.

Vi beslutade därför att ringa upp våra nya grannar. Det var Supprians tur att dagen därpå knacka den första hälsningen. Vi fick omgående svar på tyska. De första orden var: "Ich bin Rödel".

Rödel var en av legationsskreterarna vid tyska beskickningen i Bukarest. Han hette som sådan en

mycket viktig och delikat tjänst, och han var dessutom persöhlj vän till minister Killinger, vars förtröende han åtnjöt. Killinger föredrog att begå självmord den 2 september 1944 framför att ge sig åt de rumänska kommunistpartisaner och sovjetryska förtrupper som hade stormat tyska legationshuset. Hans kvinnliga sekreterare följde hans exempel. Supprian kände Rödel mycket väl. De var goda vänner. Ett slags synkoperat, långsamt samtal tvärs genom väggen inleddes sålunda mellan dessa bägge män, som efter alla dessa tragiska upplevelser väntat åter "träffades" som grannar. De hade alltför mycket att berätta för varandra, för att jag skulle ha vågat avbryta dem och be om ytterligare upplysningar om fången från Budapest. Denne kunde omöjligen vara Rödel, eftersom Rödel i Bukarest hade tagits till fånga i Bukarest. Det enda vi tilläts vidare säga var således att Rödel i cell 151 hade ett namn. Resten av kärningen åtnjades korta meddelanden om andra kolleger, som satt i cell 150 och som redan haft kontakt med Rödel.

Nattförhör och misshandel tvingade fram "bekännelse"

De följande dagarna fortsatte vi att "telegrafera" hela timmar i sträck. Rödel, som tycktes vara utomordentligt väl informerad, underrättade oss om många världshändelser, även nyligen inträffade, som vi dittills inte känt till. Sedan berättade han om de ständiga, tröttsamma, fruktansvärda förhör som han fortfarande underkastades. Hans grad inom karriären, hans uppgifter, den ytterst ömtaliga tjänst han beklätt och inte minst hans förtroliga förbindelser med minister Killinger gjorde att han av ryssarna betraktades som ett "byte" av den allra största betydelse. Stäckars Rödel hade underkastats alla möjliga slags "prov". De ryska förhørsledarna hade pressat honom obarmhärtigt, de hade plä-

ment och sin naivitet, gjorde fel i att sitta till. Han berättade till exempel att ryssarna efter en påmindelse av pressande förhör hade tvingat honom att skriva ner ett mycket långt och detaljerat protokoll. Med andra ord: de tvingade honom avslöja allt han visste, med angivande av namn, data och "hemligheter". Nitton timmar i följd hade de hållit honom syselsatt med sitt manuskript. Bakom honom stod hela tiden en soldat som vaktade honom och tre kommissarier som skyndade på honom. För att uppmuntra honom hade de utspisat honom med en riklig måltid och senare med en kopp choklad med kax. Det var en för en fänge otrolig behandling. De hade rent av gett honom en stor ask utsökta

svensk diplomat hade kunnat behandlas på samma sätt som en person tillhörande en fiendenaion, eller ännu värre? Vi såg då ingen annan lösning på gåtan än att det var fråga om en kollaboratör, den där gjort sig skyldig till att ha lagt i dagen i ryssarnas ögon alltför starka sympatier och alltför stort intresse för någon av axelstaterna. Men denna hypotes föreföll oss ändå vågad.

Supprian, som ibland visade prov på kvickhet och humor, menade: "Antagligen är det en av de tre eller fyra tyskanliga svenskar som finns!" Vi skrattade, och tills vidare brödde vi oss inte om att be om fler upplysningar — upplysningar som kunde tänkas te sig besvärande och indiskreta för Wallenberg.

Chas. de Mohr

(World Copyright Dagens Nyheter and Claudio de Mohr. Reproduction even in part strictly forbidden.)

Lätta och svaga knackningar

Wallenbergs första "samtal"

Ett par nätter senare — det måste ha varit antingen den 20 eller 21

effektivt i syfte att framtvunga de bekännelser de önskade eller rätt-

ber — hade de kommit hemligheten på spåret och svarade med samma system. Svaret kom på tyska: "Wer sind Sie?"

På det viset kom vi underfund med att av de tre fångarna i granncellen 153 två var kolleger från tyska legationen i Sofia: legationsrådet Anton Mohrmann och pressattachén Hermann Pörtgen. Den tredje var ungerske militärattachés sekreterare i Sofia, men hans namn minns jag inte.

Sedan vi på så sätt fått förbindelse med varandra fortsatte vi i dagar och veckor våra samtal, som ju var oerhört tidskrävande, men samtidigt av största vikt och värde för oss. Tack vare dem kunde vi utbyta för oss mycket nyttiga upplysningar, referera de förhör vi va-

ler i denna "arm" av fängelsebyggnaden. Men det var ingen lätt uppgift. Våra grannar i cell 151 kom visserligen snart underfund med själva systemet, men deras egna sändningar var dåliga. Omsider lyckades vi likväl med mycken envishet och stort tålamod åstadkomma den nödvändiga synkroniseringen, och det var på det viset vi blev bekanta med Supprian och Wallenstein, som vi aldrig förut hade sett. Som jag förut påpekade blev dessa bägge åtskilda den 18 april 1945. Supprian flyttades över till oss, medan Wallenstein hamnade i cell nr 150. Cell 151 förblev därefter tom, vilket innebar att den kedja av mödosamt åstadkomna kontakter vi lyckats smida bröts. Det kändes som en stor besvikelse.

Lätta och svaga knackningar Wallenbergs första "samtal"

Ett par nätter senare — det måste ha varit antingen den 20 eller 21 april — hörde jag, som hade min sovplats invid den mur som vette mot cell 151, hur nya gäster fördes in i denna. Jag talade om detta för mina bägge kamrater. Men av lättförståeliga säkerhetsskäl beslutade vi att invänta ett "sakrare" tillfälle för att försöka upprätta förbindelse med dem. Det hände nämligen ganska ofta att ryssarna utnyttjade provokatörer, som fick spela rollen av fångar. Några nätter förgicks. Natt efter natt märkte vi att än den ene, än den andre, av de nya invånarna i cell 151 väcktes och fördes ner till kommissarierna för att förhöras. Den omständigheten att dessa inkallelser till förhör inträffade så ofta och under så lång tid liksom förhörens långvarighet (ibland återkom fångarna inte förrän sent på morgonen) kom oss att förmoda att det var mycket viktiga personer, i hög grad intresserade säkerhetspolisens kommissärer. Vi beklagade dessa ännu okända kamrater, ty vi visste av egen erfarenhet vad det vill säga att förhöras hela nätter under det obarmhärtiga och bevekliga trycket, under den djupa tålskörden av dessa förhörsledare, som kunde göra precis vad de ville, vad de ansåg vara mest

effektivt i syfte att framtvunga de bekännelser de önskade eller rättare sagt de fått i uppdrag att pressa fram. Men å andra sidan lugnade dessa ideliga nattliga väckningar oss — vi var nu övertygade om att våra grannar verkligen var fångar och inte provokatörer. Vi beslutade därför "kalla på dem" så fort något tillfälle erbjöd sig.

En eftermiddag, medan jag satt på min bänk, lutad mot väggen som skilde oss från våra grannar och ett offer för nattsvarta tankar, för sådana där dystra meditationer som den djupa tystnaden i ett fängelse så lätt ger upphov till, tyckte jag mig plötsligt höra en svag, obestämd, men ändå rytmisk knackning, som om någon i granncellen var sysselsatt med att i hemlighet "samtala" med invånarna i någon annan cell än vår. Jag lyssnade spännt och blev övertygad om att jag inte tog misst. Jag underfrågade mina cellkamrater om saken, och vi försökte sedan uppfånga "sändningen". Det var emellertid svårt, ty knackningarna var så lätta och svaga att många av dem undgick oss. Dessutom hade sändningen tydligen pågått en stund, och även detta försvårade för oss att uppfånga dem. Icke desto mindre lyckades vi förstå en del.

Diplomat fann bekant kollega i Moskvafängelsets granncell

Den kände grannen sände på tyska och berättade hur det hade gått när han togs till fånga. Han berättade att han hade blivit övervakad av ryssarna i Budapest under de fruktansvärda dagarna när

den ungerska huvudstaden belägrades, bombades och slutligen erövrades. Han meddelade även datum för sin arrestering, men tyvärr kommer jag nu inte ihåg det alldeles exakt. Jag minns sålunda inte

rarna vid tyska beskickningen i Bukarest. Han hade som sådan en haft kontakt med Rödel.

Nattförhör och misshandel tvingade fram "bekännelse"

De följande dagarna fortsatte vi att "telegradera": hela timmar i sträck. Rödel, som tycktes vara utomordentligt väl informerad, underhöll oss om många världshändelser, även nyligen inträffade, som vi dittills inte känt till. Sedan berättade han om de ständiga, tröttsamma, fruktansvärda förhör som han fortfarande underkastades. Hans grad inom karriären, hans uppgifter, den ytterst ömtåliga tjänst han beklätt och inte minst hans förtroliga förbindelser med minister Killinger gjorde att han av ryssarna betraktades som ett "byte" av den allra största betydelse. Stackars Rödel hade underkastats alla möjliga slags "prov". De ryska förhørsledarna hade pressat honom obarmhärtigt, de hade plågat och hotat honom. De höll honom i ett tillstånd av skräck. I det att de oavbrutet lät ett damoklessvärd sväva över hans huvud. Damoklessvärdet hette "likvidering". Men till omväxling med hotelserna och utpressningen använde de sig av smicker, löften, illusioner som Rödel, delvis som följd av det skräcktillstånd han befann sig i, delvis på grund av sitt tempera-

ment och sin naivitet, gjorde fel i att sätta sig till. Han berättade till exempel att ryssarna efter en okänd tid av pressande förhör hade tvingat honom att skriva ner ett mycket långt och detaljerat protokoll. Med andra ord: de tvingade honom att avslöja allt han visste, med angivande av namn, data och "hemligheter". Nitton timmar i följd hade de hållit honom sysselsatt med sitt manuskript. Bakom honom stod hela tiden en soldat som vakade honom och tre kommissärer som skyndade på honom. För att "uppmuntra" honom hade de utspisat honom med en riklig måltid och senare med en kopp choklad med kax. Det var en för en fång otrolig behandling. De hade rent av gett honom en stor ask utsökta bulgariska cigaretter, av vilka han i sitt nervösa och upphetsade tillstånd hade rökt över hundra under dessa nitton timmar. När han äntligen var färdig med sitt långa memorandum, som han måste under-teckna med sitt namn sida för sida, hade ryssarna skickat honom tillbaka till hans cell och där lämnat honom i fred.

Häpna och skeptiska fångar mötte svenske cellkamraten

Stackars Rödel trodde nu att han hade prövningarna bakom sig och hoppades att ryssarna skulle börja infria de många löften de gett honom. Han begrep inte ännu att han med sin långa berättelse sannolikt hade undertecknat inte bara sin egen, utan även många andras dömdö. Det var först senare, när Rödel var färdig med sin berättelse om sina öden och äventyr — och med vårt telegraferingssystem betydde detta flera dagar —, som vi kunde be honom tala om för oss vem den andre var.

— Vem är er kamrat? frågade vi.
— Wallenberg, svarade han kort och gott.

Det var ett namn som inte sade oss något. Ingen av oss tre hade någonsin känt eller ens hört talas om en Wallenberg bland kamraterna i diplomatiska kären. Namnet föreföll oss mycket väl kunna vara tyskt, och vi trodde faktiskt i förstona att denne Wallenberg var tysk. Vi frågade då grannarna i cell 153, Mohrmann och Pörtgen, om

de möjligen kände honom eller hört talas om honom. De svarade: "Vi har aldrig känt eller hört talas om någon Wallenberg."

Vem kunde det då vara?
Vi vände tillbaka till Rödel och bad om utförligare upplysningar. Han knackade i väggen:

— En svensk diplomat.

En svensk diplomat?! Vi trodde att vi hade hört eller förstått fel, varför vi bad Rödel upprepa sitt svar. Han bekräftade detta och tillade:

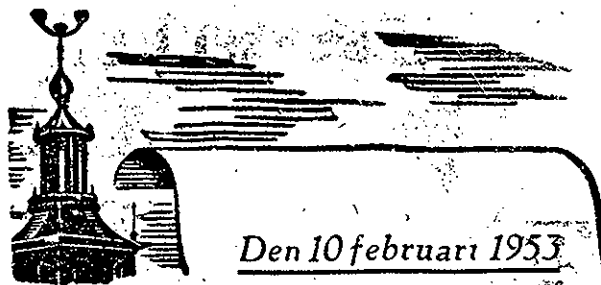
— ... arresterad i Budapest...

Vi var slagna av häpnad, men också skeptiska. Hur var det möjligt att en svensk diplomat hade kunnat hamna i ett sovjetiskt fängelse? Sverige var ju neutralt och upprätthöll normala diplomatiska förbindelser med Sovjetunionen. Inte nog härmed. Sverige hade ju rent av övertagit skyddet av de tyska intresserna i Ryssland och omvänt de ryska i Tyskland. Hur var det då möjligt att tro att en

svensk diplomat hade kunnat behandlas på samma sätt som en person tillhörande en fiendestation, eller ännu värre? Vi såg då ingen annan lösning på gåtan än att det var fråga om en kollaboratör, den där gjort sig skyldig till att ha lagt i dagen i ryssarnas ögon alltför starka sympatier och alltför stort intresse för någon av axelstaterna. Men denna hypotes föreföll oss ändå vågad.

Supprian, som ibland visade prov på kvickhet och humor, menade: "Antagligen är det en av de tre eller fyra tyskvänliga svenskar som finns!" Vi skrattade, och tills vidare brydde vi oss inte om att be om fler upplysningar — upplysningar som kunde tänkas te sig besvärande och indiskreta för Wallenberg.

Claudio de Mohr
(World Copyright, Dagens Nyheter and Claudio de Mohr. Reproduction even in part strictly forbidden.)

Den 10 februari 1953

Svenska
Morgonbladet
10.2.53

Nya bevis - ny aktion!

Man får säga vad man vill om nyttan eller onyttan av att publicera de fakta i den sorgliga ryska Wallenbergsaffären, som den italienske diplomaten greve de Mohr framlagt i Dagens Nyheter, men de har i alla fall ökat vissheten om att Wallenberg verkligen förts till Ryssland och inspärats i ryskt fängelse, där han suttit åtminstone till 1948 eller 49. När man på svenskt officiellt håll förklarar om dessa fakta, att de inte ger något nytta, så måste det betyda i UD:s och hr Undéns mun: Det där visste vi förut. Och det kan ju hända. Men allmänheten, som nu sammanställer greve de Mohrs under edlig förpliktelse avgivna och offentligen framlagda berättelse med vad man hört från andra håll, bl. a. av en annan italiennare, hr Odenigo, även han diplomat, har i alla fall fått ett nytt bevis för att hr Wallenberg varit fänge i Ryssland och att de diplomatiska förklaringar som svenska UD fått ifrån Sovjet är lögn.

Det är konkreta och detaljerade uppgifter greve de Mohr lämnat. Han har själv suttit i samma fängelse — det ökända Lefortovskaja i Moskva — och han har genom väggknackningar samtalat med hr Wallenberg. Han kan också uppges tidpunkten. Därmed måste utrikesminister Undén anses ha fått just det som han på sin tid efterlyste, för att man skulle kunna göra en ny och mera effektiv framstöt till ryssarna i denna sak, nämligen någon som »kunde peka på något bestämt faktum som tydde på att Wallenberg funnits i li-

vet på någon viss ort, vid någon viss tidpunkt efter omhändertagandet. Eller är inte de nämnda italienska diplomaterna värda att sätta tro till?

Man kunde säga ett och annat om en regim som fängslar en neutral och vänskapligt sinnad nations diplomat, håller honom i terrorfängelse, förklarar först genom sin ambasadör i Stockholm, att man tagit den efterfrågade »skyddsförvar», förklarar sedan att han är »okänd», allt under det man håller honom kvar åren i fängelse och behandlar honom som en ertappad fiende och skadegörare. Men det lönar sig inte. Man får inte bli förvånad över något, när det gäller Sovjet och dess följeslagare. Vilka skändligheter som helst kan väntas. Det är bara att konstatera faktum.

Men man står likväl frågande, hur den svenska regeringen beter sig eller bör bete sig i en dylik situation! Den har offentligen lovat att göra vad den kan, särskilt ifall några nya och konkreta uppgifter kommer den till handa. Man tar för givet att den granskat greve de Mohrs uppgifter och jämfällt dem med övriga fakta i målet samt dragit sina slutsatser. Men vad sker sedan? Samlar UD på ytterligare bevis? Det känner sig kanske maktlöst inför sovjetiskt godtycke och fräckhet — precis som i fråga om de nedskjutna svenska flygplanen.

Men finns inga planer på att åtminstone ge röst åt de svenska synpunkterna och de mänskliga realiteterna inför internationellt forum? Också den utvägen bör väl provas.

"Vi var cellgrannar så sent som 1948"

Dunklet kring R. Wallenberg skingras

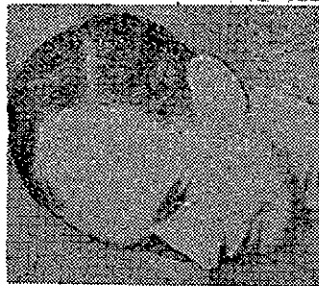
En av Raoul Wallenbergs medfångare i Moskvas central-fängelse, den italienske diplomaten dr Claudio de Mohr, har nu brutit den tystnad om sitt samarbete med Wallenberg som han onget sig med allt sedan han själv frigavs för två år sedan.

Dr de Mohrs vittnesmål bekräftar ytterligare de sensationella uppgifter Aftonbladet i en artikelserie för lämnat ett år sedan kunde lämna. Skitnaden är bara, att Aftonbladets vittnesmål sträcker sig ett år längre fram i tiden: det bevisades i våra artiklar, att Wallenberg varit vid liv i varje fall så sent som i slutet av år 1949. Uppgifter lämnades av — det kan sägas nu — en ungersk diplomat, numera bosatt i Hamburg, vilken suttit i samma fångelser som Wallenberg och frigivits därifrån senare än dr Mohr.

Av den utförligare version, som den italienske diplomaten nu framlägger officiellt, framgår bl. a. följande:

Dr de Mohr befann sig i likhet med Wallenberg i Bulgarien 1944. Vid denna tidpunkt pågick revolutionära förändringar i den bulgariska statsledningen, som från att ha varit neutral snabbt blev helt dirigerad från Ryssland. Sovjetarmén ryckte in i landet och bl. a. tvingas den italienske diplomaten fly ur landet. Han lyckades emellertid inte därmed utan följde tillsammans med över 50 andra diplomater till ett av Rysslands allra ökadaste fångelser, central-fängelset i Moskva, Lefortovskaja. De Mohr placerades här i cell 152, cellen intill Raoul Wallenberg, vilken satt i 151.

Genom de vittnesmål i fallet som de Mohr nu är i tillfälle

Raoul Wallenberg

riva omkull, hur han och Wallenberg mellan sina celler upprätthöll en intim kontakt med varandra och hur de gjorde detta så sent som 1948. Dr de Mohr har outplånliga minnen av deras år i Lefortovskaja, minnen som blivit starkare och fastare just därför att deras liv koncentrerades uteslutande till fångelset. Vad som hänt utanför dess murar ägde de inte ringaste kunskap om, de fick inte läsa, inte skriva, inte göra någonting och alla deras iakttagelser och deras uppmärksamhet koncentrerades naturligt nog till den själva och vad som hände innanför de ohyggliga murarna.

Varje liten detalj från denna tid blir därför till ett stort minne för dr Mohr, som har fullständigt klara minnesbilder av allt han upplevde tillsammans med Raoul Wallenberg alltifrån den 21 april 1945, då de blev cellgrannar och till dess de Mohr frigavs för drygt två år sedan.

Dr de Mohr håller för sannolikt att Raoul Wallenberg alltför länge och att han gör det i samma ryska fångenskap som han hållits sedan januari 1945.

UD: Ingenting nytt!

UD vill inte göra några uttalanden i affären Wallenberg. Vad som

nu framkommit är väsentligt sett ingenting nytt alls. Man vet naturligtvis ännu inte vad den italienske diplomaten, dr de Mohr kan komma inred, men vad som i dag framkommit är i stort sett bara ett hopkok på redan kända förhållanden.

Raouls halvbror: Ingenting nytt!

Raoul wallenbergs halvbror, dr villingenjören Guy von Dardel, kan inte se något nytt i det

material som i dag läggs fram om affären. Vad som nu meddelas är förhållanden man i stort sett känt till tidigare. Och dessutom anser jag att publicitet i den form det nu framlägs är mindre önskvärd. Det hjälper inte min brors fall."

should we be sure to
any Paul Wallenberg.

18. Dec 1912

Befreit Wallenberg!

Seit bald acht Jahren führt der schwedische Schriftsteller Rudolf Philipp (unser Bild) einen selbstlosen Kampf für die Befreiung des 1945 hinter dem Eisernen Vorhang verschwundenen Diplomaten und Wohltäters Raoul Wallenberg. Philipp verteidigte für die «Sie und Er» den nachstehenden, ausführlichen Exklusiv-Bericht über den Fall Wallenberg, der weit über Schweden hinaus größtes Aufsehen erregt.

Ein schwedischer Schriftsteller kämpft für einen verschollenen Landsmann und Wohltäter. — Lebt Wallenberg überhaupt noch? — Wyschinski weiß von nichts!

Nur ein einziger Name unter den vielen hundert Persönlichkeiten, die anlässlich der 70. Geburtstages des schwedischen Königs Gustav VI. Adolf kürzlich ausgezeichnet wurden, erschien in den Schlagzeilen der Tagespresse. Aus der langen Liste griff auch der Nachrichtendienst im schwedischen Radio nur einen, denselben Namen heraus: Raoul Wallenberg, einen schwedischen Geschäftsführer aus einer Bankierfamilie, dem der König «in Anerkennung seiner Verdienste um die Rettung zehntausender Todeskandidaten in Budapest 1944/45» als besondere Auszeichnung eine Goldmedaille verliehen hatte. Der also Gebürtige war aber nicht persönlich anwesend — er ist vielmehr seit bald acht Jahren hinter dem Eisernen Vorhang verschollen. Im Jahre 1944 war nämlich Wallenberg in offiziellem schwedischem Auftrag als Diplomat nach Budapest geschickt worden, um die von Himmlers Agenten mit Deportierung und Vergasung bedrohten Juden zu retten. Wallenberg hat seine humanitäre Arbeit erfolgreich ausgenommen und Tausende vor dem sicheren Tod bewahrt — bis die siegreiche Rote Armee Ungarn überflutete. Am 13. Januar 1945 wurde er von den Russen in Schutzhaft genommen, und selber weiß man über das tragische Schicksal Wallenbergs nichts Bestimmtes mehr.

Das schwedische Außenamt erklärte nun zur kürzlichen Ehrung Wallenbergs, daß es sich nicht um eine posthume Auszeichnung handle, die Regierung also von der Ansicht ausgehe, daß der Verschollene noch lebe. Mehr könne man nicht sagen. Nachdem Rußland alle schwedischen Anfragen über den Verbleib Wallenbergs bisher mit nichtssagen- oder ausweichenden Antworten gequält habe, sind nun auf die demonstrative Geste des schwedischen Königs natürlich Diskussion und Gerüchte um den Fall Wallenberg erneut in Fluß geraten. Frau Maj von Döbel, Raoul Wallenbergs Mutter, und der angesehene Schriftsteller Rudolf Philipp, der ein dokumentarisches Buch über den Kampf

für die Befreiung Wallenbergs, der sich wahrscheinlich immer noch in russischer Gefangenschaft befindet. In Schweden hat sich überdies eine «Aktion Raoul Wallenberg» gebildet, die sich die Freilassung des Diplomaten und die Abklärung dieses mysteriösen Falles zum Ziel setzt. Falsche Gerüchte, die durch die Weltpresse gingen, haben nunmehr den Schriftsteller und Vorkämpfer für Wallenberg, Rudolf Philipp, bewogen, aus seiner seit einem Jahr gewählten Zurückhaltung herauszutreten. Er hat einem skandinavischen Mitarbeiter der «Sie und Er», E. M. Salzer, das nachstehende, außerordentlich interessante Interview gewährt, und zwar mit der ausdrücklichen Feststellung, daß er damit verhindern wolle, «daß sonst eine Mischung von Dichtung und Wahrheit verbreitet werden könne».

Unter Korrespondent stellte Philipp auch die Frage, warum gerade er sich den Kampf zur Befreiung Wallenbergs zur Aufgabe gemacht habe, trotzdem er — Philipp — als Sozialdemokrat dadurch öfters sogar gegen seine eigenen Leute in Regierung und Partei habe auftreten müssen. Wie ist der jetzige Stand der Untersuchung des Falles Wallenberg, und wieso kam es, daß der Verschollene erst kürzlich eine so hohe Ehrung erhielt?

Auf diese und ähnliche Fragen versucht Philipp nachstehend eine Antwort zu geben. Philipp — so versichert unser Mitarbeiter — habe sich seit Jahren in selbstloser Weise für Wallenbergs Befreiung eingesetzt, weitgehende Nachforschungen betrieben, Augenzeugenberichte gesammelt und einen Teil dieser Dokumente in seinem Buche wiedergegeben. Er genießt das volle Vertrauen der Familie Wallenberg, die alle Anfragen an ihn weit. Die Verantwortung für die nachfolgenden Darlegungen — weil für uns völlig unkontrollierbar — müssen wir allerdings ausdrücklich unserem Gewährsmann und vor allem dem Schriftsteller Philipp selbst überlassen.

Die Redaktion.

Der Bericht Philipps

Am 18. März 1944 unternahmen die Nazi-Pfeilkreuzer in Budapest ihren ersten Putsch. Wahrscheinlich hoffte damals Reichsverweser von Horthy noch, durch Konzessionen an die Nazis mit Rassenverfolgungen sich und sein feudales Regime retten zu können. So deportierten eine Handvoll «erfahrenen» Spezialisten in Judenfragen im Verlaufe von drei Monaten fast 600 000 Juden aus Ungarn und der von Ungarn besetzten Karpaten-Ukraine. Nur in Budapest lebten noch in Todesangst ca. 200 000 Juden und ca. 100 000 getaufte, resp. Halbjuden. Auch Zehntausende christlicher Gegner der Nazis schwebten in Lebensgefahr: Sozialisten, Demokraten und Aristokraten. Niemand wäre diese Massendeportierung den Nazis gelungen — sie brauchten ihre SS damals schon an den weichen Kriegsfrenten — wenn nicht Tausende ungarischer Gendarmen dem Reichsverweser von Horthy zu diesem Massenmord geliehen worden wären.

Wie Schweden in Ungarn Hilfe leisten wollte

Es würde im Rahmen dieses Berichtes zu weit führen, um zu erklären, auf welche dramatische Weise es zur Hilfe Schwedens kam. Angedeutet sei: Amerikas Juden baten Roosevelt, wenigstens die Ueberreste von Europas Juden retten zu helfen. Der Präsident gab seinem Assistenten, J. P. Mohr, Order, das menschenmögliche zu tun. Vergeblich appellierten Roosevelt, das amerikanische Parlament und Erzbischof Spellman an Horthys und des ungarischen Volkes Menschlichkeit. Die amerikanische und britische Luftwaffe bombardierte Budapest, nachdem die BBC zuvor diese Aktion als Warnung gegen die Fortsetzung der Volksausrückung angekündigt hatte.

Der amerikanische Gesandte in Stockholm, H. Johnson, erwirkte durch den schwedischen Ministerpräsidenten Per Albin Hansson eine Intervention des Königs bei Horthy. Schließlich ersuchte Mr. Johnson, Raoul Wallenberg zum Legationssekretär zu ernennen und in Spezialauftrag zu Horthy zu senden, da des Königs Telegramm an den Reichsverweser ohne wirklichen Effekt geblieben war. Am 6. Juli fuhr Raoul Wallenberg ab, in eine Windjacke gekleidet und mit einem Rucksack ausgerüstet. Er hatte eine Karotte mit sich, in der ihm vom geflohenen Repräsentanten der Ungarischen Sozialdemokratischen Partei in Stockholm, Wilhelm Böhm, die Geheimadressen wichtiger sozialdemokratischer Führer und anderer wichtiger Persönlichkeiten aufgezeichnet worden waren, die Raoul ebenfalls retten sollte. Von Stockholm-Bromma flog Raoul nach Berlin-Tempelhof. Von Berlin bis Budapest hielt er sich im überfüllten Korridor des Bahnwagens auf. Er

hatte keine Zeit zu verlieren. Er fühlte sich nicht als königlicher Diplomat, sondern als Beauftragter seines freien Landes, als Bote der freien Welt diesseits und jenseits des Großen Wassers, um Verzweifelte mit allen Mitteln wenigstens das nackte Leben zu retten. So begannen 180 Tage des Kampfes eines gewöhnlichen schwedischen jungen Mannes für Hundert-

tausende dem Vergasungstod Geweihte. Er hatte einen der gefährlichsten Aufträge entgegengenommen, den Schweden im letzten Krieg einem Mitbürger anvertraute.

Warum ich für Wallenberg kämpfe

Nun will ich zwischenheinein die Frage beantworten, warum gerade ich die Aufgabe über-

nahm, für Raouls Freiheit zu kämpfen, als er — von Juden und Nichtjuden vergessen — von unserem Lande sogenannten staatsmännischen Rücksichten geopfert werden sollte. Ich tat es, weil Raouls Familie und liberale und konservative Publizisten mich für diese Aufgabe als geeignet erachteten, und weil ich Rücksichten auf Partei und ökonomische Nachteile als feige Flucht vor einer seltenen Chance ansah — der Chance nämlich, trotz schwachen Kräften mit einer übermenschlichen Leistung ins Schicksal einzugreifen zu versuchen. Daß ich als alter Sozialist hierbei oft Parteifreunden bittere Worte sagen mußte, hat mich — das sei zur Ehre der echten Demokraten Schwedens festgestellt — bei den Eingeweihten niemals diskreditiert. Und da kann ich auch zugleich die Frage beantworten, was Raouls Dekoration für mich bedeutet: sie gab mir vor allem ein starkes Indiz für die menschliche Integrität jener, die dieses Land regieren; ein Zeichen dafür, daß man eine achtjährige Unterlassungssünde gutmachen will und nicht ruhen wird, einem vergessenen treuen Sohne des Landes Gerechtigkeit widerfahren zu lassen.

Diese echt demokratische Haltung, die nichts mit Parteizugehörigkeit, aber viel mit der historisch und soziologisch erklärbaren Grundeinstellung des Volkes hier im Norden zu tun hat, will ich den Schweizer Lesern durch Aufzeichnung einiger Etappen des Kampfes für Raouls Befreiung näher bringen.

Schachspiel um Wallenberg

Am 16. Januar 1945 teilte der russische Vize-Außenminister, Dekanostov, dem schwedischen Gesandten Söderblom mit, daß die Sowjetmacht Raoul Wallenberg in ihren Schutz genommen habe. Ende Februar 1945 machte die damalige sowjetrussische Gesandtin in Stockholm, Frau Alexandra Kollontaj, der Mutter Raouls die Mitteilung, daß sich ihr Sohn in voller Gesundheit unter russischem Schutz befinde. Zu dieser Zeit hatten alle Kampfhandlungen in Budapest seit Wochen völlig aufgehört. Ende März 1945 rief die Gesandtin Kollontaj, die gelähmt war und sich deshalb in einem Sanatorium in der Nähe Stockholms aufhielt, die Gattin des schwedischen Außenministers Günther zu sich. Frau Kollontaj konnte nicht — wie es diplomatische Sitte ist — den Minister in seinem Ministerium aufsuchen; so übergab sie an Frau Günther eine soeben aus Moskau eingetroffene Mitteilung zur Weiterleitung an den Minister: Raoul Wallenberg befindet sich auf russischem Boden und sei gesund; er werde umso eher zurückkommen, je weniger Lärm man in der schwedischen Presse mache.

Diese Nachricht hielt der Außenminister geheim. Weder der Ministerpräsident noch Ex-

Bildhauer Paul Pätzay schuf dieses Monument für Wallenberg, das den Ritter Sankt Georg im Kampf mit der nazistischen Schlange zeigt. Die Inschrift ehrt Wallenberg als Retter von Hunderttausenden. Inzwischen ist dieses Denkmal aus dem Budapest-St.-Stepan-Park verschwunden. Die kommunistischen Machthaber haben es einfach nach Debrecen «verpflanzt» und dort, mit einer andern Aufschrift natürlich, für ein sowjetisches Ehrenmal verwendet. «Ungarn kann Raoul Wallenberg niemals vergessen», stand einstmals auf dem Monument.

Raoul Wallenberg als Instruktor bei der schwedischen Heimwehr in den Jahren 1938/39 während des Krieges. Im Jahre 1944 erhielt er dann vom schwedischen Außenamt den gefährlichen Auftrag, in Sondermission zur Rettung Hunderttausender gefährdeter Menschenleben nach Budapest zu reisen. Es liegen genügend Beweise vor — Dankeschreiben des Ungarischen Roten Kreuzes, Augenzeugenberichte, ein Monument für Wallenberg — daß Raoul seine Aufgabe heroisch und unter eigener Lebensgefahr durchgeführt hat.

Eine Aufnahme aus Budapest am 1. Dezember 1944: Raoul Wallenberg sitzt rechts außen am Tisch und hält hier auf einer Zweigstelle der Schwedischen Gesandtschaft Besprechungen mit seinen Mitarbeitern ab, um immer wieder neue Rettungsaktionen in die Wege zu leiten. Die Verhaftung durch die Russen machte seinem Wirken ein jähes Ende.

zellenz Oesten Undén noch irgendein Beamter des Außenamtes wußten etwas von dieser offiziellen Mitteilung der Sowjetunion, bis ich im Februar 1951 die Beweise hierfür publizierte. Herr Undén, der im Herbst 1945 Außenminister wurde, erklärte in der Zeitungspolemik, die im Anschluß an meine Publikation entstand, daß sich im Archiv des Ministeriums nicht die geringste Notiz betr. diese Mitteilung der Frau Kollontay befände. Ich selbst bekam das genaue Beweismaterial für diese offizielle russische Quittung betr. Raouls Gefangenschaft erst im Jahre 1949... dank der klugen Arbeit der Halbschwester Raouls, Frau Nina Lagergren, die den schriftlichen Beweis anlässlich ihres Aufenthaltes in Rom beschaffte. Damals befand sich Günther in Rom als schwedischer Gesandter.

Ein «volksdemokratischer» Gesandter als «graue Eminenz»

Eine eigenartige Rolle hat der bereits genannte Wilhelm Böhm gespielt. Einige Monate nach Schluß des Zweiten Weltkrieges reiste Böhm nach Budapest. Böhm war 1919 in Béla Kuns kommunistischer Regierung ungarischer Kriegsminister gewesen. Vor dem Zusammenbruch dieser Diktatur aber floh er nach Österreich und später nach Schweden, wo er sich als Repräsentant der ungarischen Sozialdemokratie zur Persona grata bei der schwedischen Sozialdemokratie machte. Nun wollte Böhm ungarischer Gesandter in Stockholm werden, und das gelang ihm auch. Als ungarischer Minister in

Stockholm wurde er zur Spinne in jenem Netz von Lug und Trug, das um Raouls «Verschwinden» gesponnen wurde. Er erklärte in einem Interview, das er am 28. Juni 1946 der sozialdemokratischen Schwedenzeitung «Aftontidningen» gab, man habe auf der Straße Budapest-Debrecen die Kleider Wallenbergs und der russischen Eskorte, die ihn angeblich auf einer Autoreise zum russischen Hauptquartier begleitete, aufgefunden. Ich hatte nachher eine Unterredung mit dem ungarischen Minister Böhm. Er versuchte, sich mit allgemeinen Redensarten um eine genaue Beantwortung der Frage zu drücken: Welche Beweise hatte er für seine Behauptungen, daß Raoul bei einer Autofahrt am 17. Januar 1945 auf dem Weg von Pest nach Debrecen von Nazis ermordet worden sei? Schließlich explodierte Böhm, der nach 26 als armer Flüchtling verbrachten Jahren nun in einer Gesandtschaft saß, und er schrie mich an: Ich verbiete dir, so zu einem Gesandten zu reden! Was geht dich diese Sache überhaupt an? Verbrenn dir nicht die Finger. Raoul war ein braver Kerl, aber auch er mischte sich nach Budapests Befreiung in Dinge, die ihn nichts angingen. Er ist tot, muß tot sein!

Zwischen 19 Uhr und Mitternacht des gleichen Tages war ich bei Raouls Mutter. Anwesend war der Oberdirektor der Staatlichen Krankenhäuser, Fredrik von Dardel, Raouls Stiefvater, Erzieher und nun Vormund während der Zeit seiner Abwesenheit. (Raouls Vater — Leutnant der königlichen Flotte — war im Mai

1912, knapp 23 Jahre alt, an einer auf See gezogenen Krankheit gestorben. Raoul war kaum sechs Jahre alt, als seine Mutter sich mit Fredrik von Dardel verheiratete, der Raouls Freund und Berater wurde. Die Dardels stammen aus der Schweiz — dort schreiben sie sich de Dardel. Vor mehr als 100 Jahren kam der Stammvater des schwedischen Zweiges, dessen Mutter Schwedin war, auf Wunsch des Königs hierher.)

Raoul lebt!

Raouls Mutter legte mir alle Dokumente und Aufzeichnungen vor. Sie hatte jedes Gespräch mit Beamten des Außenamtes notiert. Herr und Frau von Dardel baten mich, ihnen zu helfen, ihren Sohn zu retten. Und ich versprach dies.

Im Juli 1946 publizierte ich den ersten Artikel im Kampf um Raoul. Ich warf dem Ungarn-Minister Böhm mit klaren Worten Unwahrheit vor. Ich wies nach, daß die Straße von Pest nach Debrecen seit Oktober 1944 fest in russischer Hand und völlig frei von feindlichen Kräften war. Daß seit Wochen vor dem 17. Januar 1945 kein deutsches Flugzeug über diesem Gebiet sich gezeigt hatte, daß daher alle Behauptungen, «Raoul und seine russische Eskorte seien von Feinden ermordet worden», freie Erfindungen seien.

Im November 1946 erschien mein Buch «Raoul Wallenberg — Diplomat, Kämpfer, Samariter». Ich publizierte genügend Beweise dafür, daß Raoul unmöglich von Nazis ermor-

det worden sein konnte, und daß er sich seit 13. Januar 1945 bestimmt in russischer Gefangenschaft befände. Unter anderem berichtete ich: Am 15. September 1946 erklärte ein russischer Diplomat in Gegenwart des russischen Militärattachés bei einem Empfang auf der Stockholmer Sowjetbotschaft einer Dame: «Raoul Wallenberg lebt, und es geht ihm gut. Er ist nicht direkt gefangen, aber man mußte ihn in Schutzhaft nehmen, da er nach der Befreiung Dummheiten machte... Halte man in Schweden Ruhe in dieser Sache, so werde er eines Tages in Stockholm auftauchen...»

Die schwedische Regierung zögert

Die «Dummheiten», dererwegen Raoul verhaftet wurde, bestanden darin, daß er seine Schützlinge auch gegen die Uebergriffe der «Befreier» zu schützen suchte. Am 22. November 1946 hielt ich auf Einladung des Ministerpräsidenten, Tage Erlander, ein Referat im Ministerrat. Einer der Anwesenden betonte, daß das ein ganz besonderes Ereignis sei: denn außer dem norwegischen Ministerpräsidenten Gerhardsen sei niemals einem Außenminister amtierende Ministerpräsident dem Justizminister den Auftrag gab, eine Note mit Forderung auf Freigabe Raouls zu formulieren, die befürdetlich nach Moskau abgesandt werden sollte. Diese Note ist aber nie abgegangen... Statt dessen erklärten: der Mini-

(Fortsetzung auf Seite 35)

Unsere Mitarbeiter als Buch-Autoren

Es hat eine Zeit gegeben, da die Dichter im allgemeinen armselige Mansardenzimmer bewohnten und unter Ausschluss der Öffentlichkeit ihre Werke vollbrachten. Heute, da das politische Geschehen auch die entfernteste Insel erfasst hat, ist das anders geworden. Der Dichter steht mitten im Leben; er hat seinen Beruf. Er ist Kaufmann, Lehrer, Journalist usw. Aus dem großen Stab der «Sie und Er»-Mitarbeiter haben wir heute einige Schriftsteller herausgegriffen, die den Leserinnen und Lesern der «Sie und Er» wohl durch ihre Artikel, vielleicht aber kaum oder gar nicht durch ihre Bücher bekannt sind.

DIE REDAKTION.

RENÉ GARDI:

«Blaue Schleier, rote Zelte»

Orell Pöhl Verlag, Zürich

Wenn René Gardi einen Vortrag hält, sind immer volle Säle und ein gespannt lauschendes Publikum anzutreffen. Und wenn der Weltreisende eine Bildreportage verfasst — die «Sie und Er» und die «Schweizer Illustrierte Zeitung» veröffentlichen in zwangloser Folge seine Reise-Erlebnisse — dann weiß die Redaktion, dass seine Berichte allgemeines Interesse finden. Worauf beruht dieser Erfolg, den auch Gardis Jugend- und Reisebücher zu verzeichnen haben? Man darf wohl sagen, dass Gardi zwei ständige und vorzügliche Reisebegleiter mit sich hat: der eine heißt: kritisch-schweizerische Beobachtungsgabe; der andere sympathische Compagnon ist ein unvergleichlicher Humor. Aus dem einstigen Schullehrer und späteren Globetrotter hat sich ein ganz unschulmeisterlicher Erzähler und Forscher entwickelt. Immer weiß Gardi durch seine muntere Erzählungskunst zu fesseln; ob ihn das Pech in der Wüste verfolgt, oder ob er unter primitiven Verhältnissen bei Eingeborenen haust: immer versteht er es auch, dem Leben unter fernen Himmeln die positiven Seiten abzugewinnen. Sein neues Werk «Blaue Schleier, rote Zelte» ist ein Schulbeispiel dafür. Denn diese Reise begann für Gardi mit einem Fiasko: die «Schweizerische Hoggar-Expedition», der Gardi angehörte, nahm ein klägliches Ende, nachdem der Reiseleiter ganz plötzlich mit der Reisekasse verduftet war und seine «Betreuten» am Rand der Wüste sitzen ließ! Aber Gardi gab nicht auf. Während die andern Reisemitglieder wieder nach Helvetien heimwärts dampften, setzte Gardi mit einem Gefährten unentwegt seine Reise ins Hoggar-Gebiet fort. Sein Buch «Blaue Schleier, rote Zelte» berichtet von seinen weiteren Abenteuern in der Sahara und speziell beim Stamm der Tuareg. Ein lobendes Wort verdienen auch Gardis Photos, mit denen das Buch reichlich ausgestattet ist: sie heben sich dokumentarisch wie optisch wohltuend ab von den üblichen «Schnappschüssen aus dem Autocar».

RICHARD KATZ:

«Allerhand aus fernem Land»

Freiz & Wernth Verlag A.G., Zürich

In Prag wurde er als Tscheche geboren; bei Ullstein, im guten alten Berlin, gründete er die Zeitung «Die grüne Post»; dann bummelte er um die Welt. Als Hitler die Macht ergriff, schlug er seinen Sitz in der Schweiz auf, und seit rund 10 Jahren lebt er in Brasilien, dessen Staatsbürgerschaft er erworben hat. Dies sind die äußeren Belege für Richard Katz' Weltbürgertum; den geistigen Ausweis dafür gibt er in seinem neuen Buch «Allerhand aus fernem Land»: ein bunter Bilderbogen mit Geschichten — die, obwohl sie alle wahr sind, auf die Meisterschaft orientaler Märchenerzählungen mahnen — Aphorismen, zeitkritische Betrachtungen, volkpsychologische Essays, Erlebnisse mit Tieren, usw. Die Leser von «Sie und Er» werden verschiedene Kapitel, die in diesen Spalten zum Vorabdruck gelangten, wiedererkennen, so z. B. jene geistvolle Deutung von «drei Worten des Südens»: Geduld, Wut und Höflichkeit, oder die heilkundliche Schilderung des heutigen Wien oder die Eindrücke von einer kürzlich unternom-

menen Italienreise usw. Diese Kostproben locken, das Buch ganz zu lesen. Wenn Katz die Demokratie in Uruguay mit derjenigen der Schweiz vergleicht, der letzteren aber einen besonderen Trumpf läßt, weil die Schweiz ihre demokratische Verträglichkeit «unter den Beweis der Viersprachigkeit und Doppelkonfession» stellt, erröten wir dankbar. Hingegen wagen wir zu dem Aufsatz «Das liebe Zürich» schüchtern zu bemerken, daß die Unterführung unter dem Bahnhofplatz entgegen den pessimistischen Voraussagen des Verfassers schließlich doch fertig geworden ist, daß aber sonst seine pointierten Bemerkungen über den Straßenverkehr sehr vieles enthalten, das gewisse Amtsstellen in Zürich veranlassen sollte, beschämt zu erröten.

Den Preis aber möchten wir den drei feinsinnig erzählten Beispielen in «Demokratie des Herzens», die diesmal Brasilien betreffen, zuerkennen, weil der Autor durch sie eindringlich beweist, daß die wahre Demokratie nie auf etwas anderes als auf Menschlichkeit gegründet werden kann.

Früher erzählte der Verfasser meist nur aus fernen Ländern; heute fährt (oder fliegt) der Brasilianer Richard Katz dahin, von wo er seinerzeit in die Welt hinausgezogen ist: Europa, Deutschland. Man muß ihn, der die Wertbeständigkeit der versunkenen Epoche noch in sich trägt, verstehen, wenn er bei aller Liebe für die alten Stätten seines Schaffens ab und zu in die Tonart verfällt, die Heinrich Heine in seinen Versen «Denk ich an Deutschland in der Nacht...» angeschlagen hat. Katz ist im Laufe der Jahre über den Typus des üblichen Reiseschriftstellers hinausgewachsen; er ist ein Mahner geworden, der in tiefer Sorge um unsere aus den Fugen gehobene Zeit bangt, und der weiß, daß nur die großen, festen Ordnungen den Menschen wieder Schutz und Gedeihen gewähren können. Darum verleihe er allen seinen Geschichten eine «Moral» ein; (damit die Antimoralisten es nicht mißverstehen, könnte man auch sagen, eine Herzenswahrheit); eine der zeitgemähesten dürfte diejenige in der Geschichte «Der Läufer» sein: «Technik ist gut, doch Unbefangtheit ist besser».

S. GIEDION

«A Decade of New Architecture»

Edizioni Gribitzer, Zürich

Etwas später als die revolutionäre Erneuerung der Malerei und der Bildhauerei setzte auch in der Architektur eine stürmische Entwicklung ein, deren Wurzeln wohl noch auf das 19. Jahrhundert zurückgehen, deren entscheidender Durchbruch aber erst nach dem Ersten Weltkrieg erfolgte. Es ist das Kennzeichen jeder explosionsartigen Kunsterneuerung, daß die schöpferischen Kräfte zunächst noch etwas ziellos eingesetzt werden. Vieles wird da mit genialer Unbekümmertheit angestrebt was naturgemäß manchmal zu altzuextremen Lösungen führt. An der folgenden Zeit der Konsolidierung liegt es dann, die tragfähigen Werte zu erkennen, herauszuschälen und ihren Bestand durch eine Reduzierung auf das Mögliche zu sichern. Verdankt jeder Stil der ersten Periode die mit Elan vorgetragenen Anregungen, so steht dafür der zweite Abschnitt im Zeichen einer gesunden Aufbauarbeit. Dieser immer wieder feststellbare historische Ablauf bedingt namentlich in einer Umbruchzeit, wie es das 20. Jahrhundert zweifellos ist, ein ständiges Ueberprüfen des Ererbten und des Erreichten. Das ist der Hauptgedanke, der auch diesem reich illustrierten Buch zugrunde liegt.

Die CIAM (Congrès Internationaux d'Architecture Moderne), die 1928 auf Anregung von Hélène de Mandrot gegründet wurden und deren wohl anregendste Gestalt der viel-

umstrittene Schweizer Architekt Le Corbusier ist, veranstaltet fallweise Zusammenkünfte ihrer Mitglieder, um sich Rechenschaft über den jeweiligen Stand der architektonischen Entwicklung abzulegen. Besondere Bedeutung kam 1947 dem Kongreß in Bridgewater (England) zu, weil der vorangegangene Krieg jeden allgemeinen Ueberblick verunmöglicht hatte. Ein Teil des die zehn Jahre von 1937 bis 1947 umfassenden Materials, das diesem Kongreß vorgelegt wurde, erscheint nun in diesem Werk zusammengefaßt, so daß sich hier schon deshalb die mannigfaltigsten Aspekte ergeben, weil einerseits die verschiedensten Gebiete berücksichtigt werden, angefangen vom skulpturalen Schmuck bis zu städtebaulichen Problemen, und andererseits auch zahlreiche Länder mit ausgewählten Beispielen zur Geltung kommen. Wenn die CIAM im allgemeinen eine leichte Tendenz in der Richtung der Theorie erkennen lassen, so werden dafür hier — begleitet von einem dreisprachigen Text — vor allem die praktischen Ergebnisse vorgelegt. Durch einführende Worte, die die Gesamtlage prägnant skizzieren, und durch kurze, aber immer auf das Wesentliche abstellende Bildlegenden vermittelt S. Giedion, der Generalsekretär der CIAM, einen guten Begriff der heutigen Situation, deren wirksame Kräfte sich zwar noch immer im Fluß befinden, deutlich aber Zeichen einer inneren Konsolidierung erkennen lassen. H.

FRANZ FASSBIND:

«Die hohe Messe»

Ein Gedicht

Benjeger-Verlag, Einsiedeln

Von dem mächtigen, neunzig Gesänge umfassenden Gedicht liegen in der Veröffentlichung des ersten Drittels dreißig Gesänge vor. Der wundervolle Titel über dem Werk, «Die hohe Messe», weist auf den Anspruch hin, den der Dichter an sein Werk und an sich selber stellt. Franz Fassbind, der Erzähler, ist ein Autor der knappen, guten Titel; deren sinnbildlich-wirklichen Gehalt zu deuten und mit dem Werk, dem sie zugehören in Einklang zu bringen, bleibt dem Leser überlassen. Hier steht ein großer Titel über einem großen Werk. Der Erzähler Fassbind, einer klaren und ausdrucksfähigen Prosa mächtig, erweist sich mit seinem Verswerk als ein Epiker von bemerkenswertem Format. Es handelt sich um ein ähnliches Unternehmen wie Dantes Göttliche Komödie, doch mit andern Mitteln, unter andern Absichten und von andern Aspekten aus geschaffen. Das Epos von Franz Fassbind stellt eine imaginierte Wanderung durch die Zeiten und Räume aller menschlichen Bereiche dar. Der Worte, Bilder und Gesichte mächtig, durchstreift der Wanderer kühn den Kosmos, getrieben von der Not der eigenen «Zeit, die keine Ernten und keine Zehrung brachte ihren Schnittern». Er ist ein erster Sucher, und wie Faust will er wissen, was die Welt im Innersten zusammenhält. Er will das Uerlebnis und Urleben der Mythen und Mysterien ergründen; er rast durch die Zeiten und Welten zu ferner: Einsamkeiten, hält bei dem Heiligsten Einkehr, und versucht den Sinn und Grund von Menschenschuld und Gnade zu entschleiern. Der Weg ist weit, er führt durch Himmel und durch Höllen. Sein Ziel ist die reine Wahrheit für die Gegenwart. «Was will der Mensch? Das Wort will ihn erheben» — dieser schöne Vers sagt aus, wie tief der Sinn des Dichters gerichtet ist. Geist-Erkennen und Geist-Liebe trotz allem und über allem ist das hohe Ziel, dem die hinerleidende Musik der makellos gebauten Verse zutreibt.

Wir wollen uns der weiteren, noch zu erwartenden Verse freuen; denn in dem vorliegenden ersten Drittel einer geistigen Weltwanderung hat sich ein Kunstwerk von seltener Kühnheit und Ernsthaftigkeit angesponnen.

O. B.

HEINRICH HANSELMANN:

«Die Anfechtungen der jungen Ursula»

Rotapfel-Verlag, Zürich

Wer einmal nach einem Aufklärungsbuch für heranwachsende Mädchen sucht, weiß, wie schwierig es bislang gewesen ist, in dieser Richtung eine Schrift zu finden, die wertvoll, aufschlußreich und doch nicht sentimental ist und in der das junge Mädchen als selbstbestimmendes und frei handelndes Wesen anerkannt wird. Heinrich Hanselmann, weitbekannter Erzieher und Heilpädagoge, hat diese Lücke auf höchst erfreuliche Weise geschlossen. Sein neues Buch «Die Anfechtungen der jungen Ursula» (Rotapfel-Verlag) liegen jahrzehntelange Erfahrungen eines feinsinnigen Psychologen zugrunde; es wird darin Notwendiges auf heiter-beschwingter Weise gesagt und in einem Ton, der von den Jungen gerne akzeptiert werden wird. In einer spannenden Erzählung führt der Verfasser die achtzehnjährige, trotzige, eigenwillige, sich im Elternhaus unverständende Ursula und gegen die Machtworte des Vaters revoltierende Ursula durch die Fährnisse ihres jungen Lebens, läßt sie so wohl im Landdienst, als im Beruf und in England ihre Erfahrungen sammeln und steht ihr in den für alle jungen Töchter entscheidenden wichtigen Problemen mit der Güte und Weisheit eines berufenen Beraters zur Seite. So wird aus ihr ein reifes junges Mädchen, dessen bisheriges Leben schließlich an der Seite eines geliebten Mannes seinen vorläufigen glücklichen Abschluß findet. Die kluge und lebenswerte Ursula wird zweifellos auch den Erwachsenen Aufschlußreiches zu sagen haben.

P. Mg.

PAUL ROTHENHÄUSLER:

«Amerika für Anfänger»

Freiz & Wernth Verlag A.G., Zürich

Für den, der noch nie «drüben» war, ist dieses Buch eine fröhliche Offenbarung; für den «old timer» dagegen ist es eine ebenso wesentliche Bestätigung dessen, was er selbst beobachtet, empfunden und nicht so brillant ausdrücken vermocht hat. Im übrigen sind die zwölf «Lektionen» ein süffig zubereiteter Cocktail, Appetit anregend und mit jenen Zutaten gewürzt, die das Lesen zu einem hellen Vergnügen machen; denn der Autor weiß maßvoll zu dosieren, und dem kecken und notwendigen Schuß Ironie ist ein kräftiger Schuß Liebe beigegeben. Erst so, richtig geschüttelt und mit einem weiteren Schuß Champagner versehen, offeriert er seinen literarischen Drink, und wir sind schon nach dem ersten Zug in bester Stimmung und dennoch voll huziger Aufmerksamkeit. Das ist vielleicht des Autors persönlichster Charme: daß er uns durch seine sprachlich-gedankliche Präzision zum Mitdenken zwingt, ohne moralisch zu wirken und vor allem — ohne apodiktisch zu sein. Rothenhäusler kennt «sein» Amerika aus dem ff; er schildert es als wacher und kulturbewußter Europäer, in dessen ohne europäische Ueberheblichkeit und Larmoyanz und ohne

Befreit Wallenberg?

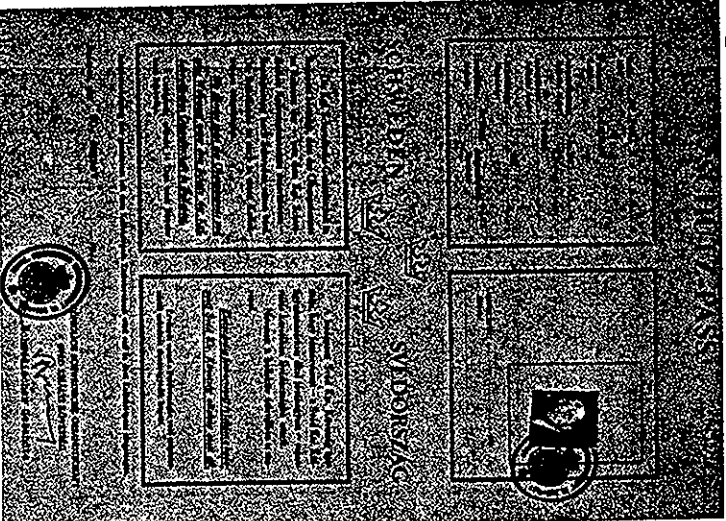
(Fortsetzung von Seite 17)

sterpräsident und der Außenminister wiederholt im Reichstag, es gäbe keinen Beweis dafür, daß Wallenberg von den Russen verhaftet worden sei. Niemals wurde die Freigabe und Heimsendung Wallenbergs gefordert, sondern in allen Demarchen nur die bescheidene Forderung auf Nachforschungen gestellt. Doch der Kampf ging weiter. Im Jahre 1947 bekam ich eine neue Mitarbeiterin, Frau *Brigitte de Vylder-Bellander*. Sie nahm mit der Außenarbeit ab, schuf Kontakte mit der öffentlichen Meinung, und bald war sie Vorsitzende der *«Raoul-Wallenberg-Aktion»*, in der sich über eine Million schwedischer Frauen und Männer zusammenschlossen haben. Bis zum August 1947 hatten die Russen alle Demarchen Schwedens betreffend Wallenberg unbeantwortet gelassen. Erst als unsere Aktion ein öffentliches Schreiben an Stalin richtete, kam eine — wenn auch negative — Antwort.

Wyshinski weiß von nichts...

Am 18. August 1947 erklärte *Wyshinski*, Wallenberg sei den Russen unbekannt, und es sei auch unmöglich gewesen, den russischen Offizier zu finden, dessen Rapport den Vizeaußenminister Dekanossow zu seiner Note vom 16. Januar 1945 veranlaßt habe (laut welcher Note die Russen Wallenberg in Schutzhaft genommen hatten). Jener Offizier war der Kommandant von Pest, der Sowjetgeneral *Tsiherinshew*, dessen Tagesbefehl die Tatsache der Schutznahme Wallenbergs enthielt und der in Publikationen der ungarischen Kommunisten zitiert wurde.

Auf einer Pressekonferenz wurde auf Antrag des Vertreters der größten Tageszeitung beschlossen: ein *Komitee prominenter Personen* verschiedener Parteien soll mein und des Außenamtes Material prüfen und feststellen, ob meine Behauptungen oder die des Außen-

Zehntausende solcher Schutzphäse stellte Wallenberg in Budapest aus, um bedrohte Menschen zu retten. Ohne Raoul wären diese volkrechtlichen Grundlage entbehrenden «Phäse» wertloses Papier gewesen.

amtes richtig seien. Der Generalsekretär des Außenamtes, Baron Beck-Friis, gab uns die Erlaubnis, auch Material, das vom Ministerium für geheim erklärt worden sei, diesem Komitee vorzulegen.

Im Oktober 1947 veröffentlichte das Komitee sein Gutachten: «Es ist bewiesen, daß Raoul Wallenberg vom Januar 1945 bis vor ganz kurzer Zeit sich in Gefängnissen außerhalb und innerhalb der USSR befand». — Vorsitzender des Komitees war Anders Örne, Generalpostmeister, ehemaliger Minister, Sozialdemokrat, einer der Gründer des schwedischen Genossenschaftswesens und noch heute

von der Regierung mit dem Vorsitz in wichtigen königlichen Komitees betraut.

Der Kampf um die Wahrheit geht weiter

Aber die Regierung glaube noch immer nicht, den gefangenen Legationssekretär befreien zu können. — Im Jahre 1951 begann ich Beweismaterial aus dem Geheimarchiv zu publizieren. In steigendem Maße stellten sich die Presse und die Bevölkerung hinter unseren Kampf. Am 15. Dezember 1951 veröffentlichte ich das Zeugnis eines aus russischer Gefangenschaft heimgekehrten italienischen Di-

plomaten, der jahrelang im gleichen Moskauer Gefängnis wie Raoul gesessen hatte.

Seither schwieg ich. — Aber jeder vernünftige Mensch muß doch begreifen, daß das nicht Resignation bedeutet. Und wer das nicht begriffen hat, der muß doch aus der Ehrung, die dem Helden der Humanität an des Königs Geburtstag zuteil wurde, schließen, daß Raoul Wallenberg nicht mehr vergessen werden kann, und daß der Kampf für seine Befreiung heute nicht mehr die Sache einer kleinen Schar ist, sondern des ganzen schwedischen Volkes mit seinem König und seiner Regierung an der Spitze.

"A.T." 11.4.1953

33

Örskades

Amberston vidlet

g. T. m

g. T. m

Affären Wallenberg

kan tänkas vara mogen att aktualiseras just nu. UD har gjort betydande ansträngningar för att vinna klarhet i saken och säkerligen gjort vad det förmått för att få besked från Moskva. Där har man emellertid visat det minsta tänkbara tillmätelsevärdande — så länge Stalin hade hand om rodet. Malenkovs uppenbart större förståelse för nödvändigheten av resonemang mellan nationerna kanske även kan gälla de ur svensk synpunkt mycket angelägna upplysningar som med säkerhet kan jämnas i Moskva rörande Wallenberg.

✓ 33

Utdrag ur privat handbrev från Fru Asker, Beskickningen,
T e l A v i v, till beskickningsrådet v o n E u l e r,
dagtecknat den 17 juni 1953.

Med dagens kurir sändes en skrivelse till Ambassaden för vidarebefordran från en herre som är ungersk jude och heter Sandor Laszlo och vilken på sin tid varit anställd samtidigt med Wallenberg på svenska beskickningen i Budapest. Han säger sig vara väl känd och god vän med f.d. ryske ministern Puskin i Budapest. Denne Laszlo tror sig veta att Puskin nu är en stor man i Moskva och att han skulle kunna giva precisa upplysningar om Wallenberg, såvida denne ännu är vid liv. Jag vet ju inte om Ni på ambassaden överhuvudtaget kunna vidarebefordra dylika brev till ryska personer, men jag lovade mannen utan något som helst hopp om framgång att sända brevet till vår ambassad i Moskva.

Set
22.4.1953

NÄR KOMMER

Eftersom Stalin själv tagit hand om saken ville ryska utrikesministeriet inte befatta sig med förfrågningar om den "försvunne" Raoul Wallenberg.

Rudolph Philipp. Så ser han ut. Härnadan presenteras han. På nästa sida besvarar han frågor.

Han är som en krater, Rudolph Philipp. Han exploderar i ord, mellan eruptionerna sjunker han tillbaka i inåtvänd tystnad. Ett tag under andra världskriget var han som radikal österrikisk flykting en farlig griffel i de svenska myndigheternas ögon. »Bakom Hitler-Stalinpakten» var den första broschyr som beslagtogs i de tiggande tigrarnas Sverige. Författaren hette Philipp. Han var ännu inte svensk medborgare. Förläggaren måste därför på Långholmen tre månader begrunda det brottsliga i att kalla diktaturen för diktatur.

Bromsade i skrivelserna livnärde sej Philipp som fäktlärare. Fortfarande är han rörlig som en ung kadett. Men hans rätta vapen är inte sabeln utan pennan.

Han föddes i Baden vid Wien. Som nittonårig frivillig i första världskriget ledde han ett kroatiskt kanonbatteri i skyttegravarna vid östfronten. I divisionen fanns en soldat som hette Josip Broz, senare mera känd som Tito.

Efter kriget drogs Philipp till journalistiken. I sin barndom hade han smuglat mat till de strejkande arbetarna på pappans snickeri-verkstad. Som vuxen tog han upp kampen mot den tjeckiske skolkungen och det industriella produktionsmonstret Thomas Bata. Denne hade infört tävlingsmomentet mellan arbetarna, avdelningarna, fabrikena. Fenomenresultat premierades, genomsnittsarbetarnas förtjänster pressades i botten. Philipp tog jobb i Bata-staden (numera Gottwaldov = Gottwalds stad) och samlade material till en bok. Näst »På västfronten intet nytt» blev boken om Bata den största tyskspråkiga succén 1928 och användes som bevis i en process mellan Bata och

de tyska fackföreningarna och det tyska skoindustriförbundet. Bata vann första ronden, men förlorade på grund av Philipps bevismaterial i högsta preussiska domstolen. Istället för att få 1 miljon guldmark i skadestånd måste Bata betala 140.000 mark till fackföreningarna och Philipp. Föreningsrätt och åttatimmarsdag blev lag också för arbetarna i Europas största skofabrik.

Boken översattes till ryska och för att använda honorarets rubler reste författaren 1931-32 till Moskva, där han även föreläste om »rationaliseringsproblem vid högskolan. Så hörde han att Bata-boken dragits in. Anledning: Kommunistiska partiets centralkommitté hade beslutat att införa Bata-systemet i industrin och jordbruket! Fortfarande kallas Philipp för den skull av gamla fackföreningsledare en smula ironiskt för »Stachonovsystemets fader».

Samma dag som Centralkommitténs beslut om det nya löne- och arbetssystemet kungjordes, skickade Philipp sitt bagage som expressgods till Berlin och skaffade sej i smyg tågbiljetter. I sista föreläsningen gisslade han Centralkommittén och reste utan att säga adjö en timme senare till Tyskland. Någon tid efteråt kom på underliga vägar nyheten att rationaliseringsexperten professor Ermansky, som i likhet med Philipp kritiserade Bata-systemets införande i Sovjetunionen, häktats på natten efter föreläsningen. Han är sedan dess försvunnen.

Vid riksdagshusbranden i Berlin svepte en häktningssvåg över stan. Philipp varnades av sin portvakt: Doktor Sass söker er!

Sass betydde SA och SS. Som han gick och stod flydde Philipp

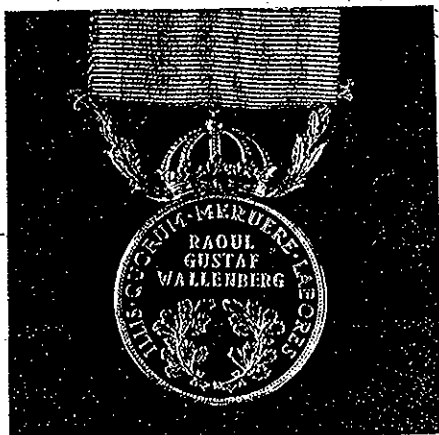
över sudetbergen till Tjeckoslovakien. Honoraret för Bataboken konfiskerades av den nazistiska arbetsfronten. Bokens restupplaga brändes på bål.

I Tjeckoslovakien uppmanade dåvarande utrikesminister Benes journalisterna att skaffa bevis för att Henleins Sudetparti var nazistiskt och därmed i lag förbjudet. Philipp följde uppmaningen och kom underfund med att det största regeringspartiet — agrarerna — stod i maskopi med Berlin. Med Benes' godkännande publicerade Philipp sina upptäckter. Trots Benes' löfte om skydd fängslades han som »statsfiende» och satt i rannsakningshåkte ½ år. Han befriades av Tjeckoslovakiens socialdemokrater och kom med hjälp av Svenska Sko- och läderindustriarbetsförbundets ordförande Karl Karlsson (»Kalle Klack») till Sverige i augusti 1937. 11 april 1940 anmälde han sej som frivillig till Norge, fick ett tackbrev från norske militärattachén som samtidigt meddelade att svenska myndigheter satt stopp för hans resa. Senare ringde nuvarande LO-sekreteraren Gösta Rehn: Håll dej marschberedd! En vecka ställde Philipp dagligen upp med ryggsäck i värvningslokalen, Torsgatan 2, men frivilligprojektet rann ut i sanden.

Nästan ensam varnade Philipp i årtal för den folkdemokratiska faran och för kamouflerade femtekolonnare i hög ställning. Han fick allt färre vänner bland sina socialdemokratiska partikamrater. När han såg hur de svenska tidningarna som på kommando slutade att intressera sej för den försvunne Raoul Wallenbergs öde, liksnade han till och tog upp kampen för Raoul Wallenberg lika alivärligt som en gång i sin ungdom kampen mot Thomas Bata.

RAOUL WALLENBERG?

Malenkov, Beria och Molotov har visat att de inte identifierar sig med misstag och övergrepp i förgången tid. — Jag är därför övertygad om att de som nu har makten i Kreml tillmötesgår Sveriges fordran att få en av sina bästa söner tillbaka, svarar författaren Rudolph Philipp, som vigt åtta år av sitt liv åt kampen för Raoul Wallenbergs befrielse.

På kung Gustaf VI Adolfs sjuttioårsdag tilldelades Raoul Wallenberg Illis quorum. I väntan på Raouls återkomst förvaras den förnämliga medaljen av hans mor, fru Maj von Dardel.

Arkitekten, affärs mannen, hemvärnsinstruktören, diplomaten och samariten Raoul Wallenberg med några av sina medarbetare i den av Röda armén omringade och av nazistiska pilkorsbanditer terroriserade stadsdelen Pest.

LEVER RAOUL WALLENBERG? — Ja.

BEVIS? — Räcker det inte att svenska regeringen och utrikesledningen på kungens 70-årsdag dekorerade honom med Illis quorum? Utrikesdepartementet meddelade pressen att belöningen inte var postum, d.v.s. förländes inte till en död man.

MEN RYSSARNA? — Moskva har aldrig förklarat att Raoul är död, bara meddelat att deras utrikesdepartement varken kan hitta honom eller den officer (kommenderande generalen i Pest, Tsjernisjev) vars rapport låg till grund för en officiell rysk not till Sverige den 17 januari 1945, det första sovjetiska kvittot på den försvunne.

Inte heller har Moskva desavouerat sin dåvarande stockholmsambassadör, madame Alexandra Kollontay, som i slutet av februari 1945 meddelade Raouls mor, fru Maj von Dardel, att Raoul välbefinnades befann sig under sovjetiskt beskydd.

En månad senare ursäktade sig madame Kollontay att hon på grund av sjukdom inte personligen kunde uppsöka utrikesminister Günther. Telefonledes bad hon excellensens maka besöka henne i Saltsjöbaden. Till ministern ville madame Kollontay ha framfört att Raoul Wallenberg var i Sovjetunionen och hade det bra. Ju mindre väsen det gjordes om honom i Sverige, dess förr skulle han komma tillbaka.

Efter västerländska rättsbegrepp behövs inga ytterligare vittnesmål utöver dessa tre officiella kvittot som tillförlitligt slår fast ryssarnas redovisningsskyldighet för Raouls liv och frihet. Ändå har vi som arbetar för Raouls sak sökt och hittat vittnen som intygar att Raoul sedan den 13 januari 1945 är NKVD:s — ryska politiska polis — fange.

HUR HAMNADE HAN I RYSK FANGENSKAP? — Ja, hur kom det sig att Sverige 1944 övertog uppgiften att försöka rädda en del av de judar som ännu inte gasats ihjäl av nazisterna i de tyskockuperade länderna? Varför skickades just Raoul Wallenberg? Med de senare frågorna avklarade blir den första frågan ur sovjetisk synpunkt enkel att be-

svara. Ryssarna såg i varje neutral diplomat en kamouflerad agent för en fientlig makt och trodde inte att det fanns humanitära bevekelsegrunder för Raoul och hans uppdragsgivare.

Raoul Wallenberg kom till Budapest som det dåliga samvetets sändebud. Efter Hitlers maktovertagande och en tid in i kriget kunde de fria länderna ha räddat miljoner judar. Snåla immigrationsbestämmelser hindrade 100.000-tals tyska och österrikiska judar att emigrera till USA medan tid var. Judar som kommit till Skandinavien som turister skickades tillbaka när deras uppehållstillstånd var slut och ingen organisation eller enskild ville ekonomiskt gå i borgen för dem.

1944 fanns det bara två stora judegrupper som inte helt utrotats på den tyskockuperade kontinenten — judarna i Rumänien och i Ungern.

Då vaknade sent omsider världssamvetet. President Roosevelt vände sig genom stockholmsministern Herschel Johnson till statsminister Per Albin Hansson och bad honom skicka en svensk medborgare med diplomatisk immunitet till Budapest för att vid svenska legationen organisera och leda en avdelning med huvudsyfte att »rädda judar». Per Albin sa ögonblickligen ja. Sverige behövde goodwill i USA. Så utnämndes den 32-åriga diplomaten arkitekten, affärs mannen och hemvärnsinstruktören Raoul Wallenberg till legationssekreterare vid svenska beskickningen i Budapest.

Och varför valdes just Raoul? Han är bärare av ett internationellt känt namn, Wallenberg. Han är till stor del uppfostrad i Amerika. Och som utlandsdirektör för ett handelsbolag var han slumpvis granne med amerikanska ambassaden på Strandvägen.

När Raoul anlände till Budapest hade ½ miljon judar från ungerska landsorten deporterats till Polen. I huvudstaden vågade myndigheterna ännu inte tillgripa samma metoder. Men terrorn kom. Riksförståndaren von Horthy och det hälskande ungerska skiktet såg slutet nalkas och ville skaffa sig returbiljett till kulturvärlden. Tyskarna ville skjuta upp en öppen brytning med bundsförväntan Ungern. Men varför?

(Forts. på sid. 34)

Raoul Wallenberg

(Forts. fr. sid. 9)

Det fanns bara en handfull av Himmlers specialister i Judefrågor i Budapest och mycket små tyska militära styrkor. Krigsläget var ansträngt och Hitler behövde sin armé och Gestapo på viktigare fronter än i Donaubäcken. Utan Horthys gendarmari — regementsvis organiserade polissoldater — och utan Horthys ordnings- och kriminalpolis skulle det aldrig ha lyckats att sammanföra 100.000-tals judar och deportera dem till tyska gränsen. Det tyska kontraspionaget kände säkerligen till Raouls instruktioner, som gick ut på att rädda några hundratals judar med släkt- eller affärskontakter i Sverige. Nazisterna hoppades på en kompromiss med Raoul — han skulle rädda några få hundra judar och lämna hundratusentals åt sitt öde.

Men Raoul Wallenberg över-skred sina snäva fullmakter! Ju mera terrorn växte, ju flera judar tog Raoul under Sveriges beskydd. Eftersom han inte kunde utrusta tusentals människor med svenska pass, uppfann han s. k. skyddspass som inte hade något stöd i internationell rätt. I skyddspassen legitimerades innehavaren som svensk och undandrogs ungersk suveränitet och lagstiftning. Till den dag innehavaren repatrierades till hemlandet stod han och hans egendom under svenskt beskydd. När Raoul genom sitt resoluta uppträdande införde ungrarna och tyskarna skaffade respekt för sina skyddspass, började andra neutrala länders legationer och Röda Korset att följa hans exempel. Men utan Raoul som levande kraft bakom skyddspassen skulle dessa från början ha varit helt värde-lösa papper.

När Raoul hörde att judarna sammanfördes någonstans för att deporteras, åkte han dit och tvingade transportledarna att frige sina. Röda Korsets och de andra legationernas skyddslingar. När nazisterna en gång stal hans bil för att hindra honom komma i rätt tid till järnvägsstationen, lånade han en medarbetares cykel och åkte dit. Judarna var infösta i boskapsvagnar, då han kom fram. Raoul kastade cykeln och ropade: Alla som har svenska skyddspass till mej! Några tötat skyndade ur vagnarna och ställde sej bakom honom. Då Raoul upptäckte att den tyske transportledaren inte begrep ett ord ungerska, ropade han på nytt: Alla som har något dokument kommer till mej! Och judarna som kände sin legendariske räddare förstod vad han åsyftade och kom med gamla skattesedlar, vaccinationsintyg och andra stämplade papper i händerna. Hundratals nazistoffer blev för denna gång räddade. Som när en vallhund i åskväder driver hem sin hjord, cirklade Raoul på cykeln runt sina skyddslingar på väg till Phönixgatan, där han hyrt 32 s. k. Schwedenhäuser och inrättat ett exterritoriegt ghetto under de Tre Kronornas beskydd. Efter kriget döptes Phönixgatan till Wallenbergsgatan, och på den plats vid Donau där Raoul ofta räddat tusentals för deportering sammanfösta judar restes Raoul Wallenberg-monumentet, där den svenske diplomaten framställdes som St Görans i kamp med en hakkorsmärkt drake.

Den 15 oktober övertog de inhemska nazisterna, pilkorsarna, hela makten. Därmed inträdde Raouls Budapestgärning i sitt he-

roiska skede. Nu levde han inte längre i stadsdelen Buda, utan som ende diplomat i miljonstaden Pest öster om den 1,5 km breda Donau. Han förde en förtvivlad kamp, mutade polisofficerare och till och med den nazistiske utrikesministerns fru för att få sina skyddspass någorlunda respekterade. Men den 24 december länade den tyska militären, SS och Gestapo Pest. Pil Korsregeringen flydde med flyg till Sopron vid österrikiska gränsen. Donaubroarna började sprängas. Pil Korsmobben kände sej förrädd av tyskarna och sin egen regering och blev desperat. Nu började en ohämmad terror. Judarna kunde inte längre deporteras. Pil Korsarna drev stora skaror, vuxna och barn, till Donaustranden och mejade ned dem med kulsprutor. Floden var röd av de mördades blod. Varken Sveriges Tre Kronor, Röda Korset eller påvens sigill respekterades längre. Trots detta lyckades Raoul Wallenberg med polisbefälets hjälp hindra mobben att spränga ghet-tot i luften. Raoul gav polisoffi-cerna intyg att de hjälpt honom mot nazisterna, intyg som efter sammanbrottet räddade många från galgen. Nu var Raoul inte längre en skyddad diplomat. Han var en humanitetens partisan bland en kvarts miljon döds-dömda. Så och endast så kan man förstå att ortodoxa judar kallade honom sin frälsare.

Genom sina spejare hörde Raoul att ryska ingenjörstrupper källar-vägen nått utkanten av ghet-tot. Då skickade han en av sina ju-diska partisaner över Donauflo-den till Buda. Raouls budbärare hittade svenske beskickningsche-fen, minister Danielsson, i den påv-liga legationens källare där han måste gömma sej för lönnmördar-na i grannskapet.

Raoul anhöll om tillstånd att gå över från den ännu av pilkor-sarna hållna delen av Pest till den del, som Röda armén höll på att befria. Minister Danielsson god-kände detta och på Benczurgatan inrättade Wallenberg den 10 janu-ari Sveriges legation för det av Röda armén befriade Ungern. Hos sina skyddslingar ville han invänta den annalkande befrielse-armén.

Den 13 januari kom de första ryska patrullerna till den nya legationens hus. Raoul presenterade sej som representant för Sverige, som samtidigt var skyddsmakt för de ryska krigsfångarna i Ungern. Han fördes till kommanderande generalen Tsjernisjev som i sin dagsrapport meddelade att han omhändertagit Sveriges chargé d'affaires.

Först den 17 januari kom Raoul under NKVD-eskort tillbaka till sin legation, hämtade sina väskor och fortsatte till sitt huvudkontor vid Tátragatan som under mellan-tiden befräts av ryssarna. Han fick inte gå in i huset, utan den judiske vaktens måste kalla ner byråföreståndaren Müller och kas-sören Biro. Bevakad av en major och två militärpolis berättade Raoul för sina medarbetare att han sedan den 13:de uppehållit sej i olika, av NKVD bevakade hus, att han behandlades väl men inte fick röra sej fritt.

Nu skulle han resa till marskalk Malinovskis huvudkvarter i De-brecen, 20 mil öster om Budapest, om gäst eller fånge vet jag inte. Hittills hade två av Wallenbergs medarbetare följt honom. De hade emellertid inget reselitstånd utan måste lämna bilen. Eskorterad av

de motorcyklande militärpoliserna fortsatte Wallenberg mot Debre-cen. Men dit kom han aldrig. Es-korten förde honom till ett NKVD-fängelse. Sedan dess gäller han som försvunnen. — Den 16 januari hade vice utrikeskommissarie De-kanossov skriftligen meddelat vår moskvaminister Staffan Söder-blom, att Raoul Wallenberg hade ställts under sovjetmaktens be-skydd.

HUR KOM NI ATT INTRES-SERA ER FÖR RAOUL WAL-LENBERG? — Jag hade hela ti-den följt Raouls verksamhet i Bu-dapest, läst vad tidningarna skri-vit och hört ryktena om hans se-nare öde. Till två tidskrifters chef-redaktörer hade jag framfört min uppfattning att det var någonting skumt med hela affären.

Den 23 juni 1946 var den av-görande dagen för mej och som jag hoppas också för Raoul Wal-lenbergs befrielse. På förmiddagen mottog Gustav V Raouls mor och den ur rysk fångenskap hemkom-ne journalisten Edvard af Sande-berg i audiens. Sandeberg satt in-ne med — som jag tyckte — vik-tigt bevismaterial för att Raoul fanns i Sovjetunionen. Samma dag publicerade några tidningar en intervju med Ungerns stockholms-minister Vilmos Böhm, som våren 1946 var i Budapest och nu efter sin återkomst påstod att man på vägen mellan Budapest och De-brecen hade hittat blodiga kläd-rester efter Raoul och hans eskort. Jag kände Böhm sedan 1919. Han hade varit metallarbetare, pamp i arbetarrörelsen och efter första världskriget en av de socialdemo-kratiska ledare, som hade ansvaret för att socialdemokraterna gick tillsammans med det lilla kom-munistpartiet och förde Béla Kun till makten. Böhm blev krigsmini-ster, men deserterade 1919 före den ungerska Röda arméns samman-brott till Österrike, där han liksom senare i Tjeckoslovakien levde som socialdemokratisk stipendiat. 1938 kom han till Skandinavien och uppträdde i Stockholm som ungerska socialdemokratiska partiets representant hos det svenska broderpartiet. Efter 27 år som flyk-ting blev han sommaren 1946 det nya Ungerns sändebud.

Jag sökte upp honom på hans le-gation och frågade efter hans be-vis för att Raoul döddes av nazis-terna. Han försökte vilka undan, men jag var påstridig. Då explo-derade han och skrek: "Jag för-bjuder dej att tala så till ett sän-debud! Vad angår den här saken dej överhuvudtaget? Bränn inte dina fingrar! Raoul var en bra karl, men även han blandade sej efter Pests befrielse i saker som inte angick honom. Han är död. Han måste vara död."

Samma kväll sökte jag upp Raouls mor och berättade för henne och för Raouls styvfar, över-direktör Fredrik von Dardel, vad jag själv ansåg om hela affären och vad jag upplevt hos Böhm. Familjen visste att jag kom som reporter och att jag skulle försöka reda ut sanningen. Jag fick se alla de dokument om Raoul som fanns i familjens ägo, och styrktes i min uppfattning att Raoul var NKVD:s fånge.

Understödd av Raouls syskon Nina och Guy tog jag kontakt med Raouls f. d. medarbetare och hit-tade flera vittnen. I november 1946 lade jag i boken "Raoul Wal-lenberg — diplomat, kämpe, sam-rit" fram en del av mitt bevis-material. Det inte publicerade ma-terialiet framlade jag den 22 no-vember i statsrådsberedningen

Den av regeringen tillsatte utredningsmannen, dåvarande statssekreteraren Folke Thunborg, förklarade nästa dag för familjen von Dardel och mej att han var övertygad om att Raoul fanns i rysk fångenskap. »Nu kan Philipp vilja ett tag medan regeringen och jag gör allt för Raouls befrielse.» I statsrådsberedningen hade statsminister Erlander som fungerande utrikesminister givit justitieminister Zetterberg uppdrag att formulera en not, som i klara ord av Moskva fördrade att Raoul snarast sändes hem. Men noten skickades aldrig. Det dröjde flera år innan tidningarna, allmänna opinionen och regeringen övertygades om att Raouls befrielse inte var en angelägenhet för några få, utan hela svenska folkets sak.

ER STÖRSTA HJÄLP? — Egentligen är det otacksamt att nämna bara några och utelämnade många som i stillhet verkat för vår sak. Men framförallt måste jag — i kronologisk ordning — nämna Raouls sväger, hovrättsassessor Gunnar Lagergren, som vår pionjär i fältarbetet. Våren 1946 anmälde han sej som deltagare i Rädda Barnens bilkolonn till Budapest och började efterforskningarna bland Raouls vänner och medarbetare. Lagergren frågade bl. a. Vilmos Böhm som då var på besök i staden, om han eller hans kommunistiska vänner visste någonting om Raoul. Böhm svarade att varken han eller någon annan i Budapest visste någonting. Det hindrade inte Böhm att efter återkomsten till Stockholm bli spindeln i lögnätet. Gunnar och hans fru Nina skaffade oss kontakter med flera vittnen. Nina har vi bl. a. att tacka för att vi 1949 fick skriftliga bevis på madame Kollontays besked till minister Günther. Nina och Gunnar var då i Rom, där Günther var beskickningschef. — Flera år var Guy von Dardel i fältarbete på denna och andra sidan järnridån. 1947 fick jag i författarinnan Birgitta de Vylder-Bellander min trognaste och aldrig tröttnande medkämpe. Hon skapade Raoul Wallenberg-aktionen, där mer än en miljon svenska kvinnor och män genom sina organisationer anslöt sej till vår kamp för Raoul. Tack också till Anders Örne, som stod på vår sida trots att han just för den saken blev illa behandlad av sina gamla kamrater. Och tacka måste jag Edvard af Sandeberg som hjälpte oss inte bara med vad han skrev om och för Raoul, ännu större tack för hans självövervinelse att inte skriva eller låta skriva om saker som han visste kunde skada befrielseaktionen.

MÖRKASTE DAG? — Söndagen den 1 februari i år då Dagens Nyheter började artikelserien av den italienske diplomaten Claudio de Mohr, som suttit i samma Moskva fångelse som Raoul. Fjorton månader tidigare hade jag publicerat de fakta som de Mohr berättat om Raoul Wallenberg, men undvikit att publicera sådana detaljer som kunde skada Raoul och hans medfångar. Vi kan inte välja våra vittnen, men vi kan bestämma vilka delar av ett vittnesmål som lämpar sej för offentligheten. Vi vill kämpa för Raoul men inte smärta oss med ryssarnas, inte komma med skräckmålningar och överdrifter. För sensationens skull prigrer vi inte i onödan namnen på medfångar som ännu finns i Sovjetunionen. Vi vill hjälpa Raoul utan att göra det svårare för någon av hans olyckskamrater.

LJUSASTE DAG? — Är egentligen två. 19 oktober 47 då en undersökningskommission med Anders Örne som ordförande redovisade sin granskning:

— Till vårt förfogande har ställts såväl konfidentiellt aktmaterial från Kungl. Utrikesdepartementet som de handlingar i saken, vilka innehavas av författaren Rudolph Philipp.

Efter att ha genomgått och övervägt det sålunda föreliggande materialet få vi uttala följande:

— Det är klarlagt att Raoul Wallenberg från den 13 januari 1945 stått under effektivt beskydd av sovjetrysk militärmyndighet, i enlighet med vad som också meddelats från Sovjetunionens utrikesministerium; vidare är det övertygande utrett, att han efter nämnda tidpunkt — och i varje fall intill tämligen nära tid — befunnit sig i livet i ryskt förvar på skilda platser såväl inom som utom sovjetryskt område.

Med detta dokument var första perioden i kampen för Raoul Wallenberg slut. Nu gällde det regeringen och utrikesledningen. Bekräftelsen på deras omvändelse blev officiell i eftermiddagsnyheterna 11 november förra året, då hallämnen meddelade att Raoul Wallenberg medaljerats för sina hjältemodiga insatser i Budapest.

VARFÖR BEHÅLLER RYSSARNA RAOUL WALLENBERG? — Frontgeneralerna som först bestämde över hans omhändertagande var säkert förbluffade att finna en neutral diplomat så oerhört verksam i Budapests kaos. Militärerna trodde helt enkelt inte på en så humanitär inställning hos en regering och en enskild person. Efter sin häktning har Raoul sannolikt revolterat, gjort dumheter som en sovjetdiplomat i Stockholm yttrat. Möjligen har han också anklagats soldatesken för övergrepp mot sina skyddslingar. När Raoul en gång råkat in i den politiska polisens maskineri, har ryssarna antagligen haft svårt att inse, att hans frigivning inte skulle betyda en prestige-förlust för en stormakt utan tvärtom skapa goodwill i Sverige och hela den västerländska världen.

KOMMER RAOUL WALLENBERG HEM? — Det gör han säkert. För några år sen meddelade ryska utrikesdepartementet vår minister i Moskva att man inte längre kunde ta emot förfrågningar om Raoul Wallenberg efter som Stalin själv tagit hand om saken och departementet ansåg sej inte heller kunna påminna hans kansli. Malenkov, Beria och Molotov har visat att de inte identifierar sej med misstag och övergrepp i förgångens tid. Jag är övertygad om att de som nu har makten i Kreml tillmötesgår Sveriges fördran att få en av sina bästa söner tillbaka.

KAN MAN PÅSKYNDA HEMKOMSTEN? — Ju mera övertygande vår utrikesledning gör klart för ryssarna att vår fordran på Raouls återsändande är ett villkor för ett gott förhållande mellan den stora Sovjetunionen och vårt lilla men frihetsälskande land, ju förr har vi Raoul Wallenberg hemma.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Stockholm den 11 april 1953.

Strängt förtroligt. 3 bil.

Politiska avdelningen

Avdelningschefen

INK. BESK. MOSKVA		
D. N:o 21/30		
17.4.53		
AVD.	GR.	MÅL.
HP	80	ha/2

Broder,

Jag översänder härmed ett genomslag av Din promemoria angående samtalet med von Dardels den 28 mars 1953. Jag har tillåtit mig att ur Din promemoria angående samtalet med Rodionov utbryta de delar som beröra Wallenberg, eftersom vi hålla Wallenberg-fallet helt skilt från övriga strängt förtroliga angelägenheter. Jag förmodar att P.M.2. ävenledes syftar på Wallenberg-fallet. Detta är likaledes utbrutet ur Rodionov-promemorian och förekommer icke, som Du ser, i den allmänna promemorian angående Ditt samtal med Rodionov.

Dr. teigivue

Gunnar Jarring
(Gunnar Jarring)

Ambassadören S o h l m a n,
Moskva.

P.M.

angående samtal med överdirektör och fru v. Dardel den 28 mars 1953, var även redaktör Philipp deltog.

1. Sedan överdirektör v. Dardel per telefon hemställt om ett samtal, meddelade jag honom den 27 mars att jag stode till hans förfogande påföljande morgon.

Vid det samtal, som sålunda kom tillstånd i v. Dardels Stockholmsaväning berättade jag, att jag haft en konversation med Vysjinsky den 12 februari i år rörande Raoul Wallenbergs öde. Utrikesministern hade därvid intagit en avvisande attityd och förklarat, att R.W. inte befunde sig i Sovjetunionen. Han hade samtidigt påstått, att vissa krafter inom och utom Sverige strävade efter att försämra de sovjetisk-svenska förbindelserna - därmed uppenbarligen hänsyftande på bl.a. de artiklar som vid ifrågavarande tidpunkt offentliggjorts i Dagens Nyheter. Samtliga mina tre interlokutörer sade sig djupt beklaga sagda publicitet. Jag tillade att de syntes ha bidragit till en hårdnande inställning å sovjetisk sida. Detta kom dock inte att föranleda ett uppgivande av de svenska ansträngningarna att uppnå klarhet rörande R.W:s öde. Dock måste vi förbehålla oss att själva bedöma när och hur nästa framställning borde göras. Härtill genmålde redaktör Philipp - som på sitt vanliga svamliga och självupptagna sätt spillde en massa tid på fullständigt ovidkommande "snack" - att detta skulle innebära ett "återfall" i den taktik Söderblom på sin tid tillämpat. Jag riposterade, att det syntes mig obegripligt vad nytta man skulle kunna göra R.W:s sak genom att gå fram och hämta ett nytt nej, denna gång eventuellt från Molotøvs sida. Till svar påstod Philipp sig genom Västtysk radio ha erfarit, att jag personligen nu skulle ha en särskilt god ställning i Kreml - något jag förklarade vara "bosch". Redaktören slog då om och jämrade sig över den minskning som inträtt i hans inkomster till följd av familjens överenskommelse med U.D. om att t.v. inställa tidningskampanjen. Året före densamma träffats hade Philipp deklarerat för över 7.000 kronors inkomst. Ifjol hade detta

belopp nedgått till 1.420 kronor. Han bad mig särskilt nämna detta för utrikesminister Undén. Jag genmälde - något häftigt - att jag inte kommit för att sitta och prata om dylika ovidkommande ting utan om vad som skulle kunna göras för att bistå R.W.

2. I fortsättningen uttalade fru v. Dardel tvivelsmål om ändamålsenligheten av den sedan vid pass ett år tillämpade taktiken. Vore det icke bättre att starta en kampanj, att förmå svenska sportsmän vägra tävla med ryssarna, innan R.W:s öde klarlagts? Jag svarade, att ingen av de av henne anvisade utvägarna syntes mig kunna leda till avsett resultat. Philipp insköt, att Lundberg ifjol vinter skulle ha sagt, att jag betraktade den då mottagna sovjetiska noten som en invit till fortsatt tankeutbyte. Jag förklarade därtill att detta måste bero på ett misstag. Däremot hade jag ansett att man å svensk sida - på grund av notens uppläggning - kunde gå vidare på den av oss inslagna vägen. Härtill uttalade sig Philipp kritiskt och talade om möjligheten av att genom internationella transportarbetarorganisationen föranstalta om en allmän blockad av Sovjetunionen. Hans barocka ordsvall ledde honom fektiskt till det uttalandet att han skulle kunna få tillstånd en dylik aktion. Jag svarade att något sådant antagligen skulle få andra återverkningar på ryssarna än en tidningskampanj, vars effektivitet f.ö. redan minskats till följd av de italienska diplomaternas publicitet, särskilt om Philipp samtidigt kunde förhindra chartrande av utländskt tonnage till Sovjetunionens allierade.

3. Samtalet avslutades med att jag ånyo förklarade, dels att jag komme att jämlikt instruktioner fortsätta arbetet på att vinna en lösning av R.W.-saken, dels att det syntes mig angeläget, att familjen icke ändrade taktik i frågan om publicitet utan att först taga kontakt med Lundberg.

4. Philipp visade mig ett brev från en Parisertidning, varav syntes mig framgå att han, överenskommelsen med U.D. till trots, offentliggjort en artikel i saken i en tysk tidning och att han varit missnöjd över att den förra använt hans namn utan att erlägga honorar.

5. Philipp kritiserade i ett sammanhang Lundberg under

hävande att denne skulle ha försummat att i tid underrätta honom, Philipp, om Dagens Nyheter's avsikter att publicera de Mohrs artiklar. Hade Philipp fått underrättelse därom på förhand, skulle han - med stöd av ett löfte som Dagens Nyheter's Romkorrespondent, Agne Hamrin, i legationsrådet Bergensträhles närvaro, givit, ha kunnat stoppa offentliggörandet.

(Rolf Sohlman)

P.M.

angående samtal med ambassadör Rodionov den 31 mars 1953.

Jag förde konversationen åter till förhållandena i Sovjetunionen och sade mig bl.a. med stort intresse ha tagit del av det i dagarna utfärdade amnestidekretet. Å svensk sida utginge man från att detta gäde tillämpning å de svenskar som avtjänade straff i Sovjetunionen och att dessas strafftid nu skulle förkortas på sätt detsamma förutsatt. Rodionov sade härtill endast att han ännu icke fått texten till förordningen.

Ehuru saken icke gäde direkt samband med amnestien ville jag icke underlåta, fortsatte jag, att erinra om fallet Raoul Wallenberg, då detsamma tillmättes stor betydelse i Sverige. Rodionov hänvisade till mitt samtal med "dåvarande" utrikesminister Vysjinsky i ärendet. Jag genmålde att vad Vysjinsky då sagt icke bidragit till att föra saken framåt. Å svensk sida hade man på basis av ett noggrant sovrat material kommit till vissa slutsatser. Dessa kunde man inte, med mindre andra för oss okända fakta bleve kända, frångå. Vi hade därför också erbjudit oss att under vissa förutsättningar ställa materialet till ryssarnas förfogande. Rodionov förklarade att det dock skulle vara (ovänligt) om han t.ex. skulle ge sig på att påstå hur jag har det i min stuga ute i skärgården. "Det måste Ni ju känna bäst själv". Och i allt fall hade sovjetiska vederbörande reda på hur förhållandena låge till i det egna landet. Jag vidhöll mitt tidigare uttalande. Rodionov riposterade att Vysjinskys svar vore definitivt, vartill jag, under betonande av att jag talade utan instruktion men med kännedom om svenska vederbörandes inställning, tillade att svaret för oss icke vore acceptabelt. Rodionov genmålde med höjd och enerverad ton att svaret som vore definitivt, enligt hans mening vore riktigt och korrekt. Under bekräftande av vad jag sagt tillade jag ånyo, att det icke varit min avsikt att nu diskutera saken med Rodionov. Jag hade endast velat bringa den i erinran.

(Rolf Sohlman)

P.M.2.

angående samtal med ambassadör Rodionov den 31 mars 1953.

Efter en paus sade jag att det varit min övertygelse att det ur alla intresserade parter synpunkt vore bäst om lugn rådde i Norden. Det hade därför också varit min strävan att arbeta i sådan riktning. Man borde dessutom icke förbise, att vad som störde relationerna mellan våra båda länder lätt finge återverkningar bland våra grannar. Rodionov sade sig icke ha förstått vad jag menade, varför jag upprepade vad jag sagt. Efter ett ögonblicks reflektion sporde han om mitt uttalande ägde avseende på den av mig tidigare berörda saken. Jag svarade att så bland annat vore fallet.

(Rolf Sohlman)

Chiffer.

BUD
AB-

Moskva den 21 maj 19 53		
N:o	BUD	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Exp. 21.5.53. kl. 2230 /md

Cabinet Stockholm.

Dnr. 177. ~~Eder~~ chiffer 129. För Lundberg personligen och ultra sekret.

Primo. Under 40 minuters samtal 21 maj R.W. affären förklarade Semenov han icke hade något att tillägga till Vysjinskijs brev till mig augusti 1947, sovjetnoten UD april 1952 och Vysjinskijs uttalanden mig februari 1953. Jag rekapitulerade hela ärendet med ~~därskild~~ apostrofering Undéns uttalanden till Rodionov 30 augusti 1952 och utvecklade ingående sakens stora betydelse våra förbindelser, vilken jag fruktade vi tydligen icke kunnat få sovjetiska vederbörande förstå. Vi vore efter noggrann objektiv prövning vårt material, vilket en internationellt allmänt erkänd jurist som Undén ansåg äga bevisvärde, övertygade R.W. ~~allt~~ fall för några år sedan befunnit sig i Sovjet och att en undersökning på basis vårt material komme leda till han återfunnes och därför bereddes möjlighet återvända hem. Semenov erinrade de undersökningar som här med negativt resultat verkställets icke en utan många gånger och frågade sig om vi icke talade olika språk när det gällde sakens vikt för de sovjetisk-svenska förbindelserna resp. olägenheten av svensk press komme att på nytt skriva om saken. Det senare vore ur sovjetsynpunkt ovidkommande. Jag genmälde ingående R.W.:s sak vore en hela svenska folkets sak vilket var och en som kände Sverige borde förstå samt tillade densamma utgjorde potentiellt vapen i händerna alla som vore motståndare vår nuvarande politik. Jag betonade vi omöjligen kunde begripa varför man här icke beredd pröva vårt material och verkställa ny undersökning på basis därav,

övertygade som vi vore att sådan skulle leda till att R.W. återfunnes och kunde få hemresa. Samtidigt betonade jag under återopande av vad jag sagt Vysjinskij att våra framställningar inspirerades icke blott en naturlig känsla ansvar för en svensk medborgare vilken därtill varit diplomat i humanitär tjänst utan även av önskan lösa en för våra förbindelser ytterst betydelsefull fråga. Semenov vidhöll vad han sagt men sade sig förstå sakens humanitära aspekter, särskilt hänsynen till modern. Jag hemställde slutligen Semenov måtte ånyo föredraga saken för Molotov och framföra vad jag sagt, enkannerligen om dess allmänt politiska betydelse. Semenov avvisade icke denna min hemställan men förklarade att jag väl måste vara medveten att noggranna undersökningar redan verkställt med negativt resultat och hänvisade bl.a. vad som sagts i brevet 1947 rörande förhållandena kring Budapest under belägringen. Jag förnyade min framställning och förbehöll mig upptaga saken med Molotov vartill han icke gjorde erinran.

Secundo. Vårt observera synes mig alfa Semenovs resonerande utan hätsk polemik och utan inblandning ovidkommande ting vilket innebär i allt fall stor taktisk skillnad mot vad förekommit mina samtal under senare år, ja alltsedan sommaren 1947, beta hans oförstående attityd sakens ~~politiska~~ betydelse våra allmänna förbindelser liksom beträffande svensk pressdebatt därest lösning icke åvägabragtes. Det senare kan ev. tolkas som man här icke beredd ge vika inför vad som kan uppfattas såsom påtryckning. Däremot måhända icke helt uteslutet ~~skulle tyvärr dock vara oönskat~~ (man här trots allt icke vägrar överväga ~~den samma saken~~ ^{saken} ~~den~~ ^{den} ~~syn~~ ^{syn} punkten allmänt humanitära ~~synpunkter~~ ^{utgångspunkter} ~~från~~ ^{för} Moskva kan bringas uppfattningen något står att vinna genom tillmötesgående.

Tertio. Ifrågasätter om det icke vore lämpligt Excellensen berörde saken med Rodionov från dylika utgångspunkter med betonande dess betydelse våra förbindelser innan jag hemställer samtal Molotov. Jag skulle ju då kunna hänvisa dylikt samtal vilket jag förutsätter måste rapporteras Molotov. Den positiva slutfrasen Undens av mig här senare till Zorin återgivna förklaring maj 1952 skulle väl ev. kunna tjäna som anknytningspunkt dylikt samtal Stockholm. I förekommande fall torde man böra låta några veckor förflyta så att R. hinner informeras dagens samtal samt några veckor efter ev. dylikt samtal innan jag söker Molotov så att vederbörande här få tid ytterligare överväga sitt ställningstagande. Ev. bör jag kanske tala än en gång med Semenov efter ev. samtal Stockholm.

Sohlman

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

RS/md

Moskva den 21 september 1953¹⁹
Personligt och strängt förtroligt.

N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

Som jag i särskild ordning inberättat förklarade Turner på min fråga att han icke hade hört talas om någon svensk fånge i Sovjetunionen. Senare har han emellertid för Falkman spontant berättat att Wallenberg-affären nått hans öron. I anledning härav har jag frågat honom vad han hade sig bekant därom. Han svarade att han, antingen i pressen eller av någon tysk medfånge erfarit att R.W. försvunnit i Ungern vid krigets slut och att han antagligen förts till Sovjetunionen. Några närmare uppgifter hade Turner emellertid icke fått i saken.

För sin egen del trodde han att om R.W. förts hit - något som enligt hans förmenande vore sannolikt - han nu sutte i ett läger i Taisjet, en ort belägen vid Sibirien-banan mellan Krasnojarsk och Irkutsk. Ur sovjetisk synpunkt viktigare personer brukade nämligen sändas dit.

u/ Rolf Sohlman

Kabinettssekreteraren Lundberg,
Utrikesdepartementet.

sep. 21/9 - 53. Ht

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

H-skjöld/AE

Moskva den 19 december 1953¹⁹

1 bil.

N:o 8
~~Strängt förtroligt och personligt.~~ ^{BII.}

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

Broder,

Härmed får jag tillställa Dig en av Hammar-
skjöld upprättad promemoria med anknytning till affären
Wallenberg.

u/ Sohlman.

Kabinettssekreteraren Lundberg,
Utrikesdepartementet.

exp. 19.12.53

Strängt förtroligt.

P. M.

Vid undersökningar i samband med Wallenberg-affären under min tjänstgöring i Wien nämnde en baron von Holzhausen, att han under sin vistelse i ett ryskt fångläger - jag minns icke vilket (möjligen Vologda eller Krasnogorsk) av en annan österrikisk krigsfånge, en reservkapten vid namn Martin Weiss, erfarit, att denne i ett tidigare fångläger sammantruffat med en svensk, som skulle kunna vara W. I anledning därav erhöll beskickningen i Wien i uppdrag att söka få tag på Weiss, vars adress i Wien vi lyckades erhålla. Det visade sig då, att Weiss fortfarande befann sig i fångenskap.

Genom en slump har jag av härvarande österrikiske t.f. chargé d'affaires idag erfarit, att denne vid ett besök nyligen i Wien av nuvarande utrikesministern Figl erhöillit i uppdrag att göra en särskild framställning till ryska vederbörande i ärendet Weiss. Hr Gmoser hade med anledning härav tagit upp frågan med avdelningschefen i MID Pusjkin. Weiss har enligt vad man vet dömts till 25 års straffarbete för att han tillhört ett av de tyska förband, vars officerare vid krigsslutet kollektivt behandlades som krigsförbrytare.

Anledningen till att Figl intresserar sig just för ärendet Weiss kan, såvitt jag förstår, vara, att denne varit anställd i Österreichischer Molkereiverband (?), som torde ha nära politiska anknytningar till Figls grupp inom folkpartiet. Österrikiska vederbörande hyste - enligt vad som framgick av samtalet med Gmoser - tydligen förhoppningar om att i nuvarande läge en aktion i ett konkret fall som detta skulle kunna krönas med framgång.

Moskva den 18 december 1953.

(Knut Hammarskjöld)

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

/SW

Moskva 28.9.54.		19
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Memorandum.

Raoul Wallenberg tog den 13 januari 1945 kontakt med den kommanderande sovjetiske generalen i Pest för att med det sovjetiska befälet åtgärda problemen, som mötte den svenska beskickningen i samband med de sovjetiska truppernas infrysning i Budapest. Den 16 januari meddelade det sovjetiska utrikesministeriet, att Wallenberg befann sig under de sovjetiska truppernas beskydd. Den 17 januari tog Wallenberg avsked från sin personal i den av sovjetiska trupper befriade delen av Pest och begav sig jämte sin chaufför Vilmos Langfelder under eskort av sovjetiska officerare mot Debrecen för att söka kontakt med marskalken Malinovsky. Sedan dess har Wallenberg varit försvunnen.

Vid den utredning som svenska utrikesdepartementet företagit, ha framkommit bevis för att Wallenberg efter sitt försvinnande i Budapest hållits i fängsligt förvar i Sovjetunionen.

Uppgifter om Wallenbergs öde började inströmma till svenska utrikesdepartementet strax efter hans försvinnande och fortsätta alltjämt att inkomma. Dessa uppgifter ha noga kontrollerats även i vissa fall, då man från början haft anledning ställa sig mistänksam mot uppgiftslämnarna. Det har visat sig, att de allra flesta uppgifterna varit an-

tingen osannolika, bevisligen oriktiga eller omöjliga att bedöma. Anledningarna till att så många sådana opålitliga uppgifter inkommit äro av skiftande slag. Wallenberg var en i Budapest känd man, och efter hans försvinnande uppstod en mytbildning. Tidningsskriverierna kring hans person ha stimulerat åtskilliga fantasifula personer att lämna uppgifter. Vissa uppgiftslämnare ha sökt göra sig intressanta eller uppnå personliga fördelar genom att lämna uppgifter, medan andra icke strävat att nå egen fördel genom sitt vittnesmål men varit offer för personförväxlingar och andra misstag. Alla sådana opålitliga vittnesmål ha bortgallrats.

För att ett vittnesmål skall av svenska utrikesdepartementet godtagas såsom fullt tillförlitligt kräves, att det skall vara spontant avgivet utan påverkan av ledfrågor eller av vad som skrivits i tidningar eller av rykten, att vittnesmålet innehåller uppgifter, som icke kunnat erhållas på annat sätt än genom kontakt med Wallenberg eller hans närmaste omgivning i fängelset samt att vittnesuppgifterna kunna styrkas genom uppgifter från andra, trovärdiga, av övriga vittnen oberoende källor. Vid sidan av sådana fullt bestyrkta vittnesmål föreligga vittnesmål, som bära alla kännetecken på trovärdighet men som icke kunnat direkt verifieras av oberoende källor.

Såsom kriterium på trovärdighet ha icke godtagits sådana omständigheter som att ett vittne rent subjektivt gjort ett allmänt trovärdigt intryck, utan endast objektivt kontrollerbara fakta.

Av vittnenas uppgifter framgår, att Wallenberg och lang-

felder, sedan de fängslats i januari 1945, fördes till Moskva, där de i början av februari insattes i fängelse. De skildes från varandra. Wallenberg överfördes senare under våren till Lefortovskaja fängelset. Han insattes där först i en cell i tredje våningen och flyttades senare upp till en cell i fjärde våningen, belägen ungefär ovanför den cell, där han först suttit. Uppgifterna om Wallenbergs vistelse i Lefortovskaja ha styrkts av sex vittnen. Dessa vittnen ha icke känt till varandras vittnesmål, som lämnats helt oberoende av varandra och som varit på väsentliga punkter samstämmiga. De ha visat sig känna till detaljer beträffande såväl Wallenberg som Langfelder, vilka de icke kunnat erhålla kännedom om på annat sätt än genom direkt eller indirekt kontakt med dessa personer under deras vistelse i sovjetiska fängelser.

Efter den svenska démarchen i juni 1947 och innan det sovjetiska svaret lämnades den 18 augusti 1947 samt någon tid därefter företogo de sovjetiska fängelsemyndigheterna vissa åtgärder, som hade samband med fallet Wallenberg. Bl.a. förhördes ett antal fångar, som haft kontakt med Wallenberg eller Langfelder, beträffande sin kännedom om dessa personer. Det framgår klart, såväl av förhören som av andra omständigheter, att vissa höga officerare i sovjetiska säkerhetstjänsten väl kände till Wallenbergs och Langfelders fångenskap.

Utöver de sex vittnen, som ovan åberopats, föreligga över 20 trovärdiga vittnesmål, som styrka Wallenbergs vistelse i sovjetisk fångenskap vid olika tidpunkter. Det sagda torde emellertid vara fullt tillräckligt för att giva ledtråd för efterforskningar.

Under utredningens tidigaste skede föreföll Wallenbergs

kvarhållande i Sovjetunionen helt obegripligt. Det har emellertid varit nödvändigt uppställa en hypotes rörande orsakerna till hans kvarhållande. Åtskilliga omständigheter peka på att förklaringen ligger däri, att de sovjetiska säkerhetsorganen misstänkte Wallenberg för att i Budapest ha uppträtt som spion. Sådana misstankar ursäktar icke kränkandet av Wallenbergs diplomatiska immunitet men kunna likväl ha utgjort det faktiska motivet för hans kvarhållande. De omständigheter, som föranlett uppställandet av denna hypotes, skola här redovisas.

Det blev under utredningen snart känt att de sovjetiska säkerhetsorganen till olika vittnen uttalade anklagelser mot Wallenberg för spionage både för tysk och amerikansk räkning. Såväl anställda vid den svenska beskickningen i Budapest som andra personer i Wallenbergs omgivning hade av de sovjetiska säkerhetsorganen underkastats förhör rörande Wallenbergs verksamhet, varvid dessa misstankar uttalats. Senare ha från sovjetisk fångenskap återvändande personer berättat, att olika fångar, som i fångelser i Moskva-området kommit i kontakt med Wallenberg och Langfelder, förhörts om samma förhållanden. Det är att märka, att dessa återvändande fångar icke haft någon kunskap om de förstnämnda förhören med personer i Budapest. Flera av varandra oberoende vittnesmål av ensartat innehåll föreligga således på denna punkt.

Svenska utrikesdepartementet har sökt utröna, huruvida det förelegat omständigheter, som kunnat föranleda, att sådana misstankar uppkommit inom de sovjetiska säkerhetsorganen. Inga konkreta uppgifter föreligga om de fakta, varpå misstankarna kunna ha grundats. Det föreligger emellertid tre förhållanden, som möjligen kunna ha givit upphov till de uppkomna misstankarna.

Svenska beskickningens i Budapest B-avdelning, till vilken Wallenberg icke hörde, ehuru hans tjänster i enstaka fall kunna ha tagits i anspråk, handhade på grund av uppdraget att skydda de sovjetiska intressena även skyddet av vissa sovjetiska krigsfångar. För identifiering hade dessa tillfrågats rörande namn, henvist, vilka militära förband de tillhört etc. Dessa frågor kunna möjligen av de sovjetiska säkerhetsorganen ha uppfattats som försök att utröna militära hemligheter. Syftet med dessa frågor var icke detta, och Wallenberg hade ingenting därmed att göra.

Under sin verksamhet för att hjälpa personer, som av tyskarna utsattes för rasförföljelse - vilken verksamhet nedan skall utförligare skildras - utfärdade Wallenberg vissa provisoriska legitimationshandlingar, så kallade skyddspass. Så småningom hade obehöriga igångsatt förfälskning av sådana pass i stor skala. I behörig ordning utfärdade pass hade stulits eller överlåtits från de ursprungliga innehavarna. Åtskilliga falska eller illegalt utnyttjade pass hade därigenom hamnat i händerna på nazister och pilkorsare. Wallenberg kan icke göras ansvarig här för, men de sovjetiska säkerhetsorganen kunna möjligen, då pass påträffats hos sådana personer, ha fått den oriktiga uppfattningen, att Wallenberg skyddade fascistiska element.

Den tredje omständighet, på grund av vilken misstankar mot Wallenberg kunna ha uppkommit, är mera komplicerad. Det är av yttranden, som under de ovannämnda förhören gjorts av officerare i den sovjetiska säkerhetstjänsten, tydligt, att man på sovjetisk sida icke satt tilltro till uppgifterna om Wallenbergs humanitära aktion i Budapest. Denna aktion var fullständigt unik. Den var betingad av de abnorma förhållanden under den nazistiska

sönderfallsperioden i Ungern, och veterligen har ingen liknande verksamhet förekommit i något annat land. De delvis framgångsrika ansträngningar, som representanter för de svenska myndigheterna mot krigets slut vidtogo för att rädda människor undan rasförföljelse i Tyskland, hade en helt annan karaktär. Det kan därför vara skäl att något redogöra för Wallenbergs verksamhet. Den följande skildringen är ordagrant hämtad ur en rapport i översiktlig form över beskickningens verksamhet. Rapporten upprättades på sin tid av förste legationssekreteraren Per Anger, vilken tjänstgjorde på beskickningen i Budapest under 1944 och fram till beskickningens upplösning i början av 1945, och har icke skrivits med tanke på Wallenbergs försvinnande.

"Det tyska maktövertagandet innebar, att legationen ställdes inför helt nya och svåra problem. Under sitt samtal med Horthy dagen före inmarschen hade Hitler bl.a. fordrat, att 'Ungerns judeproblem skulle lösas'. Man ansåg, att Ungern hade visat en oförmåga att komma till rätta med detta problem och att en miljon judar i landet, varav cirka 300.000 i Budapest, kunde bli en farlig femte kolonn i den tyska arméns rygg.

Redan dagarna efter inmarschen började man arrestera judar i framstående ställning. De neutrala beskickningarna belägrades av massvis av judar, som anade vad som komma skulle och sömnböfölo om hjälp. I mottagningsrummet på svenska legationen trängdes hjälpsökande, och långt ut på gatan ringlade sig kön.

Steg för steg berövades den judiska befolkningen i landet snart sagt alla medborgerliga rättigheter. Det föreskrevs, att judarna skulle bära en gul stjärna på bröstet. Efter hand sammanfördes de i särskilda läger eller hus, utmärkta med gul

stjärna, och de fingo icke vistas utomhus. Deras lidanden förvärrades dagligen i ett ständigt crescendo furioso. Till slut upprättades ghetton, som var den sista etappen före deportationen till Auschwitz eller Birkenaus gaskamrar.

Våra möjligheter att hjälpa alla dem, som ställt sitt hopp till svenska legationen, voro i hög grad begränsade. Sett ur snäv juridisk synpunkt kunde legationen inte ingripa för andra än svenska medborgare samt de länders medborgare, vars intressen Sverige på grund av kriget företrädde i Ungern. Något måste emellertid göras och det snabbt, ty med varje dag försämrades judarnas läge. Till en början utfärdade vi provisoriska svenska pass - egentligen ett slags resedokument som under vissa förhållanden kunde ges även till andra än svenska medborgare - för personer med speciell anknytning till Sverige i fråga om släktskap eller affärsförbindelser. De provisoriska passen erbjödo till en början inte något större skydd, men så småningom lyckades beskickningen efter förhandlingar med de ungerska myndigheterna genomdriva, att innehavarna av dylika pass behandlades som svenska medborgare och sluppo bära judestjärnan. På så sätt undgingo de i regel internering och deportation. Senare utfärdades intyg för judar, vilkas släktingar för dem ansökt om svenskt medborgarskap. Vardet av dessa intyg, som kommo att bli förelöpare till de under Wallenbergs tid senare utfärdade s.k. skyddspassen, var vid första påseende diskutabelt. Avsikten var emellertid i första hand att vinna tid, och vi styrktes i våra fortsatta ansträngningar från personer, som vid razzior och husundersökningar lyckats klara sig undan genom uppvisande av sådana dokument.

Efter ganska kort tid hade beskickningen utfärdat inte

mindre än 700 provisoriska pass och intyg. Hela beskickningen arbetade bokstavligen natt och dag under dessa månader."

Svenske ministern i Budapest hemställde till svenska utrikesdepartementet om personalförstärkning, och Raoul Wallenberg sändes ned med ställning såsom förste legationssekreterare. Wallenberg hade för sin räddningsaktion till sitt förfogande inte endast svenska medel utan även pengar, som ställts till förfogande av judar i Amerika genom War Refugee Board. Om Wallenbergs aktion berättar Anger bl.a.:

"Wallenbergs aktion hade med tiden byggts ut undan för undan. Ett flertal kontor hade upprättats i olika delar av staden, och hans stab uppgick till cirka 400 personer. Wallenberg lyckades hos de ungerska myndigheterna genomdriva, att de anställda judarna blevo befriade från att bära den gula stjärnan. På avdelningen utställdes skyddspassen, d.v.s. legitimationshandlingar försedda med ministerns underskrift, vari helt frankt förklarades, att innehavaren och hans egendom stodo under svenska beskickningens beskydd till dess avresa till Sverige kunde ske. Svenska regeringen hade nämligen förklarat sig beredd att mottaga samtliga judar, som voro försedda med skyddspass. Från ungerska regeringens sida utlovades, att innehavarna inte skulle deporteras. De fingo bo i särskilda hus, som beskickningen hyrt i Pest, de s.k. svenskhusen. Antalet skyddspass, godkända av de ungerska myndigheterna, uppgick till 5,000. Sedermera fördes i hemlighet utan myndigheternas vetskap fler och fler judar till dessa hus. Det totala antalet på detta sätt räddade judar var snart uppe i mer än det dubbla, eller cirka 10.000-15.000 människor.

Även vissa andra utländska beskickningar togo exempel av

svenskarna och började utfärda legitimationshandlingar av liknande slag som skyddspassen. De lyckades i samråd med Wallenbergs avdelning hos myndigheterna utverka att ytterligare ett antal bostadshus ställdes till förfogande för judar som innehade dessa dokument. Under svensk ledning organiserades livsmedelsförsörjningen till de utländska husen och särskilda sjukhus upprättades."

Det anförda torde tillräckligt tydligt ange arten av Wallenbergs verksamhet. Wallenberg, som långa tider dagligen riskerade att mördas av nazister och pilkorsare och som gjort en hjältemodig personlig insats för att rädda människor, bland dem också icke-judiska socialister och kommunister, undan de fascistiska terroristerna, har uppenbarligen misstänkts för att vara en spion och med anledning därav häktats.

Moskva den 29 september 1954.

N:o

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

М е м о р а н д у м .

13-го января 1945 года Рауль Валленберг вступил в контакт с командующим советским генералом в Пеште, чтобы обсудить вместе с советским командованием те проблемы, которые встретила миссия Швеции в связи с вступлением в Будапешт советских войск. 16-го января Министерство Иностранных Дел СССР сообщило, что Валленберг находился под защитой советских войск. 17-го января Валленберг простился со своими сотрудниками в освобожденной советскими силами части Пешта и вместе со своим шофером Вилмош Лангфельдер, под конвоем советских офицеров, отправился по направлению к Дебрецен с намерением вступить в контакт с маршалом Малиновским. С этого момента Валленберг пропал.

Во время розысков, предпринятых Министерством Иностранных Дел Швеции, представилось доказательство того, что Валленберг после своего исчезновения в Будапеште находился в тюремном заключении на территории Советского Союза.

С момента исчезновения Валленберга немедленно начали поступать и поступают в Министерство Иностранных Дел Швеции сведения о его судьбе. Эти сведения были предметом тщательной проверки даже в тех случаях, когда, предварительно, было основание относиться недоверчиво к заявителям. Оказалось, что в большинстве случаев сведения были или неправдоподобными, или доказательно неправильными, или неясными. Есть различные причины того, что поступило такое количество ненадежных сведений. В Будапеште Валленберг был известным человеком, и после его исчезновения возникло некоторое

мифообразование. Газетный шум вокруг его личности побудил разных фантазеров передать свои сообщения. Некоторые заявители хотели показаться интересными или извлечь личную выгоду, передавая сообщения, между тем как другие, хотя не добивались личной корысти своим свидетельством, но запутались в идентификации лиц или стали жертвами других недоразумений. Всякие такого рода ненадежные свидетельства были отвергнуты.

Для того, чтобы свидетельство могло быть принятым Министерством Иностранных Дел Швеции как вполне достоверным требуется,

чтобы оно было сдано спонтанно без влияния "руководящих" вопросов и не под влиянием напечатанных в газетах мнений, или слухов,

чтобы свидетельство содержало сведения, недоступные иначе как путем контакта с самим Балленбергом или с окружающими его в тюрьме, а также,

чтобы показания свидетелей могли быть подтверждены другими, достоверными, не зависящими от других свидетелей источниками. Рядом с такими, вполне подтвержденными показаниями налицо свидетельства, носящие все признаки достоверности, но не проверяемые путем прямого сопоставления с независимыми источниками.

В качестве критерия достоверности не были приняты такие обстоятельства, как производимое кое-каким свидетелем чисто суб"ективное впечатление достоверности, но только факты, которые можно об"ективно констатировать.

Из показаний свидетелей выходит, что Балленберг и Лангфельдер, после того, как их задержали в январе 1945 года, были переведены в Москву, где, в начале февраля, посажены в тюрьму. Их развели друг от друга. Позднее, в течение весны, Балленберга перевели в Лефортовскую тюрьму. Сначала его посадили в камеру на третьем этаже, позднее его перевели в другую камеру на четвертом этаже, расположенную, приблизительно, на той, где он раньше сидел. Сведения о пребывании Балленберга в Лефортове подтверждены шестью свидетелями. Эти свидетели не знали

о существовании других свидетельств, которые были поданы независимо друг от друга, и в важнейших пунктах были единогласными. Оказалось, что им были известны такие подробности относительно как Валленберга так и Лангфельдера, какие им было бы невозможно узнать иначе как путем прямого или косвенного контакта с этими лицами во время их пребывания в советских тюрьмах.

После передачи шведского заявления в июне 1947 года и до передачи советского ответа от 18 августа 1947 года, а также некоторое время спустя, советские тюремные власти приняли различные меры в связи с делом Валленберга. Между прочим, некоторые арестованные, имевшие контакт и Валленбергом и Лангфельдером, допрашивались о том, что они знали об этих лицах. Как из этих допросов, так и из других обстоятельств, явно выходит, что некоторые из высших офицеров-следователей органов безопасности хорошо знали о заключении Валленберга и Лангфельдера.

Кроме вышеупомянутых шести свидетелей имеется свыше 20 достоверных свидетельств, подтверждающих пребывание Валленберга в советском заключении в разные времена. Вышесказанное, однако, кажется вполне достаточным для того, чтобы предоставить путеводную нить для розысков.

В течение первого периода розысков задержание Валленберга в Советском Союзе казалось совершенно непонятным. Однако, было необходимо создать гипотезу о причинах его задержания. Разные обстоятельства намекают на то, что объяснением является то, что советские органы безопасности подозревали Валленберга в шпионской деятельности в Будапеште. Хотя подобные подозрения не могут служить извинением за нарушение дипломатического иммунитета Валленберга, но они, однако, могли бы предоставить действительный мотив в пользу его задержания.

Обстоятельства, доведшие до такой гипотезы, описываются в нижеследующем.

В течение разбора дела скоро стало известно, что советские следователи в присутствии отдельных свидетелей высказывали обвинения против Валленберга в шпионаже в пользу и немцев, и американцев. Личный состав шведской миссии в Будапеште, а также другие лица из среды Валленберга подтверждались допросам советских органов безопасности относительно деятельности Валленберга, причем высказывались те же самые подозрения. Позднее, лица вернувшиеся из советского плена рассказали, что отдельные заключенные, бывшие в контакте с Валленбергом и Лангфельдером в тюрьмах в пределах Московской области, допрашивались о тех же обстоятельствах. Следует заметить, что эти вернувшиеся пленные не имели никаких сведений о вышеупомянутых допросах в Будапеште. По этому пункту, следовательно, налицо, различные, независимые друг от друга свидетельства одинакового содержания.

Министерство Иностранных Дел Швеции старалось выяснить, существовали ли такие обстоятельства, которые могли бы дать повод возникновению упомянутых подозрений среди советских органов безопасности. Никаких конкретных данных не имеются относительно тех фактов, которые могли бы служить основанием этих подозрений. Имеется, однако, три обстоятельства, которые, может быть, могли бы дать повод этим подозрениям.

Отделение "Б" шведской Миссии в Будапеште, к которому не принадлежал Валленберг — хотя в отдельных случаях, может быть, пользовались его услугами — действовало на основании задачи защиты советских интересов, а также защиты некоторых советских военнопленных. В целях идентификации их спрашивали о фамилии, местожительстве, к каким военным частям принадлежали и т.д. Возможно, что советские органы безопасности поняли эти опросы как попытки доискаться военных тайн. Это не было целью этих опросов, и Валленберг не имел к этому никакого отношения.

В своей деятельности в целях помочь лицам, подверженным расовому преследованию с немецкой стороны - об этой деятельности будет сказано подробнее в нижеследующем - Валленберг выдавал особого рода предварительные документы для удостоверения, так называемые покровительственные паспорта. Спустя некоторое время посторонние люди начали в крупном масштабе подделывать такие паспорта. Выданные законным порядком паспорта похищались от первоначальных владельцев или были переданы ими. Многие подделанные или незаконно приобретенные паспорта таким образом попали в руки нацистов и нилашистов. Нельзя за это возложить ответственность на Валленберга, но возможно, что советские органы безопасности, когда нашли паспорта у таких лиц, получили не правильное впечатление, будто бы Валленберг был покровителем фашистских элементов.

Третье обстоятельство, на основании которого могли бы возникнуть подозрения насчет Валленберга, более сложного характера. Из высказаний советских служащих в течение вышеупомянутых допросов явно, что с советской стороны относились с недоверием к сведениям о гуманитарной деятельности Валленберга в Будапеште. Это было абсолютно уникальное дело. Оно обуславливалось ненормальным положением в Венгрии в период распада нацистской власти, и, насколько известно, не было подобной деятельности в никакой другой стране. Отчасти успешные старания со стороны представителей шведских властей к концу войны в деле спасения людей от расового преследования в Германии были совсем другого характера. Поэтому, есть основание в кратце рассказать о деятельности Валленберга. Нижеследующее описание является дословным отрывком из написанного в обзорной форме донесения о работе миссии. Донесение составил в свое время первый секретарь миссии Пер Ангер, служивший в 1944 году в миссии в Будапеште и впредь до ее закрытия в 1945 году. Оно не было написанным под впечатлением исчезновения Валленберга.

"Переход власти к немцам означало, что перед миссией были поставлены совсем новые и трудные проблемы. В своем разговоре с Хорти в день перед вступлением войск, Гитлер, между прочим, потребовал, чтобы "разрешилась еврейская проблема в Венгрии". Он считал, что Венгрия показала неспособность в разрешении этой проблемы, и что один миллион евреев, из которых около 300.000 находились в Будапеште, могли бы превратиться в опасную пятую колонну в тылу немецкой армии.

Уже в первые дни после вступления войск начали арестовывать выдворившихся евреев. Нейтральные миссии осаждались толпами евреев, которые, предчувствуя неизбежное, просили о помощи. В приемной шведской миссии толпились ищущие помощь, и далеко на улице извивалась их очередь.

Шаг за шагом еврейское население лишалось почти всех гражданских прав. Был издан приказ о том, чтобы все евреи носили на груди желтую звезду. Мало по малу их собирали в отдельные лагеря и дома, отмеченные желтыми звездами, с запретом пребывать на улице. Их страдания усиливались изо дня в день в неустанном крешендо фуриозо. В конце концов создались разные гетто — последний этап перед ссылкой в газовые камеры Аушвица и Биркенау.

Наши возможности оказать помощь всем надеющимся на шведскую миссию были в высшей степени ограничены. С узкой юридической точки зрения миссия была в праве действовать только в пользу шведских граждан, а также граждан тех стран, интересы которых представляла Швеция в Венгрии, вследствие войны. Было необходимо немедленно принять меры, так как положение евреев ухудшалось с каждым днем. Сначала мы выдавали провизорные паспорта, собственно говоря что-то вроде документов путешествия, которые, при известных условиях, можно было выдать и нешведским гражданам, а именно лицам имеющим некоторую связь

с Швецией по родству или по экономическим отношениям. Провизорные паспорта сначала не давали существенной защиты, но спустя несколько времени миссии удалось путем переговоров с венгерскими властями добиться, чтобы с владельцами таких паспортов обращались как со шведскими гражданами, и чтобы они были избавлены от еврейской звезды. Таким образом, они, как правило, избежали от интернирования и ссылки. Позднее, выдавались удостоверения евреям, родственники которых просили о шведском гражданстве. Ценность этих удостоверений, которые были предтечами выданных позднее, во время службы Валленберга, так называемых покровительственных паспортов, казалось с первого взгляда оспоримой. Намеревались, однако, в первую очередь выиграть время, и мы укреплялись в наших непрерывных стараниях случаями, когда люди при травлях и домовых обысках спасались представлением таких документов.

Спустя довольно короткое время миссией было выдано не меньше 700 провизорных паспортов и удостоверений. В эти месяцы вся миссия работала буквально круглые сутки. "

Посланник Швеции в Будапеште обратился в Министерство Иностранных Дел Швеции с просьбой увеличить личный состав миссии, и послали туда Рауля Валленберга в ранге первого секретаря миссии. Для своей спасательной деятельности Валленберг имел в распоряжение не только шведские средства, но также средства, переданные в его распоряжение американскими евреями через War Refugee Board. О деятельности Валленберга Ангел рассказывает между прочим:

"Работа Валленберга со временем постепенно расширилась. Множество контор открылось в различных районах города, и его штат достиг приблизительно до 400 лиц. Валленберг добился у венгерских властей чтобы еврейские служащие освободились от обязанности носить желтую звезду. Отделением выдавалось покровительственные паспорта, т.е.

документы для удостоверения личности, снабженные подписью Посланника и содержащие смелое заявление о том, что владелец и его имущество находились под защитой шведской миссии до того, как устроится его отъезд в Швецию. Правительство Швеции заявило, что оно готово принять всех евреев, снабженных покровительственными паспортами. Со стороны правительства Венгрии обещали, что владельцы таких документов не будут подвергнуты ссылке. Им разрешили жить в особых домах, так называемых шведских домах, нанятых миссией в Пеште. Количество признанных венгерскими властями покровительственных паспортов доходило до 5.000. Позднее в эти дома, втайне, без ведома властей, были переведены все больше и больше евреев. Общее количество спасенных таким образом евреев скоро превысило двойную сумму, или приблизительно 10.000 - 15.000 человек.

Некоторые из других иностранных миссий взяли шведов в пример и начали выдавать документы для удостоверения личности, подобные покровительственным паспортам. Им удалось, посоветовавшись с отделением Валленберга, добиться от властей того, чтобы дополнительное количество жилых домов было передано в распоряжение евреев, снабженных этими документами. Под руководством шведов организовалось снабжение иностранных домов продуктами, и были устроены специальные больницы."

Вышесказанное, надо полагать, достаточно ясно характеризует своеобразиз деятельности Валленберга. Очевидно, что Валленберг, который долгое время, ежедневно подвергался риску быть убитым нацистами и нилашистами, и сделал личный героический вклад в дело спасения людей - между ними и не-еврейских социалистов и коммунистов - от фашистских террористов, подозревался в шпионаже и был, вследствие этого, арестован.

Москва, 29-го сентября 1954 года.

Telegram

Sohlman/SW

BUP

22

Moskva 18.12 54.			19
N:o	BUD	BIL.	
INK. D. N:o			
AVD.	GR.	MÅL.	

Cabinet

Stockholm

Dnr 356 Strängt förtroligt för kabinettssekreteraren personligen. Vid besök Semenov 17 december sade jag - under erinran Excellensens samtal Mikojan Zorin samt vår pm den 29.9.54 - att Excellensen gett mig i uppdrag bringa saken i erinran och fråga om något nytt föreläge. S. frågade under påpekande han nyligen trätt i tjänst och därför icke ännu helt insatt i alla ärenden - om å vår sida så vore fallet vartill jag genmälde att vi i sagda pm lämnat uppgifter om R. W's härvar. Jag underströk vi på basis noggrant provat material övertygade ^{R/W} i vederbörande sovjetmyndigheters händer samt liksom Excellensen, att saken utgjorde belastning våra förbindelser och mycket svår fråga för oss. S. sade sig förstå detta men tillade att den vore ännu svårare för Sovjet. Om ni tro vi ha ^{R/W} misstaga ni ernämligen. Han har icke befunnit sig vårt territorium. Hade vi haft honom skulle vi ha utlämnat honom. Jag sade mig ämna meddela detta hem - vartill S. insköt att han endast uttalat vad tidigare sagts å sovjetisk sida - och hemställde enträget ^S han måtte ägna saken all sin uppmärksamhet och påskynda dess lyckliga lösning. Efter samtalet begav sig S., enligt vad han sade, till Molotov.

Sohlman

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Nr 11

1 bil.

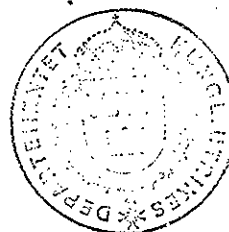
Pressbyrån

översändande av tid-
skrift.

INK. DESK. MOSKVA
D. No 7 111
14.1.55
AVD. HP GR. MÅS. Fallet/R.W.

Utrikesdepartementets pressbyrå har äran härmed
översända tidskriften Vi nr 2/1955, innehållande en
artikel om Raoul Wallenberg-saken, författad av Rudolph
Philipp.

Stockholm den 12 januari 1955.

Till Ambassaden, M o s k v a.

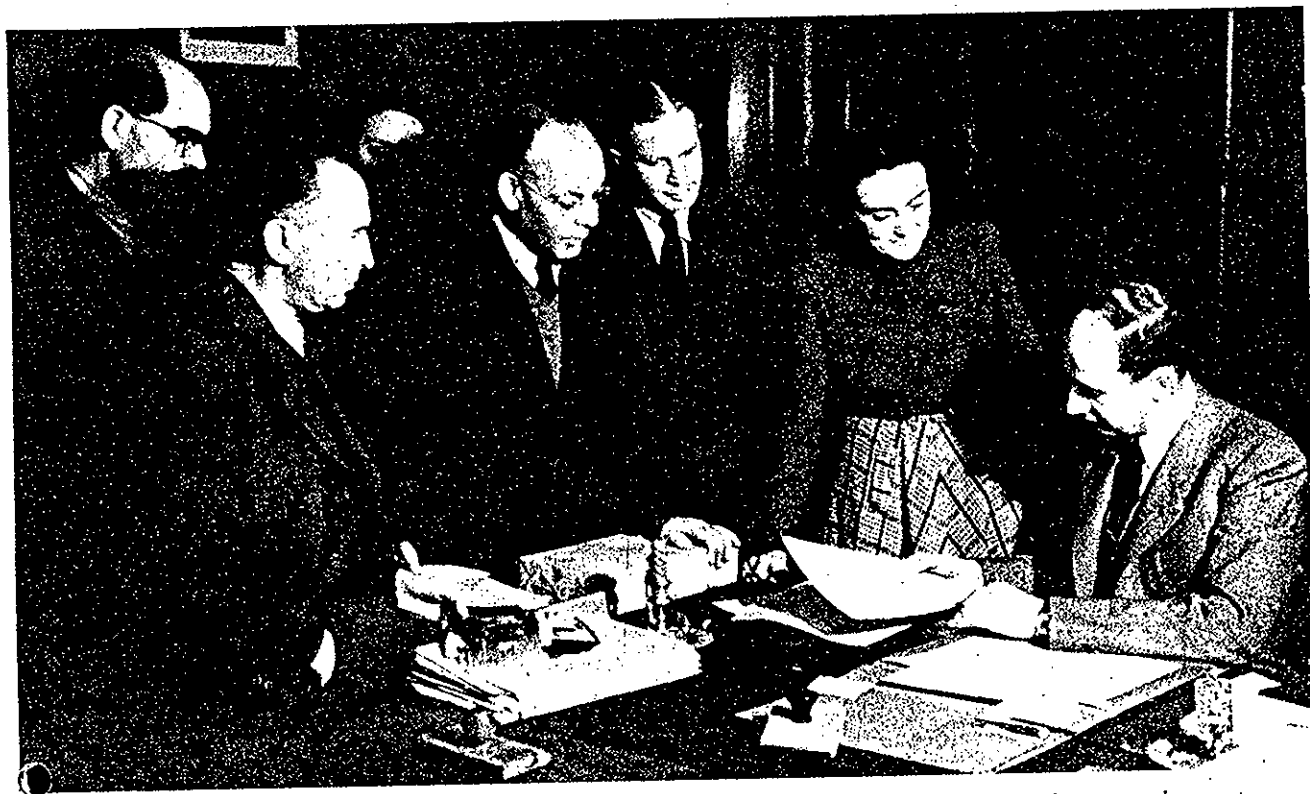
Raoul Wallenberg lever *Sid. 7*

Tio år sedan han fängslades. Arbetet på hans befrielse pågår. Femsidig artikel ger ny belysning.

Nr 2 Fredagen den 14 januari 1955

Jan

Pris 35 öre

Raoul Wallenberg med sina närmaste medarbetare i sitt hemliga högkvarter i en storbanks källare. (Bilden tagen den 26 november 1944.)

Raoul Wallenberg lever, ej glömd, ej förrädd Sveriges regering arbetar för hans befrielse

- Varför häktades just Raoul Wallenberg av Berijas politiska polis för tio år sedan, den 13 januari 1945? ● Varför har Sovjets nya regeringskollektiv ännu inte släppt Raoul? ● Varför har Raouls närmaste och författaren Rudolph Philipp under de senaste tre åren vägrat lämna konkreta informationer till pressen och riksdagsledamöterna?

Efter samråd med Raouls mor fru Maj von Dardel, Raouls styvfar och förmyndare Fredrik von Dardel och Raoul Wallenberg-aktionens ordförande fru Birgitta de Vylder-Bellander, besvaras dessa frågor här av

Rudolph Philipp

Redan sommaren 1947 beslöt de organisationer som slutit sig samman för att arbeta för Raouls befrielse — bland dem även KF representerat av Albin Johansson — på förslag av svenska pressens representanter att tillsätta en undersökningskommitté, som skulle pröva det bevismaterial jag samlat och det strängt konfidentiella material från utrikesdepartementet som stått till mitt förfogande. — Kabinettssekreteraren friherre Hans

Beck-Friis gav sitt tillstånd för kommittén att ta del av det nämnda konfidentiella materialet. — Denna kommitté, vars ordförande var Anders Örne och juridiske expert adv. Yngve Schartau, konstaterade den 19 oktober 1947: »Efter att ha genomgått och övervägt det sålunda föreliggande materialet få vi uttala följande:

Det är klarlagt, att Raoul Wallenberg från den 13 januari 1945 stått under effektivt be-

skydd av sovjetrisk militär myndighet, i enlighet med vad också meddelats från Sovjetunionens utrikesministerium; vidare är det övertygande utrett, att han efter nämnda tidpunkt — och i varje fall intill tämligen nära tid — befunnit sig i livet i ryskt förvar på skilda platser såväl utom som inom sovjetiskt område.»

Under de senaste åren har Sveriges regering och utrikesledning gjort Örnekommitténs kon-

Återgivande av innehållet i denna artikel helt eller delvis får icke ske utan angivande av källan

klusion till sin på grund av strängt saklig prövning av det då föreliggande och sedermera riktigt utökade bevismaterialet.

Denna ståndpunkt har upprepade gånger skriftligen och muntligen — nyligen på högsta plan — meddelats de ansvariga sovjetryska instanserna.

Publicitet — men ej som självändamål

Publicitet har för oss aldrig varit ett självändamål.

Ännu fyra veckor före publiceringen av min bok »Raoul Wallenberg — diplomat, kämpe, samarit» meddelade jag Berijas representanter att boken inte skulle komma ut om Raoul anlände till Sverige eller överlämnades till vår legation i Moskva senast den 31 oktober 1946. Inför en svensk notarius publicus undertecknade vi en oåterkallelig förklaring att vi inte skulle utnyttja Raouls hemkomst i antisovjetiskt syfte.

En liknande förklaring överlämnade vi 1952 till vårt UD för vidarebefordran till Moskva.

Denna frivilligt åtagna förpliktelse för vår egen och Raouls räkning håller vi alltjämt fast vid.

Att vi menade allvar med detta bevisades av det faktum att ingen av Raouls frivillna olyckskamrater, som vi hört som vittnen, lät sig missbrukas till sensationsjournalistik — med ett undantag: italienske diplomaten Claudio de Mohr, med vars »sensationala vittnesmål» Sveriges största dagstidning i februari 1953 under nästan en hel vecka fyllde löpsedlar och dussintals textpalter. Redan fjorton månader tidigare hade jag i svensk press publicerat alla fakta som de Mohr berättat om Raoul — han hade suttit i samma Moskvafängelse — men givetvis undvikit att publicera sådant som kunde skada Raoul och hans medfångar. På 58 rader hade jag sagt vad som fanns att säga. Från Dagens Nyheters stort uppslagna sensationsmakeri med de Mohr tog Raouls familj och jag omedelbart avstånd i klara ordalag. Typiskt för detta reportage var att den tandvård som tillkom diplomaterna i Lefortovskafängelset som ett speciellt privilegium (och också av alla de fångna diplomaterna uppskattades som ett sådant) nu skildrades som en särskilt utpekulerad tortyr. Behandlingen skedde nämligen utan lokalbedövning. Jag har själv frivilligt och i Stockholm behandlats enligt denna ryska metod — av en svenskfödd i Kiev utbildad tandläkare — som lärt sig att borra lagom med ledning av patientens smärtförminnelse och därför aldrig tog till injektionsprutan. Det gjorde ont, men dessa »ryska» fyllningar och kronor är efter 16 år alltjämt hela.

Vi är tacksamma mot den svenska pressen för det levande intresse den visar för Raouls befrielse. Detta gäller också DN, framförallt dess ledareavdelning. Men storreportaget kring de Mohr har varken tidningen eller dess Romkorrespondent Agne Hamrin, eljest utan tvivel en tidningsman av världsklass, någon heder av.

Varför går jag så utförligt in på detta? Därför att detta journalistiska missgrepp är viktigt för besvarandet av *Vi:s* frågor efter tänkbara motiv för att Raoul alltjämt hålles kvar i SSSR, medan under tiden dussinvis av hans medfångar — tyskar, italienare och andra — blivit frigivna.

DN:s artikelserie publicerades första veckan i februari 1953. Några dagar senare visste

man hur stor skada detta reportage gjort Raouls sak hos de makthavande i Moskva.

Varför vägrade jag svenska och utländska tidningar och tidskrifter under flera år artiklar om den aktuella situationen i kampen för Raouls frihet?

Varför vägrade vi även att hjälpa de svenska riksdagsmän och -kvinnor som vände sig till oss för att få informationer för planerade interpellationer i riksdagen och bad dem att i Raouls intresse inte ta upp frågan i riksdagen?

Varför bad jag internationella organisationer som ville resa ett monument i Genève över Raoul Wallenbergs gärning att skrinlägga denna tanke?

Varför undanbad sig Raouls anhöriga energiskt den mötes- och presskampanj som planerades av amerikanska organisationer med anledning av 10-årsdagen?

Och varför begränsade jag till några få personer kretsen av dem som jag informerade om nya vittnesmål från 1951 till 1954 och om demarcherna för Raouls hemsändande?

Det var inte lätt för Raouls mor att vara förtegen t.o.m. mot Raouls släkt på fädernet. Det var inte lätt för mig att låta mig kallas för kverulant i arbetarpressen och av funktionärer i arbetarpartiet som jag tillhör som medlem. Det var inte lätt för fru Bellander när hon som ordförande i Raoul Wallenberg-aktionen måste ge undvikande svar när organisationernas representanter frågade henne varför vi var så överksamma. Också vårt stillatigande var ett slags aktivitet, kanske den svåraste.

Vi räknade med att de myndigheter i SSSR, vars misstroende väckts genom de Mohr-reportaget, äntligen skulle förstå att vi menar allvar med vårt löfte att inte använda Raouls befrielse som bricka i maktstriden mellan öst och väst.

Kanske vi räknade fel.

Den allra närmaste framtiden kommer att ge besked.

Gottgörelse ökar regeringens prestige

Huvudmotivet för att Raoul alltjämt inte repatrierats torde vara — den enligt vår mening felaktiga — uppfattningen hos de Sovjetmyndigheter som bestämmer över hans öde att

status quo skulle vara bättre för Sovjets prestige än frigivandet av Raoul.

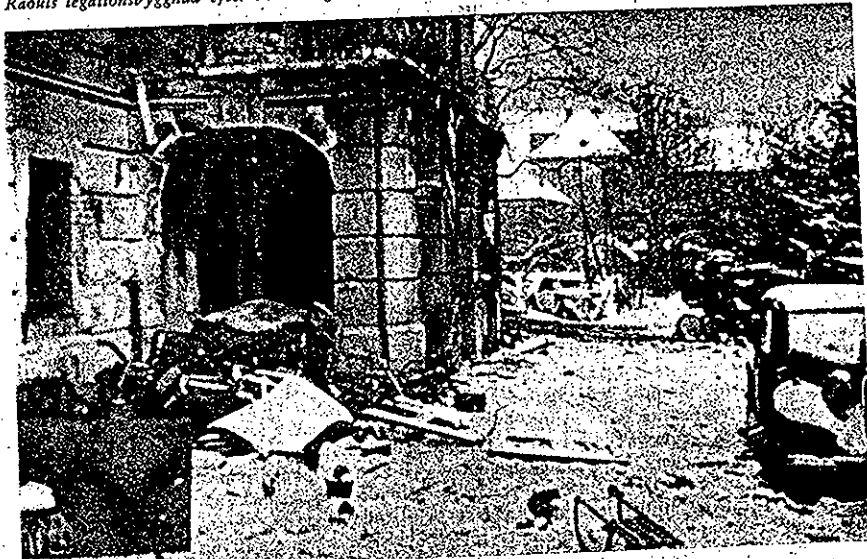
I våra ansträngningar att övertyga Sovjets regering om motsatsen är även denna *Vi*-artikel en länge och noga övervägd faktor. Ett experiment till vars framgång också den svenska opinionen kan bidra.

Jag är övertygad om att alla som med oss i Raouls befrielse ser en ovillkorlig förutsättning för goda relationer mellan det lilla Sverige och den stora Sovjetunionen med glädje tar fasta på att vår regering och utrikesledning efter mångårig tvekan lät sig övertygas genom fakta och gjort befrielsen av en svensk medborgare till sin egen sak. Också Östen Undén motståndare kommer inte att tyda denna omvändelse som en svaghet utan som tecken på att vi här i Norden har en äkta demokrati, en demokrati vars fel det lönar sig att påvisa utan rädsla för överheten.

Om de män som i sina händer har Raoul Wallenbergs liv och frihet ser att vår regerings och utrikeslednings prestige inte lider av denna min öppna framställning av Tage Erlanders och Östen Undéns ändrade uppfattning, då kommer, hoppas jag, de makthavande i Moskva att dra denna analoga slutsats: att Raouls hemsändande endast kan gagna Sovjets prestige.

För mig gäller inga andra inskränkningar i friheten att tala och skriva än de som sekretesslagen stadgar för alla medborgare. Därför har jag inhämtat endast mina närmaste arbetares medgivande att publicera detta. Att UD säkerligen är mot varje publicitet i Raouls sak, kan inte vara avgörande för mig, om mina medarbetare tillsammans med mig hyser motsatt uppfattning. Vår lojalitet är den fria medborgarens, ej tjänstemännens. Och lojalitet mot regering och parti slutar där den kolliderar med lojalitet mot humanitet och mänskiorätt. Och illojalt skulle det vara av oss att helt i tysthet låta 10-årsdagen för Raoul Wallenbergs frihetsförlost gå förbi, desto mera som vi ju sätter munlås på dem, som ville tala på eget initiativ. Att helt tiga still skulle troligtvis vantroas i Moskva, ses som bevis på att svensk opinion har glömt denne humanitetens förkämpe och att familjen och författaren till detta har resignerat. Och det skulle säkert inte vara till Raouls fördel.

Raouls legationsbyggnad efter bombningen.

Vi är övertygade att Malenkov, Molotov och Krusjtjov — om de inte visste det förut — nu inser det naturliga i att det numera råder samförstånd mellan Raouls familj och UD, som ju själv hade skickat ut honom till Budapest som förste legationsskreterare med det svåraste uppdraget en svensk diplomat fått under kriget.

Vi är slutligen också övertygade om att detta samarbete av Sveriges opinion kommer att betraktas som en naturlig sak och mer meningsfullt än vår mångåriga polemik mot den mängd UD-kommunikéer som jag alltför lätt kunde påvisa vara intetsägande eller direkt felaktiga.

Varför häktades just Raoul Wallenberg av Berijas polis i Pest?

Budapest består av två städer, det urgamla Buda (jämförbart med Gamla stan i Stockholm) och den nyare miljonstaden Pest. Mellan Buda och Pest flyter Donau 1 à 2 km bred. Kungaborgen och legationerna låg i Buda, i de »fina» kvarteren uppe på kullarna. Budapests många judar bodde på andra sidan floden, i Pest. Här fanns i januari 1945, nära 100 000 dödsdömda sammanförda i ett ghetto på ett litet område kring synagogan, där tidigare på sin höjd ett tusental familjer hade bott. Avspärrat av ett högt plank och under veckor i sträck utan tillförsel av vatten som livsmedel blev ghetton skådeplats för bottenlöst elände. Inom »internationella ghetton» som Raoul hade organiserat vid Phönixgatan — 1946 fick den i stället namnet Raoul Wallenbergsgatan — levde omkring 13 000 judar under mera människovärdiga förhållanden och något säkrare i de s.k. svenskhusen med Tre Kronor som sköld mot pilkorsnazisterna.

Buda — på Donaus västra strand — hölls ännu i januari 1945 besatt av tyskarnas Wehrmacht, vilket inte hindrade, att också de neutrala legationerna blev plundrade av lössläppta pilkorsgangsters, men dock innebar ett visst skydd för diplomaternas säkerhet till liv och lem. Sedan både den svenska legationsbyggnaden och andra hus i diplomatstaden, som vår legation hade tillsyn över som skyddsmakt, blivit utplundrade och delvis bombskadade hade de svenska legationstjänstemännen dragit undan och höll sig under många veckor gömda på olika håll, under långa perioder utan kontakt med varandra. Något speciellt intresse för dem hade de ungerska pilkorsbanditerna dock inte; den svenske diplomaten ville få tag i och vars foto de hade fått med order att mörda honom, det var Raoul. Han hade som ende neutralt diplomat stannat kvar bland sina dödsdömda skyddslingar på andra sidan Donau i Pest, som var utlämnat till terroristerna sedan Wehrmacht, pilkorsregeringen och nazistledarna flytt västerut.

Medan Buda var omringat av marskalk Tolbuchins armé var det marskalk Malinovsky som ryckte fram öster om Donau och stod utanför Pest. Raoul hade många avdelningar i Pest som han utrustat med legationsskölden som skydd. Omkring 400 medarbetare hade han försett med papper som visade att de var anställda hos svenska legationen. Det var f.d. direktörer i industri- och bankföretag, läkare, jurister, ingenjörer o.s.v. som Raoul hade räddat undan deporteringen och som nu arbetade som tjänstemän i hans organisation. Deras lön bestod av chansen att överleva och av matransonerna ur det stora lager livsmedel som Raoul

— till största delen på kredit! — hade låtit lagra för sina skyddslingar. Raouls hemliga högkvarter befann sig i källaren till en av stadens storbanker.

Sveriges minister i Budapest envoyén Danielsson hade vid den tiden sökt sin tillflykt till en av Budaborgens djupa källare tillsammans med kanslibiträdet fil. mag. Margareta Bauer och Rädda Barnens delegat Asta Nilsson. Tolv meter höga, skrangliga stegar fick de klättra uppför, om de någon gång ville få se en glimt dagsljus. Från de nakna klippväggarna dröp fukten ned på sängarna. Minister Danielsson hade fått veta att pilkorsledningen hade givit order om att Raoul skulle lönmördas och bad nu genom budbärare Raoul sätta sig i säkerhet hos honom i Buda. Men Raoul var väl medveten om faran sedan veckor tillbaka och hade inte en tanke på att dra sig undan. Han hade hemliga medarbetare även i statspolisen och pilkorspartiet. Dagligen sammanträdde han med dem och övertalade allt fler av dem att genom att hjälpa judarna köpa »returbiljett till livet» för sig och sina familjer. Med polisbefälets hjälp lyckades Raoul upprepa gånger hindra mobben att spränga ghetton i luften. På hemliga vägar forslade Raouls organisation vatten, bröd och medicin till ghetton, och om och om igen räddade Raoul grupper av judar som av unga ligister med pilkorsarmbindel drevs ned till Donau för att där mejas ned med kulspjut. I dessa dagar var floden röd av de mördades blod. Rädda Barnens barnhem tömdes, och varken Sveriges Tre Kronor, Röda Korset eller påvens sigill respekterades längre.

Nu var Raoul inte längre diplomat. Han var en humanitetens partisan bland en kvarts miljon dödsdömda, av vilka han under dessa dagar trots allt lyckades rädda omkring hälften. Så, och endast så, kan man förstå att ortodoxa judar har kallat honom sin Messias, sin frälsare. Unga judar, i går ännu fridsamma skrivbordsmän eller metallarbetare, följde i dessa dagar Raouls exempel och blev orädda och hänsynslösa kämpar. Utklädda till poliser eller pilkorsmän — uniformerna hade Raouls bundsförvanter bland polisbefälet och i pilkorspartiet skaffat fram liksom också automatvapen — susade de i »lånade» bilar genom Pests brinnande gator och sköt ned bödlarna, där det var möjligt, och befriade dödsdömda judar på väg ned till Donau.

En dylik judisk partisanavdelning höll till på Benczurgatan 16, camouflerad som »Röda Korsets transportavdelning». I detta »T-avdelningens» hus inrättade Raoul den 10 januari 1945 »Sveriges legation för det av Röda armén befriade Ungern». Raoul hade kort dessförinnan skickat en judisk partisan över Donau till minister Danielsson med anhängan att få lämna den ännu av pilkorsarna hållna delen av Pest och flytta till T-avdelningen för att där möta Röda armén. Ryska ingenjörstrupper hade nämligen vid den tidpunkten redan nått utkanten av ghetton. Ministern hade gett Raoul »fria händer».

Raoul hos NKVD

Den 13 januari kom de första ryska patrullerna till Sveriges nya legation. Särskilda legationssköldar med rysk text och Svenska flaggan hade Raoul sedan månader fört med sig i sin Studebaker. Raoul presenterade sig som chargé d'affaires för Sverige, som ju var SSSR:s skyddsmakt i Ungern. En rysk löjtnant och två

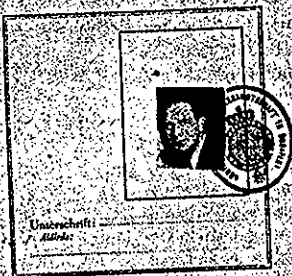

I en park i Pest nära Donau, där pilkorsarna brukade fösa ihop judar före deporteringen, avläckte den tacksamma staden Budapest den 10 april 1949 — när kommunisterna sålunda redan hade makten — detta monument för att hedra Raoul Wallenbergs gärning. Raouls kamp mot nazistterror symboliserades av en naken yngling i strid med en orm med hakkor på halsen — en modern S:t Görans. På sockeln Raoul i bronsrelief och en inskrift.

soldater avdelades till skydd för den svenska legationen och av en major Demtsjinkov fördes Raoul tillsammans med sin chaufför, livvakt och handsekreterare, civilingenjören Langfelder, till högkvarteret för kommenderande generalen i Pest Tjernisjov, som i sin nästa dagsrapport meddelade att han omhändertagit Sveriges chargé d'affaires. Judiska vittnen meddelade oss senare att de den 14 januari sett Raoul i ghetton i upprörd diskussion med ryska officerare. Han kom till ghetton och åkte därifrån i en rysk bil med Langfelder vid ratten och eskorterad av ryska officerare.

Inte förrän den 17 januari kom Raoul — med NKVD-eskort — tillbaka till legationen vid Benczurgatan 16. Han hämtade där en del av sina väskor och fortsatte sedan till sitt huvudkontor vid Tátragatan som under tiden befriats av ryssarna. Raoul fick dock inte gå in i huset, utan den judiska vakten fick kalla ned byråföreståndaren Müller och kassören Bíró. Bekämd av en rysk major och två militärpolis (vars namn är kända för oss) berättade Raoul för sina medarbetare att han sedan den 13:e

Name: Dr. Paul H. G. S. C. U. S.
 Wohnort: Budapest
 Geburtsdatum: 31. Mai 1905
 Geburtsort: 74000
 Körpergröße: 175 cm
 Haarfarbe: Braun Augenfarbe: Blau
 Unterschrift:

SCHWEDEN

SVÉDORSZÁG

Die Kgl. Schwedische Gesandtschaft in
 Budapest besorgt, dass der Obgenannte
 im Rahmen der von dem Kgl. Schwe-
 dischen Auswärtigen Ministerium autorisier-
 ten Reiseroute nach Schweden reisen wird.
 Der Befragte ist auch in einem kün-
 ftigen Eintragsbuch.
 Bei Abreise stellt der Obgenannte ein
 sein Wohnort unter der Aufsicht der Kgl.
 Schwedischen Gesandtschaft in Budapest.
 Colloquium: 14 Tage nach dem
 nach Schweden.

A budapesti Svéd Kir. Követség
 azon, hogy kétféleképpen — a Svéd Kir. Kul-
 turgazdasági Minisztérium által jóváhagyott — repa-
 rálási keretben Svédországba utazik.
 Nevéről a kádárkár-könyvben is van
 nyom.
 Előzetes feljegyzés a kádár-
 kár-könyvben.
 Svéd Kir. Követség által jóváhagyott.
 Előzetes feljegyzés a kádár-
 kár-könyvben.

Budapest, den 20. August 1944
 Kgl. Schwedische Gesandtschaft
 SVÉD KIRÁLYI KÖVETSEG
 Schwedischer Gesandte

Raouls största uppfinnning: Skyddspasset. Genom detta »dokument», som
 saknade allt stöd i internationell rätt, undandrog Raoul tiotusentals
 ungerska medborgare av judisk härkomst följderna av den jufientliga
 lagstiftningen. Först när pilkorsregeringen inte längre trodde på Raouls
 löften att Sverige skulle återuppta de diplomatiska förbindelserna för-
 lorade dessa skyddspass sin trollkraft.

januari uppehållit sig i olika av NKVD —
 Berijas politiska polis — bevakade hus, att han
 och Langfelder behandlades väl men ej fick
 röra sig fritt. — Nu skulle han resa till mar-
 skalk Malinovskis högkvarter i Debrecen, 20
 mil öster om Pest, »om som gäst eller fänge vet
 jag inte». Eskorterad av de motorcyklade mil-
 itärpoliserna fortsatte Raoul Wallenberg sedan
 mot Pests utkanter.

Den 16 januari underrättade ryske vice utri-
 kesministern Dekanov av Moskva om att Raoul och hans egen-
 dom i Budapest ställts under ryskt beskydd.
 Fyra veckor senare försäkrade SSSR:s dåva-
 rande stockholmsambassadör Madame Kollontay
 Raouls mor att hennes son befann sig väl-
 behållen i ryskt förvar.

Tre veckor senare: Madame Kollontay blev
 sjuk och fick söka vård på ett sjukhem i
 Saltsjöbaden. Kort före sin hemresa bad
 hon i telefon dåvarande utrikesexcellensen
 Günthers maka att söka upp henne. Hon hade
 ett viktigt meddelande från Moskva till Gün-
 ther personligen, vilken hon dock tyvärr inte
 kunde söka upp. Madame Kollontay hade fått
 order att underrätta Günther om att Raoul
 befann sig välbehållen på ryskt område och att
 han skulle komma hem desto snabbare, ju mind-
 re man bråkade i Sverige.

I mitten på september 1946 förklarade en
 medlem av sovjetbeskickningen i Stockholm i
 ryske militärattachéns närvaro: »Raoul Wal-
 lenberg lever och har det bra. Han är inte

direkt häktad, men man
 måste omhänderta ho-
 nom, eftersom han gjor-
 de några dumheter efter
 Pests befrielse. Men det
 skrivs så mycket smörja
 om honom, och det för-
 svarar lösningen av pro-
 blemet. Hölle man tyst,
 så skulle han en dag
 dyka upp i Stockholm.»

Det är intressant och
 betydelsefullt att både
 vice utrikesminister De-
 kanov, som lämnade
 det första officiella kvit-
 tor på Raouls frihetsför-
 lust, och även den ryske
 ambassadtjänstemannen,
 som gjorde nyssnämnda
 uttalande för en person
 som enligt vad han myc-
 ket väl visste stod i kon-
 takt med oss, båda var
 Berija-funktionärer. De-
 kanov var den som
 för den nära nog alls-
 mäktige Berijas räk-
 ning kontrollerade Mosk-
 vas UD.

Varför misstänkte ryssarna Raoul?

Berijas militärpolisbe-
 fäl i Pest var förbrylla-
 de. Ett dylikt »fall» hade
 de aldrig förut träffat på
 under 44 månaders front-
 tjänst. I de hittills eröv-
 rade huvudstäderna hade
 de ingenstans träffat på
 några neutrala diploma-

ter. Och här kommer en ung svensk till dem i
 solig trenchcoat, beter sig ingalunda undfal-
 lande utan ställer frimodigt en rad krav: Man
 skulle sörja för att beskjutningen av legations-
 kvarteren i Buda, där neutrala diplomater be-
 fann sig, omedelbart inställdes! Att både det
 stora allmänna och det internationella jude-
 ghettor genast ställdes under militärt skydd,
 så att det blev ett slut på marödörernas över-
 grepp mot hans skyddslingar! Att alla jude-
 skyddspass genast skulle erkännas som giltiga
 och att judarna inte skulle drivas från ghettor
 och gatorna till fronten som tvångsarbetare.

NKVD-cheferna förklarade för Raoul att
 större delen av hans »krav» var oantagbara,
 och beträffande det begärda skyddet för diplo-
 materna i Buda, så sträckte sig deras kompetens
 inte väster om Donau, där marskalk Tolbuchin
 var högste chefen. Vår hade Raoul f.ö. doku-
 mentariska underlag med sovjetiska stämplat
 för att han var officiell representant för Sov-
 jets skyddsmakt i Ungern? Så frågade Berijas
 ombud och tillade att de under de senaste da-
 garna hade träffat på hundratals »svenska dip-
 lomater», ja t.o.m. stött på nazistförbrytare och
 högtställda fascistfunktionärer som kunde visa
 fram svenska dokument. Allt detta föreföll
 dem synnerligen misstänkt.

Günthers omdömeslöshet

Svensk opinion har hittills inte blivit infor-
 merad om två svåra missgrepp, begångna av

krigstidens samlingsregering, vilka är av stor be-
 tydelse för Raouls öde. Endast genom att dis-
 kuterat dem kan man lära av begångna fel.
 Demokrati betyder framförallt diskussion, som
 T. G. Masaryk sade.

Den 15 oktober 1944 överfölls den ungerske
 riksföreståndaren Horthys son och »kronprins»
 av nazisterna. Han blev svårt skadad och för-
 des bort av banditerna. Då tappade Horthy
 fattningen och förkunnade i ett radiotal ungersk
 separatfred med Sovjet. Det var just detta na-
 zisterna hade velat provocera fram. Nu ocku-
 perade de — på en söndag — alla regerings-
 byggnader, radio, post, telegraf, trängde in på
 kungaborgen och häktade avfällingen. Pilkors-
 hövdingen, quislingen Szálasi, upphöjdes till
 regeringschef. I Stockholm ledde regimskifter i
 Budapest till att hittillsvarande ungerske biträ-
 dande militärattachén utnämndes till Szálasis
 chargé d'affaires. Som diplomater ackreditera-
 de banditer fanns det ju vid den tiden gott om
 i Stockholm, där det vimlade av nazistdiplo-
 mater av olika nationaliteter. Också denna na-
 zist hade sålunda gott kunnat behandlas med
 artighet några veckor till, om man nu menade
 allvar med försöket att rädda de ännu överle-
 vande ungerska judarna undan totala förintelse.
 Både USA, vars president ju tagit initiativet
 till Raoul Wallenbergs räddningsmission, och
 Sovjet, vars skyddsmakt i Ungern ju var just
 Sverige, hade säkerligen haft största förtäelse
 för en dylikt tolerans. Men just mor de ungerska
 fascisterna gick excellens Günther till aktion.
 Szálasis ombud förpassades ur Sverige!

Att kasta ut ett annat lands chargé d'affaires
 är ett ganska klart besked om att man inte
 önskar några »diplomatiska förbindelser» med
 det andra landet. Andå gjorde vårt UD ingen
 ansats till att själv hemkalla Raoul och vår
 beskickning i övrigt trots att den genom sin
 bryska åtgärd ryckt undan den juridiska grund-
 valen både för Raouls räddningsmission som
 neutral diplomat och för beskickningens verk-
 samhet som skyddsmakt för allierade och ryska
 medborgare. UD:s åtgärd och den därpå föl-
 jande passiviteten utlånade de svenska diplo-
 materna som privatmän helt åt den ungerska
 pilkorsregimens godtycke!

Det var den första »omdömeslösheten». Men
 ytterligare en följde strax därpå. Varje normal-
 begåvad svensk tidningsläsare visste vid den
 tiden att Röda armén var på segerrik fram-
 ryckning västerut. Efter befrielsen av Ruma-
 nien, Bulgarien, Jugoslavien och största delen
 av Ungern stod ryssarna nu utanför Buda och
 Pest, och det var en fråga om veckor, kanske
 dagar, när dubbelstaden skulle falla. Men fram-
 till mitten på december 1944 reste svenska
 diplomatiska kurirer fram och tillbaka mellan
 Arvfurstens palats och Budapestbeskickningen.
 Att Günther hade ringt upp Sovjetambassadö-
 ren Kollontay, det hade kanske varit tillräck-
 ligt för att samtliga medlemmar i vår Buda-

Civilingenjör Vilmos
 Langfelder, en av de av
 Raoul från fronten räddade
 judiska arbetssol-
 daterna, blev Raouls
 chaufför och under de
 sista dagarna i Pest hans
 livvakt och handsekre-
 terare. Han omhänd-
 togs tillsammans med
 sin chef den 13 januari
 1945 och skildes först i
 Moskvans rannsaknings-
 fängelse från Raoul.

pestbeskickning, speciellt kvinnorna, hade fått en sovjetrisk legitimation såsom funktionärer av SSSR:s skyddsmakt i Ungern. Dylika dokument hade med säkerhet besparat de svenska diplomaterna i Buda interneringen genom marskalk Tolbuchins NKVD, och Berija hade knappast vågat sig på att låta Raoul föras till Moskva.

Inte ond vilja utan UD:s slarv är en av huvudorsakerna till Raouls öde.

Medan nu vice utrikesminister Dekanosov och madame Kollontay via excellens Günther sökte lugna ned Raouls familj och svensk opinion, arbetade Berijas ombud i Pest med största energi på att konstruera några bevis för att Raoul stått i nazistspionagens tjänst. Hundratals av Raouls ungerska medarbetare häktades och förhöordes. De flesta av dem släpptes snart igen, några av dem försvann för alltid. I februari 1945 utsågs också attaché Lars Berg — chefen för beskickningens B-avdelning (skyddsmaktsuppgift) — för ett regelrätt förhör i Pest dit han hade flytt och ställdes under NKVD-bevakning i lektor Valdemar Langlets hus. Också vid detta förhör sökte Berijas ombud pressa fram att Raoul (tillsammans med Berg) varit ledare för spionageverksamhet.

Tämligen snart insåg emellertid Berija, att det var omöjligt att hitta ens det minsta bevis för att Raoul och beskickningen i övrigt bedrivit spionage. Därför gav Berija nu också order om att de svenska legationstjänstemän,

vit klok på vilka avsikter Berija hade med att hålla kvar Raoul och hans chaufför. Det troligaste är kanske att NKVD överhuvud inte hade någon bestämd avsikt. Det var bara det att man inte hade någon anledning att släppa dem, när det officiella Sverige upprepade gånger genom UD-kommunikéer och i riksdagsdeklarationer hade förklarat: inte det ringaste bevis förelåg för att Raoul överhuvud taget blivit häktad av Sovjetmyndigheterna, och ännu mindre för att han förts till SSSR och kastats i fängelse!

Så sent som 1951 meddelades detta »i strängt förtroende» för flera chefredaktörer av envoyé Sjöberg, som under sekretessplikt av excellensen Undén hade fått arvodesuppgiften att gå igenom och ordna UD:s dossié om Raoul.

Att Günther hemlighöll Madame Kollontays officiella meddelande om att Raoul befann sig välbehållen på ryskt område t.o.m. för regeringschefen Per Albin Hansson, för sina närmaste medarbetare i UD och Raouls familj, det var en tredje ödesdiger omdömeslöshet.

Utan betydelse kan det väl inte heller ha varit, att vår moskvaminister Söderblom alldeles på egen hand hittade på hypotesen att Raoul skulle ha mördats av nazisterna på vägen mellan Pest och Debrecen. Eller att UD i en kommuniké förklarade »Raoul hade varken UD:s eller minister Danielssons tillstånd att bege sig till general Tjernisjov som chargé d'affaires, han hade sålunda handlat egenmäktigt».

På Phönixgatan i Pest hade Raoul hyrt 32 fastigheter och ställt dem under svenskt beskydd, och så uppstod bredvid det allmänna stora gattet ett mera skyddat »internationellt ghetto». Efter kriget uppkallades Phönixgatan efter Raoul Wallenberg.

finns många utrikesministrar som skulle kunna uppträda med mer pondus i Moskva än Östen Undén. Alla Moskvakännare är ense om att vår nuvarande Moskvaambassadör Sohlman — inte bara som den diplomatiska kärens doyen (talesman) — är den som har de intimaste förbindelserna av alla Moskvas beskickningschefer med just dem, som genom ett telefonbesked skulle kunna återge Raoul friheten. Vår utrikesledning bör helt enkelt inte kunna misslyckas med att göra det klart för Moskva hur allvarligt Sveriges regering och folk ser på denna fråga. Vi kommer aldrig att resignera. Raouls sak kan inte längre tigas ihjäl. Och det finns endast en lösning: hans hemkomst.

För kort tid sedan förklarade Undén inför Oslostudenterna att hans utrikespolitik främst går ut på att minska friktionen mellan öst och väst. Är det då inte en hedersplikt för honom och regeringen att göra allt för att den anledning till friktion äntligen skaffas ur världen som utgöres av en svensk diplomats tioåriga isolering?

Raouls befrielse är en provosten för frågan hur Sveriges konsekventa vänskapspolitik uppfattas i Moskva. Ser man överhuvud taget något positivt däri eller tolkar man den endast som en reaktion under nöd tvång? Inte bara enskilda människor emellan är vänskap en mycket ömtålig sak, som båda parterna måste värda sig om och ständigt förvärva på nytt, alltid redo att frimodigt erkänna och gottgöra varje oförrätt man råkar tillfoga den andre. Detta gäller i ännu högre grad stater emellan, även när den ena är det lilla Sverige och den andra den stora Sovjetunionen.

På kungens 70-årsdag dekorerades Raoul Wallenberg på UD:s förslag med Illis quorum meruere labores såsom erkänsla för hans gärning i Budapest. På pressens förfrågan förklarade UD den gången, att denna hedersbevisning *icke var postum*. Vilket betydde: Icke en död man, utan en av Sveriges bästa levande söner, Raoul Wallenberg, som en dag åter skall leva som en fri man, hade sent — men inte för sent — fått ett officiellt tack för sin hjältemodiga insats.

Vi har utan att fästa oss vid bakdanter och insinuationer under mer än tre år visat lojalitet intill självutplåning. Vi har därmed bevisat att det från vår sida inte var fråga om taktik utan om uppriktig tacksamhet för utrikesledningens helomvändning. Men för oss kan démarcher, ens på allra högsta plan, inte te sig som den sista utvägen, om de trots överväldigande och ovedersägligt bevismaterial förblir resultatlösa. Det måste för vårt demokratiska lands diplomati finnas en väg ut ur denna återvändsgränd. Annu lever Raoul Wallenberg!

Låt honom inte en enda dag för länge känna sig förgäten och förrädd av oss alla.

Philipps medarbetarestab: Gunnar Lagergren, hovrättsjurist, numera svensk ledamot av internationella domstolen i Tanger, spårade vintern 1945-46 i Budapests grunder upp ögonvittnen. Hans fru Nina Lagergren, Raouls syster, hjälpte oss få reda på »hemliga» dokument beträffande Raoul som UD hade utdelat till och med till utländska medborgare. Denna vår kvinnliga mästardetektiv har vi också att tacka för sådana bevis, som excellens Günther hade hållit hemliga till och med för sin egen regeringschef. — Guy von Dardel, docent, Raouls halvbror, arbetade 1946-51 på båda sidor om järnridån för att skaffa fram bevismaterial. — Birgitta de Vylder-Bellander organiserade 1947 mer än 1 miljon demokratiska svenska kvinnor och män i Raoul Wallenberg-aktionen, vars ordförande hon är sedan starten.

som i mitten på februari 1945 hade tagits om hand i Buda av marskalk Tolbuchins militärpolis och sedan hållits internerade i Dunavecse, skulle skickas hem via Moskva. De nådde Sverige i april 1945.

Att Raouls häktning varit ett missgrepp var Berija tvungen att inse. NKVD:s undersökning var mycket grundlig. T.o.m. Gestapo-officerare, som ryssarna tillfångatagit i Finland och Tyskland, förhöordes i Moskva om de visste något om Raoul Wallenberg. En Gestapoman, som under några år varit tilldelad tyska legationen i Stockholm och som »händelsevis» flera gånger hade bott i ett pensionat på Strandvägen i samma hus där Raouls kontor var beläget (det var innan han utnämndes till förste legationssekreterare i Budapest), förhöordes i Moskva ingående om Raouls person och hans eventuella spionageaktivitet till Hitlers förmån.

Jag är alldeles övertygad om att alla förfrågningar, som vårt UD riktade till Moskva beträffande Raoul, skickades vidare till Berija och besvarades av honom — negativt.

Annu den dag som idag är har jag inte bli-

Allt detta skulle emellertid för länge sedan vara glömt och förlåtet, om inte det fortsatta dröjsmålet med Raouls befrielse tvingar oss tro att dessa tidigare officiella svenska missgrepp alltså hindrar Moskva att ta Undéns démarcher på allvar.

Vi har anledning att vara tacksamma mot vår regering och utrikesledning för att Undén och hans närmaste man sedan 1952 till den dag i dag är gjort mycket för att skaffa fram allt aktuellt, ovedersägliga bevis genom att utnyttja den bästa expertisen Sverige förfogar över. UD har visat sinne för fair play. Tyvärr hade jag under många år varit tvungen att utsetta vår utrikesledning för besk kritik. Men utan avoghet på grund av vad som varit gjord utrikesledningen *sitt bästa* för att gottgöra begångna fel: sitt bästa, som inte räckte till.

Ty det kvarstår som faktum att Sverige intill denna dag misslyckats med att för en bevisligen aktivt antinazistisk diplomat öppna vad andra regeringar lyckats med till förmån för sovjetfientliga nazist- och fascistdiplomater.

Det står utom all diskussion att det inte

Klipp on
Wallenberg.

10 år sedan Wallenberg försvann Ny kampanj igång — riksdagsaktion

Den allra närmaste framtiden kommer att ge besked om Raol Wallenberg, tror författaren Rudolf Philipp, som i en artikel i senaste numret av tidningen Vi efter flera års tystnad åter tar upp den svenske diplomatens försvinnande till behandling.

På torsdag är det precis 10 år sedan Wallenberg häktades av rysk militärpolis i Budapest efter att ha lett en enastående räddningsaktion för av tyska och ungerska nazister förföljda judar i den ungerska huvudstaden.

Sovjet rädd för prestigeförlust.

Hr. Philipp, som är en av de aktivaste krafterna i Raoul Wallenberg-aktionen, anser att huvudmotivet för att Wallenberg inte repatrierats torde vara att Sovjet-myn-

digheterna inte anser detta kunna ske utan prestigeförlust eller utan att frigivandet utnyttjas i antisovjetiskt syfte. Det är av den anledningen Wallenberg-aktionen ålagt sig den strängaste tystlåtenhet under de senaste åren och med oöglande såg publiceringen i DN av en artikelserie av en italiensk diplomat, som påstod sig ha suttit i samma fängelse i Moskva som Wallenberg. De faktiska uppgifter den italienske diplomaten kunde lämna var sedan länge kända, skriver hr. Philipp.

Beria bakom.

Efter avrättningen av Beria och hans närmaste medarbetare har Wallenberg-saken enligt hr. Philipps mening kommit i nytt läge. Wallenberg häktades i Budapest av Berias militärpolis, som bl. a. skulle ha efterlyst dokumentariska underlag med sovjetiska stämplat för att ha varit officiell representant för Sovjets skyddsmakt Sverige i Ungern. Deras misstänksamhet ökades av att många nazistförbrytare skaffat sig falska svenska dokument.

Men Beria var snart tvungen att inse att han begått ett svårt misstag. Den ryska polisundersökningen om Wallenberg var mycket grundlig, säger hr. Philipp. Det hände t. o. m. att Gestapoofficerare, som tillfångatogs i Finland, tillfrågades om de visste något om Wallenberg.

Hr. Philipp säger sig vara övertygad om att alal förfrågningar som svenska UD gjorde i Moskva beträffande Wallenberg skickades till Beria och besvarades negativt av denne. Han kunde göra det så mycket lättare som det officiella Sverige vid upprepade tillfällen förklarat att det inte förelåg det ringaste bevis för att Wallenberg blev häktad av sovjetmyndigheterna.

Teg. Günther?

Det officiella Sveriges ställningstagande påverkades av att samlingsregeringens utrikesminister Günther — enligt hr. Philipp behöll för sig själv ett officiellt meddelande från dåvarande ryske ambassadören i Stockholm, madame Kollontay, att Wallenberg befann sig välbehållen på ryskt område. Inte ens regeringschefen statsminister Per Albin Hansson skulle ha underrättats om madame Kollontays besked, vilket bl. a. även innehöll att Wallenberg skulle komma desto snabbare ju mindre man bråkade i saken.

Nu har nya fakta kommit i dagen och regeringen och UD arbetar nu från förutsättningen att Wallenberg lever. Detta har hr. Philipp påpekat i sin artikel.

Wallenberg på UD:s förslag med tillstånd av UD:s lärores för sina insatser i Budapest under kriget. UD förklarade uttryckligen att hedersbevisningen icke var post pestum.

Sågs med säkerhet sista gången i januari 1945.

Sista gången någon icke-ryss vederligen såg Wallenberg var den 17 januari 1945 några dagar efter sedan ryssarna erövrat Budapest. Wallenberg kom då till sin legation för att hämta en del personliga tillhörigheter. Han hade rysk militäreskort och berättade att han skulle fara till marskalk Malinovskis högkvarter i Debrecen "om som gäst eller fånge vet jag inte".

Samlingsregeringen begick två allvarliga misstag vid handläggningen av Wallenberg-saken, hävdar hr. Philipp, nämligen dels utvisningen av pilkorsregeringens minister och dels underlåtenheten att i god tid utrusta svenska budapestbeskickningens medlemmar med sovjetryska legitimationer. Utvisningen av pilkorsministern från Stockholm anses ha försvårat Wallenbergs ställning.

Större aktion igång.

Artikeln i Vi synes vara upptakten till en större aktion i Wallenberg-saken. I dag på förmiddagen delades Vi ut i riksdagen till båda kamrarnas ledamöter. På UD önskar man emellertid inte göra några kommentarer till hr. Philipps artikel.

12 JAN 1955

Raoul Wallenbergs öde

Det blir på torsdagen tio år sedan en rysk patrull i Budapest trängde fram till den provisoriska svenska beskickning som efter den ordinarie legationsbyggnadens förstöring hade upprättats av den dåvarande legationstjänstemannen Raoul Wallenberg. Under de föregående veckorna hade Wallenbergs hjältemodiga insats till förmån för de ungerska judarna pått sin kulmen; han hade gjort sitt yttersta för att bekämpa och i stor utsträckning också lyckats begränsa verkningarna av de antisemitiska excesser som inför det annalkande sammanbrottet rasade värre än någonsin. Den 17 januari återvände Wallenberg med rysk eskort till den provisoriska legationen för att hämta sina personliga tillhörigheter. Han berättade att han hade ställts under bevakning av NKVD, men behandlades väl. Han skulle nu föras till marskalk Malinovskijs högkvarter i Debrecen, 20 mil öster om Budapest, "om som gäst eller fänge vet jag inte". Därefter har han varit försvunnen.

Den 16 januari 1945 fick den svenske ministern i Moskva, Söderblom, officiellt besked om att Raoul Wallenberg hade ställts under ryskt beskydd. Senare på våren framförde dåvarande ryska ministern i Stockholm, madame Kollontaj, hälsningar, först till Raoul Wallenbergs mor, senare till utrikesminister Günthers, maka, hälsningar som gick ut på att Wallenberg stod under ryskt beskydd och snart skulle återvända till Sverige. Men sedan blev det tyst. Det hittills sista officiella ryska beskedet, om Raoul Wallenberg gavs i augusti 1948 och innebar helt kort att den svenske diplomatens vistelseort "var okänd" för Moskva. Ungefär tre år senare förklarade utrikesminister Undén i riksdagen — med anledning av en interpellation om Raoul Wallenberg — att den ryska uppgiften av 1948 "inte kunde motbevisas". Samtidigt förklarade emellertid hr Undén att åtgärder för att få Raoul Wallenberg tillbaka skulle vidtas med all kraft om och när man kunde "peka på något bestämt faktum som tydde på att Wallenberg funnits i livet på någon viss ort, vid någon viss tidpunkt efter omhändertagandet".

Det har många gånger framhållits att hr Undéns yttrande att det ryska negativa beskedet "inte kunde motbevisas" var minst sagt egendomligt. Från rysk sida hade ju tidigare — vid tidpunkter som lät sig exakt preciseras — meddelats att Wallenberg omhändertagits och ställts under ryskt beskydd; det var ju också orimligt att man i fallet Wallenberg skulle lägga bevisbördan på de svenska myndigheterna i stället för på de ryska, som måste sitta inne

med alla informationer. Några månader efter hr Undéns anförande kom emellertid hela Wallenbergaffären i ett nytt läge. Då återvände nämligen ur rysk fångenskap den italienske diplomaten Claudio de Mohr efter att under en lång tid ha suttit inspärrad i Lefortovskaja-fängelset i Moskva i cellen intill den där Raoul Wallenberg hade hållits fängslad. I en artikelserie i Dagens Nyheter i början av 1953 gav de Mohr en detaljerad skildring av bl. a. sina kontakter med Wallenberg; de kompletterades av en annan, likaledes till Italien återvänd diplomat, som ansåg sig kunna konstatera att Wallenberg hade funnits kvar i Lefortovskaja 1949.

Det måste rimligtvis främst vara de av dessa diplomater lämnade till tid och plats noga preciserade uppgifterna som legat till grund för de efterforskningar som det får tas för givet att det svenska utrikesdepartementet bedrivit — och alltså bedriver. Samtidigt kan man inte undgå att ställa frågan vad som från svensk sida kan göras för att Sovjet inte skall nonchalera de svenska önskemålen så totalt som hittills skett. Förra året besökte utrikesminister Undén Moskva — vad gjorde han för att vinna klarhet? Till tioårsminnet av Raoul Wallenbergs försvinnande har i tidskriften *Vi publicerats* en lång artikel; i en redaktionell kommentar heter det att "ingen uppgift kan vara mera angelägen för svensk diplomati än att äntligen utverka Raoul Wallenbergs befrielse". Under hand antyds att "UD gör allt vad det kan" liksom att "fallet är ytterligt ömtåligt". Detta får inte hindra en stark opinion från att inskräpa nödvändigheten av att inga medel skys, inga utvägar lämnas oprövade när det gäller att nå ett resultat i efterforskningarna efter Raoul Wallenberg.

12 JAN 1955

WALLENBERG I SOVIJET 10 ÅR "TVÅ UD-MISSGREPP HANS ÖDE"

betar sedan ett par år energiskt i ett i somras ha fått en både glad-
från att Raoul Wallenberg är i
livet. Ett officiellt uttryck för
denna övertygelse gavs, då Raoul
på UD:s förslag dekorerades
med Illis quorum på kungens
70-årsdag. UD deklarerade då
öppet, att det inte var fråga om
en postum hedersbevisning utan
om en utmärkelse åt en levande
människa.

"Raoul Wallenberg lever, ej
glömd, ej förädd, Sveriges reger-
ing arbetar för hans befrielse."
Så lyder de trostillsa rubrikerna
över författaren R u d o l f h
Philipps artikel i senaste
numret av Vi. I denna artikel
besvarar Philipps en rad frågor,
som allmänheten ställt sig under
de gångna 10 åren — Varför
Raoul togs av ryssarna, varför
de förtärande kvarhåller honom,
och varför de senaste faserna i
"fallet" ej publicerats — och han
har en hel del nya fakta att
komma med.

Philipps, som under många år
lagt ned ett uppträde och oer-
hört omfattande arbete för att
skaffa klarhet i Raouls öde, och
som bättre än någon annan här-
ner till alla fakta i saken, gör ett
intressant avslöjande, då han
om UD:s nya inställning skriver:
— Denna ståndpunkt (att Raoul
är i livet) har upprepade gånger
— nyligen på högsta plan —
meddelats de ansvariga sovjet-
ryska instanserna.
Därmed torde utrikesminister
Undens "senesletter" till Sov-

Günthers "missgrepp"

Två svåra missgrepp, begångna
av krigstidens samlingsregering,
blev av stor betydelse för Raouls
öde, hävdar Philipps. Det ena var
då utrikesminister Günther lät
kasta ut Stålsås chargé d'affaires
i Stockholm 1944 utan att sam-
tidigt hemkalla vår beskickning i
Budapest. Åtgärden ryckte, undan
den juridiska grundvalen både för
Raouls räddningsmission som nu-
träl diplomat och för beskickning-
ens verksamhet som skyddsmakt
för allierade och flyende passivitet
UD:s åtgärd och följande passivitet
utlånade de svenska diplomaterna
som privatman helt åt den ungerska
pöbelregeringens godtycke, skri-
ver Philipps.

Det andra missgreppet var
Günthers underlåtenhet att i dec-
1944, då Röda armén närmade
sig Budapest, utverka sovjetrysk
legitimation för svenska besick-
ningens medlemmar såsom funk-
tionärer för SSSR:s skyddsmyndig-
het i Ungern. "Djupa dokument hade
med säkerhet besparat de sven-
ska diplomaterna i Buda. Inter-
ventionen genom marskalk Tol-
buchins NKVD och Berlia hade
knappast vägat sig på att låta
Raoul föras till Moskva", hävdar
Philipps.

Inte ond vilja utan UD:s slarv
är en av huvudorsakerna till Raouls
öde, säger författaren.

Raouls mod hans öde?

Enligt Philipps, såklart var det
Raoul Wallenbergs orädda uppträ-
dande och frimodiga krav, som
ädrog honom missfärd hos Berlins

militärpoliserna i Budapest. "Var
hade Raoul i o. dokumentariska
underlag med sovjetiska stämpel-
för att han var officiell represen-
tant för Sovjets skyddsmakt i Ung-
ern? Så frågade Berlins ombud och
tillade, att de under senaste dagar-
na träffat på hundratals svenska
diplomater, ja t. o. m. stift på na-
tistförbrytare och högst ställda tes-
tifikationsfunktionärer, som kunde visa
fram svenska dokument. Allt detta
företöll, dem synnerligen miss-
färdigt."

Missstanken att Wallenberg skulle
ha varit nazist kom också till ut-
tryck i förhör med andra personer,
som rikad i ryssarnas våld.
Endast en lösning
Ett faktum är, konstaterar
Philipps, att Sverige intill denna
dag misslyckats med att för en
bevisligen antinazistisk diplomat
uppnå vad andra regeringar ly-
kats med till förmån för sovjet-
nazierna. "Djupa dokument hade
med säkerhet besparat de sven-
ska diplomaterna i Buda. Inter-
ventionen genom marskalk Tol-
buchins NKVD och Berlia hade
knappast vägat sig på att låta
Raoul föras till Moskva", hävdar
Philipps.

Inte ond vilja utan UD:s slarv
är en av huvudorsakerna till Raouls
öde, säger författaren.

Inte ond vilja utan UD:s slarv
är en av huvudorsakerna till Raouls
öde, säger författaren.

Inte ond vilja utan UD:s slarv
är en av huvudorsakerna till Raouls
öde, säger författaren.

Inte ond vilja utan UD:s slarv
är en av huvudorsakerna till Raouls
öde, säger författaren.

Inte ond vilja utan UD:s slarv
är en av huvudorsakerna till Raouls
öde, säger författaren.

Inte ond vilja utan UD:s slarv
är en av huvudorsakerna till Raouls
öde, säger författaren.

Inte ond vilja utan UD:s slarv
är en av huvudorsakerna till Raouls
öde, säger författaren.

Inte ond vilja utan UD:s slarv
är en av huvudorsakerna till Raouls
öde, säger författaren.

Inte ond vilja utan UD:s slarv
är en av huvudorsakerna till Raouls
öde, säger författaren.

Inte ond vilja utan UD:s slarv
är en av huvudorsakerna till Raouls
öde, säger författaren.

Inte ond vilja utan UD:s slarv
är en av huvudorsakerna till Raouls
öde, säger författaren.

UD-jobb med motto: Wallenberg lever!

På torsdagen är det jännet ett decennium sedan
Raoul Wallenberg ställdes under ryskt militärt be-
skydd i Budapest — den 17 slogs han för sista
gången av sina medarbetare vid legationen. Så för-
svann han tillsammans med sin chaufför, den ju-
diske civilingenjören Vilmos Langfelder, i en rysk
militärbil, eskorterad av ryska militärpolis. mot
Pests utkanten. Sedan dess har ingen sett Raoul
Wallenberg — väster om järnridån.

Ett dystert 10-årsminne! Dys-
tert för Raouls släktingar och
vännor, dyrt för UD, som hit
tills inte lyckats få fram ett enda
godtagbart sovjetiskt beked
den svenska diplomatens öde,
ja dyrt för hela svenska fol-
ket, över vars namn Raoul spred
ett överflödigt glans, då han un-
der krigets sista dagar i Buda-
pest räddade tusentals judar ur
nazisternas våld.

Men, trots den långa tid-
rymd som förtut sedan Raoul
Wallenberg "omhändertogs", har
hopet om att han fortfarande
befinner sig vid liv i Sovjet all-

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Sohlman/SW

Philipps artikel i "Vi"
om Raoul Wallenberg.

✓
Moskva den 21 januari 1955.

19

Förtroligt.
N:o

BIL.

2/26
INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

HP 80 E/RW.

Broder,

Philipps artikel om Wallenberg fruktar jag, trots att den icke var så illa upplagd som jag hade befarat, kommer att skada saken bl.a. av följande skäl.

Med den för honom personligen liksom i övrigt för hans stamfränder säregna egocentriciteten verkar hans uppläggning säkerligen på ryssarna - liksom på mig själv - som om hans befattning med ärendet var det viktigaste och Raoul Wallenbergs öde, ehuru betydelsefullt, dock av en mindre angelägenhetsgrad. Dessutom förefaller det mig oklokt att, som han gör, servera tvärsäkra påståenden, där mera försiktighet hade varit på sin plats. Man får ju nämligen icke underlåta att räkna med den möjligheten, i allt fall från Philipps utgångspunkt, att ryssarna äro i tillfälle kontrollera hans påståenden. Själv kan jag ju inte annat än i ett avseende konstatera, att han har begått ett dylikt av ryssarna kontrollerbart misstag, nämligen i fråga om vad han skriver om mig själv. Skulle det nu dessutom visa sig, att svensk offentlighet inte reagerar med samma energi som tidigare, kommer detta att försvaga våra möjligheter att här agera. Å andra sidan bleve resultatet säkerligen det samma, om reaktionen bleve mycket häftig - ryssarna ge som bekant mycket gärna efter för vad de betrakta som påtryckningar. Hur man än vrider och vänder på saken hade det därför varit bäst, om han hade hållit tyst, men det var väl för mycket begärt.

Rolf Sohlman

Kabinettsekreterare Lundberg,
Utrikesdepartementet.

exp 21/18W

Överlämnas för kännedom av
Utrikesdepartementets Pressbyrå

Med Tack
Hoskva

Raoul Wallenberg

lever, ej glömd, ej förrädd

Sveriges regering arbetar för hans befrielse

● Varför häktades just Raoul Wallenberg av Berijas politiska polis för tio år sedan, den 13 januari 1945? ● Varför har Sovjets nya regeringskollektiv ännu inte släppt Raoul? ● Varför har Raouls närmaste och författaren Rudolph Philipp under de senaste tre åren vägrat lämna konkreta informationer till pressen och riksdagsledamöterna?

Efter samråd med Raouls mor fru Maj von Dardel, Raouls styvfar och förmyndare Fredrik von Dardel och Raoul Wallenberg-aktionens ordförande fru Birgitta de Vylder-Bellander besvaras dessa frågor här av

Rudolph Philipp

Kampen för Raoul Wallenbergs frihet

Redan sommaren 1947 beslöts de organisationer som slutit sig samman för att arbeta för Raouls befrielse — bland dem även KF-representanter av Albin Johansson — på förslag av svenska pressens representanter att tillståta en undersökningskommitté, som skulle pröva det bevismaterialet jag samlat och det strängt konfidentiella materialet från utrikesdepartementet som ställt till mitt förfogande. — Kabinetssekreteraren friherre Hans Beck-Fris gav sitt tillstånd för kommittén att ta del av det nämnda konfidentiella materialet. — Denna kommitté, vars ordförande var Anders Örne och juridiske expert adv. Yngve Schartau, konstaterade den 19 oktober 1947: »Efter att ha genomgått och övervägt det sålunda föreliggande materialet få vi uttala följande:

Det är klart, att Raoul Wallenberg från den 13 januari 1945 ståt under effektiv beskydd av sovjetisk militär myndighet, i enlighet med vad också meddelats från Sovjetunionens utrikesministerium; vidare är det övertygande utrett, att han efter nämnda tidpunkt — och i varje fall intill tämligen nära tid — befunnit sig i livet i ryskt förvar på skilda platser såväl utom som inom sovjetiskt område.»

Under de senaste åren har Sveriges regering och utrikesledning gjort Örnekommitténs konklusion till sin på grund av strängt saklig prövning av det då föreliggande och sedermera rikligt utökade bevismaterialet.

Denna ståndpunkt har upprepade gånger skriftligen och muntligen — nyligen på högsta plan — meddelats de ansvariga sovjetiska instanserna.

Publicitet — men ej som självändamål

Publicitet har för oss aldrig varit ett självändamål.

Ännu fyra veckor före publiceringen av min bok »Raoul Wallenberg — diplomaten, kämpen, samarbetsmedhjälparen» jag Berijas representanter att boken inte skulle komma ut om Raoul ändå inte till Sverige eller överlämnades till vår legation i Moskva senast den 31 oktober 1946. Inför en svensk notarius publicus undertecknade vi en österkallelig förklaring att vi inte

skulle utnyttja Raouls hemkomst i antisovjetiskt syfte.

En liknande förklaring överlämnade vi 1952 till vårt UD för vidarebefordran till Moskva. Denna frivilligt åagna förpliktelse för vår egen och Raouls räkning håller vi alljämt fast vid.

Att vi menade allvar med detta bevisades av det faktum att ingen av Raouls frivilliga olycksramater, som vi hört som vittnen, lät sig misbruka till sensationelljournalistik — med ett undantag: italienske diplomaten Claudio de Mohr, med vars sensationella vittnesmål Sveriges största dagstidning i februari 1953 under nästan en hel vecka fyllde löpsedlar och dessutills textspalter. Redan fjortio nader tidigare hade jag i svensk press publicerat alla fakta som de Mohr berättat om Raoul — han hade suttit i samma Moskva-fängelse — men givetvis undvikit att publicera sådant som kunde skada Raoul och hans medfångar. På 58 rader hade jag sagt vad som fanns att säga.

Från Dagens Nyheters stort uppslagna sensationismakeri med de Mohr tog Raouls familj och jag omedelbart avstånd i klara ordalag. Typiskt för detta reportage var att den tandtråd som tillkom diplomaterna i Lefortovska-fängelset som ett speciellt privilegium (och också av alla de fångna diplomaterna uppskattades som ett sådant) nu skildrades som en särskilt uspekulerad torryr. Behandlingen skedde nämligen utan lokalbedövning. Jag har själv frivilligt och i Stockholm behandlats enligt denna ryska metod — av en svenskfödd i kort utbildad tandläkare — som lät stå ut borta lagom med ledning av patientens smärtförmåga och därför aldrig tog till injektionsprutan. Det gjorde ont, men dessa »ryska» fyllningar och kronor är efter 16 år alljämt hela.

Vi är tackamma mot den svenska pressen för det levande intresse den visar för Raouls befrielse. Detta gäller också DN, framförallt dess ledarskrifvning. Men storreportaget kring de Mohr har väckt tidningen eller dess Romkorrespondent Agne Hamrin, eljest utan tvivel en tidningsman av världsklass, någon heder av.

Varför går jag så utförligt in på detta? Därför att detta journalistiska missgrepp är viktigt

för besvarandet av *Vis* frågor efter tänkbara motiv för att Raoul alljämt hållits kvar i SSSR, medan under tiden dussinvis av hans medfångar — tyskar, italienare och andra — blivit frigivna.

DN:s artikelserie publicerades första veckan i februari 1953. Några dagar senare visste man hur stor skada detta reportage gjort Raoul sak hos de maktavande i Moskva.

Varför vägrade jag svenska och utländska tidningar och tidskrifter under flera år att publicera om den aktuella situationen i kampen för Raouls frihet?

Varför vägrade vi även att hjälpa de svenska riksdagsmän och -kvinnor som vände sig till oss för att få informationer för planerade interpellationer i riksdagen och bad dem att i Raouls intresse inte ta upp frågan i riksdagen? Varför bad jag internationella organisationer som ville resa ett monument i Genève över Raoul Wallenbergs gärning att skrinlägga denna tanke?

Varför undanbad sig Raouls anhöriga energiskt den mötes- och presskampanj som planerades av amerikanska organisationer med anledning av 10-årsdagen?

Och varför begränsade jag till några få personer kretsen av dem som jag informerade om nya vittnesmål från 1951 till 1954 och om demarkerna för Raouls hemvändande?

Det var inte lätt för Raouls mor att vara förtrogen t.o.m. mot Raouls släkt på fädernes. Det var inte lätt för mig att låta mig kallas för kverulant i arbetspressen och av funktionärer i arbetspartiet som jag tillhört som medlem i. Det var inte lätt för fru Bellander när hon som ordförande i Raoul Wallenberg-aktionen måste ge undvikande svar när organisationernas representanter frågade henne varför vi var så ovetsksamma. Och så vårt ställtagande var ett slags aktivitet, kanske den svåraste.

Vi räknade med att de myndigheter i SSSR, vars misstroende väckts genom de Mohr-reportaget, ånliggen skulle förstärkt att vi menar allvar med vårt löfte att inte använda Raouls befrielse som bräcka i maktsviten mellan öst och väst.

Kanske vi räknade fel.

Den allra närmaste framtiden kommer att ge besked.

Gottgörelse ökar regeringens prestige

Huvudmotivet för att Raoul alljämt inte repatrierats torde vara — den enligt vår mening felaktiga — uppfattningen hos de Sovjetmyndigheter som bestämmer över hans öde att status quo skulle vara bättre för Sovjets prestige än frigivandet av Raoul.

I våra ansträngningar att övertyga Sovjets regering om motsatsen är även denna *Vr-artikel* en längre och nog övervägd faktor. Ett *experiment* till *vår framgång* också *den svenska opinionen kan bidra*.

Jag är övertygad om att alla som med oss i Raouls befrielse ser en ovillkorlig förutsättning för goda relationer mellan det lilla Sverige och den stora Sovjetunionen med glädje tar fasta på att vår regering och utrikesledning efter mångårig tvivel lät sig övertygas genom fakta och gjort befrielsen av en svensk medborgare till sin egen sak. Och så Östen Undens motsärdare kommer inte att tyda denna omvändelse som en svaghet utan som tecken på att vi här i Norden har en äkta demokrati, en demokrati vars fel det lönar sig att påvisa utan rädsla för övreheten.

Om de män som i sina händer har Raoul Wallenbergs liv och frihet ser att vår regerings och utrikeslednings prestige inte lider av denna min öppna framställning av Tage Erlanders och Östen Undens ändrade uppfattning, då kommer, hoppas jag, de maktavande i Moskva att dra denna analoga slutsats: att Raouls hemvändande endast kan gagna Sovjets prestige.

För mig gäller inga andra inskränkningar i friheten att tala och skriva än de som sekretesslagen stadgar för alla medborgare. Därför har jag inhämtat endast mina närmaste medarbetares medgivande att publicera detta. Att UD säkerligen är mot varje publicitet i Raouls sak, kan inte vara avgörande för mig, om mina medarbetare tillsammans med mig byser motstånd uppfattning. Vår lojalitet är den fria medborgarens, ej tjänstens. Och lojalitet mot regering och parti slutar där den kolliderar med lojalitet mot humanitet och mänskiorätt. Och illojalt skulle det vara av oss att helt i trycket låta 10-årsdagen för Raoul Wallenbergs frihetsförklaring gå förbi, desto mera som vi ju säre munlås på dem, som ville tala på eget initiativ. Att helt tysta still skulle troglovis varnatalkas i Moskva, ses som bevis på att svensk opinion har glömt denne humaniteitens förkämpe och att familjen och författaren till

dena har resigenerat. Och det skulle säkert inte vara till Raouls fördel.

Vi är övertygade att Malenkov, Molotov och Krusjov — om de inte visste det förut — nu inser det naturliga i att de numera råder samförstånd mellan Raouls familj och UD, som ju själv hade skickat ut honom till Budapest som förste legationssekreterare med det svåraste uppdraget: en svensk diplomat fått under kriget.

Vi är slutligen också övertygade om att detta samarbete av Sveriges opinion kommer att betraktas som en naturlig sak och mer meningssfylld än vår mångåriga polemik mot den mängd UD-kommunikéer som jag alltför lätt kunde påvisa vara intressgäande eller direkt felaktiga.

Varför häktades just Raoul Wallenberg av Berlins polis i Pest?

Budapest består av två städer, det urgamla Buda (jämförbart med Gamla stan i Stockholm) och den nyare miljonstaden Pest. Mellan Buda och Pest flyter Donau i å 2 km bred. Kungälv och legationerna låg i Buda, i de »fina» kvarteren uppe på kullarna. Budapests många judar bodde på andra sidan floden, i Pest. Här fanns i januari 1945 nästan 100 000 dödsdömda samlade i ett ghettot på ett litet område kring synagogan, där tidigare på sin höjd ett tusental familjer hade bott. Avspärrat av ett högt plank och under veckor i sträck utan tillförsel av vatten och livsmedel blev ghettot skådeplatsen för bottenlöst elände. Inom »internationella ghettot» som Raoul hade organiserat vid Phoenixgatan — 1946 fick den i stället namnet Raoul Wallenbergsgatan — levde omkring 13 000 judar under mera människovärdiga förhållanden och något säkrare i de s.k. svenskhusen med Tre Kronor som sköld mot pilkorsnazisterna.

Buda — på Donaus västra strand — hölls ännu i januari 1945 besatt av tyskarnas Wehrmacht, vilket inte hindrade, att också de neutrala legationerna blev plundrade av lössläppta pilkorsgångarna, men dock inbar ett visst skydd för diplomaternas säkerhet till liv och lem. Sedan både den svenska legationsbyggnaden och andra hus i diplomastaden, som vår legation hade tillsyn över som skyddsområde, blivit upplundrade och delvis bombade hade de svenska legationsfjäntemännen dragit

sig undan och höll sig under många veckor gömda på olika håll, under långa perioder utan kontakt med varandra. Något speciellt intresse för dem hade de ungerska pilkorsbanderna dock inte; den svenska diplomat de ville få tag i och vars foto de hade fått med order att möta honom, det var Raoul. Han hade som enda neutralt diplomat stannat kvar bland sina dödsdömda skyddslingar på andra sidan Donau i Pest, som var utlämnat till terroristerna sedan Wehrmacht, pilkorsregeringen och nazisterna flytt västerut.

Medan Buda var omringat av marskalk Tolbaczins armé var det marskalk Malinovsky som ryckte fram öster om Donau och stod utanför Pest. Raoul hade många avdelningar i Pest som han utrustat med legationsstölden som skydd. Omkring 400 medarbetare hade han försett med papper som visade att de var anställda hos svenska legationen. Det var direktörer i industri- och bankföretag, läkare, jurister, ingenjörer o.s.v. som Raoul hade räddat undan deporteringen och som nu arbetade bestod av chansen att överleva och av matvarusnerna ur det stora lager livsmedel som Raoul — till största delen på kredit! — hade låtit lagra för sina skyddslingar. Raouls hemliga högkvarter bekann sig i källaren till en av stadens storbänker.

Sveriges minister i Budapest envoyén Danielsson hade vid den tiden sökt sin tillflykt till en av Budaborgens djupa källare tillsammans med kansliträdet fil. mag. Margareta Bauer och Rádda Barnens delegat Asta Nilsson. Tolv meter höga, skrangliga, segar fick de klättra uppför, om de någon gång ville få se en glimt dagsljus. Från de nakna klipporna drog fukten ned på sångarna. Minister Danielsson hade fått veta att pilkorsledningen hade givit order om att Raoul skulle lönmördas och bad nu genom budbärare Raoul sätta sig i säkerhet hos honom i Buda. Men Raoul var väl medveten om faran sedan veckor tillbaka och hade inte en tanke på att dra sig undan. Han hade hemliga medarbetare även i stadspolisen och pilkorspartiet. Dagligen sammanträdde han med dem och övertalade alla fler av dem att ge sig om att hjälpa judarna köpa »returbiljetter till livet» för sig och sina familjer. Med polisbefälets hjälp lyckades Raoul upprepade gånger hindra mobben att spränga ghettot i luften. På hemliga vägar förslade Raouls organisation vatten, bröd och medicin

till ghettot, och om och om igen räddade Raoul grupper av judar som låg liggande med pilkorsbandbindel dövs ned till Donau för att där mejas ned med kulspjutor. I dessa dagar var floden röd av de mördades blod. Rádda Barnens barnhem tömdes, och vatten Sveriges Tre Kronor, Röda Korset eller påvens sigill respekterades längre.

Nu var Raoul inte längre diplomat. Han var en humanitets partisan bland en kvarts miljon dödsdömda, av vilka han under dessa dagar trots allt lyckades rädda omkring halften. Så, och endast så, kan man förstå att ortodoxa judar har kallat honom sin Messias, sin frälsare. Unga judar, i går ännu fridsamma skrivbordsamiskor eller metallarbetare, följde i dessa dagar Raouls exempel och blev orädda och hänsynslösa kämpar. Utklädda till poliser eller pilkorsmän — uniformerna hade de i pilkorspartiet skaffat fram liksom också autonmavapen — sasse de i »lånade» bilar genom Pests brinnande gator och sköt ned böddarna, där de var möjliga, och befrädnade dödsdömda judar på väg ned till Donau.

En dylik judisk partisantavdelning höll till på Benzengatan 16, camouflerad som »Röda Korsets transportavdelning». I detta »T-avdelningens» hus inrymde Raoul den 10 januari 1945 »Sveriges legation för det av Röda armén befriade Ungern». Raoul hade kort dessförinnan skickat en judisk partisan över Donau till minister Danielsson med anhängan att få lämna den ännu av pilkorsarna hållna delen av Pest och flytta till T-avdelningen för att där möta Röda armén. Rykta ingenjörstrupper hade nämligen vid den tidpunkten redan närt utkanten av ghettot. Ministern hade ge Raoul »fria händer».

Raoul hos NKVD

Den 13 januari kom de första ryska parullerna till Sveriges nya legation. Särskilda legationsskoldar med rysk text och Svenska flaggan hade Raoul sedan månader fört med sig i sin Studebaker. Raoul presenterade sig som chargé d'affaires för Sverige, som ju var SSSR:s skyddsområde i Ungern. En rysk löjtnant och två soldater avledades till skydd för den svenska legationen och av en major Demisjnikov fördes Raoul tillsammans med sin chaufför, livvakt och handskreterare, civilingenjören Langfeldt, till högkvarteret för kommanderande ge-

neralen i Pest Tjernisjov, som i sin nästa dagrapport meddelade att han omhändertagit Sveriges chargé d'affaires. Judiska vittnen meddelade oss senare att de den 14 januari sett Raoul i ghettot i upprörd diskussion med ryska officerare. Han kom till ghettot och åkte därifrån i en rysk bil med Langfeldt vid ratten och eskorterad av ryska officerare.

Inne förrän den 17 januari kom Raoul — med NKVD-eskort — tillbaka till legationen vid Benzengatan 16. Han hämnade där en del av sina väskor och fortsatte sedan till sitt huvudkontor vid Tritagatan som under tiden befriats av ryssarna. Raoul fick dock inte gå in i huset, utan den judiska vakten fick kalla ned byråföreståndaren Müller och kassören Büro. Bevakad av en rysk major och två militärpoliser (vars namn är kända för oss) berättade Raoul för sina medarbetare att han sedan den 13 januari uppehållit sig i olika av NKVD — Berlins politiska polis — bevakade hus, att han och Langfeldt behandlades väl men ej fick röra sig fritt. — Nu skulle han resa till marskalk Malinovskis högkvarter i Dobrecan, 20 mil öster om Pest, »som som gått eller fänge varit jag inte». Bakomträd av de motorcyklande militärpoliserna förtrotte Raoul Wallenberg sedan mot Pests utkanten.

Den 16 januari underrättade ryske vice utrikesminister Dekanovov vår Moskvaambassadör Sjalfan Söderblom om att Raoul och hans egen dom i Budapest ställes under ryskt beskydd. Fyra veckor senare försäkrade SSSR:s dåvarande stockholmsambassadör Madame Kollontay Raouls mor att hennes son befann sig »vaktbehållen i ryskt förvar».

Tre veckor senare: Madame Kollontay blev sjuk och fick söka vård på ett sjukhem i Salsjövad. Kort före sin hemresa bad hon i telefon dåvarande utrikesministerns Guntchers maka att söka upp henne. Hon hade ett viktigt meddelande från Moskva till Guntcher personligen, vilken hon dock tyvärr inte kunde söka upp. Madame Kollontay hade fått order att underätta Guntcher om att Raoul befann sig »vaktbehållen på ryskt område och att han skulle komma hem detsamma snabbare, ju mindre man bråkade i Sverige.

I mitten på september 1946 förklarade en medlem av sovjetbevakningen i Stockholm i ryska militärattachés närvaro: »Raoul Wallenberg lever och har det bra. Han är inte direkt häktad, men man måste omhänderta honom, eftersom han gjorde några dumheter efter

Pers befrielse. Men det skrivs så mycket smörja om honom, och det förväntas lösningen av problemen. Hölle man tyst, så skulle han en dag dyka upp i Stockholm.

Det är intressant och betydelsefullt att både vice utrikesminister Dekanov, som lämnade det första officiella kvittot på Raouls frihetsförlost, och även den ryske ambassadörsmannen, som gjorde nyssnämnda uttalande för en person som enligt vad han mycket väl visste stod i kontakt med oss, var Berija-funktionärer. Dekanov var den som för den nära nog allsmäktige Berijas räkning kontrollerade Moskvas UD.

Varför misstänkte ryssarna Raoul?

Berijas militärpolisbatal i Pest var förbryllade. Ett dylikt »fall» hade de aldrig förtutträttat på under 44 månaders fronttjänst. I de hittills erövrade huvudstäderna hade de ingenstans träffat på några neutrala diplomater. Och här kommer en ung svensk till dem i soligt trenchcoat, biter sig ingalunda undfallande utan ställer frimodigt en rad frågor. Man skulle sörja för att beskjutningen av legationskvartären i Buda, där neutrala diplomater befann sig, omedelbart inställdes! Att både de stora allmänna och det internationella judeghetot genast ställdes under militärt skydd, så att det blev ett slut på marodörernas övergrepp mot hans skyddslingar! Att alla judeskyddspass genast skulle erkännas som giltiga och att judarna inte skulle drivas från ghettoet och gatorna till fronten som tvångsarbetsare.

NKVD-cheferna förklarade för Raoul att större delen av hans »krav» var oantagbara, och beträffande det begärda skyddet för diplomaterna i Buda, så ströckte sig deras kompetens inte väster om Donau, där marskalk Tolbuchin var högste chefen. Var hade Raoul fö. dokumentariska underlag med sovjetiska stämpel för att han var officiell representant för Sovjets skyddsmakt i Ungern? Så frågade Berijas ombud och tillade att de senaste dagarna hade träffat på hundratals »svenska diplomater», ja tomt stöt på nazistförbrytare och högrättillda fascistfunktionärer som kunde visa fram svenska dokument. Allt detta föreföll dem synnerligen misstänkt.

Günthers omdömeslöshet

Svensk opinion har hittills inte blivit informerad om två svåra missgrepp, begångna av

krigsidens samlingsregering, vilka är av stor betydelse för Raouls öde. Endast genom att diskutera dem kan man lära av begången fel. Demokratiet betyder framförallt diskussion, som T. G. Masaryk sade.

Den 15 oktober 1944 överfölls den ungerske riksförstärkningen Horthy och »kronprins» av nazisterna. Han blev svårt skadad och fördömd bort av banditerna. Då tappade Horthy fattningen och förkunnade i ett radiotilltals separerat med Sovjet. Det var just detta nazisterna hade velat provocera fram. Nu ockuperade de — på en söndag — alla regeringsbyggnader, radio, post, telegraf, vägnäts i kungälvborgen och häkrade avfällingen. Pilskorhövningen, quälingen Széless, upphöjdes till regeringschef. I Stockholm ledde regimskiftet i Budapest till att hittillsvarande ungerske biträdande militärattachén utnämndes till Széless chargé d'affaires. Som diplomater ackrediterade de bandier fanns det ju vid den tiden gott om i Stockholm, där det vinnade av nazistdiplomater av olika nationaliteter. Också denna nazist hade sålunda gott kunnat behandlas med rättighet några veckor till, om man nu menade att alla var förskickat att rådda de ännu överlevande ungerska judarna undan total förintelse.

Både USA, vars president ju tagit initiativet till Raoul Wallenbergs räddningsmission, och Sovjet, vars skyddsmakt i Ungern ju var just Sverige, hade säkerligen haft största förståelse för en dylik tolerans. Men just mot de ungerska fascisterna gick excellens Günther till aktion: Széless ombud förpassades ut Sverige!

Att kasta ut ett annat lands chargé d'affaires är ett ganska klart besked om att man inte önskar några »diplomatiska förbindelser» med det andra landet. Ändå gjorde vårt UD en beaktning i övrigt trots att den genom sin brytska åtgärd ryckt undan den juridiska grundvalen både för Raouls räddningsmission som neutral diplomat och för beskjutningens verksamhet som skyddsmakt för allierade och ryska medborgare. UD:s åtgärd och den därpå följande passiviteten utlänade de svenska diplomaterna som privatmän helt åt den ungerska pilkorsregimens godtycke!

Det var den första »omdömeslösheten». Men ytterligare en följde strax därpå. Vårje normalbegåvad svensk tidningsläsare visste vid den tiden att Röda armén var på segerrik framrykning västerut. Effekten befridelsen av Rumänien, Bulgarien, Jugoslavien och största delen

av Ungern stod ryssarna nu utanför Buda och Pest, och det var en fråga om veckor, kanske dagar, när dubbelstaden skulle falla. Men fram till mitten på december 1944 reste svenska diplomatiska kurier fram och tillbaka mellan Arvturners palats och Budapestbeskjutningen. Art Günther hade ringt upp Sovjetambassadören Kollontaj, det hade kanske varit tillräckligt för att samliga medlemmar i vår Budapestbeskjutning, speciellt kvinnorna, hade fått en sovjetisk legitimation såsom funktionärer av SSSR:s skyddsmakt i Ungern. Dylika dokument hade med säkerhet besparat de svenska diplomaterna i Buda inreningen genom marskalk Tolbuchins NKVD, och Berija hade knappast vågat sig på att låta Raoul föras till Moskva.

Inte ond vilja utan UD:s slarv är en av huvudorsakerna till Raouls öde.

dan nu vice utrikesminister Dekanov och madame Kollontaj var excellens Günther sökte ligga ned Raouls familj och svensk opinion, arbetade Berijas ombud i Pest med största energi på att konstruera några bevis för att Raoul sått i nazistspionaget tjänst. Hundratals av Raouls ungerska medarbetare häkrades och förhöddes. De flesta av dem släpptes snart igen, några av dem försvann för alltid. I februari 1945 utsattes också attaché Lars Berg — chefen för beskjutningens B-avdelning (skyddsmaktsuppdrag) — för ett regelrätt förhör i Pest där han hade flytt och ställdes under NKVD-betäckning i lektor Valdemar Langlets hus. Också vid detta förhör sökte Berijas ombud pressa fram att Raoul (tillsammans med Berg) varit ledare för spionagetverksamhet.

Tänkligen snart någö emellertid Berija, att det var omöjligt att hitta ens det minsta bevis för att Raoul och beskjutningen i övrigt bedrivit spionage. Därför gav Berija nu också order om att de svenska legationsfästeman, som i mitten på februari 1945 hade tagits om hand i Buda av marskalk Tolbuchins militärpolis och sedan hållits inrenerade i Dunavecse, skulle skickas hem via Moskva. De nåddes Sverige i april 1945.

Att Raouls häktning varit ett missgrepp var Berija tvungen att inse. NKVD:s undersökning var mycket grundlig. T. o. m. Gestapo-officerare, som ryssarna tillfångatagit i Finland och Tyskland, förhöddes i Moskva om de visste något om Raoul Wallenberg. En Gestapomann, som under några år varit tilldelad ryska legationen i Stockholm och som »handelse-

vis» flera gånger hade bott i ett pensionat på Strandvägen i samma hus där Raouls kontor var beläget (det var innan han utnämndes till förste legationssekreterare i Budapest), förhöddes i Moskva ingående om Raouls person och hans eventuella spionagetaktivitet till Hitlers förmån. Jag är alldeles övertygad om att alla förfrågningar, som vårt UD riktade till Moskva beträffande Raoul, skickades vidare till Berija och besvarades av honom — negativt.

Ännu den dag som idag är har jag inte blivit klok på vilka avsikter Berija hade med att hålla kvar Raoul och hans chaufför. Det troligaste är kanske att NKVD överhuvud inte hade någon bestämd avsikt. Det var bara det att man inte hade någon anledning att släppa dem, när det officiella Sverige upprepade gånger genom UD-kommunikter och i riksdagsklarationer hade förklarat: inte det ringaste bevis förelåg för att Raoul överhuvud taget blivit häkrad av Sovjetmyndigheterna, och ännu mindre för att han fört till SSSR och kassats i fångelse!

Så sent som 1951 meddelades detta i »strängt förtroende» för flera chefredaktörer av envoyé Sjöborg, som under sekretessplikt av excellensen Undén hade fått arvodeuppdraget att gå igenom och ordna UD:s dossier om Raoul.

Art Günther hemlighöll Madame Kollontajs officiella meddelande om att Raoul befann sig välbehållen på ryskt område tomt. För regeringschefen Per Albin Hansson, för sina närmaste medarbetare i UD och Raouls familj, det var en tredje ödesdigert omdömeslöshet.

Utan betydelse kan det väl inte heller ha varit, att vår moskvinminister Söderblom alldeles på egen hand hitade på hypotesen att Raoul skulle ha mördats av nazisterna på vägen mellan Pest och Dobren. Eller att UD i en kommunikté förklarade »Raoul hade varit UD:s eller minister Danielssons tillstånd att bege sig till general Tjernisovs som chargé d'affaires, han hade sålunda handlat egenmäktigt».

Allt detta skulle emellertid för länge sedan vara glömt och förgäet, om inte det förretra drömskålet med Raouls befrielse vringar oss tro att dessa tidigare officiella svenska missgrepp alljämt hindrar Moskva att ta Undéns demancher på allvar.

Vi har anledning att vara tacksamma mot vår regering och utrikesledning för att Undén i dag är gjort mycket för att skaffa fram allt aktuellt, ovedersägliga bevis genom att ur-

nyttja den bästa expertisen Sverige förfogar över. UD har visat sinne för fair play. Tyvärr hade jag under många år varit tvungen att utsetta vår utrikesledning för besk kritik. Men utan avoghet på grund av vad som varit gjorde utrikesledningen *sitt bästa* för att gottgöra begångna fel: sitt bästa, som inte räckte till.

Ty det kvarstår som faktum att Sverige intill denna dag misslyckats med att för en bevisligen aktivt antinazistisk diplomat uppnå vad andra regeringar lyckats med till förmån för sovjetfientliga nazist- och fascistdiplomater.

Det står utom all diskussion att det inte finns många utrikesministrar som skulle kunna uppträda med mer pondus i Moskva än Osten Undén. Alla Moskvakännare är ense om att vår nuvarande Moskvaambassadör Sohlman — inte bara som den diplomatiska kårens doyen (talesman) — är den som har de intimaste förbindelserna av alla Moskvas beskickningschefer med just dem, som genom ett telefonbesked skulle kunna återge Raoul friheten. Vår utrikesledning bör helt enkelt inte kunna misslyckas med att göra det klart för Moskva hur allvarligt Sveriges regering och folk ser på denna fråga: Vi kommer aldrig att resignera. Raouls sak kan inte längre tigas ihjäl. Och det finns endast *en* lösning: hans hemkomst.

För kort tid sedan förklarade Undén inför Oslostudenterna att hans utrikespolitik främst går ut på att minska friktionen mellan öst och väst. Är det då inte en hedersplikt för honom och regeringen att göra allt för att den anledning till friktion äntligen skaffas ur världen som utgöres av en svensk diplomats tioåriga isolering?

Raouls befrielse är en prøvosten för frågan hur Sveriges konsekventa vänskapspolitik upp-

fattas i Moskva. Ser man överhuvud taget något positivt däri eller tolkar man den endast som en reaktion under nödttvång? Inte bara enskilda människor emellan är vänskap en mycket ömtålig sak, som båda parterna måste värda sig om och ständigt förvärva på nytt, alltid redo att frimodigt erkänna och gottgöra varje oförrätt man råkar tillfoga den andre. Detta gäller i ännu högre grad stater emellan, även när den ena är det lilla Sverige och den andra den stora Sovjetunionen.

På kungens 70-årsdag dekorerades Raoul Wallenberg på UD:s förslag med Illis quorum meruere labores såsom erkänsla för hans gärning i Budapest. På pressens förfrågan förklarade UD den gången, att denna hedersbevisning *icke var postum*. Vilket betydde: Icke en död man, utan en av Sveriges bästa levande söner, Raoul Wallenberg, som en dag åter skall leva som en fri man, hade sent — mer — för sent — fått ett officiellt tack för sin hjältemodiga insats.

Vi har utan att fästa oss vid bakdanteri och insinuationer under mer än tre år visat lojalitet intill självutplåning. Vi har därmed bevisat att det från vår sida inte var fråga om taktik utan om uppriktig tacksamhet för utrikesledningens helomvändning. Men för oss kan *démarcher*, ens på allra högsta plan, inte te sig som den sista utvägen, om de trots överväldigande och ovedersägligt bevismaterial förblir resultatlösa. Det måste för vårt demokratiska lands diplomati finnas en väg ut ur denna återvändsgränd.

Ännu lever Raoul Wallenberg!

Låt honom inte en enda dag för länge känna sig förgäten och förrådd av oss alla.

Stockholm 29/1 1955

Bröder!

Delar helt Dina synpunkter på
Philipps artikel. Som Du vet har jag
försökt försäkt på honom och för
bedunder att stå. Är närmast förvånad
över att Ph. inte trampat väre i blodet.
Reaktionen i pressen har varit den
synnermoste möjliga. Ph. artikel har
givit upphov till artiklar i snart
sagt varandra tidning men i stort
sitt utan allfall eller det mest snarast.
Flora tidningar har underburet, att
Soufflet skulle vinna good will genom
Wi:1 frigivande. Morgontidningen
har hållit tyst. Skulle ambassaden
här reagera efter ett sådant möte,
skulle de hävra den slutsatsen,

att regeringen ider önskat någon
publicitet.

Blann jag inte är glad att det lida
tydligt jag sålunda, att allt möjligt
så pass tryggt, som man kan
begära.

På torsdag blev Korea - den enda
i Berlin och Washington i försiktig form.
Annan är allt fridfullt. Men vad kommer
att hända i Moskva?!

Regeringsskiftet: Norge betyder en ny
nyans i förhållande till NATO. Tror
kommer man så snart som att skära
med militärutgifter. Länge tror på
ökad spänning i världen - beaktas
satsar på oropänning. Kan man i flera
år tömt sig ett annat, neutraliserat
Tyskland. Det är dock inte NATO-fråga,
som ligger bakom skiftet utan ekonomiska
frågor och personliga motståndningar.

Den tillgivne
Arne S. Lundberg

Hermanson/BHj

KUNGL. SVENSKA

BESKICKNINGEN

förslag t. översättning
av fru v. Dardels brev.

Moskva den 15 februari 1955. 19

R 18. *2/57* 1 bil, i 2 ex.

Strängt förtroligt.

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

R

18

R

HP 80 E/RW.

Broder,

Under hänvisning till meddelande i särskild
ordning får jag härmed översända förslag till över-
sättning till ryska av fru von Dardels brev. Såsom
därav framgår har vårt förslag om tillägg i texten
beaktats i denna översättning.

u. Rolf Sohlman.

Kabinettssekreterare A. Lundberg,
Utrikesdepartementet.

ick. 15.2.55
BHj.

Перевод.

Стокгольм, 10 февраля 1955 года.

Маршалу ВОРОШИЛОВУ, Клементу Ефремовичу,
Председателю Президиума Верховного Совета СССР.

В последний год войны Правительство Швеции послало моего сына, Рауля Валленберга, в качестве первого секретаря в нашу миссию в г. Будапешт с тем, чтобы организовать и руководить делом спасения лиц, находящихся под нацистской угрозой ссылки в лагеря уничтожения.

С января 1945-го года, мой сын, по доказательству имеющихся данных, находится в заключении в пределах Советского Союза. Это была ужасная ошибка. Как мне известно, Правительство Швеции неоднократно обращалось к Правительству Советского Союза с просьбой о его освобождении, разъясняя при этом ^{все}/обстоятельства относительно судьбы моего сына. Мне также известно, что мой сын, будучи в Будапеште, полный надежд ожидал прихода Красной Армии как освободителя его самого и им покровительствуемых.

Теперь я обращаюсь к Вам и к Вашим коллегам с просьбой позаботиться о том, чтобы мой сын, Рауль Валленберг, антифашистский шведский дипломат, наконец был освобожден и смог вернуться на свою родину и к своей матери. В течение десяти лет я день и ночь тосковала по своему любимому сыну и беспокоилась о нем. Он родился сиротой, так как я за три месяца до его рождения стала вдовой.

Прошу Вас быть уверенным в том, что я никогда не забуду того что Вы сделаете для возвращения мне моего сына.

Полна надежды, я Вас заранее благодарю за Ваш вклад в это дело.

С уважением,

Ваша Май фон Дардэль

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Kabinettssekreteraren

Stockholm den 8 februari 1955.

Personligt och strängt förtroligt.

1 bil.

DESK. MOD. 11A	
D. No	2 170
25.2.55	
HP 80	E/RW.

Broder,

Sedan Du hos Semenov påminde om Wallenberg-ärendet har nu så pass lång tid gått, att han borde ha hunnit "sätta sig in i det", och därför vore det kanske möjligt att på nytt föra saken på tal. Man kan väl också förut-sätta, att den här i januari förda tidningskampanjen, som varit mycket omfattande men i stort sett av godartad karaktär, har hunnit rapporteras av Stockholm-ambassaden, så att Semenov, om han vill, kan säga något ord om detta. Familjen är som vanligt ytterligt otålig.

Ett nytt vittne har anmält sig. Detta vittne har lämnat vissa uppgifter, som vederbörande omöjligen kan ha fått annat än i rysk fångenskap och som bekräftar våra tidigare vittnesmål. Vittnet styrker vad vi förut fastställt beträffande Wallenbergs vistelse såväl i Ljubljanka som Lefortovskaja-fängelserna.

Om Du vill försöka locka Semenov in i en diskussion är Du oförhindrad nämna vad jag ovan sagt om detta vittnesmål. Skulle det falla sig lämpligt, kan Du också säga, att omdömet i Stockholm är, att bevisningen är så stark, att den måste betecknas som fullständig, även om några av de säkraste vittnesmålen slopades. Om Du finner det nyttigt, kan Du också säga, att UD icke önskat utan tvärtom sökt motverka den publicitet, som förekommit i januari. Det är emellertid intressant att iakttaga, att tidningar-na med få undantag icke gjort bittra kommentarer utan understrukit, att Wallenbergs återvändande skulle skänka good will för Sovjetunionen i Sverige.

Det ovannämnda vittnet hade benådats och hemsänts,

Ambassadören S o h l m a n ,
M o s k v a .

sedan han skrivit ett brev till Vorosjilov. Han gav spontant rådet, att fru von Dardel skulle skriva till Vorosjilov. Det har hon också bestämt sig för att göra. Jag översänder ett sådant brev. Det skickas i två versioner med tanke på att Du möjligen kan ha invändningar mot försöket att få fram en hälsning till R.W. Om Du har invändningar mot formuleringen, vore jag Dig mycket tacksam, om Du ville telegrafiskt föreslå annan lydelse, så skall jag söka få ändringar till stånd. Jag har överenskommit med familjen, att vi skall fråga Dig till råds dels beträffande brevet, dels beträffande sättet för överlämnandet. Bör brevet skickas med posten? Bör man lämna brevet först och påminna sedan eller tvärtom? Kan man göra båda-dera samtidigt? Om Du ingenting har att invända mot brevet eller påminnelsen, behöver Du inte avvakta ytterligare besked utan kan handla så som Du finner klokt. Det är kanske lämpligt att en rysk översättning bifogas? Eller bör brevet rent av skrivas på ryska? I sistnämnda fall vore jag tacksam, om ambassaden ville göra översättningen. Utskriften torde böra ske i Stockholm, så att ryssarna inte kan fastställa, att ambassadens skrivmaskin använts. Om brevet lämnas på svenska, går det kanske att förklara, att ambassaden gjort översättning, ehuru denna parallell med noter inte är så tilltalande?

Familjen yrkar på att Excellensen i ett interpellations-svar skall meddela, vilka framställningar vi gjort i Moskva samt att ryssarna lovat granska vårt material. Däremot skulle man inte nämna de negativa svaren. Jag har avböjt med motive-ring, att detta skulle leda till att pressen oavbrutet frågar, om vi fått svar. Vi vill inte bli forcerade att begära svar igen utan vill nöja oss med att fråga, om något nytt föreligger. En annan motivering för avböjandet är, att ett sådant interpellationssvar skulle utlösa en Sovjet-fientlig kampanj, som inte kan gagna saken. Emellertid tycks familjen börja luta åt att just en sådan kampanj är vad som behövs. De hotar sålunda att försöka påverka riksdagsmännen att inte resa till Moskva, om inte Wallenberg-saken är uppklarad. Några mindre tidningar har varit inne på denna tanke, och det skulle inte förvåna mig, om familjen lyckades skapa en opinion av denna karaktär i den borgerliga pressen, ja, rent av inom riksdagen. De har lovat

./.
X Versionen
med hälsningen
Bopad sedan
ovanför
skrivs.

att tills vidare ingenting göra. Detta är bara ett exempel på den belastning på förbindelserna affären dock innebär. När som helst kan något hända. Om bara ryssarna kunde inse detta.

Jag har framhållit, att det vore ett ytterst betänkligt steg att lägga om vår taktik från nuvarande till någon slags utpressning, på vilken ryssarna förmodligen skulle reagera rent negativt. En sådan omläggning av taktiken vore definitiv, och familjen kunde komma att djupt ångra den.

Detta hot från familjens sida kan bli aktuellt, men de nöjer sig tills vidare med brevet till Vorosjilov och löfte om en ny påminnelse.

Jag vågade naturligtvis inte nämna för familjen, att Du träffat några av de högsta Sovjet-funktionärerna på en mottagning. De har nog svårt att förstå, att omständigheterna vid ett sådant tillfälle kan vara sådana, att det vore olämpligt att röra vid Wallenberg-affären. Självfallet behöver Du inte - om ett lämpligt sådant tillfälle skulle erbjuda sig - avvakta instruktion hemifrån för att ta upp frågan.

Tills vidare har jag också lyckats avstyra familjens idé, att jag skulle åka till Moskva, dels genom att hänvisa till att jag icke vill försvaga intrycket av Undéns aktion, dels genom att jag framhållit, att det ingalunda är säkert, att jag skulle få träffa någon av de inflytelserikaste. Jag tror ju inte ett dyft på nyttan av en sådan resa.

Det vore av stort värde, om Du ville kommentera allt i detta brev, som föranleder reservationer från Din sida eller som kan behöva klarläggas för familjen, så att den förstår, varför Du bestämt Dig för det ena eller andra sättet att agera.

Din tillgivne
Aune S. Lindberg

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Schlman/SW

Moskva den 26 februari 1955.

19

Personligt och
strängt förtroligt.

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL

R

18

Wallenberg-saken.

Broder,

I anslutning till meddelande i särskild ordning ber jag att nedan få ge ett kort referat av mitt samtal idag med ambassadören Semenov. Dessförinnan vill jag likväl förutskicka, att Semenov, som under snart en vecka låtit mig vänta på företräde, tydligen väl förberett sig på det ärende som jag upptog. I allt fall hade jag en stark känsla av att hans uttalanden voro noga över- och avvägda, vilket här nog innebär att han därom talat med sin chef, ja, att det dryftats i regeringen. Detta intryck stärktes för övrigt av hans upprepade tal om regeringen och dess inställning. Anmärkas må likväl, att jag olyckligtvis begärde få Semenovs första antagligen memorerade uttalanden översatta och gjorde mina anteckningar i detta stycke från Margins nu som tidigare formellt svaga prestation som tolk.

Jag inledde konversationen med att - efter att ha lämnat och kommenterat en note i fråga om sjöräddningen - säga att jag enligt mottagna instruktioner ville fråga om något nytt föreläge i det gamla ärendet rörande Raoul Wallenberg. Semenov svarade - i det han tittade mig rakt i ögonen - att han ville be mig vara förvissad om att han helt trodde varje ord han komme att säga mig. I snart fjorton år hade vi känt varandra och han hoppades att arten av våra personliga förbindelser under denna långa tid berättigade honom att be mig om detta. "Om vi kunde tillmötesgå svenska regeringens begäran att överlämna Raoul Wallenberg till de svenska myndigheterna, då skulle

Kabinettssekreterare Lundberg,

Utrikesdepartementet.

clp 1/3 SW

lösandet av denna fråga icke bli svårt för Sovjetunionen. Jag förstår och känner Sverige väl, fortsatte min inter-
lokutör, jag har mig bekant, vilken betydelse familjen Wallenberg har i Sverige. Jag är därför ledsen att icke kunna säga något som kunde vara tillfredsställande för Wallenbergs. Jag kan icke säga, att vi kunna göra något här i denna sak. Jag måste endast upprepa vad jag sade Eder nyligen och har intet att tillägga."

Till svar härpå sade jag först, att jag icke betvivlade, att Semenov själv vore övertygad om vad han sagt. Icke förty ville jag konstatera, att man i Stockholm hade sådana bevis för att Wallenberg befunnit sig i Sovjetunionen, att något tvivel härom icke föreläge. Även alldeles nyligen hade ett nytt vittnesmål i sådant hänseende avgivits och efter noggrann prövning befunnits trovärdigt. Att märka vore att dessa olika vittnesmål komme från personer av olika nationalitet och att de alla bekräftade ett och samma faktum. För oss stode det alltså fast, att Wallenberg varit här i landet. Fortsatta undersökningar skulle säkert, därom vore jag övertygad, visa detta. Det hade ju för övrigt förekommit, bl.a. i förhållande till Norge, att vederbörande sovjetiska fackmyndigheter, på vars utsago MID säkerligen byggde sina meddelanden, sedan de först förnekat en viss persons härvaro, efter nya undersökningar återfunnit honom.

Eftersom man å svensk sida hade denna övertygelse, måste vi bl.a. i de gemensamma svensk-sovjetiska förbindelsernas intresse fortsätta att begära, att nya undersökningar måtte göras, så att Wallenberg återfinnes och kan återbördas till sitt fosterland. Såsom utrikesminister Undén framhållit för såväl vice utrikesminister Zorin som för vice premiärminister Mikojan - och som han för övrigt hade haft för avsikt att säga herr Molotov, om denne varit i Moskva - utgjorde denna sak en allvarlig belastning av våra förbindelser. Det borde därför ligga även i sovjetiskt intresse, att densamma uppklarades. Å svensk sida hade man, som Semenov säkerligen skulle finna om han ginge igenom dossiern i ärendet, först återkommit till detsamma, sedan det genom olika vittnesmål blivit styrkt, att Wallenberg verkligen varit i Moskva.

Såsom förhållandena vore i vårt land kunde herr Semenov

med sin kännedom därom säkerligen förstå den betydelse en sak som denna ägde i det svenska folkets ögon. Det vore av vikt, att detta icke, mot bakgrunden av andra folks helt olika historiska erfarenheter, förbisåges liksom ej heller att Raoul Wallenberg för flertalet svenskar icke var endast en diplomat utan något av en nationalhjälte. Hans insatser för att rädda tusentals judar undan fascisterna framstode i en sådan dager för dem. Detta vore kärnpunkten - icke familjen Wallenbergs allmänna ställning i svenskt samhälle.

Just med hänsyn till sagda betydelse vågade jag påstå, att intet skulle i dagens läge kunna gynnsammare påverka de svensk-sovjetiska förbindelserna än om Wallenberg återfunnes och tillätes återvända hem. Ur denna synpunkt ville jag rikta uppmärksamheten å en artikel, som en av fru Wallenbergs rådgivare nyligen offentliggjort i den bekanta tidskriften "Vi". Från myndigheternas sida hade man sökt undvika presskriverier i saken, men man saknade givetvis möjlighet att förhindra dylik publicitet. Anledningen till att jag nämnt artikeln vore emellertid mindre vad där såges än den svenska pressens reaktion. Av denna trodde jag man kunde draga tvenne slutsatser, nämligen dels att svenska folket fortfarande hyser samma brinnande intresse för Wallenbergs öde som tidigare, dels att de redaktionella uttalandena i flertalet fall fått formen av vädjanden till Sovjetunionen att befria Wallenberg.

Semenov svarade härpå - delvis genom inpass under min framställning - att han som varit i Sverige väl förstode vår inställning och de allmänna synpunkter jag framfört. Likaledes hade han klart för sig den betydelse saken kunde äga hemma. Även om han för sin del ansåge, att våra förbindelser icke kunde få baseras på så att säga en kriminal sak. Man måste dock betänka, att sovjetfolken förlorat mer än 7 miljoner människor i kriget och att detta säkerligen kostat livet på många svenskar. Emellertid ville han än en gång konstatera, att intet skulle hindra sovjetregeringen, om den ägde möjlighet att återbörda Wallenberg till fosterlandet. Även i saker som denna måste man emellertid vara realistisk och hålla sig till de faktiska förhållandena. Ingen regering i världen skulle kunna göra mera än vad som låge i dess makt. Han beklagade sålunda ånyo att nödgas återopa vad han sagt

mig den 17 december ifjol.

På tal om "Vi"-artikeln, vilken han förklarade sig ha läst, sade han att han funnit densamma moderat skriven. Vad som skrevs i svensk press vore dock helt vår sak. Här hade man intet därmed att skaffa och Sovjet låte sig icke därav påverkas.

I anledning av ett uttalande från Semenovs sida att man omöjligen kunde komma längre i denna sak och att det bästa vore att realistiskt finna sig häri, upprepade jag ännu en gång fastän i andra ordalag vad jag redan sagt och hemställde enträget, att nya undersökningar måtte göras, så att Wallenberg snart repatrierades. Samtidigt sade jag mig komma att till Stockholm inberätta hans ovan återgivna uttalanden.

Då Semenov herefter övergick till att tala om våra allmänna förbindelser, vilka han sade sig anse utvecklas gynnsamt i de båda ländernas intresse och bl.a. annat nämnde riksdagens besök, betonade jag på nytt den belastning som Wallenberg-saken utgjorde.

2. Semenov underströk sålunda nu starkare omöjligheten för sovjetregeringen att föranstalta om Wallenbergs återvändande än det förhållandet att han icke befunnit sig i Sovjetunionen. Detta kan ju ha varit en tillfällighet. Men jag frågar mig dock - särskilt som Semenovs personliga appell till mig icke direkt tog sikte på hans tidigare förnekande av Wallenbergs härvaro - om Semenovs uppläggning möjligen kan antyda att Wallenberg numera är död. I sådan riktning skulle även kunna tolkas hans slip of the tongue om kriminalaffär - en uppenbar blunder, som jag tror bäst icke göra ett nummer av. Ett ytterligare skäl varför jag ställt mig denna fråga är att den numera i kommunistisk journalistik engagerade, f.d. Timeskorrespondenten Parker vid ett sammanträffande, vartill han för någon tid sedan tog initiativ, för första gången under alla dessa år - under återopandande av "Vi"-artikeln - förde Wallenberg-saken på tal och sade att denna kanske om han, som jag hävdade, befunnit sig här numera vore död. På mitt inpass att han som andra människor kunde dö i lunginflammation, cancer eller dylikt svarade Parker litet mångtydigt, att man här i landet kunde sluta livet på olika sätt, icke nödvändigtvis av sjukdom.

Även om jag sålunda under samtalet hade smått på känn, att

det eventuellt kunde föreligga viss anledning att fråga om Raoul Wallenberg numera avlidit, avhöll jag mig givetvis från att utan direkta instruktioner leda in våra resonemang på en sådan ny linje. För egen del skulle jag för övrigt vilja avråda från att på nuvarande stadium välja en sådan utväg. I stället ansåg jag, som framgår av ovan lämnade referat, mig böra förnya vår begäran om fortsatta undersökningar. Härför trodde jag föreligga så mycket starkare skäl som vi ju numera fått ryssarna att förklara, icke blott att de, om Raoul Wallenberg funnes här, skulle låta honom resa hem utan även - det var ju det nya vid mitt senaste samtal med Semenov - att han förstår familjen Wallenbergs och våra synpunkter på saken. Skulle vi i den sålunda uppnådda positionen kunna, såsom norrmännen i fallet Harjio, verkligen ange var Wallenberg befunnit sig under senare år borde alla förutsättningar finnas att få honom loss. Mig synes därför, att alla ansträngningar böra inriktas på att här överlämna sådana uppgifter. Huruvida man i avvaktan därpå eventuellt bör taga fasta på Semenovs uttalanden och än en gång hemställa om nya undersökningar, anser jag bör övervägas. I så fall borde detta väl ske i den formen, att man tager ad notam, att sovjetregeringen, därest Wallenberg återfunnes här i landet, genast skulle överlämna honom till oss. Under hänvisning härtill och till det faktum, att vi äro övertygade om att han varit i Moskva, skulle vi samtidigt i de svensk-sovjetiska förbindelsernas intresse hemställa om förnyade efterforskningar. Under alla förhållanden tror jag, att det skulle vara oklokt att nu börja en kampagne i pressen mot sovjetregeringen. Resultatet skulle i bästa fall bli, att man härifrån svarade med ett offentliggörande av de tillmötesgående uttalanden man här nu gjort. I värsta fall skulle på här klassiskt sätt inställningen hårdna - och med denna möjlighet måste man nog realistiskt räkna.

Till slut vill jag säga, att Semenovs tal om familjen Wallenberg, som först föreföll mig egendomligt och måhända något tvetydigt torde ha sin förklaring i det brev som fru von Dardel skrivit till Vorosjilov. Semenovs uttalanden på denna punkt utgjorde sålunda säkerligen även ett slags svar på hennes framställning.

Rolf Sohlman

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Stockholm den 6 april 1955.

Strängt förtroligt. 1 bil.

Politiska avdelningen

Avdelningschefen

Broder,

./.

Härmed översänder jag en avskrift av den pro-
memoria Excellensen upprättade över sitt samtal med
Gromyko i Wallenberg-ärendet.

Die Luigi
Gunnar Jarring
(Gunnar Jarring)

Ambassadören S o h l m a n ,
M o s k v a .
- - - - -

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

P.M.

Under samtalet med Gromyko den 25/3 fick jag tillfälle beröra Wallenbergs-fallet.

Han frågade om jag fått meddelande om samtalet mellan Bulganin och Sohlman. Jag bekräftade detta och tillade att under detta samtal Sohlman tagit upp fallet Wallenberg. Jag undrade om G. vore förtrogen med denna sak. Han sade att han kände till den. Enligt premiärminister Bulganin skulle W. bli återskickad till Sverige, påpekade jag, men B. hade också sagt att han inte finns i Sovjetunionen. Vid tidigare samtal i denna sak hade från rysk sida förklarats att W. inte hade funnits på ryskt territorium. Detta vore svårförklarligt. Vi hade ett bevismaterial som utvisade, att han hade funnits i Sovjetunionen. Åtskilliga av varandra oberoende personer - krigsfångar som återvänt från Sovjetunionen - hade lämnat oss uppgifter i saken. G. svarade att han ingenting hade att tillägga utöver vad marskalk Bulganin sagt. Uppgifterna som jag omnämnt stämde inte med fakta.

Härefter lämnades detta ämne.

Stockholm 26.3.1955.

Östen Undén.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Kabinettssekreteraren

Skulle 7/4 55.

Broder!

Da Uuden tog upp R.W.-ärendet
med Gromyko, sade sig denne
inlet ha att tillägga utöver vad
Bulzouin och Semenov sagt. Uuden
sade, att vi hade vittnesuppgiften,
som gjorde, att det tyckes väsent
minst betraktas som tillfredsställande,
dessa vittnesmål icke stämde
med fakta.

Din tillgivne
Aure / Lundberg

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN
Martin Weiss.

K.Hld/SW

Moskva den 25 maj 1955.

19

Strängt förtroligt.

2/243

BIL

R 18.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

R

AS

AS

HP

80

E/RW.

Ärade Broder,

Enligt vad jag underhand erfarit kommer den
österrikiske krigsfången reservkaptenen Martin Weiss
- på min tid i Wien en av nyckelpersonerna i Wallenberg-
efterforskningarna - att i början av juni (6 eller 7)
återbördas till hemlandet.

Knut Hammarskjöld

Kabinettssekreteraren Lundberg,
Utrikesdepartementet.

alp. 25/5-8V

N:r 117; den 19 oktober 1955.

SVENSK PRESSÖVERSIKT

för svenska beskickningar och konsulat.

Sovjet och Jemen har enligt tidningarna den 18 oktober enats om att förnya 1927 års vänskapsfördrag, öka sina handelsförbindelser och utväxla diplomatiska representationer. Ett handels- och betalningsavtal mellan Syrien och Sovjet väntas vara klart inom kort. Sovjet har erbjudit sig att hjälpa Egypten med att bygga Assuandammen mot leveranser av bomull och ris från Egypten under trettio år. Egyptiska regeringen, som fortfarande hoppas på ett lån från Världsbanken på 200 å 300 miljoner dollar, har ännu inte tagit ställning till det ryska erbjudandet. Enligt en Reuteruppgift från Damaskus ämnar Syrien inleda förhandlingar om ett bilateralt militärfördrag med Egypten som ett led i en rad liknande fördrag med andra arabstater.

Gåtan Raoul Wallenberg

sysselsätter i hög grad pressen, och snart sagt varenda landsortstidning har liksom huvudstadstidningarna kommenterat de uppgifter i saken, som kommit genom tyskar som återvänt från fångenskapen i Sovjetunionen. Arbetsbladet (14.10.) vars ledarubrik lånats här ovan, skriver bl.a.:

Den tyske frigivne fångens uppgifter i dagarna är onekligen ett sådant spår som omsorgsfullt bör undersökas. Även om det är ett andrahandsvittne och uppgifterna i vissa detaljer är svävande, finns både trovärdighet och exakthet över utsagorna. T.o.m. en direkt lokal angivelse finns på lägret i Sibirien där Wallenberg skulle ha funnits för två år sedan. Det bör inte vara svårt att pröva halten i en sådan uppgift om Moskva visar god vilja och tar lika allvarligt på denna sak som man gör i Sverige. De ryska ledarna kunde inte göra något bättre för att inför svensk opinion

- Expresident Perón har enligt AFP nu internerats i trakten av Villarcia, 130 km från Paraguays huvudstad Asuncion.

Regeringen Faure fick förtroende med oväntat stor majoritet, konstaterar tidningarna den 19 efter förtroendevoteringen rörande det nya programmet för Algeriet. - Kina har föreslagit USA en utrikesministerkonferens, men USA önskar inte ta ställning till frågan förrän de pågående Genèveförhandlingarna mellan de båda staterna är avslutade. - Sovjet och USA tävlar om att få sälja vapen till Österrike, men Österrike förmodas enligt ST komma att hålla den neutrala linjen genom att köpa på båda hållen. - Riksdagen har inlett sin höstsession.

visa ärligheten i sin vilja till uppriktig samlevnad än genom att på allt sätt medverka att skapa klarhet om Wallenberg, död eller levande. Att svenska regeringen kommer att ta initiativ för att stimulera till sådan rysk undersökning tar vi för givet.

Det gäller för statsministern att få fart på byråkratien inom utrikesdepartementet, skriver Skånska Dagbladet (14.10.) och fortsätter:

Där tycks man inte vara lika angelägen att ta några nya initiativ. Det är nödvändigt att saken bedrivs med skyndsamhet. Det finns ingen anledning att vänta på utrikesministerns hemkomst från FN. Viktigast är att få arkitekt Tamvelius identitet fastslagen. Det måste bli utgångspunkten för den svenska hänvändelsen till Sovjet. Det är inte för mycket att begära att denne får höras av den svenska ambassaden i Moskva. Hans vittnesmål är av grundläggande betydelse för den fortsatta

aktionen. Om Sverige kan utverka att Tamvelius får lämna Ryssland, så är det endast så mycket bättre.

Saken brådskar. Ingen tid bör försittas, om Raoul Wallenberg alltjämt befinner sig i livet, vilket synes sannolikt. Elva års oförskyllda lidanden är fullt tillräckliga.

Man måste till varje pris söka pressa Moskva att ge klart besked i detta ärende, anser Sydsvenska Dagbladet (16.10.):

Det skulle vara en direkt förolämpning mot vårt land, om Sovjet även denna gång nonchalerade en svensk demarche. Därför kravet på ett skingrande av dunklet kring fallet Wallenberg står icke endast en enig svensk opinion utan även vida kretsar utomlands, framför allt inom Röda korset, den institution, som Raoul Wallenberg med stor framgång och med risk för eget liv ägnade en stor del av sin tid och sina krafter i krigets slutskede.

Jönköpings-Posten (13.10.) skriver bl.a.:

Det har tidigare antytts, att Sveriges statsminister planerar en resa till Moskva någon gång fram på nyåret. Borde icke wallenbergssaffären först klaras upp, innan hr Erlander anträder den resan?

Det hade kanske varit klokt att dröja ett tag med publiceringen av de senast framkomna uppgifterna, menar Västmanlands Folkblad (15.10.):

Det forskningsarbete, som givetvis länge bedrivits, kan knappast ha underlättats av publiceringen. Man borde åtminstone ha kunnat dröja tills alla fångarna blivit hemskickade. Nu vet man ju aldrig hur det slutar.

Dock återstår ju den möjligheten att Wallenberg sjuk och eländig funnits i något läger varifrån hans livstecken aldrig trängt upp till de ryska ledarna. Det finns mycket i det stora landet, som ligger utanför ramen för vad vi i Sverige finner naturligt. I så fall växer onekligen nu chanserna att komma till tals med ryssarna i denna sak, där de ju har möjlighet att ytterligare markera en omsvängning mot större humanitet i det mänskliga umgänget länderna emellan.

Den svenska utrikesdebatten

om FN och alliansfrihet är titeln på en skrift av professor Elis Håstad, som utgi-

vits av Utrikespolitiska institutet på anmodan av Carnegiestiftelsen. Den ingår alltså i en serie, vari bidrag från olika länder samlas. - Dagens Nyheter (18.10.) recenserar skriften i en ledare, vari det bl.a. heter att skriften utan tvivel har sina förtjänster, men att svagheterna är påfallande:

Den är klar, översiktlig, i huvudsak ytterst omsorgsfull i formen med en uppenbar vilja till objektivitet. Men även svagheterna är påfallande. Vad som ges är referat, knappast någon analys. Man har känslan att författaren tror sig kunna nå opartiskhet blott genom att reproducera vad som sagts och skrivits, smått och stort, dumt och klokt. En bearbetning som leder till koncentration på det väsentliga, som utmönstrar likgiltigheter och tokerier för att få fram och mot varandra ställa de centrala och rimliga argumenten, har Håstad inte velat, kunnat eller hunnit åstadkomma. Han når inte längre än till den torftiga form av objektivitet som består i att inläggen redovisas och i någon mån systematiskt uppdelas efter olika tankegångar.

Dagens Nyheter söker också förklara sin egen attityd gentemot skriften:

De kritiska anmärkningarna mot Håstads arbete är sannolikt i viss mån be-tingade av en kritisk hållning mot den svenska neutralitetspolitiken. Men alldeles oberoende av detta står det klart att den utgivna skriften är en föga givande, på vissa punkter direkt missvisande, presentation av svensk debatt och svensk opinion.

En recension i Svenska Dagbladet (19.10.), signerad Sven Berger, är mera positiv i bedömandet, och det heter bl.a., att debatten i samband med Atlantpaktens uppkomst och de nordiska ländernas val av skilda vägar återges utmärkt, likaså när det gäller Achesonplanen, Koreakonflikten och förslagen om Europaarmén. Recensenten skulle endast ha önskat att något starkare betonde av svenskarnas ringa intresse för utrikespolitik.

I tidningarna den 13 ägnades fortsatt stor uppmärksamhet åt de av en frigiven tysk Sovjetfånge lämnade uppgifter, som allmänt uppfattas såsom gällande Raoul Wallenberg. - En medlem av Israels ambassad i Washington skall ha uppgivit, att Sovjet antytt sin villighet att under vissa omständigheter erbjuda Israel vapenleveranser. Något direkt anbud hade dock ej avgetts. Israel hoppas fortfarande kunna tillgodose sitt vapenbehov i väster, heter det i med-
 (andet. - Irans anslutning till Bagdad-pakten har föranlett en sovjetrysk protest i Teheran, där man svarat med att framhålla, att pakten inte är riktad mot Sovjet. - Förra amerikanske Moskvaambassadören George Kennan hade i ett tal i Berlin sagt sig tro, att en "uppgörelse" med Sovjet i Europa kan

nås genom förhandlingar. - A-paktens vice överbefälhavare, fältmarskalk Montgomery, hade inför The Royal Services Institution förklarat, att västförsvaret är totalt odugligt i atomåldern, och att det måste helt omorganiseras, om det skall kunna skydda den fria världen.

Enligt uppgifter i tidningarna den 14 kommer USA att i Genève ta upp frågan om vapenförsäljning från kommunistiska länder till arabländerna. - Från Bonn meddelas, att västmakterna enats om att vid konferensen arbeta för att frågorna om Tysklands återförening och västeuropas säkerhet lösas samtidigt. - En kraftig fransk offensiv har inletts mot gerillan i Marocko. Konseljpresident Faure väntas vinna en knapp voteringsseger för sin plan rörande Algeriet.

Wilborg-Wallenberg

Har den frigivne tyske krigsfånge (nschein kommit med en ny uppslagsända i affären Raoul Wallenberg, frågar sig Svenska Dagbladet (13.10.), som finner att hans berättelse i många stycken låter trovärdig. Men tidningen anser det också nödvändigt med vissa reservationer:

Så många ogrundade rykten ha emellertid varit i svang efter den svenske diplomatens försvinnande att det finns all anledning till försiktighet även efter den senaste rapporten. Det rör sig fortfarande om uppgifter i andra hand, och det är inte uteslutet att den frigivne tysken under intervjun omedvetet suggererats till längre gående uttalanden än han hade tackning för. Det är också ägnat att stämma till eftertanke att ytterligare en eller flera människors öde kan påverkas av den publicitet som den senaste fasen i Wallenberddramat o-

undvikligen givit upphov till.

Man kan utgå ifrån att de svenska myndigheterna inte lämnar någon ledtråd outnyttjad, fortsätter Svenska Dagbladet:

Den passivitet som under ett skede visades i frågan har efterträtts av så ihärdiga och målmedvetna ansträngningar att dessa redan i och för sig kunna uppfattas som ett glädjande vittnesbörd om att man på högsta ort fortfarande räknar med att Wallenberg är i livet. Vad de ryska myndigheterna anser kan numera anses fastslaget att även de äro väl medvetna om vilken betydelse Wallenberaffären har för relationerna mellan de bägge länderna.

Dagens Nyheter (13.10.) anser sig också ha kunnat konstatera, att UD "efter några års passivitet på senare tid skulle ha varit starkt engagerat i fallet Wallenberg", och tidningen väntar sig att ingenting kommer

att lämnas oförsökt när det gäller att ta upp saken med ryska myndigheter.

Stockholms-Tidningen (13.10.) skriver bl.a.:

Utrikesdepartementet förklarade på onsdagen, att det inte vill yttra sig om fallet Raoul Wallenberg med anledning av de nya uppseendeväckande uppgifter, som framkommit genom en berättelse av en frigiven tysk krigsfånge. Det är ett direkt negativt svar, som icke kan accepteras av den svenska opinionen. Man kan bara hoppas, att det i själva verket är mer diplomatiskt än enbart negativt och att UD avgett det i akt och mening att mörklägga sina förhållanden, tills man har något att berätta.

En sådan taktik kan försvaras, om UD samtidigt sätter till alla klutar för att följa detta nya spår i Wallenbergsaffären. Man måste nämligen komma ihåg att UD vid flera tidigare tillfällen blivit brant på falska spår och alltför obalanserade pressskriffrer i denna affär, som äventyrar viktiga vittnens liv, och därför inte vill arbeta under offentlig insyn. Den här gången har emellertid UD fått ett direkt spår, som icke under några omständigheter får slarvas bort.

Bornscheins framställning verkar så autentisk och beskrivningen av Wallenberg så noggrann, att detta spår inte kan avvisas från sovjetisk sida utan att fullständig redovisning lämnas för undersökningar, skriver Morgon-Tidningen (13.10.):

Om det är någon mening med från sovjetiskt håll lämnade bedyranden att man där verkligen vill hjälpa till att skaffa fram den sedan elva år förlorade svensken, ifall han ännu finns i livet, eller att lämna uttömmande redogörelse om hans öde, ifall han är borta men det ändå kan konstateras att han levat i Sovjetunionen, då måste det nu bli möjligt att få det nya spåret ordentligt och betryggande undersökt.

Ett uttömmande besked med en öppen redovisning och - om Wallenberg påträffas - hans omedelbara återsändande till hemlandet skulle innebära mera än mycket annat för att visa vilja till ett verkligt närmande mellan folken.

I en rad ledare i landsortspressen understrykes vikten av att det nya uppslaget blir ordentligt undersökt. Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning (13.10.) skriver bl. a.:

Vi har väntat länge nog på ett bättre besked, nu får det äntligen komma. Krigsfångar vänder i tusental hem från Sovjetunionen. Även tyska militärer, dömda för krigsförbrytelser, återbördas till hemlandet. Vad mera är, Sovjetunionen har tillkännagett sin önskan att på alla områden främja utbytet med andra länder. Om detta skall kallas en islossning, och det vill ryska regeringen, då har höga vederbörande i Moskva endast en sak att göra i fallet Wallenberg, att behandla det som ett nytt och bråkande ärende och ge full offentlighet åt sina åtgärder. Svenska regeringen bör eftertryckligt hemställa härom. Miss tanken att Raoul Wallenberg lever men håller på att tigas ihjäl ligger tungt på sinnet.

Nya Wermlands-Tidningen (13.10.) sätter Wallenberg-affären i samband med statsministerns förestående resa till Sovjet; a)

Det svenska riksdagsbesöket i Sovjet i somras skedde mot den pinsamma bakgrunden av den ouppklarade Wallenbergsaffären och övergreppen mot svenska fiskare, vilket dock ej störde riksdagsmännens trevnad. Nu har det ju förberedats att statsministern med maka skall avlägga ett inofficiellt besök i Sovjet. Borde det ej med kraft understrykas att Wallenbergs öde skall vara klarlagt, innan denna resa kommer till stånd. Ett lands statsminister kan ej resa så inofficiellt att man ej har rätt att kräva besked om frågor som röra svenska medborgares liv och död. Den saken bör slås fast med kraft.

Eskilstuna-Kuriren (12.10.) skriver:

Det nya spåret efter Raoul Wallenberg borde kunna sätta bättracifart på vår utrikesledning än den man hittills bevitnat och som från hr Undéns sida kännetecknats av en försäktighet, som, visserligen i och för sig motiverad, närmast haft karaktären av trött resignation. Det är känt att utrikesministern vid sitt besök i Moskva hade ett samtal om fallet Wallenberg med en av de högsta vederbörande, och att denne försäkrade att man efterforskat Wallenberg men utan att finna något spår efter honom. Det är likaledes känt att denna förklaring på hr Undéns gjorde intryck av att inte vara med sanningen överensstämmande. Vad som nu berättas av hemvändande fångar om en man vid namn Raoul Wilberg, som skulle ha varit rödakorschef i Prag, tyder på att Wallenberg verkligen skulle vara i livet - om han icke duktat under för den tuberkolos, som han uppgetts lida av.

Hr Undén är i New York på FN. Detta får inte hindra honom från att hanla och göra det utan gröjsmål. Det borde gå att tala ut med ryssarna nu sedan de blivit så förfärligt vanliga.

KUNGL. SVENSKA

BESKICKNINGEN

etterforskning efter
Raoul Wallenberg.

19

Moskva den 1 november 1955.

Strängt förtroligt. 2/662

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

HP

GR.

80

Mst

E/RW

Ärade Broder,

De svenska tidningarna ha ju på sistone innehållit mycket om nya spår i Wallenbergsfrågan. Därest som resultat av de uppgifter som sålunda må ha framkommit, en ny dokumenterad framställning till sovjetmyndigheterna överväges vill jag som min personliga mening framhålla att en första förutsättning för framgång torde vara att den på svenskt sinnessjukhus intagne sovjetmedborgaren Koovit beredes möjlighet att återresa till Sovjetunionen. Jag får i detta stycke hänvisa till beskickningens dagskrivelse (nr 705).

Lennart Petri

Kabinettssekreteraren A. Lundberg,
Utrikesdepartementet.

exp. 1/11 SW

HP 80 E/RW
Mishon
aa
f

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Pressbyrån

Uttalande av utrikesminister Undén i riksdagsdebatten
den 2 november 1955. angående
Wallenbergsaffären.

I anledning av herr Ohlins fråga om Raoul Wallenberg vill jag - utan att nu gå närmare in på saken - framhålla att ett intensivt utredningsarbete utföres inom utrikesdepartementet under ständig kontakt med de anhöriga och att på grundval härav åtskilligt bevismaterial kunnat erhållas. En del av de uppgifter som i samband med de tyska krigsfångarnas hemsändande från Sovjetunionen publicerats i pressen hade vi sålunda redan tidigare kännedom om. Jag tog upp denna sak med medlemmar av sovjetregeringen under mitt besök i Moskva 1954 och därefter tillställde vi det sovjetryska utrikesministeriet det material vi då hade. Senare har vid ytterligare ett par tillfällen framställning gjorts till ledande personer inom sovjetregeringen.

Svaren på tidigare framställningar har varit att Wallenberg inte funnits i Sovjetunionen. Vid de senaste démarcherna har dock från sovjetrisk sida uttryckligen tillfogats att, om Wallenberg anträffades, han skulle återsändas till Sverige. Vi betraktar detta som ett löfte och kommer att även i fortsättningen påminna om det och kräva att mysteriet Wallenberg äntligen uppklaras på det enda sätt som hela vårt folk hoppas och väntar.

Mer anser jag det inte lämpligt att för närvarande säga i denna sak.

INK. BESK. MOSKVA		
D. N:o 11 8124		
12. 11. 55		
AVD.	GR.	MAL.
HP	80	64/RW.

Deljirats beskedningen i Moskva
förmiddag 9. 11. 55
Arne S. Lundberg

Strängt förtroligt.

P.M.

Jag hade bett ambassadör Rodionov komma upp idag och framförde till honom följande meddelande (som han erhöll i skriftlig nedteckning):

"Je vous ai prié de venir me voir pour vous remettre un extrait de mon discours au Parlement l'autre jour, à savoir le passage où j'ai parlé du cas Raoul Wallenberg.

Le premier ministre Bulganin aussi bien que le Président Vorosjilov ont déclaré que, si Wallenberg est trouvé, il sera transmis aux autorités suédoises. Je vous demande de faire part au Gouvernement soviétique encore une fois de l'inquiétude que nous cause cette affaire, pendant depuis dix ans.

Nous sommes en possession de preuves accablantes montrant que Wallenberg fut conduit en l'Union soviétique et mis en prison, accusé d'espionnage. Depuis des années le Ministère des Affaires Etrangères s'occupe de recueillir et de comparer le matériel d'information se référant au sort de Wallenberg, venant de tous côtés. La libération des prisonniers de guerre allemands, autrichiens et autres au cours de ces dernières semaines nous a fourni de nouvelles preuves mais aussi rendu l'opinion publique suédoise encore plus impatiente.

Bienque les informations nouvelles n'aient pas été suffisamment examinées et coordonnées jusqu'ici pour être présentées soit au Gouvernement soviétique, soit au public suédois, j'ai voulu dès maintenant attirer l'attention du Gouvernement soviétique sur l'urgence de cette affaire aux points de vue humanitaire aussi bien que politique."

Ambassadören sade sig vilja översända meddelandet till

sin regering. Rent preliminärt ville han säga följande.

Han hade icke läst någon redogörelse för Sohlmans samtal med Bulganin eller Gustaf Nilssons samtal med Vorosjilov. Men han hade talat med den tolk som varit närvarande. Han hade inte fått intrycket att någon av dem låtit förstå, att Wallenberg möjligen skulle återfinnas, utan blott sagt att, om han återfunnes, skulle han skickas tillbaka.

Han ville understryka, att i anledning av min sista démarche han hade särskilt betonat i sin rapport önskemålet om nya efterforskningar. Sådana hade också vidtagits men med negativt resultat. Han trodde sig kunna försäkra, att dessa efterforskningar skett med minutiös noggrannhet. Det funnes inget motiv för W:s kvarhållande, om han existerade.

Rodionov ville nämna, att han själv haft en nevö, som vore helt försvunnen och inte kunnat återfinnas. Han förstode familjens smärta och den svenska opinionen. Men han trodde inte, att något mer kunde göras. Han tillade att denna sak var lika pinsam för Sovjetunionen som för Sverige.

Jag framhöll att vi hade talrika bevis genom vittnesmål att Wallenberg förts till Moskva och där satts i fängelse. Vi hade också bevis för att åtskilliga personer - bland dem en som delat cell med W. i fängelset - hörts angående W. Detta visade att W. var en uppmärksam fånge, och det förefölle omöjligt att han försvunnit utan några spår.

Ambassadören upprepade sitt löfte att översända mitt meddelande till Moskva, varefter jag upptog en annan fråga.

Stockholm den 8 november 1955.

Östen Undén

Vi
18.11.55

Fallet Raoul intet mysterium

SP 80 & P.W. Rudolph Philipp

den man som hela tiden lett aktionen för att få Raoul Wallenberg fri tar här till orda för första gången efter den stora redogörelsen i Vi nr 2 i år. Han lämnar viktiga uppgifter baserade på hittills opublicerade vittnesmål.

Den aktuella anledningen till att jag efter samråd med Raouls mor Maj och gode man Fredrik von Dardel och aktionens ordförande Birgitta de Vylder-Bellander nu efter tio månader åter bryter tystnaden är följande två händelser:

1. Den 13 oktober slog regeringsorganet MT stort upp ett påstått intervjuuttalande av statsministern, som därefter citerades såsom ett officiellt uttalande i TT:s morgonnyheter och i talrika in- och utländska tidningar. Enligt MT skulle Tage Erlander ha sagt: »... att det sedan Raoul Wallenberg försvann för tio år sedan kommit en rad uppgifter och uppslag, men detta sista förefaller att vara mer seriöst än något av de tidigare.»

Samma dag införde Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning en intervju med mig, i vilken jag karakteriserade ifrågakvarande skrivelser kring den tyske journalisten Heinz Bornschein bland annat på följande sätt: »De uppgifter som pressbyråerna nu spritt och där mycket nonsens blandats med mycket liten sanning är icke sådana att vi kan fästa något större avseende vid dem, eftersom vi själva har ett betydligt bättre verifierat material till förfogande. När dessa tredjehandsuppgifter kan väcka ett sådant uppeende hos svenska folket och över hela världen, kan man lätt föreställa sig, vilken storm det skulle bli om vi i en vitbok publicerade alla de bevisade förstahandsuppgifter vi har samlat.»

Fem minuter efter det jag i morgonnyheterna hört statsministerns uttalande i MT, förklarade han själv för mig: »Hur kan någon tro att jag skulle ha sagt en sådan dumhet! Hur skulle jag kunna bedöma värdet av en tidningsuppgift innan vi provat sanningshalten?»

Jag ringde omedelbart upp MT:s chefredaktör: »Begriper du inte att detta påstådda in-

tervjuuttalande saboterar regeringens arbete för Raouls befrielse? Upprepade gånger har regeringen skriftligen och muntligen talat om för sovjetmyndigheterna att vi på grund av vederhäftigt och ovederläggligt bevismaterial vet att Raoul Wallenberg sedan januari 1945 befinner sig i effektivt sovjetiskt förvar.»

Trots att statsministern vid sin sedvanliga presskonferens samma dag dementerade det av mig ovan citerade påstådda yttrandet, rättade varken MT eller TT till den förfälskade ordalydelsen.

2. Den 2 november yttrade utrikesministern i höstremissdebatten beträffande fallet Raoul Wallenberg bland annat:

»Jag tog upp frågan vid mitt besök i Sovjetunionen 1954 och därefter tillställde vi utrikesdepartementet där det material som då fanns tillgängligt. Senare har gjorts nya framställningar i saken. Från Sovjetunionen svarades tidigare att Wallenberg inte fanns där. Till de senaste svaren har dock fogats en uttrycklig försäkran om att skulle han anträffas kommer han att återsändas till Sverige. Vi betraktar detta som ett löfte och kommer självfallet att göra allt vad vi kan för att försöka lösa mysteriet Wallenberg...»

Detta högst auktoritativa uttalande behöves för sakens skull ett förtydligande:

Aldrig har vi för Sovjetmyndigheterna lagt på bordet »det material som då fanns tillgängligt». Redan hänsynen till ännu i Sovjetunionen befintliga vittnen gjorde detta omöjligt. Däremot skickade UD i slutet på september 1954 till UD i Moskva svar på frågor, som sovjetiska regeringsmedlemmar anmodat utrikesexcellensen att besvara för att underlätta deras ansträngningar för att hitta Raoul. Det rörde sig här om meddelanden om i vilka sov-

jetiska fängelser Raoul hade befunnit sig vid vissa angivna tidpunkter.

Detta är de två aktuella anledningarna till att jag nu bryter min tystnad. Det huvudsakliga motivet här till ligger dock djupare.

Skulden till att vi förlorat så mycket tid i vår räddningsaktion under de fyra år som UD — representerat genom kabinettssekreterare Arne S. Lundberg — och Raouls närmaste — representerade genom mig — samarbetat ligger i lika hög grad hos oss som hos Sovjetunionen. Mer än sex månader tog det ibland för oss att bemöta undvikande sovjetiska svar.

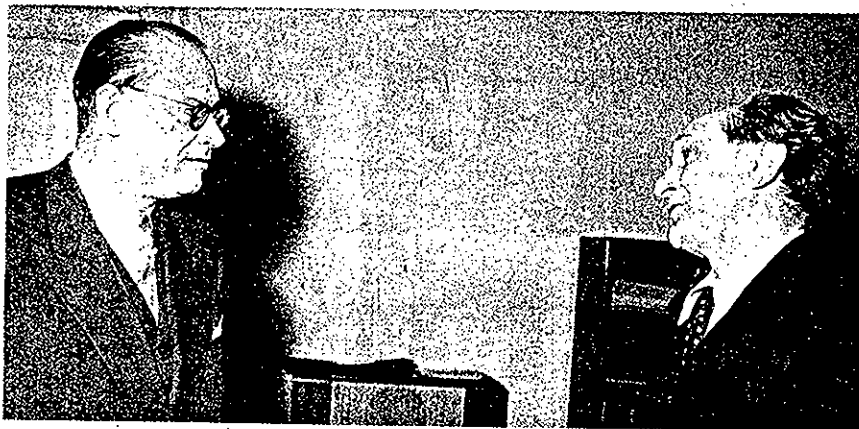
För att inte bryta mot de enda inskränkningar i friheten att skriva som gäller för mig som för alla medborgare, nämligen de som sekretesslagen stadgar, vill jag som signifikativt för vår Moskvaambassads funktion som broms bara anföra ett exempel av många:

Omedelbart efter publicerandet av Vi-artikeln i januari fordrade Raouls familj genom mig att den goda atmosfär skulle utnyttjas, som vi visste att artikeln hade skapat i Kreml.

Promemorian från september 1954 skulle utvidgas genom konkreta bevis; och eftersom ryssarna gärna på nytt hänvisade till Vysjinskis svar från augusti 1947 skulle UD på ett förbindligt sätt påpeka de motsägelser i denna not vilka aldrig påpekats från UD:s sida. Trots att jag i sex års tid och sedan UD de sista åren alltid skriftligen och muntligen hade talat om att Raoul finns och fanns i vissa fängelser, heter det i Vysjinskis svar att Wallenberg inte kunde hittas i läger för krigsfångar eller civilinternerade. — Alltid hade jag förklarat att Raoul inte behandlades som tvångsarbetare utan som privilegierad statsfånge. Energiskt tog jag avstånd från svenska tidningars sammanblandning av Raouls och tvångsarbetarnas läge.

Denna av oss föreslagna svenska not avrådde vår Moskvaambassadör ifrån. I stället föreslog han att Raouls mor skulle skicka en nådeansökan till marskalk Vorosjilov, den sovjetiske statspresidenten. Raouls mor gick inte med på att be om nåd för sin son, en kämpe mot fascismen och för humaniteten. Detta skulle vara ett underförstått erkännande att hennes son skulle ha begått något brott mot Sovjetunionen. Därför ändrade hon ordet nåd i Sohlmans utkast till rättvisa. Ambassadör Sohlman godkände denna omformulering.

Samma dag skickade vi denna ansökan som rekommenderat brev med mottagningsbevis till marskalk Vorosjilov. Och åtta dagar senare hade vi mottagningsbeviset i handen, underskrivet av marskalkens adjutant. Något svar har Raouls mor dock inte fått den dag i dag är.

Hessens ministerpresident G. A. Zinn i samtal med författaren R. Philipp.

Den av oss föreslagna utförliga noten har inte heller blivit avsend.

Jag vet att en så skicklig diplomat som ambassadör Sohlman, som under åtta års tjänstgöring i Moskva förvärvat så utomordentliga förbindelser, representerar en stor tillgång för vår utrikesledning. Men denna välupfostrade, vänlige och hos Sovjets ledarskikt på grund av sin artighet så välsedde ambassadör har i saken Raoul Wallenberg stampat på samma fläck i åtta långa år.

De ledande i Ryssland har väl lärt sig att i skrift använda diplomaternas blomsterspråk, men de tycker om att i samtal tala fritt ur hjärtat utan krusiduller och krumbukter, och de tål också få höra samma språk. Men jag misstänker att de feltolkar Sohlmans överdrivna svenska artighet.

En moskvaambassadör, mindre intelligent och mindre skicklig än Sohlman och med sämre personliga förbindelser till de styrande i Sovjet, kunde knappast ha uppnått sämre resultat.

När den av oss fordrade noten sköts upp ytterligare, förtröstade vi på att de folkvalda vid den bebadade riksdagsresan till Moskva klart och energiskt skulle tolka svenska folkets bestämda önskan att omedelbart få Raoul Wallenberg tillbaka.

Gustaf Nilsson är väl karl för sin hatt och kunde i enrum uttrycka denna obrytliga vilja hos Sveriges folk för statsminister Bulgäns och statspresidenten marskalken Vorosjilov. Båda dessa herrar förfogar över duktigare tolkar än vår moskvaambassad.

Också han fick sannolikt instruktioner av Sohlman och hade honom som barnjungfru vid sin sida vid dessa viktiga möten.

Kom inte med att detta är diplomatisk kutyrim vid besök av så viktiga representanter för utländsk opinion! Det finns tillräckligt med precedensfall från avspänningsperiodens tid, där lika framstående utrikesdelegater utan närvaro av sina länders ambassadörer talade fritt ur hjärtat med de ryska värdarna på högsta plan.

Så blev också talman Nilssons intervention blott en vacker gest.

Och vad gjorde vi under tiden?

Trots att vi hade tillräckligt med bevismaterial för att övertyga dem som makten hava över Raouls liv att varje ytterligare uppskjutande endast kunde skada både den sovjetiska och den svenska regeringens prestige, arbetade vår utredningsmaskin med allt större intensitet och effektivitet.

Vi fick allt mera och mera bevismaterial på att Raoul och hans chaufför hade häktats samtidigt i Budapest och förts till Moskva, där de skildes från varandra och sattes in i Moskvas största rannsaktionsfängelse.

Men det var som att rationalisera ett bageri så att allt fler bröd kunde bakas dagligen för att lagra limporna i stället för att skicka ut dem till konsumenterna.

Dygnet runt arbetade kabinetssekreteraren och jag för att organisera och instruera de bästa utredningsmän som fanns i Sverige för att spåra upp vittnen och förhöra dem utan att ställa ledfrågor eller suggerera dem till något svar.

Så fick vi fram detaljer, som varken Raouls närmaste eller jag haft kännedom om men som med mycket besvär kunde verifieras genom helt ojäva vittnen.

Vi fick till exempel av vittnen höra att Raoul — när han fann en vänligt sinnad fängelsevakt — skickade över sin cigarett-ranson till sin chaufför och handsekreterare Langfelder. Denna detalj blev trovärdig först sedan vi fått fram att Raoul redan före sitt tillfångatagande i Budapest inte brukade tobak.

När de ryska fängvaktarna beordrade de fångar, som hade tå- och klackjärn på skorna, att skruva loss dem och sedan tog hand om dem för att hindra fångarna att av dem göra skärverktyg, med vilka de kunde göra hål i skiljeväggarnas bräder på fängelsets promenadgård, genom vilka skiljeväggar de olika cellernas fångar isolerades från varandra, protesterade Raoul som enda diplomat framgångsrikt och fick behålla sina skodon orörda. Detta

Raoul Wallenberg som instruktör för Stockholms hemvärn 1943.

»hjältedåd» av svensken spreds som en löpeld bland de privilegierade fångarna från Moskva till Irkutsk. Men för att kunna verifiera detta måste vi få fram, att han vid tiden för sitt omhändertagande verkligen hade sådana skor.

Hemvändande fångar berättade för våra skolade fältarbetare att Raoul alltid var glad och visslade och också höll sina medfångars mod uppe. Och medan dessa med ångslan väntade på varje förhör, måste Raoul tjata i årtal för att äntligen bli förhörd före domen, som rutinmässigt beslutades och avkunnades i den åklagades frånvaro. Men under tiden bombarderade han enligt vittnen centralinstanserna med inlagor som han avfattade på franska. Men eftersom han inte kände till hur man skulle titulera de höga herrarna på franskt diplomatspråk, hjälpte honom tyska diplomater med detta.

När avspänningsperioden kom och humana fängelsedirektörer till och med uppmanade tyska fångar i fjärran Sibirien att skicka nådeansökningar till Moskva, så svarade tyskar: »Vad skall det hjälpa oss, när inte ens den svenske diplomaten har haft minsta framgång med sina inlagor.»

Detta arbete med att foga ihop pusslebitarna och instruera våra medarbetare på fältet kostade kabinetssekreteraren under månader stora delar av hans fritid och erfordrade många gånger samtal med mig vid midnatt. I årtal har jag natt för natt lyssnat på utländsk radio för att på morgonen kunna tala om för Lundberg, om det kommit fram något nytt rörande från Ryssland hemkomna fångar. Ty varken UD eller beskickningarna utomlands hade råd att på skattebetalarnas bekostnad inrätta en sådan avlyssningstjänst för Raouls skull. För att variera ett känt Churchillord: Aldrig har någon »UD-sakkunnig» arbetat så mycket för så lite. Ty jag har under årtal arbetat dygnet runt för »UD:s» efterforskningar utan minsta lön. (Ej heller har vare sig jag eller aktionen fått ett öre från »Wallenbergarna».)

Men jag hjälpte UD inte bara vid den centrala ledningen av utredningsarbetet. När sådana problem uppkom som varken UD:s folk här eller på platsen eller regeringens kriminal-expertis kunde klara av, var det självklart att jag omedelbart fick ge mig ut för att reda ut härvan, till och med på av ryssarna kontrollerat område.

I dag förfogar vi inte endast över noga kontrollerade vittnesmål av f. d. fångar, som hade mångårig kontakt med Raoul genom knackningstelegrafi, utan även över vittnen, som själva har suttit i samma cell som Raoul respektive hans chaufför Langfelder, och över ännu fler vittnen, som själva talat med Raoul från sina celler genom tomma vattenledningsrör, när det blivit stopp i vattentillförseln. Att vi fått fram så många vittnen beror framför allt på att Raoul var den ivrigaste och mest orädda »telegrafisten» och att han trots vakt-posternas protest flitigast använde sig av de tomma vattenrören för samtal med medfångar, vilket hade som följd att han av alla fångar oftast blev flyttad från cell till cell, från etage till etage, från fängelse till fängelse. Så har vi kunnat få fram vittnesmål på en och samma detalj från vittnen, som aldrig vetat om varandras existens.

Till slut vill jag be alla som talar eller skriver i ansvarig ställning: Låt äntligen bli att tala om »Raouls försvinnande den 17 januari 1945» och om »mysteriet Raoul Wallenberg» och om »intressanta spår», ty vad UD och vi förfogar över är välkontrollerade fakta, är entydiga bevis.

För f. d. utrikesminister Günther och för alla i UD som hade studerat de officiella akterna och mina publikationer finns sedan 1945 inget mysterium beträffande Raoul Wallenberg.

Enhetsfronten måste förbli obruten mellan svensk opinion och Raouls mor och gode man och Raoul Wallenberg-aktionen och författaren å ena sidan och svenska regeringen och utrikesledningen å andra sidan. Och samarbetet mellan UD och mig måste bestå friktionsfritt såsom hittills, tills Raoul Wallenberg levande är tillbaka i sitt hemland.

Men svenska regeringen måste nu omedelbart till Moskvas UD på ett sätt som inte sårar Sovjets prestige överlämna åtminstone en del av vår dokumentation.

KUNGL. SVENSKA

BESKICKNINGEN
Raoul Wallenberg.

Moskva den

Personligt

21 november 1955.

19

och strängt förtroligt.

N:o

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

HP

80

E/R.W.

Broder,

För ordningens skull vill jag meddela, att jag i början på förra veckan på fråga per telefon från Kvälls-posten i Malmö förklarade mig icke kunna kommentera den mig då obekanta Vi-artikel, vari Philipp ju bl. a. riktar ett angrepp mot mig.

Sedan jag numera tagit del därav, vill jag med reservation för vissa avsnitt - särskilt dem som vittna om Philipps egocentricitet - säga, att artikeln nog kan vara ägnad att i viss mån hjälpa saken härute. Som Du torde erinra Dig föreslog jag på sin tid att man för Philipp skulle framkasta tanken på att i sådant syfte i pressen kritisera mig för bristande energi i Wallenberg-saken - något som Excellensen då likväl ej ansåg lämpligt.

Medan jag sålunda ur synpunkten av RW:s intresse måste hälsa Philipps allmänna kritik med viss tillfredsställelse - även om jag i och för sig icke tycker det är trevligt att för svenska folket framställas på sätt som skett - vill jag med hänsyn till den framtida historie-skrivningen inlägga bestämda reservationer beträffande några av de uttalanden Philipp nu gjort. Sålunda kan jag icke förstå, varpå han grundar sin uppgift om att jag skulle ha motsatt mig, att promemorian från september 1954 utvidgades med konkreta bevis etc. Min inställning har ju under årens lopp konsekvent i stället varit den motsatta, nämligen att, så snart vi hade verkliga bevis, dessa i största möjliga utsträckning måtte överlämnas till ryssar-

Kabinettssekreterare Lundberg,

Utrikesdepartementet.

elp. 22/11 SW

na. Lika litet förstår jag hans påstående att jag i stället förordat utvägen med en nådeansökan till marskalk Vorosjilov. Såvitt jag kan erinra mig, framfördes denna tanke till fru v.Dardel av någon tysk f.d. krigsfånge, varefter jag, därom tillfrågad, tillstyrkte dess förverkligande. Philipp talar t.o.m. om ett mitt utkast till brev. Om jag ej missminner mig, delgavs jag från Stockholm i stället ett sådant utkast, där uttrycket nådeansökan redan utgått.

Utan att givetvis vilja påyrka någon utredning i saken vore jag tacksam, om Du läte mig veta, huruvida Philipps för Dig avslöjat, varifrån han kan ha fått sina ifrågavarande uppgifter. Synd för övrigt att jag inte på förhand aviserades om artikeln - den hade kunnat vara mig till nytta vid mitt senaste samtal i saken med Bulganin.

Rolf Sohlman

aller Teil
Ansb.

Rheinischer Merkur 25.11.1955

Der geheimnisvolle Gefangene der Sowjetunion

Um die Befreiung Raoul Wallenbergs / Von Dr. Karl Kindermann

Die Entlassung ehemaliger deutscher Kriegsgefangenen aus der Sowjetunion hat nicht nur in der Bundesrepublik ein großes Interesse hervorgerufen. Seit Wochen halten sich in Friedland ausländische Delegationen auf, die sich um eine Aufklärung über das Schicksal ihrer Landsleute bemühen, von denen sich noch Tausende in sowjetischem Gewahrsam befinden. So wurden die Mitteilungen ehemaliger Kriegsgefangener bekannt, die über den seit 10 Jahren purlos verschwundenen schwedischen Legationsrat Raoul Wallenberg aussagten. Die Sowjetregierung hatte seinerzeit durch den damaligen Außenminister Wyschinsky erklären lassen, ein Mann dieses Namens sei ihr völlig unbekannt. Es gibt jedoch eine Reihe von unwiderlegbaren Beweisen, aus denen nicht nur hervorgeht, daß der Kreaml über diesen großen Menschenfreund Bescheid weiß, sondern auch, daß Wallenberg lebt und sehnsüchtig auf seine Heimkehr wartet.

Ende 1952 wurde ich mit dem Fall Wallenberg näher bekannt, als mich ein Zeitungsaufwurf „Befreit Raoul Wallenberg!“ veranlaßte, mit dem Leiter des

schwedischen Wallenberg-Komitees, Rudolf Philipp, in Verbindung zu treten. Es ist in erster Linie der Arbeit dieses unerschrockenen Mannes zu verdanken, daß sich das Interesse für den Verschollenen in Schweden und in anderen Ländern wach erhielt. Er bezeugte lange den größten Schwierigkeiten bei der schwedischen Regierung, die sich nicht entschließen konnte, eine wirkliche und wirksame Demarche zu Gunsten ihres Diplomaten zu unternehmen.

Dem Außenstehenden, der die besonderen politischen Verhältnisse im Nachkriegsschweden nicht kennt, wird es unbegreiflich bleiben, daß man kaum etwas tat. Man konnte in der Stockholmer Öffentlichkeit die Ansicht vernehmen, Wallenberg würde „staatspolitischen Erwägungen“ geopfert werden. Diese eigenartige Rücksichtnahme wurde damit begründet, daß man die Sowjets nicht „reizen“ dürfe, selbst wenn es sich um die Freilassung eines schwedischen Diplomaten handelte, der seinerseits Tausende von Menschen vor dem sicheren Tode gerettet hätte! Man sagte damals, es sei am besten, einmal abzuwarten - und man wartet nun schon volle zehn

Jahre. Auf Bitten Kardinal Spellmans hatte sich Roosevelt an den schwedischen König gewandt mit dem Ersuchen, er möge umgehend einen Sonderbeauftragten nach Budapest entsenden, um eine größere Anzahl von Menschen, die wegen ihres Glaubens oder wegen ihrer politischen Gesinnung dem Dritten Reich im Wege standen, vor der bevorstehenden Massenvernichtung zu retten. Es waren deutsche Katholiken, deutsche Protestanten und vor allem deutsche und österreichische Juden. Stockholm wählte den jungen Wallenberg aus, der, ein Neffe des Hauptaktionärs der großen skandinavischen Fluggesellschaft SAS, jeder, auch der schwierigsten Lage gewachsen zu sein schien. Als Vertreter der Schutzmacht der Sowjetregierung gegenüber dem Hitlerreich durfte Wallenberg erwarten, daß er von dieser Seite gefördert würde, zumal die Sowjets rasch vorrückten. Er übernahm im Herbst 1944 diesen Auftrag, versah Tausende von Flüchtlingen erfolgreich mit schwedischen Papieren und wurde beim Einzug der Roten Armee sehr gefeiert. Am 10. Januar 1945 wurde unter seiner Ägide die „Schwedische Gesandtschaft für das befreite Ungarn“ eröffnet.

Als aber eines Tages betrunkene Rotarmisten in das schwedische Generalkonsulat eindrangen, stellte sich Wallenberg schützend vor die um Hilfe rufenden Sekretärinnen. Obwohl er sein Bestes tat, um sie aus ihrer Bedrängnis zu befreien, wurde er mit den Eindringlingen nicht fertig. Er sandte mehrere Angestellte zur ärztlichen Behandlung nach Stockholm und fügte, wie es seine Pflicht war, einen Bericht über die Vorkommnisse bei. Bald darauf, am 13. Januar 1945, wurde er unter irgendeinem Vorwand ins sowjetische Hauptquartier zu General Tschernischew gerufen - und verhaftet. Die sowjetische Militärregierung gab das sogar öffentlich bekannt.

Diese widerrechtliche Verhaftung löste in Schweden große Entrüstung aus. Vergebens wandte man sich an die Sowjetmission in Stockholm, bis die damalige Botschafterin, Frau Kollontaj, dem schwedischen Außenminister Guenther „privat“ mitteilte, Wallenberg habe in Budapest „Dummheiten“ gemacht und sei daher in Schutzhaft genommen worden; er sei „gut aufgehoben“, je weniger man über die Sache rede, desto schneller werde er zurückkommen.

Es muß sehr eigentümlich erscheinen, daß der Außenminister diese wichtige Mitteilung weder dem Ministerpräsidenten noch dem Kabinett weitergab. Auf Philipps Betreiben, der erst einige Zeit darauf in den Besitz dieser Nachricht gelangte, fand eine Sondersitzung der Minister statt, in der beschlossen wurde, eine Note an die Sowjetunion zu richten. Aber diese Note ist niemals zur Absendung gelangt.

Die Jahre vergingen. Es wurde still um Wallenberg, bis König Gustav Adolf VI. anlässlich der Feier seines 70. Geburtstages dem Legationssekretär Wallenberg in dessen Abwesenheit einen hohen Orden verlieh. Das bedeutete, daß er nicht daran dachte, den Verhafteten als tot anzusehen. Im Jahre 1951 berichteten dann italienische Diplomaten, die aus der Gefangenschaft entlassen wurden, sie seien 1948 mit Wallenberg im Lefortovskaja-Gefängnis zusammen gewesen und hätten sich mit ihm durch Klopfzeichen unterhalten. Aber in Schweden geschah von Amts wegen noch immer nichts.

So standen die Dinge, als ich mich im Januar 1953 mit Philipp in Frankfurt traf. Man sah es diesem Mann an, wie sehr ihn der Kampf um Wallenberg mitgenommen hatte. Er war selbst wiederholt fast ein Opfer von Anschlägen geworden und daher äußerst vorsichtig. Es gelang uns schließlich, Näheres über den Verschundenen in Erfahrung zu bringen. Ein Bericht besagte, Wallenberg lebe in einem Isolator in der Provinz und versuche immer wieder, wenn auch bisher vergeblich, die Sowjets dahin zu bringen, daß sie ihn mit der schwedischen Botschaft verbinden. Es war aber nicht möglich, den Bericht im einzelnen zu verifizieren. Ich wandte mich darauf an den amerikanischen Botschafter in Bern, Mr. Patterson, und trug ihm die Bitte vor, daß seine Regierung an der Rettung Wallenbergs mithelfen möchte. Im Januar 1954 hielt ich mich in dieser Sache auch in Stockholm auf und erreichte, daß man mich mit dem König zusammenbringen wollte; aber als ich erfuhr, daß jede Bitte um eine diplomatische Intervention der schwedischen Regierung sicher abschlägig beschieden werden würde, weil „gewisse Einflüsse“ keine Aktion zu jener Zeit wünschten, reiste ich wieder ab.

Es steht heute, nach den Aussagen der deutschen Heimkehrer, unter denen sich auch ein ehemaliger Attaché der deutschen Gesandtschaft in Sofia befindet, fest, daß Raoul Wallenberg unter dem Namen Willberg in einem Sowjetgefangenenlager weilte und deutsche Gefangene, die entlassen werden sollten, dringend bat, für ihn etwas zu unternehmen. Es ist Sache der schwedischen Regierung, beim Kreaml die Freilassung Wallenbergs zu verlangen. Die Sowjets können natürlich sagen, ein „Wallenberg“ sei ihnen bisher unbekannt gewesen. Sie können auch auf ein „Versehen“ von „untergeordneten“ Dienststellen hinweisen. Inzwischen sind genügend große und kleine Berijas über die Klinge gesprungen, so daß man ihren Fehlern alle Verbrechen anlasten kann, an deren Perpetuierung man nicht mehr interessiert ist. Die Angst, man könnte durch eine diplomatische Aktion Verstimmung in Moskau erregen, wird von den Prominenten des Kreaml gewiß eher als ein schlechter Witz angesehen werden.

HP 80 2 / 220

Reicher

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Politiska avdelningen

tj.f. Avdelningschefen

Stockholm den 26 november 1955.

Strängt förtroligt.

INNE BEHÅLLS		
D. No	2	483
29.11.55		
AVS.	AP 80	E/RW

Broder,

I Lundbergs frånvaro har Ditt personliga,
strängt förtroliga handbrev den 21 november rörande Vi-
artikeln av Belfrage underställts Excellensen, som fann
det lämpligast, att Din i sista stycket framställda fråga
finge vila, till dess Lundberg själv återkomme till Stock-
holm.

Din tillg. vne
Hj. J. J.

Ambassadören Sohlman, Moskva.

Namnregister betr. i denna P.M. omnämnda fångläger.

Banhida bil. 0 s. 2 not
 Bratislava bil. 0 s. 2 not
 Bruck bil. 0 s. 2 not
 Brygitzki (nära Lwow) bil. 0 s. 5
 By utanför Budapest bil. 0 s. 2
 Cecles bil. 0 s. 3
 Deutsch Winterstoll bil. 0 s. 2 not
 Fångläger nr 1156 bil. D nr 9
 Fångläger nr 149-13 bil. D nr 11
 Fångläger nära Moskva bil. D nr 3
 Győr bil. 0 s. 2 not
 GUSLIS bil. 0 s. 1 och 2
 Svanka bil. 0 s. 3
 Kemere bil. D nr 18
 Krasnogorsk bil. 0 s. 4
 Lefortovskafängelset nära Moskva bil. D nr 12, bil. 0 s. 4
 Ljubljankafängelset " " bil. 0 s. 4
 Magyarovar bil. 0 s. 2 not
 Nagy Igmand bil. 0 s. 2 not
 Poprad bil. D nr 16
 Sotova bil. D nr 17
 Strasshof bil. 0 s. 2 not

3/11 1945

Utrikesdepartementet
Utrikesministeriet
2.11.45

06

"I skrivelse den 16 januari 1945 till svenske ministern hade Vice Folkkommissarien för Utrikes Ärendena Dekanosov Ålskvårdheten meddela, att svenske undersåten, sekreteraren vid svenska beskickningen i Ungern Raoul Wallenberg, anträffats i Budapest, och att åtgärder till skydd av honom och hans egendom vidtagits av de sovjetiska militärmyndigheterna. Då därefter inga underrättelser erhöles angående Wallenbergs öde, vände sig svenske ministern i skrivelse den 24 april till herr Dekanosov med hemställan, att instruktioner måtte lämnas till de sovjetiska militärmyndigheterna, under vilkas skydd Wallenberg befann sig efter hans anträffande i januari i år, att vidtaga skyndsamma åtgärder för efterforskning av Wallenberg och meddela alla förefintliga uppgifter i detta avseende.

I enlighet med mottagna instruktioner har Kungl. Svenska Beskickningen äran hemställa att genom Folkkommissariatets för Utrikes Ärendena Ålskvärda förmedling erhålla meddelande om resultatet av efterforskningarna. Från svensk sida tillmätes denna fråga särskild vikt med hänsyn till att Wallenberg var legationsmedlem. En uttömmande redogörelse för resultatet av efterforskningarna skulle å svensk sida mycket uppskattas.

Kungl. Svenska Beskickningen begagnar tillfället att försäkra Folkkommissariatet för Utrikes Ärendena om sin högaktning och uttalar på förhand sitt tack till Folkkommissariatet för dess åtgärder i denna fråga."

Wallerberg in om (12/12) Bil.B.
1946 - Chygo 1 off
Bank-Holst
M. Spoojev - af
N. Spoojev

I en till dåvarande svenske ministern i Moskva, herr Staffan Söderblom riktad skrivelse av den 16 januari 1945 hade Vice Ministern för Utrikes Ärendena, herr Dekanosov Ålskvårdheten meddela, att svenske undersåten, sekreteraren vid svenska beskickningen i Ungern, Raoul Wallenberg, anträffats vid Benczyrgatan i den av sovjettrupperna erövrade delen av Budapest samt att åtgärder till skydd av herr Wallenberg och hans egendom vidtagits av de sovjetiska militärmyndigheterna. Flerfaldiga förfrågningar hava sedermera framställts från denna beskickning rörande Wallenberg utan att dock någon som helst upplysning lämnats från vederbörande sovjetmyndigheter angående resultatet av efterforskningarna efter Wallenberg.

Den 15 juni 1946 mottog generalissimus Stalin i audiens minister Söderblom och utlovade på dennes hemställan att låta efterforska Raoul Wallenberg.

Då nu efter snart två år från det Raoul Wallenberg togs i beskydd av de sovjetiska militärmyndigheterna ännu ingen upplysning lämnats om honom, har fallet Wallenberg väckt uppteende inom svensk allmän opinion. Med anledning av i svenska riksdagen framställd förfrågan rörande Wallenberg, har Statsministern lämnat redogörelse för efterforskningsåtgärderna på sätt framgår av i översättning näralutna promemoria (ej bif.).

Med framförande av denna förnyade anhållan i saken understrykes, att svenska regeringen anser sig hava rätt att förvänta ett bestämt besked beträffande resultatet av de undersökningar, som vid upprepade tillfällen utlovats av de sovjetiska myndigheterna.

Ö v e r s ä t t n i n g.

SOVJETUNIONENS
UTRIKESMINISTERIUM

Moskva den 18 augusti 1947.

Ärade Herr Envoyé,

I samband med att Ni vid samtal med biträdande utrikesminister J.A.Malik den 12 juni innevarande år berörde frågan om Raoul Wallenbergs vistelseort har jag verkställt förfrågningar hos vederbörande myndigheter. Som resultat av noggrann undersökning har fastställts, att Wallenberg icke finnes i Sovjetunionen och att han är okänd för oss.

Det är riktigt, att Sovjetunionens utrikesministerium den 14 januari 1945 erhöll ett kort meddelande, grundat på indirekta uppgifter från en av befälhavarna vid en truppstyrka, som deltog i striderna i Budapest, om att Wallenberg skulle ha påträffats på Benzurgatan.

Det var vid den tidpunkten omöjligt att verifiera meddelandet, enär efter detta striderna om staden, vilka voro förbittrade, fortsatte ytterligare ungefär en månad, och den Sovjetiska Armén fick herravälde över staden först den 12 februari 1945.

Senare ha, i syfte att verifiera meddelandet av den 14 januari 1945 anående Wallenberg, noggranna undersökningar och efterforskningar efter Wallenberg verkstälts, vilka emellertid icke lett till positiva resultat, och den sovjetiske officer, som lämnat meddelandet om Wallenberg, har icke återfunnits. I lägren för krigsfångar och internerade har Wallenberg icke heller påträffats.

Det var med stöd av ovanstående som medlemmen av Sovjetunionens utrikesministeriums kollegium, K.V.Novikov, redan den 30 januari 1947 vid samtal med svenska sändebudet

Herr R. Sohlman,
Sveriges Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire,
M o s k v a.

herr Hägglöf förklarade, att vederbörande sovjetiska myndigheter under avsevärd tid sysslat med ärendet Wallenberg, men att deras försök att finna honom icke kröntes med framgång. Härvid framhöll K.V.Novikov, att man naturligtvis icke finge lämna ur sikte, att Wallenberg befann sig inom ett område, där sovjetiska trupper funnos, under en period av häftiga strider i Ungern, då alla slags tillfälligheter kunde inträffa - Wallenberg kunde på eget bevåg avlägsna sig från de sovjetiska truppernas område, fientliga flyganfall kunde förekomma, Wallenberg kunde omkomma genom fientlig beskjutning o.s.v.

Alla ytterligare åtgärder, som vidtagits efter den 30 januari innevarande år för undersökning av meddelandet angående Wallenberg och för efterforskning av honom, ha icke kröntes med framgång. Det återstår endast att förmoda, att Wallenberg under striderna i staden Budapest omkommit eller blivit tillfångatagen av Szalasis anhängare.

I det jag bringar ovanstående till Eder kännedom, ber jag Eder, Herr Envoyé, mottaga försäkringar om min utmärkta högaktning.

A. Vysjinski

1. Schweizisk legationstjänsteman.

(Tel.Bern 1.7.45, tel.UD 2.7.45, mem.UD 2.7.45,
tel.Bern 6.7.45, brev am.beskn.21.8.45).

1.7. 45 telegraferade beskn i Bern att en tillförlitlig schweizare (legationstjänsteman) i början av april i Budapest träffat en ungrare, som påstått sig ha sett W-g. Denne hade då enligt ungraren varit vid god hälsa och hållit sig dold under "säker förklädnad" i Pest. Ungraren vore dock ej känd av schweizaren.

Härvarande amerikanske minister anmodades att genom U.S.A:s beskn i Budapest göra efterforskningar efter W-g. Beskn meddelade sedermera, att State Department riktat flera förfrågningar rörande W-g till olika amerikanska organisationer, vilka emellertid hittills icke haft något att inberätta.

2. Feller.

(Tel.UD 12.3.46, tel.Bern 15.3.46).

Feller är f.d. schweizisk chargé d'affaires i Budapest. "Utväxlad av ryssarna". Såg W-g senast i Budapest en dag i andra veckan av januari 45 vid dennes avskedsbesök på schweiziska beskn. Har ej därefter spårat honom.

3. Miss Boom.

(Hammarén, Rivonoff, Feller, Dürr, Karpucin).

(Brev Hammarén 15.4.47, brev Grafström 16.4.47, brev Budapest 6.5.47, brev UD 14.5.47, brev Paris 27.5.47, brev UD 3.6.47, brev UD 3.6.47, brev Ankara 12.6.47).

I brev till UD meddelade en person, Hammarén att underrättelser om W-g skulle kunna erhållas av Miss Boom, holländska, som på sin tid tjänstgjort i Röda Korset i Budapest men nu vore bosatt i Paris.

Miss Boom hördes av beskn i Paris och uppgav:

1) en rysk journalist, Rivonoff, hade i Budapest 1946

1622

sagt henne att han på sin tid passerat en plats i Ryssland, troligen nära Moskva, där enligt Rivonoff W-g då hölls internerad. Rivonoff återvände i slutet av 1946 till Ryssland.

2) I Budapest hade Miss Boom också träffat en annan ryss, Karpuciu, medlem av ryska kontrollbyrån där. Karpuciu hade sagt henne att W-g bortförts från Budapest samtidigt med den schweiziske diplomaten Feller. Även Karpuciu hade sedan återvänt till Ryssland.

Beskn i Paris kontaktade legationssekreterare Dürr vid schweiziska beskn i Paris. Dürr uppgav att Feller, som nu tjänstgjorde i Ankara, på sin tid sagt honom att han häktats i Budapest samtidigt med W-g samt att han, när han var på väg att bortföras till Ryssland, på bangården i Budapest, i en annan likaledes till Ryssland destinerad fängstransport, igenkände W-g men att F. ej haft tillfälle tala med honom.

Beskn i Ankara tog nu kontakt med Feller, som emellertid helt bekräftade vad han förut uppgivit (se ovan No 2), d.v.s. att sista gången han såg W-g var i början av jan.45 vid W-g:s avskedsbesök på schweiziska beskn i Budapest.

4. v.Hartmann.

(Frickman)

(P.M. UD 11.7.47, P.M. Håstad 22.8.47, brev UD 23.8.47, brev Frickman 2.9.47, brev Baden-Baden 13.9.47 + 2 bil., brev UD 17.9.47).

Enligt meddelande från docenten Håstad hade v.Hartmann, tysk godsägare, för honom uppgivit följande: Han hade sedan mars 1946 under någon tid setat i fängelse i Poznan i Polen och där till medfånge haft bl.a. en Baumeister Frickmann. Denne hade sagt honom att W-g i februari 1946 vistats i fängelset men försvunnit.

Konsul Öhrvall i Baden-Baden har på UD:s anmodan förhört Frickmann. Men denne sade sig icke ha bekant att W-g eller överhuvud någon svensk skulle ha befunnit sig i fängelset.

5. Tacacsy.

(Lauer, Wohl)

(Tel. Bern 28.8.45, aide-mémoire UD 3.9.45, brev UD 4.9.45, brev Söderblom 25.9.45, aide-mémoire UD 27.10.45, brev Ravndof 29.10.45, brev UD 2.11.45, brev USA:s besk 19.11.45).

28.8.45 rapporterade beskn i Bern att direktören för ungerska nationalbanken Tacacsy meddelat en namngiven person att W-g vore vid liv. W-g hade med alla sina anteckningar tagits av ryssarna. Dessa hade för avsikt att nyttja anteckningarna vid stundande rättegångar med komprometterade ungare. T. ansåge officiella démarcher vara lönlösa.

27.10.45 anmodade UD amerikanska vederbörande att höra Tacacsy.

19.11.45 meddelade USA:s besk i Stockholm att den från USA:s minister i Budapest underrättats om att Tacacsy ioke hade någon "information" beträffande W-g. T. trodde emellertid att W-g ännu levde och att han tillfångatagits av ryssarna utan att ha beretts tillfälle att identifiera sig.

Interpellationsvaret 27.11.46, såvitt angår Tacacsy, återfinnes å sid. 15 nr 38 i Andra kammarens protokoll.

6. Jonstrup.

(Rapport Palm 5.4.48 + bil., brev UD 13.4.48, brev UD 14.4.48, brev Köpenhamn 22.4.48, brev Köpenhamn 26.4.48, brev Oslo 27.4.48).

J. är f.d. "samarbetsmand", har varit krigsfånge hos de allierade, är nu återkommen till Danmark och har hos polisen i Helsingborg erbjudit sina tjänster för efterforskande av W-g, men vet intet om denne.

Danska UD har lovat att danskar, som ev. återvända från rysk fångenskap, skola vid hemkomsten tillfrågas av gränsmyndigheterna.

7. Dahl.

(Brev Köpenhamn 6.4.49, P.M. UD 28.4.49, brev Köpenhamn 26.9.49).

Dahl är kommunist; har utväxlats från fångenskap i

Ryssland och befinner sig nu i Danmark. På UD:s begäran har Dahl hörts av danska myndigheter. Om W-g visste han emellertid intet; ej heller hade någon av 50 f.d. medlemmar av Waffen-SS, vilka även utfrågats, haft något att förtälja om W-g.

8. Röda Korset.

(2 klipp 24.4.47, 1 klipp 29.4.47, 1 klipp 13.5.47, 1 klipp 25.5.47).

Enligt klippen skulle svenska Röda Korset gjort vissa försök att förmå ryska Röda Korset att intressera sig för W-g. Klippen handla även om åtgärder från W-g:s släktingars sida i syfte att i saken intressera ryska Röda Korset ävensom amerikanska myndigheter.

9. Anonym sagesman.

(Tel. Budapest 12.12.46, rapport 14.3.47).

Beskn i Budapest telegraferade 12.12.46 att enligt uppgift, vars riktighet ej kunde kontrolleras, W-g befunno sig i det ryska fängslägre no. 1156. Beskn hade genom Röda Korset sänt W-g meddelanden med svarskort.

14.3.47 meddelade beskn att intet svar ingått på dessa meddelanden. Beskn hade även skrivit till ryske ministern i Budapest med begäran om efterforskning av W-g, men ej heller härå hade svar ingått.

10. Holländska krigsfångar.

(Brev Dahlman 6.11.50, brev Haag 18.11.50).

Dessa ha setat såsom krigsfångar i Ryssland. Holländska UD har lovat utfråga dem.

11. Italienska krigsfångar.

(Tel. Rom 27.5.47, brev Rom 6.6.47, brev Rom 17.6.47, brev Rom 5.8.47, brev UD 11.8.47).

En från Ryssland flyktad italiensk krigsfånge, som anlände till Italien 18.5.47, har i brev till beskn i Rom uppgivit att svenska civila och soldater befunno sig i ett ryskt fängslägre 149-13.

Italienska krigsministeriet har sedermera åovatt att hos återkomna krigsfångar efterhöra om de hade någon kännedom om W-g. För sådant ändamål sändes W-g:s fotografi

till Rom.

12. Nio italienska diplomater.

(Brev till UD 12.10.50, brev Rom 31.10.50, brev Rom 14.11.50).

Italienska UD har frågat nio från fångenskap i Ryssland återkomna italienska diplomater vad de visste om W-g. De visste intet. En av dem hade setat i Lefortovskaja-fängelset i Moskvas utkant; i samma fångläger hade vissa namngivna icke-italienska diplomater setat.

13. Carl Edquist.

(Brev Märta Edquist 7.1.47 + bil., visitkort Märta Edquist 11.1.47 + bil., brev Märta Edquist 28.7.47).

I ett av Märta Edquist till UD insänt papper säger sig Carl Edquist vara tämligen säker på att W-g dödades av tyskarna i Budapest; han erbjuder sig emellertid att på vissa villkor deltaga i efterforskningarna, med hjälp av personer, som han säger sig känna.

Enligt anteckning 22.1.47 å bil. till visitkortet har Grafström bestämt att denna akt skall läggas ad acta, när C.E. ej anses vara riktigt normal och för närvarande sitter inne (i Vänersborg) för spioneribrott.

14. Fru Lichtner.

(Klipp 29.6.46, tel. UD 1.7.46, tel. Bern 4.7.46, P.M. UD 8.7.46, brev UD 8.7.46, brev Langlet 10.7.46, tel. UD 13.7.46, tel. Rom 13.7.46, brev Lignell 26.7.46, brev UD 3.8.46, tel. UD 12.8.46, brev Budapest 26.10.46, rapport Budapest 16.12.46).

Aftonbladet innehöll 29.6.46 en artikel om en svensk affärsman, som på ett hotell i Schweiz i november 45 träffat en ungersk dam - Fru Lichtner - vilken uppgivit att hon från hemlandet erfarit att W-g befunne sig i "ett litet fängelse på landet". Beskn i Budapest lyckades spåra upp damens make, som emellertid inte hade annat att förtälja om W-g än att han ryktesvis erfarit att denne lyckligen hemkommit till Sverige via Moskva. - Fru Lichtner har ej uppspårats.

Jfr. interpellationssvaret 27.11.46 i denna del (2:a kammarens prot. no 38 sid. 15).

15. Ungersk "tysketös".

(rapp. Budapest 14.3.47).

Beskn i Budapest meddelade att en ungersk fru, som ville bevara sin anonymitet, nyligen uppsökt beskn och sagt att hon vore nästan säker på att en man, som hon sett i Budapest 10 eller 11 februari 45, varit identisk med W-g. Beskn bad att få sig tillsänt ett större foto av W-g för att visas för damen. Beskn vore emellertid skeptisk ifråga om damens uppgifter. Hon hade varit "tysketös" etc. etc.

På beskn:s rapport har i UD tecknats något med blyerts, varav synes framgå att W-g:s släktingar vägrat tillhanda-hålla ett sådant foto, som här avses, och att därför ärendet lagts ad acta.

16. Stachowiak.

(alias Irieczenko, Drauschke, Kaminski, Zernsky etc.)

(P.M. UD 6.11.47, brev Ehrensträhle 21.11.47, tel UD 28.11.47, tel. Warszawa 2.12.47, brev UD 3.12.47, brev Hansen 16.12.47, brev Grafström 16.12.47, brev Petri 16.12.47, brev Persson Hörwig 19.11.47, brev Prag 21.4.48 + p.m., tel. Prag 26.4.48, tel. UD 26.4.48, brev UD 11.5.48, brev Prag 14.5.48, P.M. Engfeldt 29.4.49).

23.10.47 uppgav polacken Stachowiak för beskn i Warszawa att W-g, efter att ha flytt från ett ryskt fångtåg befunne sig någonstades i skogarna mellan Przemysl och Tarnau i förvar hos det "band" Stachowiak tillhörde. I utbyte mot vissa förmåner vore han villig utlämna W-g.

Stachowiak befanns kort därefter vara identisk med en av Utlänningskommissionen väl känd storskojare, som opererat under olika namn.

16.4.48 besökte Stachowiak beskn i Prag. Han uppgav sig känna W-g:s dåvarande vistelseort, staden Poprad i Slovakien, där W-g sutte i fängelse. S. sade sig skola på vissa villkor kunna befria honom därifrån och överlämna honom till beskn.

De uppgifter S. sålunda lämnat till beskn:na i Warszawa och Prag vinna intet stöd av innehållet i dokumenten. Resultatlösa blevo i vart fall de försök, som av beskn:na gjordes för att kontrollera dem.

17. Lillträsk.

(Tjernic)

(Brev Helsingfors 26.6.47 + 4 bil., brev Lillträsk 9.1.48, brev Grafström 23.1.48, brev Grafström 24.1.48, brev Schartau 26.1.48, tel. Helsingfors 6.2.48, brev Helsingfors 6.2.48, brev Grafström 12.2.48, brev Helsingfors 9.4.48, brev Schartau 12.5.48, brev Helsingfors 18.5.48, brev Helsingfors 14.12.48).

L., som är finne, uppgav sig ha i jan. 48 sänt till Konung Gustaf Adolf en blyerts-teckning, föreställande W-g. Konungen har dock ej mottagit någon sådan. Enligt L. skulle teckningen ha gjorts av en ingermanländare, som jämte W-g setat i ett ryskt interneringsläger i Sotova år 1947.

Själv hade L. sett (var?) och "genom väggen talat med en person, som uppgav sig heta W-g." L. gav vidare ingermanländarens adress till svenska beskickningen i Helsingfors. Beskn skrev till ingermanländaren, som emellertid i ett indignerat brev svarade att han ej visste något om teckningen. En ny hänvändelse gjordes av beskn till L, men denne svarade ej.

L. begärde av UD och fick 5.500 mark för resor o.d.

L. är enligt utlänningskommissionen synnerligen ovederhöftig. Han har uppträtt under falskt namn och 2 gånger förpassats till Finland.

I december 48 dömdes L. i Finland till 3 1/2 års fängelse för diverse bedrägerier.

18. Turunen.

(Ossian Ericsson, Tyngvik, Lybinov, Taska, Lundenius, Pauno, Menneleinen).

(Brev Grafström 13.1.47 + 2 bil., P.M. UD 8.2.47, brev Grafström 8.2.47, brev Oslo 13.2.47 + p.m., brev Ossian E. 17.2.47, brev Statspolisen 21.2.47, brev Oslo 19.2.47, brev Oslo 1.3.47, P.M. UD 8.3.47, P.M. UD 10.3.47, brev Grafström 12.3.47, P.M. UD 16.3.47, brev Oslo 18.3.47, P.M. UD 24.3.47, P.M. UD 24.3.47, P.M. UD 3.4.47, brev Helsingfors 1.4.47, brev Oslo 2.4.47, brev Grafström 12.4.47, brev Helsingfors 18.4.47, brev Helsingfors 25.4.47, brev Grafström 25.4.47, brev Grafström 29.4.47, tel. Helsingfors 3.5.47, tel. Stockholm 5.5.47, brev Helsingfors 10.5.47, brev Helsingfors 10.9.47, brev UD 29.9.47, P.M. UD 1.12.47, P.M. UD 5.12.47, brev Caracas 6.12.47, P.M. Petri 21.2.48, P.M. Petri 22.3.48).

Bankdirektör Marcus Wallenberg tillställde UD ett

brev som han fått från Anti Turunen. Denne sade sig däri kunna "hjälpa Raoul W-g och hans vänner från Estland". Han bad bankdirektören avhämta honom med privatbil den 28.12.46 kl. 20 vid Prippe bryggeri, Stampgatan, Göteborg. Brevet föranledde icke Marcus W-g till annan åtgärd än att tillställa UD detsamma.

På begäran av Enskilda Banken begav sig Petri 7.2.47 till banken. Där befann sig en man vid namn Ossian Ericsson. Denne sade sig vara svensk medborgare men ville ej lämna närmare upplysningar om sig själv. Syftet med hans besök på banken var att fråga om Marcus W-g kände Turunens nuvarande adress. Ericsson berättade vidare: Turunen och han själv önskade hjälpa fyra amerikaner att fly från ett tyskt fångläger vid Kemere i Lettland och hade uppgjort planer härför. Även Turunen, Raoul W-g och en norman Tyngvik hade setat i nämnda läger, men Turunen och Tyngvik hade lyckats fly därifrån. Sin egen adress ville Ossian Ericsson ej lämna, men Tyngviks adress vore c/o Ole Herman Johansen, Smedsgatan 18^I, Oslo eller c/o Odd Hyllene, Brunsgatan 3, Oslo.

Beskn i Oslo sände en tjänsteman till de uppgivna adresserna i Oslo. Men varken Johansen eller Hyllene kände till Tyngvik. Ej heller kände de Ossian Ericsson.

Den 17.2.47 meddelade Ericsson UD i brev att han ämnade resa via Finland till Kemere.

Statspolisen upplyste att man ej kunnat identifiera Turunen. Men utlänningskommissionen meddelade att han vore finsk medborgare och 31.8.46 utrest över Stockholm.

Den 8.3.47 uppsökte Petri av Ericsson, som berättade att han återkommit från Kemere (utanför Riga), där han träffat den bonde - Taska - som hjälpt Turunen och Tyngvik att fly. Taska hade uppgivit: Lägre betecknades med 2-469, ibland med B-469. En av fångarna hade sagt sig vara svensk och heta W-g. W-g hade anlänt till lägre i september (år ?) från Kiev. Taska och W-g jämte några amerikaner hade för avsikt att fly tillsammans.

Ericsson avsåg att hjälpa till med flykten. Han

hade emellertid ej vågat stanna vid lägret mera än en dag.

Ericsson ondgjorde sig vidare över att svenska beskn i Oslo skulle ha berättat för norska polisen vad UD visste om Tyngvik. Att så skett hade E. erfarit genom telefonsamtal med Johansen. Det var på grund av denna UD:s indiskretion som Johansen sagt sig ej känna Tyngvik. Sedan Petri förnekat att man talat med norska polisen, lugnade sig Ericsson; han skulle nu skriva till Johansen och meddela honom vad Petri sagt.

Beskn i Oslo hörde ånyo Johansen och försäkrade att den ej samarbetade med norska polisen. Men Johansen förnekade alltjämt kännedom såväl om Tyngvik som om Ericson. Johansen tillade att han varken telefonerat med E. eller fått något brev från honom.

Den 16.3.47 ringde Ericsson till Petri och uppgav: Vad Turunen beträffar, vore det möjligt att han befunno sig i häkte i Finland. Uppllysningar om honom kunde emellertid fås hos hans väninna Henneleinen i Tammerfors, som vore god vän med Fru Salme Lybinof, bosatt Bergsgatan 22, Helsingfors.

Beskn i Helsingfors hörde fru Lybinof. Hon förnekade emellertid bekantskapen med Ericsson. Namnet Turunen sade henne ej heller någonting. Någon dam Henneleinen i Tammerfors kände hon ej heller.

Ang. Turunen meddelade beskn i Helsingfors sedermera att han, som uppgett sig ha varit officer, ej återfunnes i några officersrullor. Troligen bodde han nu i Venezuela.

Beskn i Caracas meddelade 6.12.57 att "Heikki" Turunen, som nu uppehölle sig där, vore en vidlyftig herre. Han vore emellertid knappast identisk med "Anti" Turunen.

Den 22 mars 48 ringde Ericsson till Petri och sade att han trodde att Tyngvik bodde på Sveavägen 70. Polisen upplyste emellertid att ingen med det namnet bodde där.

Ungersk dam i Rom.

(P.M. Anger 2.5.50 + bil.)

En i Rom bosatt ungersk dam lämnade i slutet av april 1950 till fru Mina Lagergren, W-g:s halvsyster, följande icke signerade dokument:

"The Communist Party on order from the Russian Military Command wanted to make a martyr of nazi cruelty of Raoul Wallenberg. At the beginning of 1945 when actually W-g disappeared from Hungary the Swedish government could not make serious enough inquiries about his whereabouts, as news, competent news, could not be gotten from a Hungary where, means of communication were half destroyed, and Russians were the masters.

As far as it could be detected W-g was asked by the Government of Hungary at that time stationed at Debrecen to visit them, were they would like to confer to him a decoration for the wonderful work he had done in Hungary during nazi occupation. A car came and fetched him and people could detect him to have arrived as far as Gödöllő, about 42 kms from Budapest. The car - according to gossip at the Ministry of Foreign Affairs - was found later on between Gödöllő and Aszód, but either the body of W-g nor those of his "bodyguards" were found anywhere. News in Hungary spread that he was killed by Russians and the Government and the Russians are ashamed to tell anyone that such an excellent man received so little attention from both parts that he could be killed by Russian soldiers. But suddenly news leaked out from the concentration camp of Gödöllő, that the car did not stop at Gödöllő, but was med by an other car and W-g had to change over to the other car.

Up to 1946 december about every other week a note arrived to the Minister of Foreign Affairs from the Legation of the Swedish Government in Budapest asking news of the whereabouts of W-g. Invariably the answer, was, that W-g was killed by the nazis, who were against him because of the protection he has given to Jews.

The Swedish Government insisted on investigating the affair and of seeing those people who have seen the last of W-g. Naturally this could not be allowed, therefore the Communist Party has asked a Levay a Jew who has written about the nazi regime of Hungary and about the Jewish sufferings and W-g:s help during nazi regime, to go out to Sweden and hold lectures about W-g, and speak to the Swedish Government, that he for certain knows that W-g was hated by the nazis and was killed by them.

Levay went out, but the Swedish journalists questioned him in such manner, that under the intelligent cross-questioning he lost self-control and could not answer any question properly. He was recalled to Hungary.

The Swedish Government continued his attack on the Foreign Affairs asking explanation about W-g:s whereabouts. The answer remained the same.

Heltai, communist party member and leader of the political section of the Foreign Affairs, proposed the Party that arrested nazi Hungarians should be brought to trial, and they should confess that they knew W-g and hated him for helping the Jews, and wanted to find a good opportunity to kill him. About a month later /July 1947/ three Hungarian nazis were arrested and tried for sabotage actions, during their trial they "mentioned" their hate for the Jews and finally they owned up that they had something against W-g. Newspapers naturally made the most of it. At this same time the Rome Legation of Hungary reported that a Baron /Austrian, Czechoslovakian?) escaped from a Russian Concentration Camp in Slovakia, has actually seen W-g, who was in sufficiently good health, and was "taking his daily walk" with other prisoners. The Ministry of Foreign Affairs tried to hush up the whole affair but no mention was made again in the Hungarian newspapers about the trial of those nazis who confessed having killed W-g.

In 1947 between August and October a Hungarian Jew returned from the Soviet Union where he was taken as "war prisoner". At Kiev, or near Kiev in a transfer camp before entering the train he recognised W-g among the prisoners just arrived.

He pretends to have no doubt about recognising him as he himself was helped by W-g during the nazi regime in Hungary and received papers from him which protected him from nazi deportation.

He could not talk to him, as W-g was moving in the opposite direction and he was to get on the train to be brought back to Hungary."

I en PM, daterad Rom 2.5.50 yttrar legationssekreteraren Anger:

"Rapporten innehåller en redogörelse för vad nämnda ungerska, som av hänsyn till sina kvarvarande släktingar i Ungern önskar vara anonym, erfarit i fallet Raoul Wallenberg.

Rapporten innehåller först en uppgift om att W-g skulle, efter det Budapest fallit i ryssarnas händer, blivit inbjuden till dåvarande ungerska regeringen i Debrecen för att där emottaga en dekoration för sin insats under nazisttiden i Ungern. För detta ändamål hade man skickat en bil till Budapest för att hämta W-g. Denna bil medförande W-g skulle sedermera ha observerats i Gödöllö ungefär 42 km. öster om staden. Denna uppgift skiljer sig något från vad som tidigare erfarits i denna sak. Enligt de upplysningar, som man på ett ganska tidigt stadium erhöll, skulle nämligen W-g, åtföljd av ett par ryska officerare, ha begivit sig i sin egen bil i riktning mot Debrecen, enligt uppgift för att söka kontakt med ungerska regeringen därstädes. Att han skulle ha inbjudits dit har icke tidigare framkommit, och att han skulle ha observerats vid Gödöllö är också en nyhet.

Rapporten innehåller härafter uppgifter om vad som redan är känt beträffande ungraren Levays bok att W-g skulle ha mördats av ungerska nazister etc.

Av intresse synes de uppgifter vara, som härröra sig från en viss tjeckoslovakisk baron, vilken en tid vistats i ett ryskt koncentrationsläger i Slovakien och härvid träffat W-g. Slutligen uppges nämnda ungerska i sin rapport, att W-g mellan augusti och oktober 1947 observerats i Kiev av en ungersk jøde, som var på återväg till Ungern från rysk krigsfångenskap. Denna ungre skulle ha igenkänt W-g bland de fångar, som just anlant till staden på väg österut.

Med anledning av ovanstående uppgifter har undertecknad tillsammans med fru L. denna dag besökt nämnda ungerska, här för enkelhetens skull kallad fru X, som muntligen bekräftat uppgifterna angående W-g. Fru X uppgav att hon icke närmare kände till den person, som varseblivit W-g i Kiev. Denne hade efter hemkomsten till Ungern av en slump berättat saken för fru X:s syster, fortfarande bosatt i Ungern, som i sin tur berättat den för fru X. Några spår av sagesmannen hade man emellertid icke sedermera kunnat få.

Fru X. gjorde ett trovärdigt intryck. Hon och hennes man tyckas leva under relativt goda omständigheter i Rom och livnära sig som journalister, varför knappast någon anledning finnes att befara, att ifrågavarande uppgifter lämnats i syfte att uppnå någon ekonomisk eller annan fördel. Hon berättade, att hon under kriget varit anställd vid ungerska legationen i Portugal och sedermera omedelbart efter kriget återvänt för en kort tid för tjänstgöring i ungerska utrikesministeriet. Där hade hon arbetat på politiska avdelningen och härvid haft tillfälle att bland annat i viss mån följa handläggningen av W-g-fallet från ungersk sida. Jag ställde henne en del frågor beträffande olika av mig kända personer, som tidigare varit anställda i ungerska utrikesministeriet och fick av hennes svar det intrycket i att uppgifterna om henne själv vore med sanningen överensstämmande. Hon gav slutligen anvisning på ytterligare en person, som möjligen skulle kunna sitta inne med upplysningar i fallet W-g, nämligen herr Sandor Ujvary, adr.: postfack 574, Salzburg samt grevinnan Marianne Esterhazy ävenledes bosatt i Salzburg. U. hade tidigare varit lierad med ovanstående Levay och varit denne behjälplig vid författandet av boken om W-g men härafter flytt från Ungern."

Kasser.

(P.M. Petri 6.12.46)

Ungerske medborgaren Kasser^x) berättade 6.12.46 för Petri i UD:

"Den 10 februari 1945 hade Kasser farit från Budapest till Debrecen, där han bl.a. hört ett rykte att i det ryska fånglägret i Gödöllö (beläget på vägen mellan Budapest och Debrecen) skulle sitta "sogar ein Diplomat". Efter återkomsten till Budapest omkring den 15 februari hade han hört ett löst rykte - så löst att han ej fäst något avseende vid det och nu nämnde det endast för kuriositetens skull - att Wallenberg skulle sitta i Gödöllö jämte chauffören Langfelder, vilken senare emellertid skulle sluppit ut. Kasser kände väl till lägret Gödöllö och ansåg helt otroligt att Wallenberg funnits där. Visserligen kunde det dröja veckor innan vederbörande blev förhörda där, men alla judar, som förts dit och vid förhören kunnat legitimera sig, hade omedelbart släppts (vilket ej varit fallet i en del andra läger), och dels betraktades ju Wallenberg såsom jude ("er war so wie ein Jude"), dels var han så känd av andra personer i lägret att inga tvivel kunnat råda om hans identitet. Personer utan legitimation hade fått välja mellan att bli soldater (vilket nästan alla föredragit) och att avföras till Ryssland."

x) Jfr. Kassers förut i P.M. (s. 5) återgivna uttalanden.

Litpe
(Jankovitch)

(Brev Sohlman 3.6.47, brev Sohlman 5.6.47, tel. UD 11.6.47, tel. UD 19.8.47, tel. Buda 25.8.47, brev UD 62.8.47).

Litpe, ungerske finansministerns sekreterare, har i närvaro av Jankovitch, direktör i ungerska nationalbanken, i juni 47 i Moskva berättat för Sohlman att han kort dessförinnan i Buda på en bjudning hos en vän träffat en man, som sagt att han jämte W-g och andra under striderna väster om Budapest av ryssarna inspärrats i ett fångläger vid Gödöllö. W-g hade sjuknat och dött. Orsaken var undernäring. "Mannen", vars namn Litpe ej kände, hade sett W-g:s lik.

Jankovitch, som kände Litpes värd, lovade emellertid Sohlman att försöka få kontakt med "mannen" och därefter kontakta svenska beskickningen i Budapest.

UD har uppmanat beskickningen att å sin sida söka kontakt med Jankovitch. Någon tid därefter (25.8.47) telegraferade beskickningen till UD att Jankovitch ännu ej fått kontakt med vederbörande. Han inväntade Litpes ankomst till Budapest.

Ujvary.

(Brev Dardel 27.8.50 + bil)

27.8.50 sände Guy von Dardel till legationssekreteraren Anger en av von Dardel upprättad den 19.8.50 daterad PM "beträffande det besök som fröken Karin Palme på vårt uppdrag gjorde hos Sandor Ujvary^{x)} i Salzburg."

Fromemorian lyder:

"P.M. angående besök hos ungraren Sandor Ujvary. Om detta besök berättar min sagesman, fröken Karin Palme, Östermalmsgatan 36, Stockholm, tel. 11 06 94 eller Karolinska Sjukhuset, i stort sett följande:

Under sin vistelse i Salzburg tillskrev fröken Palme U., vars adress hon före avresan erhållit av undertecknad. Några dagar senare ringde U. upp och ett sammanträffande ordnades. Vid detta och ett senare möte fungerade en annan ungrare, f.d. ungerske UD-tjänstemannen Tassilo v. Daróczy som tolk, eftersom U. endast dåligt behärskade tyska.

U. berättade att han efter kriget samarbetat med redaktör Levai i fråga om utgivandet av boken om R.W. och de tidigare böckerna om övriga humanitära aktioner i Budapest. U. lämnade Ungern för c:a 2 år sedan och hade sedan dess besökt ett flertal länder innan han slutligen slog sig ned i Salzburg. Enligt vad U. hört sägas skulle Levai även ha lämnat Ungern och numera befinna sig någonstans i Schweiz.

U. berättade att han, ehuru icke själv jude, tillhört W-g:s organisation och innehåft skyddspass, och han uppvisade en hel del dokument från denna tid. Bl.a. hade han vid något tillfälle deltagit i förhandlingar med den påvliga nuntien. Vid ryssarnas erövring av Pest hade han - enligt vad han berättade - tagits tillfånga av ryssarna samtidigt med W-g och hade hållits i fångenskap tillsammans med W-g i sex veckor till den 26 april 1945, då U. frigavs på grund av en namnförväxling. Fångarna i gruppen, inalles 6 stycken, av vilka U. dock endast kände W-g till namnet, förvarades i en by utanför Budapest. U. berättade att ryssarna vid ett tillfälle velat skjuta W-g och en annan fånge, möjligen vid namn Julius Kiss, sedan de tvingats gräva sina egna gravar, men att W-g av någon orsak skonades. När U. skildes från W-g hade denne en skottskada i ena benet.^{xx)}

U. utgav sig ha meddelat allt vad han visste i saken, som inte kunde publiceras, till Rödakorsdelegaten Carlo Imfeldt i Genève, och påstod sig även ha varit i kontakt med W-g:s familj.

x) Jfr. uppteckningen "Ungersk dam i Rom". I den däri återgivna P.M. 2.5.50 säges i slutet att Ujvary möjligen skulle kunna ge upplysningar om W-g.

xx) Leg.sekr. Engfeldt har upplyst (i PM 15.12.50) att Stachowiak (se bil. D 16) för honom uppgivit att den person S. förmenade vara W-g hade en skottskada.

När Imfeldt var på besök i Stockholm 1946 meddelade han dock ingenting om U. Inte heller har U. så vitt jag känner till varit i direkt kontakt med familjen.

U. hade icke meddelat någonting om sin fångenskap tillsammans med W-g till redaktör Levai och ingenting förekommer heller därom i dennes bok.

U. angav en f.d. ungersk polisofficer Ferdinand Batizfalvy, som numera är bosatt Gautrischstrasse 17, Bern, och som i januari 1945 mottagit en del värdesaker av W-g och möjligen även hade andra upplysningar att komma med.

U. kände mycket väl den grevinna Esterhazy, som även bodde i Salzburg och möjligen skulle ha upplysningar om W-g. U. trodde dock icke att grevinnan E. hade några ytterligare informationer utöver de som han själv lämnat."

Hodosi

(Engeström, Lundberg, Eisenhart von Rothe, baron Butler Ziegenberg, greve Somsich, Kirchner, Führer, Czermak).

(Brev Lauer 5.7.46, brev Imfeld 1.7.46, brev UD 8.7.46, tel. UD 13.7.46, tel. Bukarest 15.7.46, tel. UD 16.7.46, brev UD 17.7.46, tel. Bern 17.7.46, P.M. UD 19.7.46, brev Grafström 22.7.46, tel. Bukarest 1.8.46, brev UD 3.8.46, tel. UD 12.8.46, tel. Budapest 18.9.46, tel. UD 20.9.46, tel. Wien 26.9.46, rapport Budapest 16.9.46, tel. UD 1.10.46, tel. Budapest 2.10.46, brev Malling 26.9.46, tel. UD 4.10.46, tel. UD 4.10.46, brev UD 28.11.46, tel. Budapest 30.11.46, tel. UD 2.12.46, brev Grafström 14.12.46, rapport Budapest 16.12.46, tel. Wien 18.12.46, brev Grafström 20.12.46, brev Husberg 29.1.47, brev Husberg 29.3.47, brev Grafström 12.4.47, brev Wien 21.6.47, brev UD 23.6.47, klipp Dagens Nyheter 23.8.47, klipp Stockholms-Tidningen 23.8.47, klipp Stockholms-Tidningen 24.8.47, brev von Dardel 25.8.47 + klipp, brev Grafström 26.8.47)

5.7.46 underrättades UD av en dr. Lauer om att denne från Carlo Imfeld, delegat för Internationella Röda Korset i Budapest, erhållit följande 1.7.46 daterade brev:

"Am 16. März 1946 traf ich Hodosi Kovacz Geza, Grenzoberleutenant in Orosvar. Er gab an mit Bankier Engeström und einem Herrn Wallenberg in einer Ortschaft mit Namen Winterstoll in der Tschechoslovakei gemeinsam in russischer Haft gesessen zu haben. Kovacs Hodosi wurde am 11. Januar 1945 von der 43. russischen Division gefangen genommen und zwar in Budaörs utca. Herr Engeström sei gegenwärtig zurück in Schweden, er sei freigelassen worden, Wallenberg jedoch wurde mit obiger Division abtransportiert. Die russische Division 43 sei gegenwärtig in Focsani Bessarabien stationiert."

17.7.46 meddelade beskickningen i Bern, att den kontaktat bankiren Engeström. Denne uppgav, att han under tiden februari - juni 1945 jämte Hodosi och andra av ryssarna fängslade personer vistats på ett flertal platser, möjligen även Winterstoll, men under denna tid varken sett W-g eller hört honom omtalas. Sista gången han träffat W-g hade varit strax före julen 1944.

19.7.46 upplyste en person vid namn Manfred Lundberg, att han i augusti 1945 hållits fängslad i Focsani-lägrät, men att han aldrig hört talas om W-g och ej heller hört att det skulle ha funnits någon svensk i lägrät.

1.8.46 meddelade beskickningen i Bukarest, att de ryska militärmyndigheterna i Rumänien förklarat sig icke kunna fastställa om W-g varit i Focsanilägrät.

16.9.46 inrapporterade beskickningen i Budapest, att den varit i direkt förbindelse med Hodosi, som därvid yttrat följande:

"Hodosi, som länge vistats i Sydamerika och Ostindien, hade år 1938 anställts som detektiv vid ungerskapolisen med tjänstgöring vid byrån för kontroll av utlänningar. I denna sin egenskap hade han sommaren 1944 sammanträffat med W-g och av denne sedermera anförtrotts vissa uppdrag, bl.a. hade han fungerat som förbindelseman mellan W-g och olika ungerska myndigheter. Den 25 februari 1945 hade Hodosi arresterats av den ryska polisen i Budapest på grund av innehav av främmande valuta (förmodligen även med anledning av sin tidigare verksamhet vid polisen) och därefter under tre månader hållits i fängsligt förvar hos ett NKVD-förband, av Hodosi kallat "46:e NKVD-kommandot", som följt efter fronttrupperna allteftersom de framryckt och till följd härav ofta bytt kvarter. Han kände inte till namnen på några officerare eller kunde ge andra uppgifter till ledning för förbandets identifiering. Från den 25 mars (NKVD-förbandet hade då legat i Banhida 80 km från Budapest) hade även W-g varit fänge i samma lokal som Hodosi. De hade tillsammans hållits i fängsligt förvar och delat cell till dess Hodosi frigetts. Den 30 mars hade kvarteret flyttats till Nagy-Igmánd, den 2 april till Győr, den 5 april till Magyaróvár, den 10 april till Bruck, därefter till Bratislava, Strasshofe samt slutligen till Deutsch-Winterstoll i Tjeckoslovakien, dit förbandet anlant den 7 maj. Några veckor senare den 27 maj, hade Hodosi fått lämna fängelset och sedan dess icke sett W-g.

W-g hade omtalat för Hodosi, att han arresterats på en gata i Budapest av ryska NKVD-poliser (tidpunkten därför kunde Hodosi ej erinra sig) och sedan dess hållits i fängsligt förvar hos ryssarna. Han hade anklagats för att ha varit ledare för en verksamhet, som understött tyska och nationalsocialistiska element i Ungern samt bedrivit spioneriverksamhet. W-g hade varit klädd i en gråaktig enradig sportkostym och låga bruna sportkängor med spännen. Hodosi uppgav vidare, att W-g sagt sig vara frimurare. När Hodosi sista gången sett W-g, hade denne varit mycket avmagrad men vid gott mod trots umbärendena under fängelsevistelsen.

På fråga, huruvida andra medfångar sammanträffat med W-g, sade sig Hodosi endast känna namnet på en, nämligen österrikaren Georg Eisenharth von Rothe, som i slutet av april någon dag varit inhyst i samma cell som W-g och Hodosi i Strasshofe. von Rothe hade varit ingenjör vid Floridsdorffs lokomotivfabrik och bodde nu Himmelfortgasse 14, Wien I. (Härom har beskickningen direkt tillskrivit t.f. charge d'affaires Malling i Wien). De övriga medfångarna hade varit tre Vlassov-officerare, vars namn Hodosi ej kunde erinra sig och som troligen ej längre vore i livet.

Vid återkomsten till Budapest i början av juni 1945 hade Hodosi i enlighet med instruktioner av W-g velat uppsöka svenska beskickningen, men då någon sådan icke existerat vid denna tid, hade han omtalat sina upplevelser bl.a. för journalisten Szatmari (korrespondent till Svenska Dagbladet och Basler Nachrichten samt ordförande i utlandskorrespondenternas förening härstädes). Kort därefter hade Hodosi förflyttats till sin nuvarande post vid gränspolisen i Oroszvár, en by vid gränsen till Tjeckoslovakien.

Den i Hodosis berättelse förekommande tids- och ortsuppgifterna återfinnas i de fickdagsboksanteckningar, som Hodosi nedskrev kort efter fängelsevistelsen; W-g:s namn förekommer dock icke där. Med bestämdhet hävdar Hodosi, att det icke föreligger

något tvivel om att medfången varit identisk med W-g, som Hodosi säger sig ha känt väl. Rörande Hodosis trovärdighet finnes emellertid anledning att ställa sig skeptisk. Han gör icke intryck av att vara ett vare sig omdömesgillt eller vederhäftigt vittne. För att bestyrka sina uppgifter om samarbetet med W-g har Hodosi refererat till några av dennes medhjälpare, vilka emellertid sakna kännedom om Hodosis förbindelser med W-g. Det är dock troligt, att han åtminstone sett W-g och kände denne till utseendet. Dr. Sándor Brody (vicepresident i köpmannaförbundet), som känner Hodosi från dennes verksamhet såsom detektiv vid det läger, där Brody var internerad 1944, förklarar, att Hodosi i tjänsten uppförde sig väl mot de internerade - "er war anständig und wohlgesinnt" - men karakteriserar honom i övrigt som en föga pålitlig person, som vore i stånd att duka upp de mest fantastiska påståenden. Varken Brody eller någon annan tillfrågad har hört Hodosi omnämna sitt samarbete med W-g. Hodosis uppgift att han i juni 1945 berättat sina upplevelser för Szatmári äro enligt denne fullständigt gripna ur luften. Hodosi hade överhuvudtaget aldrig ens nämnt W-g:s namn för Szatmári. Som journalist hade Szatmári självfallet icke försummat något tillfälle att söka skapa klarhet rörande W-g:s försvinnande. Szatmári betecknade Hodosi som lögnaktig och otillförlitlig - "ein ganz übler Mensch" - vars utsago om samarbetet med W-g icke förtjänade tilltro.

I avvaktan på möjlighet att konfrontera Hodosi med W-g:s medhjälpare söker beskickningen kontrollera riktigheten av Hodosis uppgifter och inhämta upplysningar för bedömande av hans trovärdighet."

26.9.46 upplyste beskickningen i Wien, som ammodats kontakta Rothe, att denne i mars 46 avrest till München. Hans nuvarande adress vore okänd i Wien.

Statsministerns interpellationssvar 27.11.46, såvitt angår ifrågavarande spår, återfinnes å sid. 15 nr 38 i Andra Kammarens protokoll. Enligt svaret skulle Hodosi ha uppgett att W-g transporterats till Focsani. Detta har Hodosi icke sagt (se Imfelds brev 1.7.46 och beskickningens i Budapest rapport 16.9.46). Ej heller Engeströms utsagor ha i svaret riktigt återgivits. Mot dessa felaktigheter har W-g:s familj reagerat (se klipp ur Stockholms-Tidningen 24.8.47, bilagt pressdossieren).

Dokumentation efter 27.11.46.

29.3.47 inberättade major Husberg i Baden-Baden att han lyckats få kontakt med von Eisenhart-Rothe och därvid inhämtat följande:

"Eisenhart hade från den 25/4 till den 12/5 1945 setat i samma "Schweine Stall" i Strasshof som Hodosi. Under denna tid fanns icke någon med namnet W-g och icke heller någon svensk medfånge i samma cell. Eisenhart anser med bestämdhet att han i så fall skulle ha erinrat sig detta, även om W-g endast en mycket kort tid vistats i cellen. Detta emedan en av Eisenharts bästa vänner just heter W-g. Därigenom kan anses bevisat, att Hodosis

uppgift uppgift måste vara felaktig att W-g skulle befunnit sig såsom fånge i samma lokal som Hodosi under hela den tid intill dess Hodosi frigivits. Möjligen kan däremot W-g ha varit Hodosis medfånge till omkring den 25/4 45 (före det Eisenhart togs i förvar i samma cell som Hodosi). Enligt vad Eisenhart uppger, gick nämligen i Strasshof-lägre ett rykte samma dag, som han kom dit (25/4 -45) att ett stort antal prominenta medfångar skulle ha blivit överförda till ett annat läger. Bland dessa skulle för övrigt befunnit sig en kusin till Eisenhart, Baron Hans Butler-Ziegenberg, vars moder lär bo kvar i 4. Bezirk i Wien. Hennes adress kan återfinnas i telefonkatalogen. Denne Butler befinner sig nu, enligt vad man på grund av vaga underrättelser tror sig veta, vid god hälsa i Moskva.

Hodosi hade visat Eisenhart en med fotografi försedd legitimation, utställd år 1938 av den ungerska kriminalpolisen. Eisenhart bekräftar vidare, att Hodosi varit arresterad sedan februari 1945. Icke heller Eisenhart kan erinra sig namnet på någon av officerarna i NKDV-förbandet. Han vitsordar att detta kommando i slutet av maj eller början av juni förflyttades till Tjeckoslovakien (Prag?).

Eisenhart uppger, att han bl.a. hade två medfångar i Strasshof, en ungersk Greve X (namnet hade han glömt) och en speditör Kirchner, som nu bor i Wien, 1. Bezirk, Spiegelgasse 5. Eisenhart anser, att om W-g befunnit sig i Strasshof, måste Greve X, som varit attaché vid ungerska utrikesdepartementet, haft kännedom därom, i all synnerhet som han ju då troligen också befunnit sig i samma cell som W-g.

Enligt Eisenharts bestämda uppfattning bör ovannämnde Kirchner kunna ange namnet på Greve X. - En annan medfånge på Strasshof, som kan ha känt W-g, är en viss Bruno Czermak, 1. Bezirk, Wien, boende i närheten av Remgasse (möjligen Hohenstauffergasse 6).

Eisenhart gjorde på mig intryck att vara fullt tillförlitlig och lämnade beredvilligt alla begärda upplysningar. Han är beredd att i fortsättningen komplettera dem i den mån det är honom möjligt. Hans uppfattning var att Hodosi pratade mycket och icke vore mycket att förlita sig på. På min fråga förklarade han emellertid, att han icke trodde, att Hodosi med avsikt kunde misstänkas lämna felaktiga uppgifter i stort. Eisenharts nuvarande adress är: Durlach, Weinbergstrasse 7, tel. 674 (Metzger), kontor 4782."

12.4.47 sände Grafström i UD Husbergs ovannämnda rapport till Mallings i Wien och tillade därvid: "Att Rothe icke skulle ha något att berätta om W-g, var ju väntat efter de tidigare uppgifter vi fått om Hodosis tillförlitlighet, men för säkerhets skull bör Du nog söka komma i förbindelse med de två herrarnas i brevet angivna medfångar."

21.6.47 avlät Mallings till Grafström följande brev:

"Åberopande Ditt handbrev den 12 pairi 1947 i angelägenheten W-g, vilket hit inkom den 3 maj, ber jag härmed få meddela, att jag den 24 maj lyckades få ett samtal med speditör Kirchner, vilken just försatts på fri fot (han har varit medlem av nationalsocialistiska partiet). Kirchner var enligt egen uppgift i Strasshof från den 15 april - 17 maj 1945. (Senare har jag funnit, att han torde ha misstagit sig med hänsyn till det sistnämnda datum). Han kunde icke erinra sig något, som tydde på att W-g varit i Strasshof. Den ungerske attachén, vars namn Eisenhart ej kunde erinra sig, vore

enligt Kirchner greve Ladislaus Somošić. På min fråga, om Kirchner kände till Bruno Czermak, bekräftade Kirchner, att denne vore honom bekant. Han varnade emellertid bestämt från att ta kontakt med Czermak, denne hade ett synnerligen dunkelt politiskt förflutet och man kunde befara, att han skulle lämna vilseledande uppgifter och visa utpressartendenser. Utan särskilda instruktioner från Departementet finner jag därför ej rådligt att ta kontakt med Czermak. - Den ryske lägerkommendanten i Strasshof, hette enligt Kirchner kapten Petrow.

Kirchner rekommenderade mig vid samtal den 27 maj att uppsöka advokaten dr. Walter Fürer i Wien. Jag lyckades få ett sammanträffande med honom den 19 dennes. Därvid erfor jag, att han på Ytterbergs tid som jurist biträtt generalkonsulatet. På mig gjorde han ett förtroendegivande intryck.

Fürer hamnade i Strasshof till följd av en angivelse, som egentligen avsåg en känd nazistpamp och advokat med samma namn (dock stavat Führer). Under tiden den 23 april - 9 maj vistades Fürer i Strasshof. Fångarna sökte gärna kontakt med honom för att han i sin egenskap av advokat skulle råda dem, hur de både lägga sitt försvar. Han hade emellertid aldrig hört något om W-g eller om någon svensk i lägret Strasshof. Enligt Fürer upplöstes Strasshof den 9 maj, och den 12 maj övertogs lägret av civila. (Med anledning av denna uppgift ifrågasätter jag riktigheten av Kirchners uppgift om när han lämnade Strasshof)

De flesta fångarna överfördes till Waldenschlag söder om Budweiss (på vägen Budweiss-Linz). Där hade Fürer också sammanträffat med greve Somsich (Kirchners Somošić). Denne, som var attachérad till ungerska beskickningen i Agram, hade vid ryssarnas intåg i Wien tillfälligt befunnit sig här och stått i kontakt med ungerska beskickningen. Han häktades under sin vistelse i Wien och fördes till Strasshof. Från Waldenschlag återvände Somsich till Wien, som han lämnade i maj/juni 1945 för att bege sig till Ungern. Han lär ha besuttit gods i Västra Ungern.

Fürer varnade också bestämt för Czermak. Han lovade att diskret söka ta kontakt med några kvinnliga fångar från Strasshof, som för närvarande troligen vistades i Wien och vilka - som Fürer uttryckte sig - "på grund av fördomsfria principer" haft nära förbindelser med det ryskavaktmanskapet och därigenom varit väl informerade om vilka fångar som dunnits på Strasshof. Det vore ju möjligt, att de därvid hört något, som kan ge en ledtråd.

Skulle jag vid fortsatt samtal med dr. Fürer erfara något av intresse, skall jag givetvis omgående återkomma till saken.

För de fortsatta efterforskningarna vore jag tacksam för att få erhålla ett noggrant signalement på W-g samt också två karaktäristiska fotografier av honom. Den bild jag tidigare hade, har jag lämnat till österrikiska polischefen här."

23.6.47 skrev Grafström till Malling att det med hänsyn till omständigheterna icke syntes nödvändigt att kontaktera Czermak.

Utrikesministerns interpellationssvar 1.7.47, såvitt angår ifrågavarande spår, återfinnes å sid. 138 nr 31 i Andra Kammarens protokoll.

Dokumentation efter 1.7.47.

Innehåller intet av intresse.

von Maasburg

(Barrat, Dombrowski, Kurmanović, Doktor Büssler, Cvergel, Duvall).

(Tel. UD 6.12.46 + bil., tel. Wien 17.12.46, brev Malling 17.12.46, brev Malling 21.12.46, brev Grafström 28.12.46, brev Grafström 31.12.46, brev Hammarström 10.1.47, brev Grafström 16.1.47, brev Husberg 29.1.47, brev Prag 7.2.47 + bil., P.M. Wien 17.2.47, brev Petri 10.3.47, klipp Dagens Nyheter 7.6.47, brev UD 12.6.47, brev UD 26.6.47, brev Rom 11.7.47, brev Wien 7.7.47, brev Rom 22.7.47, brev UD 7.8.47).

December 1946 fick UD en antydan om att den österrikiske baronen Nikolaus von Maasburg möjligen kunde ge upplysningar om W-g.

17.12.46 meddelade chargé d'affaires i Wien, Malling, i brev, att han 14.12.46 i Innsbruck besökt von M., som därvid uppgivit: Efter att ha häktats av ryssarna hade han 4.5.45 förts till det till ryskt fängelse förvandlade slottet Cecles (Ivanka) nära Bratislava. Där hade han setat till 4.6.45. Bevakningen i fängelset var synnerligen sträng, men viss kommunikation mellan de internerade förekom likväl. Varje vecka erhöles fångarna ett bad i badstugan. Fångarna från samma rum badade gemensamt. När besättningen i ett rum återvände från badet, voro de i ett annat rum internerade färdiga för avmarsch. Vid dessa förflyttningar hade v.M. bland fångarna från ett närbeläget rum sett en lång, mager man, som skulle varit "den svenske konsuln".

I ett av Malling ur Dagens Nyheter hämtat fotografi av W-g trodde sig v.M. kunna känna den "svensk" han sett i fängelset, men han ansåg sig ej kunna med bestämdhet intyga, att identitet föreläge.

v.M. berättade vidare för Malling:

1) I det rum, där han hölls fängslad, fanns ytterligare omkring 12 personer, däribland en engelsman, Sir Reginald Barrat. Denne troddes ha arbetat för Secret Service. Efter det v.M. återvunnit friheten, hade han tagit kontakt med det engelska Field Security angående Barrat. v.M. hade också tillskrivit Lady Barrat vars adress var West Street, Lancaster. Genom Foreign Office trode förfrågningar ha gjorts i Moskva men utan resultat.

2) Vid ifrågavarande tidpunkt fanns bland fångarna också en polack vid namn von Dombrowski, gift med en Gräfin Bethlen. D. lär i november 1946 ha figurerat i en politisk process i Warszawa.

3) Kommunikationen fångarna emellan hade huvudsakligen skett via den man som i fångelsets badstuga hade hand om eldning och vattentillförsel. Han var en slovakisk bonde, en äldre man med grå mustascher. Han hade varit mycket lojal mot fångarna; härpå anförde v.M. exempel.

4) Det vore ingalunda uteslutet, att man vid besök i fångelset kunde i det rum, där "svensken" varit fängslad (rummets läge har utmärkts på en skiss som vidlagts Mallings rapport), på något av Ersatzfönstren eller annorstädes finna en anteckning av "svenskens" hand. Fångarna sökte såvitt möjligt alltid lämna dylika meddelanden.

I ett senare brev, 21.12.46, tillade Malling: Vid hans sammanträffande med v.M. 14.12.46 hade denne även sagt, att han erinrade sig en viss dr. Bässler, vilken också varit fånge på Cecles och som nu troligen fanns i Wien. Bässler torde ha hållits kvar på Cecles ännu några dagar efter det v.M. förflyttats till Wien. v.M. trodde att Bässler hållits internerad i samma rum som "svensken". I brevet yttrar Malling vidare: Han hade efter återkomsten till Wien tagit kontakt med personer, som arbetat inom österrikiska frihetsrörelsen, och därvid erfarit, att dr. Wilhelm Pitt Bässler, som mannens fullständiga namn lydde, varit en SS och SD-man, vilken i hemlighet samarbetat med motståndsrörelsen. Hans nuvarande adress vore ej med bestämdhet känd, men han torde vistas antingen hos sina föräldrar eller hos sin syster. Föräldrarnas adress vore Gartenstrasse 17, Freidenstadt, Württemberg (franska zonen). Systemns adress vore ej känd men hon torde också bo i Württemberg. Bässler ansågs vara en försiktig herre och han hade ju också ett brokigt förflutet, varför en eventuell kontakt med honom borde ske på sådant sätt, att han ej av rädsla för obehag hülle inne med de upplysningar han eventuellt kunde ha att lämna.

UD kontaktade beskickningen i Prag ävensom major Husberg i Baden-Baden. Beskickningen i Prag tillställdes ett foto (tidningsklipp) av W-g.

29.1.47 inberättade Husberg, att han sökt Bässler under den uppgivna adressen. Bässlers föräldrar hade emellertid upplyst, att han ännu sutte ifängslad i amerikanska zonen under adress: Lager 76, Haus I/42, Hohensperg bei Ludwigsburg (i närheten av Stuttgart). Husberg hade vidtagit åtgärder för att om möjligt av

Bässler erhålla upplysningar och avvaktade nu resultatet.

29.1.47 meddelade konsuln i Bratislava, Stodola, att han samma dag besökt Cecles och där samtalat med František Cvergel. Härom yttras vidare i meddelandet: "Genannter ist langjähriger Angestellter im Schloss wo er die Heizung besorgt. Er sah die Zivilpersonen die in Mai - Juli 1945 dort waren, wusste aber nicht, ob auch Ausländer unter ihnen sich befanden, oder als solche bezeichnet wurden. Einige unter ihnen waren in städtischer Kleidung. Als er das Lichtbild sah, erklärte er sogleich ohne viel Prüfen und Erwägen, dass er den Betreffenden damals dort gesehen habe. Auf die Frage, wie er das mit Sicherheit angeben könne, erklärte er es in dem Sinne, der Betreffende sei ihm damals aufgefallen. Im Juli 1945 seien alle angeblich nach Wien gegangen."

I den rapport, varmed beskickningschefen i Prag insände Stodolas meddelande, heter det: "Undersökningen hade givit vid handen, att W-g faktiskt från maj till juli synes ha varit internerad i Cecles, därifrån skulle han dock ha bortförts, troligen till Wien, enligt vad en person vid namn František Cvergel meddelat. Givetvis är det svårt för oss att här bedöma vittnets trovärdighet, men enligt konsul Stodolas uppfattning skulle det ju icke ha varit någon tvekan om att vederbörande hade känt igen det företedda fotografiet av W-g."

17.2.47 meddelade Malling i P.M. att v.M. på sin tid uppgivit att en överstelöjtnant Kurmanovič, född 26.2.76, befunnit sig i Cecles samtidigt med honom. Malling hade hänvänt sig till sektionschefen Krechler, Leiter der Generaldirektion für die öffentliche Sicherheit im Bundesministerium für Inneres, men denne hade upplyst, att enligt uppgift från Kurmanovič's maka hennes man alltjämt saknades. Krechler hade emellertid föreslagit, att man skulle efterlysa honom i tidningar, annonsera etc. Malling hade lämnat Krechler ett tidningsfoto av W-g.

10.3.47 meddelade UD Malling, att, då vissa i tidenssenare spår nyligen kommit i dagen, efterlysningsåtgärder i Österrike genom annonsering, anslag på offentliga platser o.s.v. tillsvidare ej behövde företagas. UD vore dock givetvis tacksamt om Malling på alla andra sätt fullföljde eventuella uppslag.

7.6.47 innehöll Dagens Nyheter en artikel, enligt vilken v.M. skulle för tidningens korrespondent i Rom ha uppgivit, att

han sett och talat med W-g i maj 1945 i fängelset i Cecles.

1.7.47 yttrade sig utrikesministern i sitt interpellations-svar bl.a. angående nu ifrågavarande spår (No. 31 sid. 138 i andra kammarrens protokoll). Obs: bl.a. uttalandet rörande värdet av Cvergels vittnesmål.

Dokumentationen efter interpellationssvaret.

7.7.47 yttrade Malling i brev bl.a., att v.M. icke gav intryck av att vara en "särskilt exakt herre"; detta intryck hade förstärkts genom de uppgifter Malling sedermera erhållit om honom.

11.7.47 meddelade Stackelberg vid beskickningen i Rom:

1) Journalisten Hamrin, som från Rom till Dagens Nyheter insänt uppgifterna om v.M., hade medgivit, att han icke själv träffat v.M.; han hade erhållit sina uppgifter från en mellanhand. Detta hade han också särskilt påpekat i sitt telegram till tidningen.

2) v.M. befunno sig för tillfället i Rom, och Stackelberg hade nyss talat med honom. v.M. hade därvid sagt, att han aldrig talat med W-g eller blivit bekant med honom. v.M. vidhölle vad han sagt Malling, nämligen att han vid förflyttningar till och från badstugan i kontingen ten från ett annat rum sett en lång mager man, som skulle varit "den svenske konsuln." Sedan Stackelberg visat v.M. ett fotografi och en teckning av W-g, som publicerats i OBS., hade v.M. sagt sig icke kunna intyga att identitet föreläge. Den som utpekade "den svenske konsuln" för v.M. hade varit engelsmarmen Sir Reginald Barrat. v.M. tillade, att han bestämt kunde påminna sig, att han i Cecles (som är ett mindre slott underlydande det större slottet Ivanka) hade hört W-g:s namn nämnas. Ty när han efter sin flykt från Wien fick i Tyrolen läsa något om W-g, hade han omedelbart påmint sig, att det var detta namn han tidigare hade hört i fängelset. Tyvärr kunde han icke nu med absolut bestämdhet påminna sig, vem som nämnt namnet W-g för honom, men det troligaste vore, att det just varit Barrat. I övrigt bekräftade v.M. de uttalanden han gjort till Malling. v.M. verkade - enligt Stackelberg - förtroendeingivande och vore själv övertygad om att det var W-g han sett. Något mera påtagligt bevis kunde von M. dock tydligen ej nämna.

22.7.47 inberättade Stackelberg ytterligare: v.M., som återvänt till Norditalien hade sistnämnda dag genom en vän i Rom telefonledes underrättat Stackelberg om att han lyckats ta rätt på namnet på en person, som befunnit sig i den cell i Cecles, vari W-g enligt v.M:s åsikt ävenledes befunnit sig. Namnet på denna person vore dr. Bässler.

dennes nuvarande vistelseort skulle vara känd för friherrinnan Duvall i österrikiska inrikesministeriet. Stackelberg sade sig utgå från att denna ledtråd komme att följas.

7.8.47 bragte Grafström i UD till Mallings kännedom att Stackelberg erfarit, att den i Mallings brev 21.12.46 omtalade dr. Bässler, som v.M. refererade till, troddes vara känd för en friherrinna Duvall i österrikiska inrikesministeriet. Grafström tillade, att det onekligen vore av intresse att höra, i vad mån Bässler kunde vitsorda v.M:s uppgifter om W-g.

af Sandeberg

(Hille, Carl, Gibran, Sambold)

(Tel. UD 26.6.46, tel. Moskva 27.6.46, tel. UD 28.6.46, tel. Moskva 28.6.46, tel. UD 29.6.46, brev UD 29.6.46, tel. UD 1.7.46, tel. Bukarest 15.7.46, tel. Moskva 25.7.46, brev Dardel 15.5.49 + bil. brev Dahlman 17.5.49 + bil., brev Petersén 24.5.49, brev Petersén 30.3.50, brev UD 2.9.50 & bil., brev Washington 25.11.50, brev Washington 11.12.50).

Efter hemkomsten - sommaren 46 - från Ryssland, där han varit internerad, berättade journalisten af Sandeberg - huvudsakligen till tidningspressen - att han i fängelser i Ryssland träffat en tysk och en rumän, som givit vissa upplysningar om W-g. S-g kunde emellertid ej minnas dessa personers namn eller giva några konkreta uppslag för deras identifiering. De ansträngningar, som det oaktat av beskickningarna i Moskva och Bukarest gjordes för att komma i förbindelse med dem, blevo resultatlösa.

I sitt interpellationssvar 27.11.46 redogjorde Statsministern för vad ovan nämnts.

Dokumentationen efter interpellationssvaret.

Först i maj 49 delgavs UD en sammanhängande (skriftlig) redogörelse i ämnet.

A. Hille.

I ovannämnda redogörelse, såvitt den avsåg "tysken", uppgav S-g:

"Under de första åtta veckorna av min fångenskap i Butyrki-fängelset i Moskva, delade jag cell med en tysk soldat vid namn Hille. Hans förnamn har jag glömt, men ibland föresvävar det mig, att han hette Kurt.

Det dröjde inte länge förrän jag misstänkte Hille för att vara s.k. cellspion, d.v.s. gå ryssarnas ärenden genom att rapportera till förhørsledarna medfångarnas yttranden. Efter vad jag senare erfor, begagnar sig ryssarna av cellspioner i nästan alla celler i de politiska förhørsfängelserna. Hille utförde emellertid sin roll ganska klumpigt och var lätt att genomskåda.

Hille uppgav sig bo i staden Bautzen, belägen ett 30-tal km rakt väster om Görlitz i Niederschlesien. Då jag själv kände till staden från en reportageresa, kunde jag kontrollera, att han talade sanning. Han uppgav sig ha hustru och ett eller två barn i staden, där även hans föräldrar var bosatta. Dessa senare torde ha varit väl kända av stadsbefolkningen, eftersom de var värdfolk på ett utvårdshus, som utgjorde ett populärt mål för stadsbornas söndagspromenader. Om jag inte missminner mig, berättade Hille, att värdshuset låg någon mil från staden upp mot bergen.

Hille uppgav sig i det civila vara journalist med handel som specialitet. Han påstod sig innan sin inkallelse ha varit lokalredaktör i Dresden för Essener Nationalzeitung. Då jag på min återresa från Ryssland passerade Berlin, bragte jag hans namn på tal med några

tyska journalister och fick ett intryck av, att Hilles namn var känt för dem.

Om sitt tillfångatagande berättade Hille, att han blivit överraskad av en rysk patrull, när han utförde rekognoscering på Kurlandsfronten. Han uppgav sig ha haft löjtnants rang, vilket jag emellertid senare fick anledning att betvivla. Hille erkände, att han månaderna närmast tillfångatagandet tagits i bruk av ryssarna dels som propagandist vid Kurlands-sändaren, dels vid olika frontavsnitt.

Så småningom hade Hille, enligt vad han själv uppgav, förts till Moskva, och innan han blev min medfånge hade han suttit inspärrad i såväl Ljubljanka- och Lefortafängelserna. Med tanke på, att ryssarna genomgående visade ett stort intresse för tyska ekonomer liksom för specialister överhuvudtaget, kan man gott förstå, att Hille fick undergå så noggranna förhör. Hans gästspel i de olika fängelserna passar också väl samman med hans uppgift som cellspion.

Redan några dagar efter min ankomst till fängelset frågade Hille mig, om jag kände en landsman vid namn Raoul Wallenberg. Jag minns särskilt, att han även nämnde förnamnet Raoul. Tyvärr visste jag inte, vem Wallenberg var, vilket är ganska naturligt, då vid min avresa från Sverige ännu intet skrivits om honom.

Hille berättade, att han i ett av de båda fängelserna Ljubljanka eller Leforta suttit i samma cell som Raoul Wallenberg, och dennes chaufför. Han berättade även, att han suttit tillsammans med medlemmar av någon Balkanlegation, jag kommer inte ihåg vilken, men om detta skulle ha varit vid samma tillfälle, kan jag inte erinra mig.

Det kan tyckas, att nästan varje svensk och allra helst en svensk journalist skulle reagera kraftigt, när han hör namnet Wallenberg nämnas i ett sådant sammanhang det här var fråga om. Att jag inte gjorde det hade emellertid sina orsaker. Jag försäkrar, att man i min situation har fullt upp med att begrunda sin egen belägenhet. Raouls namn var mig obekant, och dessutom hade jag bibringats den uppfattningen, att många svenskar befann sig i olika läger runt omkring Moskva. Denna dessbättre oriktiga uppgift hade jag fått av mina förhørsledare i det fångläger, varifrån jag förts till fängelset - en ganska vanlig rysk bluff.

Hille berättade säkerligen åtskilligt mera om sin förre medfånge Wallenberg, men vad han berättade kan jag inte minnas. En av följderna av den svåra undernäringen till följd av den otillräckliga fängelsekosten var nämligen, att minnet började svika alltmer. Svårigheten att erinra sig siffror och namn åstadkom svåra missförstånd för nästan alla fångarna vid förhören, vilken förhørsledarna omedelbart utnyttjade.

När jag varit i fängelset c:a åtta veckor, frigavs Hille, medan jag fick stanna ytterligare sju veckor. När jag slutligen frigavs den 24 november 1945, transporterades jag till arbetszonen i Krasnogorsks krigsfångläger. Där återfann jag Hille, som emellertid av lättförståeliga skäl undvek mig. Han hade då just kommit ut från lasarettssbaracken, där han vårdats för lunginflammation. Några veckor senare försvann han ur lägret, troligtvis med någon transport till ett annat läger.

Efter vad jag förstår, tillhörde Hille de s.k. kroussanterna. Så benämndes de tyska soldater, som genomgått lägrets s.k. "Antifaschule" eller med andra ord skolats till kommunistiska agi-

tatorer, provokatörer och sabotörer.

Om Hille överlevt fångenskapen, bör han ha varit bland de första, som återsändes till hemorten. Till en början frigavs nämligen dels de, som på grund av fysisk svaghet inte kunde utnyttjas i arbete, dels de som genomgått "Antifaschule" och följaktligen kunde sättas in i propagandaverksamhet eller som "östpolar" i hemorten. Jag anser, att Hille faktiskt tillhörde båda dessa "privilegierade" kategorier.

Innan jag avslutar kapitlet Hille, vill jag nämna, att han förefaller vara snäll och relativt ointelligent, lätt att övertala till vad som helst och knappast besvärad av någon fastare karaktär. Jag tror inte det vore någon större svårighet att få ur honom vad han vet om Wallenberg, om man endast kommer i kontakt med honom på rätt sätt. Hans fångenskap tillsammans med Raoul Wallenberg måste ha infallit under sommaren 1945".

I brev 17.5.49 anmodade UD t.f. generalkonsuln i Berlin att genom amerikanska vederbörande söka erhålla upplysningar om Hille.

I brev den 30.3.50 svarade generalkonsuln, att amerikanarnas efterforskningar ej lett till något resultat.

B. Carl.

I S-g:s ovannämnda redogörelse, såvitt den avsåg "rumänen", uppgav S-g:

"När jag 2 april 1946 kom till Moskva efter att ha frigivits ur krigsfängeläget i Krasnogorsk, måste jag stanna en vecka i en kasern, som utgjorde något slags genomgångsläger för skilda kategorier folk, vilka väntade på transport. Det var dels frigivna civilinternerna som jag själv, dels ryska soldater, vilka inte haft sina papper i ordning, dels polacker och andra, som slagits för ryssarna i ryska förband, dels balkanesiser, som låtit frivilligt arbetsmobilisera sig, och vilkas tid i Ryssland nu utlupit. Jag blev genast bekant med en rumän tillhörande sistnämnda kategori - hans efternamn, någonting på -scu, har jag glömt, men han kallades allmänt "Carl".

Så snart "Carl" fick reda på, att jag var svensk, frågade han mig, om jag kände Raoul Wallenberg. Han berättade, att han varit arbetskamrat med svensken vid en industrianläggning i närheten av Moskva. Wallenberg hade vid ett tillfälle försökt fly för att ta sig till svenska beskickningen men blivit upptäckt och återförd. Därefter hade han transporterats till någon annan arbetsplats, som låg längre bort från den ryska huvudstaden, och samtidigt hade "Carl" förts till kasernen i Moskva för vidarebefordran till Rumänien. När jag träffade "Carl", hade han varit där två månader, varav följer, att Wallenbergs flyktförsök och borttransport måste ha skett någon gång omkring månads-skiftet januari-februari 1946.

När jag lämnade Moskva 9 april i riktning mot Frankfurt/Oder, var "Carl" fortfarande kvar i kasernen. Han fick emellertid ungefär halvannan månad senare komma med en transport över Odessa, varvid han var reskamrat med bl.a. danske krigsfångesekreteraren Christiansen.

För den, som inte känner förhållandena i Sovjet, kan

det synas egendomligt, att en frivilligt arbetsmobiliserad måste arbeta under samma förhållanden som en fånge av Wallenbergs kategori. Det är emellertid en regel som saknar undantag att utlänningar i Sovjet alltid står under minutiös bevakning, de må sedan vara fångar eller "fria".

"Carl" var någon slags teknisk specialist, och efter vad jag förstår, måste även Wallenberg ha tillhört specialisterna. Dessa hade endast beröring med arbetarna på arbetsplatsen - på "fritid" bodde de för sig själva. De hade avsevärt bättre villkor vad angår mat, rökverk, kläder och inkvartering - endast bevakningen var densamma.

När jag skildes från "Carl", skrev jag visserligen upp hans adress i Rumänien, men då jag på hemresan av försiktighetsskäl förstörde alla adresser genom att rulla cigaretter av dem, gick även "Carls" till spillo.

"Carls" bästa vän i Moskva-kasernen var en ung amerikan vid namn Rudolph Sambold, vilken tagits av ryssarna i Österrike. Han fördes med samma transport som jag till Frankfurt/Oder, där han emellertid sattes i arrest. När jag så småningom fick komma till Berlin, satt Sambold fortfarande kvar. Jag rapporterade omedelbart saken för amerikanska polisen i Berlin, men om man lyckades få Sambold fri, vet jag inte.

Vad jag däremot vet, är att Sambold säkerligen känner till "Carls" adress i Rumänien. De båda var som sagt mycket goda vänner, efter att dagligt ha varit tillsammans i två månader. Befinner sig amerikanen numera i frihet, är det kanske inte omöjligt att genom honom få reda på rumänens adress."

I sitt ovannämnda brev - 17.5.49 - anmodade UD t.f. generalkonsuln i Berlin att genom amerikanska vederbörande söka erhålla upplysningar även om Sambold.

I sitt ovannämnda brev 30.3.50 svarade generalkonsuln, att amerikanarnas efterforskningar ej lett till något resultat.

2.9.50 anmodade UD. beskickningen i Washington att söka genom State Department införskaffa upplysningar om Sambold, även som beträffande en annan amerikan John Gibran. Sandeberg hade nämligen muntligen uppgivit, att jämväl den sistnämnde skulle befunnit sig i transporten till Frankfurt.

25.11.50 insände beskickningen i Washington ett till densamma från State Department överlämnat memorandum, angivande såväl Sambolds som Gibrans adress. Beskickningen skrev till dem båda.

6.12.50 hade vice-konsuln Bergström i Pittsburgh ett samtal med Sambold. Bergströms rapport härom lyder:

"Mr. Rudolph Sambold, 524 Locust Place, Sawickley, Pa., has talked to me today with reference to your letter of November 27, in which you seek information concerning the

whereabouts of Raoul Wallenberg. Mr. Sambold was born at Coraopolis, Pa., is now 26 years of age, left this country and went to Austria to live in 1933, was drafted into the German Army in December 1942, was captured on May 10, 1945 by the Russians in Czechoslovakia, was interned by the Russians in a camp near Gorki, Russia, escaped to Moscow in the early part of 1946, was arrested by the Russians and interned in a camp in Moscow. At this camp in April of 1946, Mr. Sambold met a Romanian Jew by the name of Stefan Carl, who apparently is the "Carl" referred to in your letter. Mr. Carl provided the following address: Romania Cluj, Str. Stroescu 17, which presumably is the present address of Mr. Carl. After the German occupation, Carl escaped voluntarily to Russia where he worked during the duration of the war in Siberia. Carl never mentioned anything about Wallenberg. I told Sambold what I knew about Wallenberg's story and I questioned him closely in this regard. He knew Carl for a period of two weeks, states that he is about 45 years old, is intelligent, quiet polite and apparently not a communist.

He has never written to Carl for fear that letters from this country will cause investigation by the communists.

At the same time that he and Carl were in the same camp there was a Swedish newspaperman by the name of Edward af Sandeberg, Brantingsgatan 31, Stockholm, Sweden. Sandeberg and Sambold were transferred to Germany at the same time in April 1946. Sandeberg knew Carl and may be able to give you some information.

At the time he left Moscow he met at the railroad station one John Gibran, an American citizen and member of the Hungarian Army, who was then on his way to Germany, having been released through the efforts of the American Embassy. He believes Gibran to be in the United States living with his sister, Mary Andrews, 50 Anderson Street, Union City, Connecticut.

Sambold was not clear as to what connection, if any, Gibran had with Carl, although I gather that he, Carl, Sandeberg and Gibran all left Russia for Germany at the same time."

I det brev, varmed beskickningen i Washington till UD översände Bergströms rapport, anmärkes särskilt, att beskickningen "icke meddelat Sambold att den erhållit sina uppgifter om rumännen från Sandeberg."

17.2.51 anmodade UD beskickningen i Budapest att om möjligt söka kontakt med "Carl". UD tillade, att eftersom denne vore jude, det vore tänkbart att han emigrerat till Israel. Kunde detta konstateras, bleve ju efterforskningen lättare.

Nordström.

(Else Berglund)

Brev Enhörning 8.12.47 + bil.
" Grafström 11.12.47.
Meddel. Österdahl 15.12.47.
Brev UD 17.12.47.
" Helsingfors 22.12.47.
" " 4.1.48 + bil.

21.8.47 inkom Fru Elsa Berglund, född i Jakobstad, Finland, till polisstationen i Kumla och gjorde enligt polisprotokollet följande anmälan:

"En finsk medborgare, vilkens namn fru Berglund icke törs omtala, därför att vederbörande i så fall skulle komma att återföras till Ryssland, om de ryska myndigheterna, som enligt fru Berglunds förmenande faktiskt regerar Finland för närvarande, finge veta, att han yppat något, har för fru Berglund omtalat, att han vet, att det svenska sändebudet Wallenberg fanns i ett läger utanför Moskva i augusti månad 1946.

Vederbörande finske medborgare, som i fortsättningen i denna anmälan kallas för A, reste till Amerika år 1929 och vistades där till år 1933. Det var dåliga tider och förhållanden i Amerika då. Ryssarna förde stor propaganda i Amerika, framhållande huru bra det var att vara arbetare i Ryssland då mot vad det var för arbetarna i Amerika. Den förda propagandan hade den inverkan på A, att han reste till Ryssland och hade anställning där intill år 1937. Då arresterades A av ryssarna, som förklarade A vara amerikansk spion. A satt sedermera i fängelse intill den 15 augusti 1946, då A efter finska regeringens framställning därom tilläts att resa till Finland. En finsk sanitetskapten, som för övrigt själv var krigsfånge i Ryssland, meddelade den finska regeringen, att A fanns i ett läger i utkanten av Moskva, där det fanns tre miljoner civila och militära utländska krigsfångar.

Bland tusentals skandinaviska (även svenska) krigsfångar såg A det av svenska regeringen eftersökta sändebudet Wallenberg i krigsfängelägre. A hade samtalat med Wallenberg i ett läger, där 11.000 fångar förvarades. A talar svenska och dålig finska. Därutav kom det sig, att A talade med de medfångar som talade hans språk, alltså även med Wallenberg. I lägre sammanträffade A även med den svenske journalisten Sandeberg.

A fick under vistelsen i Ryssland lov att skriva under ett papper och erkänna, att han rest från Amerika till Ryssland för att på amerikanskt uppdrag "sätta en bomb under Moskva".

Efter hemkomsten till Finland har A av finska kommunistpartiets medlemmar hotats med att bli återsänd till Ryssland,

ifall han yppar något om vad som förekommit under hans vistelse i Ryssland eller ifall han omtalar vilka andra personer som finnas där såsom krigsfångar. Fru Berglund håller därför icke för troligt, att A under det han vistas i Finland törs yppa något av sina hemligheter. Enda möjligheten skulle enligt fru Berglunds förmenande i så fall vara, att A finge komma till Sverige, sedermera finge lämna vittnesmål i saken inför svensk myndighet och där efter antingen stanna kvar i Sverige eller resa till Amerika, dit han säkerligen skulle önska att få återvända, eftersom han har ett barn där. A är gift och i fyrtioårs-åldern. Barnet ifråga är emellertid icke makarnas gemensamma. A:s hustru har av de ryska myndigheterna sänts till Sibirien, emedan hon efter föräldrarna fick ärva en liten gård och därigenom av de ryska myndigheterna "kunde dömas såsom förmögen".

Fru Berglund önskar icke på några villkor, att hennes namn skall komma till annat lands myndighets kännedom, ty i så fall kan säkerligen även hon påräkna repressalier från de "rysstyrda" kommunisternas sida, särskilt ifall hon kommer att göra något besök i Finland.

Ifall det är erforderligt eller önskvärt, är fru Berglund, som är svensk medborgare, villig att lämna ytterligare och utförligare berättelse om vad A omtalat för henne. Fru Berglund önskar emellertid icke att hennes make skall få vetskap om vad hon enligt ovan berättat".

Till vad Fru Berglund sålunda yttrat tillade hon vid nytt polisförhör 28.11.47 bl.a. följande:

"Omkring den 15 augusti 1946 kom den av henne omnämnde finske medborgaren A till sitt föräldrahem i Finland. Han kom till hemstaden närmast från Hangö, där han varit i tre veckors karantän. Till Hangö hade han kommit från Ryssland. Fru Berglund kände A sedan sin ungdom, enär de hade sina föräldrahem i närheten av varandra. Efter A:s återkomst till hemstaden sammanträffade fru Berglund åtskilliga gånger med A, intill dess fru Berglund i början av april 1947 reste till Sverige och bosatte sig där. Vid sammanträffandena med A berättade denne om sin vistelse i Ryssland och om förhållandena där. A var svenskfinne och behärskade svenska språket fullständigt, men han talade dålig finska. Däremot kunde han tala ryska, tyska och engelska.

I ett av lägren sammanträffade A med bland andra det svenska sändebudet Wallenberg och den svenske journalisten Sandeberg. I lägret funnos bland andra 1.000-tals skandinaviska fångar, däribland många svenskar. A samtalade flera gånger med Wallenberg och Sandeberg. Han hade något slags arbete inom lägret, och genom sitt arbete kunde han komma i beröring med fångarna inom olika baracker och delar av lägret. A nämnde inget direkt om, huruvida Wallenberg och Sandeberg träffats i lägret, men fru Berglund hade tyckt sig förstå av A:s resonemang, att något sammanträffande icke skett. Fru Berglund mindes icke med säkerhet, om A nämnde namnet på lägret ifråga.

Vid A:s berättande om sin vistelse i Ryssland fäste

fru Berglund inget särskilt avseende vid Wallenbergs namn. Detta hade hon förut icke hört eller sett i någon tidning. Däremot hade hon i någon finsk tidning sett Sandebergs namn. Det var först efter hennes ankomst till Sverige, som hon läste om, att det svenska sändebudet Wallenberg eftersöktes.

Fru Berglund förklarade sig villig att nämna namnet på sin sagesman, men under det uttryckliga förbehållet, att A icke skulle få vetskap om, att det var hon, som nämnt hans namn i samband med redogörelser om förhållandena i Ryssland. Det var enligt hennes mening fördelaktigast, om A fick den uppfattningen, att det var Sandeberg, som berättat därom".

På begäran av UD meddelade fru Berglund sedermera polisen att hennes sagesman vore chauffören Paul Nordström, Skatnäsvägen 12, Jakobsstad, Finland.

3.1.48 hördes Nordström i Jakobstad av en tjänsteman vid beskickningen i Helsingfors, vilken rest dit ad hoc. Nordström yttrade:

"Han hade under kriget och t.o.m. 20.5.46 varit internerad i lägret no. 27 Krasni Gorsk, 28 km från Moskva. Där hade funnits ett stort antal skandinaver, bl.a. af Sandeberg, med vilken Nordström ofta sammanträffat; de bodde en tid i samma barack. Wallenbergs namn erinrade sig Nordström. Han trodde att denne varit bland de i lägret internerade svenskarna, men kunde ej erinra sig ha träffat eller sett Wallenberg. Nordström ansåg att om Wallenberg varit i lägret samtidigt med af Sandeberg, denne skulle ha vetat om det."

Bil. M.

Coen.

Brev Westman 8.7.47 + bil.
Tel. UD 12.7.47.
Tel. Prag 18.7.47
Tel. UD 19.7.47.
Brev Prag 18.7.47
Tel. Paris 22.7.47.
Brev Westman 22.7.47 + bil.
Tel. UD 28.7.47
" Rom 31.7.47
" UD 1.8.47
P.M. H.B.F. 7.10.47.

A.K. Coen, på vars visitkort stod "Doktor", uppsökte den 9 juli 47 beskickningen i Paris och uppgav: Han hade varit legationsråd vid polska beskickningen i Prag men på grund av sina politiska åsikter häktats av sovjetmyndigheterna och hållits i fängelse i Ryssland, senast i ett kloster Brygitki nära Lwow. Där hade han haft kontakt med en svensk, vars förnamn var Raoul och vars efternamn han, när Westman föreslog det, igenkände såsom Wallenberg. Numret på W-gs: cell var 149. Han hade ej sett W-g, men dock genom vissa i fängelset använda metoder kunnat underhålla förbindelser med honom. Sista gången han haft sådana förbindelser var den 18/3 47. Därefter hade Coen blivit lössläppt.

UD anmodade beskickningen i Prag att skaffa upplysningar om Coen dock utan att inblanda polska beskickningen. Hammarström meddelade emellertid att C. vore okänd i Prag. Hammarström hade kommit till Prag 45, ungefär samtidigt som polackerna, men kunde ej erinra sig att någon person med det namnet varit ackrediterad vid polska ambassaden. Protokollschefen i Prags UD hade på H:s begäran genomgått deras gamla listor, men Coen hade ej heller där kunnat återfinnas.

Under nytt samtal med Westman uppgav Coen att det varit under nio månader före tyskarnas ockupation som han var råd vid polska beskickningen i Prag. Hans chef hade varit nuvarande polska emigrantambassadören vid Vatikanen

1626

Papee. Dessförinnan hade C. tjänstgjort i polska UD och polska kommissariatet i Danzig. Till friherrinnan Toinon von Essen i Rom vore han avlägset släkt.

Beskickningen i Rom kontaktades av UD. Stackelberg meddelade, att under tiden för hans tjänstgöring i Prag, 37 t.o.m. april 39, hade Papee blott ett legationsråd Hoatzky, som nu befunne sig i London. Coen vore helt okänd för Papee.

Friherrinnan von Essen har i UD uppgivit att Coen vore för henne okänd.

1.8.47 meddelar UD Westman, att UD icke ansåge sig kunna fullfölja det av Coen angivna spåret.

Coen hade emellertid på Westman gjort ett mycket vederhäftigt intryck, han hade haft många detaljer att meddela om W-g, som "man ej nog hittade på på fri hand". Sålunda hade Coen för W-n, utöver vad nyss nämnts berättat bl.a., att W-g sagt till honom (Coen) att han vore svensk och tjänstgjort vid beskickningen i Budapest, att han vid tiden för ryssarnas intågande i staden begett sig till bekanta för att skydda dessa mot våldsdåd och att han därvid haft med sig en portfölj, som ryssarna lagt beslag på. Vid undersökning hade denna visat sig innehålla smycken och pengar och ryssarna hade då förklarat, att W-g sökt undansticka egendom tillhörig antidemokratiska personer etc. W-g hade blivit häktad, slagen och tvingad att skriva på protokoll på ryska, vilkas innehåll han ej kände. Coen hade själv under sin fängelsetid från en familj i Lwow, professor Ryniewicz, Aleje Jadwigy 3, fått paket med mat och tvättmedel; det hade lyckats honom genom att använda sina skoremmer som rep få in en del saker genom W-g:s cellfönster. När Coen omsider blivit befriad, hade han bett familjen Ryniewicz att fortfarande söka bispringa W-g med det nödvändigaste. Han kunde givetvis inte säga om detta kunnat utföras.

C. gav dessutom Westman utförliga råd om hur man borde bära sig åt för att få W-g fri. Framför allt borde man akta sig för att göra démarches hos ryssarna.

Bil. N.

Fru Sandell.

(Klipp Ny Tid 23.10.47.
Brev Grafström 24.10.47.
Brev Ny Tid 26.10.47.
Brev Grafström 10.11.47
Brev Ny Tid 13.11.47)

Ny Tid 23.10.47 återgav en utsaga av en kvinnlig svensk medborgare, som i ett grannland skulle hört talas om W-g. Sedermera upplyste tidningen att damens namn vore fru Sandell. Hon vore omkring 55 år och av finsk härkomst, men sedan länge gift i Sverige och bosatt i Göteborg. Hon hade numera vänt sig till fru Leche-Löfgren, som av henne erhållit "alla upplysningar"; dessa hade vidarebefordrats till fru Maj von Dardel.

Ungersk dam X i Rom (bil.E).

I ett icke daterat och ej heller signerat dokument, som damen X lämnade 1950 till fru Lagergren (W-g:s halvsyster), uppgav damen X bl.a. följande:

1) I det ungerska UD, där damen på sin tid tjänstgjort, hade hon hört att den ungerska regeringen i Debrecen inbjudit W-g att resa dit, för att emottaga en dekoration för hans insatser under nazisttiden, och att en automobil sänts till Budapest för att hämta honom^{x)} Ryktesvis hade hon vidare i det ungerska UD hört att bilen, medförande W-g, skulle anlänt till Gödöllő (42 km. från Budapest), men att W-g sedan skulle ha dödats av ryska soldater. Hans lik hade ej påträffats, men bilen skulle ha påträffats mellan Gödöllő och Aszod. Enligt ett annat rykte, emanerande från koncentrationslägret i Gödöllő, "möttes bilen av en annan bil" och W-g överflyttades i denna.

2) Mellan augusti och oktober 47 hade W-g observerats av en ungersk jude i Kiev.

För legationssekreteraren Anger och fru Lagergren har damen X bekräftat dessa sina erfarenheter. Betr.2) tillade damen X att hon icke kände den ovannämnde juden; denne hade berättat saken för damen X:s syster, som i sin tur berättat den för damen X. Damen X gjorde ett trovärdigt intryck.

Kasser (bil.F).

Kasser berättade 1946 för Petri i UD att han i februari 1945 i Debrecen hört ett rykte att i det ryska fånglägret vid Gödöllő (beläget på vägen mellan Budapest

x) Jfr med dessa uppgifter de förut i P.M. (s.2-4) återgivna uttalandena av Paul Szeben, ett par ungerska judinnor, Györgi Gergeli, en anonym person och Böhm.

och Debrecen) skulle sitta "sogar ein Diplomat". Kort därpå hade Kasser i Budapest hört ett rykte att W-g skulle sitta i Gödöllö jämte chauffören Langfelder, vilken senare emellertid sluppit ut. K. ansåge dock sistnämnda rykte om W-g icke förtjäna tilltro. Han vore för sin del övertygad om att Wallenberg döddats av någon bomb på vägen mellan Budapest och Debrecen (se härom Kassers yttranden å sid. 5 i denna promemoria).

Litpe (bil.G).

Litpe berättade 1947 för Sohlman att en man, vars namn han ej kände, för honom omtalat att han ("mannen") jämte W-g under striderna väster om Budapest inspärrats i ett fångläger vid Gödöllö. W-g hade sjuknat och dött. "Mannen" hade sett W-g:s lik. - UD:s efterforskningar enligt detta spår ha av okänd anledning icke slutförts.

Ujvary (bil.H).

Ujvary berättade 1950 för fröken Karin Palme, att han, som tillhört W-g:s organisation, blivit vid tiden för ryssarnas erövring av Pest tillfångatagen av ryssarna samtidigt med bl.a. W-g och hållen i fångenskap tillsammans med honom i sex veckor till 26.4.45, då U. frigavs. Fångarna hade förvarats i en by utanför Budapest. Då U. skildes från W-g, hade denne en skottskada i ena benet.^{x)}

Hodosi (bil.I).

(jfr von Maasburg)

Hodosi uppgav 1946 för beskn i Budapest att han under tiden 25.3.45 - 27.5.45 setat i vissa angivna fångläger i Ungern, Österrike och Tjeckoslovakien.^{xx)} Under hela denna

x) Legationssekreterare Engfeldt har upplyst att Stachowiak (se bil.D) för honom uppgivit att den person S.förmenade vara W-g hade en skottskada.

xx) Närmare bestämt: 25.3.45-30.3.45 i Banhida, 30.3.45-2.4.45 i Nagy Igmand, 2.4.45-5.4.45 i Győr samt 5.4.45-10.4.45 i Magyarovar. 10.4.45 hade kvarteret flyttats till Bruck, därefter till Bratislava, Strasshof samt slutligen Deutsch Winterstoll.

tid hade Hodosi haft W-g till medfånge och delat cell med honom. I slutet av april 45, då fånglägret var Strasshof, hade även österrikaren von Rothe någon dag varit inhyst i samma cell som Hodosi och W-g.

Rothe uppgav för major Husberg i Baden-Baden att han 25.4.45 - 12.5.45 setat i samma "Schweine Stall" i Strasshof som Hodosi, men under denna tid "fanns icke någon med namnet W-g och ej heller någon svensk medfånge i samma cell".

Rothe gjorde på Husberg intryck av att vara fullt tillförlitlig. Hodosi däremot uppges av flera personer vara föga trovärdig.

Ytterligare två personer, Kirchner och Furer, ha hörts (av Mallings i Wien). Båda uppgåvo att de varit fångar i Strasshof, Kirchner 15.4.45 - 17.5.45 och Furer 23.4.45 - 9.5.45, men att ingendera av dem hört något som tydde på att W-g varit där.

von Maesburg (bil.J).
(jfr Hodosi)

För Mallings i Wien berättade von M. 1946: Under tiden 4.5.45 - 4.6.45 hade han såsom fånge setat i Cecles (även kallat Ivanka) nära Bratislava. Bland medfångarna hade han sett en lång mager man, som skulle varit "den svenske konsuln". I ett honom företett foto av W-g trodde sig v.M. igenkänna "den svenske konsuln", men han kunde ej bestämt intyga identiteten. Enligt Mallings gjorde von M. icke intryck av att vara särskilt exakt; detta intryck hade förstärkts genom de uppgifter Mallings sedermera erhållit om honom.

För Stackelberg i Rom bekräftade von M. ovannämnda ut-sago. Han tillade, att han bestämt kunde påminna sig att han i Cecles hört W-g:s namn nämnas, antagligen av en namngiven engelsk medfånge.^{x)} Enligt Stackelberg verkade von M. förtroendeingivande och vore själv övertygad om att det var W-g

x) Denne har av okänd anledning ej hörts.

han sett.

Frantisek Cvergel, som omhänderhaft eldningen i fängelset under ifrågavarande tid, förklarade, sedan ett foto av W-g uppvisats för honom, utan tvekan, att han under samma tid i fängelset sett den porträtterade personen, vars utseende då frapperat honom.

af Sandeberg (bil.K).

(jfr Nordström)

I en skriftlig - men icke daterad och ej heller signerad - redogörelse, som delgavs UD 1949, berättade Sandeberg:

1) En person, tysken Hille, hade för S-g uppgivit att han sommaren 45 i Ljubljanka - eller Lefortafängelset^{x)} setat i samma cell som W-g och dennes chaufför.

2) En annan person, rumänen Carl, hade för S-g uppgivit att han varit arbetskamrat med W-g vid en industrianläggning i närheten av Moskva under någon tid till senast 1.3.46.

3) Under tiden 24.11.45 - 2.4.46 hade Sandeberg själv setat i krigsfångeläger i Krasnogorsk (jfr Nordström).

Hille har efterforskats men ej kunnat enträffas. Med Carl har beskn i Bukarest anmodats söka nå kontakt; efterforskningarna efter Carl pågå alltjämt.

Nordström (bil.L).

(jfr af Sandeberg)

Fru Berglund uppgav 1947 för polisen i Kumla att finske undersåten Nordström för henne berättat följande: Han hade arresterats av ryssarna 1945 och setat i rysk fångenskap till 15.8.46. I ett fångläger utanför Moskva hade han bland medfångarna sett W-g, ävensom af Sandeberg, samt flera gånger samtalat med dem båda. Efter återkomsten till Finland hade han av det finska kommunistpartiet hotats med att bli åter-sänd till Ryssland ifall han omtalade vilka andra personer funnits i Ryssland såsom krigsfångar.

Nordström hördes sedan i Jakobstad (Finland) av en tjänsteman vid beskn i Helsingfors och yttrade då: Han hade under kriget t.o.m. 20.5.46 varit internerad i lägret nr 27

x) jfr bil. D 12.

Krasni Gorsk, 28 km. från Moskva. Där hade funnits ett stort antal skandinaver, bl.a. af Sandeberg, med vilken N. ofta sammanträffat; de bodde en tid i samma barack. W-g:s namn erinrade sig Nordström. Han trodde att denne varit bland de i lägret internerade svenskarna, men kunde ej erinra sig ha träffat eller sett W-g. N. ansåge att om W-g varit i lägret samtidigt med af Sandeberg, denne skulle ha vetat om det.

Coen (bil.M).

Coen berättade 1947 för Westman att han hållits i fängelse i Ryssland, senast i ett kloster Brygitki nära Lwow, där han haft kontakt med W-g senast i mars 47.

Sedan ingen av dem, till vilka Coen refererat, sagt sig känna till honom, beslöt UD att ej vidare fullfölja ifrågavarande spår.

Fru Sandell (bil.N).

Enligt Ny Tid uppgav Fru Sandell 1947 för tidningen att hon i ett grannland hört talas om W-g. Hon hade vänt sig till Fru Leche-Löfgren, som av henne erhållit "alla upplysningar"; dessa hade vidarebefordrats till Fru Maj von Dardel.

Bil. P.

P.M.

Fru Bellander (Rönninge) besökte mig i går och förklarade sig vara initiativtagare till den kvinnliga Wallenbergsaktionen. Hon beklagade de två ungerska herrarnas framträdande - bl.a. ur den synpunkten att det syntes ägnat att stärka föreställningen att W-gvore död.

I detta samband hade Philipp framkastat tanken att få delge sitt konfidentiella material till en opartisk tremannanämnd (inkluderande exempelvis en jurist och en pressman). Han ville emellertid ej utan UD:s goda minne för en dylik nämnd framlägga den (eller de?) P.M. från UD, som han fått av fru von Bardel. Publicering vore naturligtvis ej avsedd.

Jag har i dag meddelat fru Bellander, att jag inte såge något hinder häremot, varvid jag tog fasta på att publicering ej vore avsedd. Jag framhöll, att en dylik icke vore lämplig och torde kunna skada saken.

Stockholm den 22 juli 1947.

H. BF.

(Hens Beck-Friis)

P.M.

Tisdagen den 21 oktober publicerades i pressen en kommuniké från de fyra kommittéerådet, som utsetts för att studera akterna i Wallenbergssaken. Av kommunikén framgick, att de kommittéerådet vore av uppfattningen, att Wallenberg intill en tämligen nära tidpunkt varit i livet i ryskt förvar.

Då det var att förutse, att frågor från pressen komme att ställas till utrikesdepartementet med anledning av kommunikéns innehåll, något som ju även blivit fallet, beslöts, att departementets politiska avdelning skulle söka kontakt med någon av de kommittéerådet. Jag ringde därför på tisdagens förmiddag upp generaldirektör Örne, som förklarade sig villig att på onsdagen göra mig ett besök i ärendet. Då Dagens Nyheter sedan gjorde en förfrågan hos mig, huruvida departementet tagit kontakt med någon av de kommittéerådet, meddelade jag, att så skett, och ansåg mig också oförhindrad att på förfrågan meddela, att den person i kommittén, som skulle träda i kontakt med mig, vore generaldirektör Örne. Detta publicerades i Dagens Nyheter onsdagen den 22 oktober. På förmiddagen den 22 oktober ringde mig generaldirektör Örne och meddelade, att han icke önskade komma till det avtalade sammanträffandet. Han sade sig ha utgått ifrån att sammanträffandet vore av privat natur, men då det nu offentliggjorts i tidningarna, funne han intet skäl att låta sammanträffandet komma till stånd. Generaldirektören sade, att kommittén för övrigt vore förhindrad att till departementet utlämna de akter i Wallenbergssaken, som den haft tillfälle att studera, varför det också av detta skäl icke funnes någon anledning att taga kontakt med departementet. Generaldirektören yttrade vidare, att utrikesdepartementet i hela denna fråga handlat uteslu-

tande med prestige för ögonen, och uttalade den mening-
en att, då det gällde att rädda en person från drunk-
ningsdöden, man inte finge vara rädd för att bli våt om
byxorna. I detta sammanhang nämnde generaldirektören,
att han av utrikesdepartementets papper iakttagit, hur
försiktigt och tveksamt envoyén Söderblom på sin tid
handlagt ärendet från Moskva.

Efter ett fåfängt försök från min sida att få ett
samtal till stånd - om inte för annat så för att med
generaldirektören diskutera frågan om utrikesdeparte-
mentets handläggning av Wallenbergsfrågan - avslutades
samtalet med mitt beklagande av att generaldirektören
icke såge sig i stånd att sammanträffa med mig.

Stockholm den 22 oktober 1947.

Sven Grafström

Bil. R.

P.M.

Ett sammanträde i Raoul Wallenberg-frågan ägde rum i dag hos statsministern, med deltagande av utrikesministern, utrikesrådet Grafström och mig å ena sidan och generaldirektör Örne, fru Bellander, advokaten Schartau och ingenjör Guy von Dardel å andra. Statsministern understök, att givetvis intet av vad som vid sammanträdet förekom finge meddelas pressen.

Generaldirektör Örne framhöll bl.a. att den kommuniké, som granskat materialet i Wallenberg-frågan, fått intrycket att "UD-funktionärer icke visat det stora och glödande intresse som saken förtjänar." Han ville vidare "icke underlåta att uttala sin förvåning över att det var så otätt i palatset där uppe", "saker och ting sippra ut".

Hr Örne hemställde att UD tillsvidare skulle intaga en avvaktande hållning, så att den allmänna opinionen, som avsågs mobiliseras genom kvinnoförningarnas möten, skulle få tillfälle verka. Sedan finge det bero på omständigheterna huruvida någon ny officiell framställning skulle göras.

Fru Bellander och herrar Örne, Schartau och von Dardel vidhöll sin vägran att samarbeta med UD för studium av det material, som på ena eller andra sättet kommit fram, och för uppklärande av de missförstånd som uppenbarligen förefinnas. De vidhöll att bästa sättet att erhålla upplysningar om Wallenberg och att åstadkomma hans frigivande ur rysk fångenskap var genom ordnande av opinionsmöten i Sverige.

Sammanträdet pågick i halvvannan timme.

Stockholm den 3 november 1947.

Petri.

P. M.

Innan jag i dag började föredragningen av Wallenbergfrågan inför Konstitutionsutskottet, nämnde utskottets tjänstgörande sekreterare rent personligt, att vad man inom utskottet främst förargat sig över, var att utskottet av Kungl. Maj:t förvägrats taga del av handlingarna i ärendet samtidigt som Wallenberg-kommittén, enligt sin egen i broschyrer publicerade utsago, haft tillgång till UD:s konfidentiella material. Jag svarade, att en ren missuppfattning föreläge, och att jag hade mig bekant, att utrikesrådet Grafström för utskottsledamoten herr Håstad förklarat sakernas rätta sammanhang. Sekreteraren svarade något förvånad, att herr Håstad icke delgivit utskottet denna förklaring och icke heller, trodde han sig kunna försäkra, utskottets ordförande herr Hallén.

Under föredragningen nämnde jag, att Wallenberg-kommittén icke fått något som helst konfidentiellt material från UD. På begäran av någon kommittéledamot hade emellertid kabinettssekreteraren medgivit, att en hösten 1945 i UD upprättad föredragningspromemoria, av vilken fru von Dardel tagit avskrift, när hon våren 1946 till personlig kännedom fått den till läns, finge ses av kommittéledamöterna. Kabinettssekreteraren hade understrukt, att den icke finge publiceras. I själva verket hade, framhöll jag, denna P.M. för länge sedan mist sin förtroliga karaktär, då den uppenbarligen varit tillgänglig för Philipps, när han skrev sin bok, som i väsentliga delar byggde på denna P.M.

Stockholm den 8 april 1948.

Petri

Utdrag ur Svenska Dagbladet 21.10.47.

Undersökningskommittén, som består av professor Lise Meitner, författarinnan Mia Leche-Löfgren, f.d. generaldirektör Anders Örne och advokat Yngve Schartau, gjorde på måndagen ett gemensamt uttalande, som här återges: Hos den stora allmänheten har det rått ovisshet om legationssekreterare Raoul Wallenbergs öde sedan två och ett halvt år, heter det, och tvivel har till slut uppstått, om han verkligen vid Budapests befrielse omhändertogs av ryska myndigheter och sedan dess stått under ryskt beskydd. Med anledning härav har de organisationer, som anslutit sig till aktionen för Raoul Wallenbergs hemsändande, uppdragit åt undertecknade att undersöka hittills för allmänheten icke tillgängligt material i ämnet. Till vårt förfogande har ställts såväl konfidentiellt aktmaterial från utrikesdepartementet, som de handlingar i saken, vilka innehas av författaren Rudolph Philipp. Efter att ha genomgått och övervägt det sålunda föreliggande materialet, får vi uttala följande:

Det är klarlagt att Raoul Wallenberg från den 13 januari 1945 stått under effektivt beskydd av sovjetrysk militär myndighet i enlighet med vad som också meddelats från Sovjetunionens utrikesministerium; vidare är det övertygande utrett, att han efter nämnda tidpunkt - och i varje fall intill tämligen nära tid - befunnit sig i livet i ryskt förvar på skilda platser såväl inom som utom sovjetryskt område.

Utdrag ur Vecko-Journalen nr.7/1951.

Kära Nina,

Santalet ägde rum några månader efter din brors försvinnande. Min make var ännu utrikesminister och M-me Kolontay ambassadör. Hon ringde mig en dag och bad mig komma ensam och dricka te med henne för hon ville säga mig något. När jag var där, bad hon mig framföra till min man följande: Raul Wallenberg fanns i Ryssland i livet och det var bättre för honom om Svenska regeringen inte bråkade om denna sak. Jag framförde naturligtvis detta vilket Christian försökte rätta sig efter så långt som möjligt.

Madame Kolontay tillade: Jag försäkrar er att han finns och behandlas väl.

Nu är det emellertid länge sen och vad Madame Kolontay sa då behöver ju inte ha sin tillämpning på idag, men det bör ju i alla fall utgöra ett bevis för att din bror verkligen tillfångatagits av ryssarna. Varför behövde annars Madame Kolontay kalla mig till sig?

Som Madame Kolontay sa detta till mig i förtroende så vore jag tacksam om inte detta bleve offentligt förrän efter hennes död. Vad vet jag om hon pratat bredvid mun. Hon bad mig i alla fall endast nämna detta för Christian.

Jag ber om min hälsning till din mor och Gunnar

Din tillgivna tant

Ingrid

Namnregister betr. vissa i denna P.M. omnämnda personer.

Anonym person P.M. s. 3
 Anonym sagesman bil. D nr 9
 Barrat bil. J
 Berg P.M. s. 6
 Berglund bil. O s. 4, bil. L
 Boom bil. D nr 3
 Butler bil. I
 Bässler bil. J
 Böhm P.M. s. 4, 12
 Carl bil. O s. 4
 Coen bil. O s. 4, bil. M
 Cvergel bil. O s. 3, bil. J
 Czermak bil. I
 Dahl bil. D nr 7
 Dombrowski bil. J
 Drauschke bil. D nr 16
 Duvall bil. J
 Dürr bil. D nr 3
 Edquist bil. D nr 13
 Ehrenstråle bil. D nr 16
 Engeström bil. I
 Ericsson bil. D nr 18
 Falk P.M. s. 5
 Feller P.M. s. 5, bil. D nr 2 och 3
 Frickman bil. D nr 4
 Fürer bil. O s. 3, bil. I
 Gibran bil. K
 Györgi Gergeli P.M. s. 2
 Hammarén bil. D nr 3
 von Hartmann bil. D nr 4
 Hennocleinen bil. D nr 18
 Hille bil. O s. 4, bil. K

Hilvert P.M. s. 2
 Hodosi bil. O s. 2, bil. I
 Holländska krigsfångar bil. D nr 10
 Italienska " bil. D nr 11
 Italienska diplomater bil. D nr 12
 Jankovitch bil. G
 Jonstrup bil. D nr 6
 Kaminski bil. D nr 16
 Karmanovic bil. J
 Karpuciu bil. D nr 3
 Kasser P.M. s. 5, bil. O s. 1, bil. F
 Kircher bil. O s. 3, bil. I
 Langlet P.M. s. 4, 5, 12
 Lauer bil. D nr 5
 Lichtner bil. D nr 14
 Lillträsk bil. D nr 17
 Litpe bil. O s. 2, bil. G
 Lundberg bil. I
 Lundenius bil. D nr 18
 Lybinow bil. D nr 18
 v. Maasburg bil. O s. 3, bil. J
 Nordström bil. O s. 4, bil. L
 Pauno bil. D nr 18
 Persson Hörving bil. D nr 16
 Pikler P.M. s. 5
 Prade P.M. s. 6
 Rivonoff bil. D nr 3
 v. Rothe bil. O s. 2, bil. H
 Röda Korset bil. D nr 8
 Sambold bil. O s. 5, bil. N
 av Sandeberg bil. O s. 3 och 4, bil. K
 Sandell bil. O s. 5, bil. N
 Schweizisk legationstjänsteman bil. D nr 1
 Somsich bil. I
 Stachowiak bil. D nr 16, bil. O s. 2 not

Szeben P.M. s. 2
Szent Györgyi P.M. s. 4
Tacacsy bil. D nr 5
Taska bil. D nr 18
Turunen bil. D nr 18
Tyngvik bil. D nr 18
Ujvary bil. O s. 2, bil. H
Ungersk dam X bil. O, bil. E
Ungerska judinnor P.M. s. 2
Ungersk tysketös bil. D nr 15
Zermsky bil. D nr 16
Wohl bil. D nr 5

Av Sjöberg givd utredning
(utskickad till ar. kab. sek. 1/2-)
Strängt förtrolig.
15.

P.M.

angående efterforskningsarna efter Raoul Wallenberg.

Denna P.M. avser UD:s dossiers P 2 Bu och P 2 Bu^I.
Samtliga där förvarade dokument ha granskats i den mån de
avse tiden 1.1.45 - 28.2.51; akterna efter sistnämnda da-
tum ha endast undantagsvis varit föremål för granskning.
I enstaka fall ha även vederbörande pressdossier granskats.

Vid de ryska truppernas framryckning genom Ungern
kvarstannade W-g, liksom den svenska beskickningens övriga
medlemmar, i Budapest. Det sista direkta meddelande från
beskickningen som framkom till UD, innan staden omeringades
och förbindelserna med yttervärlden avbröts, var ett te-
legram avskänt 23.12.44.

31.12.44 hemställde beskickningen i Moskva i det
ryska UD att de ryska militära myndigheterna måtte efter
Budapests erövring lämna erforderligt bistånd åt beskick-
ningens i Budapest medlemmar.

Emellertid svävade man länge i ovisshet om Budapest-
beskickningens öde. Först 24.2.45 ingingo till UD meddelan-
den om envoyén Danielson och flertalet av de övriga be-
skickningstjänstemännen. Om W-g hade dock redan dessför-
innan underrättelser erhållits. 17.1.45 emottog nämligen UD
ett telegram från beskickningen i Moskva enligt vilket be-
skickningen nästföregående dag från det ryska UD (Dekanosov)
erhållit en skrivelse av följande lydelse:

"Enligt meddelande^{x)} från Budapest har i den av
Sovjettrupperna erövrade delen av staden vid Benczurgatan
påträffats svenske undersåten herr Raoul W-g som uppgav
sig vara sekreterare vid svenska beskickningen i Ungern,
varom Ni underrättat mig i Edert brev av 31.12.44. Enligt

x) I en rysk note (18.8.47) uppges att meddelandet om att W-g påträffats
inkommit till det ryska UD 14.1.45 och att det grundades på indirekta
uppgifter från en av befälhavarna för den truppstyrka som stred i
Budapest. I samma note uppges vidare att den sovjetiske officer som
lämnat meddelandet icke återfunnits.

uppgift av W-g befinna sig övriga medlemmar av den svenska beskickningen i stadens västra del. Åtgärder till skydd av W-g och dennes egendom ha vidtagits av de sovjetiska militärmyndigheterna."

Omständigheter-
na vid W-g:s
försvinnande.

17.1.45 var enligt trovärdiga personers utsago sista gången W-g sågs i Budapest, närmare bestämt Pest, d.v.s. den stadsdel som är belägen öster om Donau och som vid ifrågavarande tidpunkt hade erövrats av ryska trupper. Buda, den väster om floden belägna stadsdelen, befann sig då ännu i tyskarnas och den ungerska nazistregeringens ("pilkorsarnas") händer. Det var i Buda som svenska beskickningen låg och dess flesta medlemmar uppehöll sig.

Angående omständigheterna vid W-g:s försvinnande ha följande personer uttalat sig:

1) Paul Hilvert, en vid beskickningen i Budapest anställd ungersk flykting, upplyste enligt telegram från beskickningen i Bukarest, som mottogs av UD 24.2.45, att han sett W-g i Pest 16.1.45 och att de övriga medlemmarna av Budapestbeskickningen befunne sig i Buda sedan slutet av december.

2) Paul Szeben, en av W-g:s medarbetare, yttrade enligt telegram från beskickningen i Bukarest, som mottogs av UD 2.3.45, att han anlänt till Bukarest från Budapest via Debrecen, att beskickningens i Budapest samtliga medlemmar, undantagandes W-g, uppehöll sig i den påvliga nuntiens legationshus i Buda samt att W-g 17.1.45 befunnit sig i Pest och haft för avsikt att i automobil bege sig till icke omnämnd destinationsort.

3) Ett par ungerska judinnor uppgåvo hösten 45 för Engzell i UD (P.M. Engzell 15.10.45) att W-g, då han senast syntes, varit tillsammans med sin chaufför, en ungersk jude vid namn Langfelder. - Förutvarande medlemmar av svenska beskickningen i Budapest ha sedermera bekräftat att Langfelder var W-g:s chaufför. Men intet vore känt om Lis "whereabouts."

4) Györgi Gergely, doktor, ungrare, berättade enligt

rapport från beskickningen i Budapest (5.4.46):

"W-g ställdes fr.o.m. den 12 januari 1945 under sovjettrysk uppsikt. Detta innebar bl.a. att sovjettryska officerare ofta följde honom vid hans färder i Budapest. Behandlingen var dock alltid god. Alltifrån nyssnämnda dag sökte W-g komma i direkt kontakt med den sovjettryske marskalken Malinovski och med den dåvarande ungerska regeringen i Debrecen. Han avsåg främst att med marskalken och med regeringen avhandla frågor rörande återställandet av judisk egendom. W-g erhöll emåningom tillstånd att besöka marskalken, vilken då vistades i närheten av Debrecen, och den 17 januari 1945 skulle han lämna Budapest. Dagen för avfärden var W-g länge tillsammans med Gergely, som då tjänstgjorde inom det Internationella Röda Korset. Gergely ville själv följa med till marskalken, men detta avböjdes av W-g, enär Gergely saknade tillstånd till en sådan resa. W-g var ifrågavarande dag beledsagad av en sovjettrysk kapten eller major samt två sovjettryska soldater. Samtliga tre sovjettryssar följde under dagen W-g på en motorcykel. W-g färdades i sin egen bil och hade med sig sin chaufför. I bilen hade W-g tre kappsäckar och en ryggsäck. Dessutom hade han en större summa pengar. Innan W-g lämnade Budapest, överlämnade han i Gergelys närvaro 300.000 pengö till Ödön Gergely. Detta belopp skulle användas för driften av några av de välfärdsanordningar W-g startat i Budapest. W-g nämnde kort före sin avresa att han beräknade vara borta omkring åtta dagar. Sedan Györgi Gergely den 17 januari 1945 tog farväl av W-g och sovjettryssarna, har han icke återsett någon av dem."

5) En anonym person, som besökt beskickningen i Budapest, uppgav enligt rapport från beskickningen (26.10.46) att han 17.1.45 sett W-g vid Benczurgatan i Pest sittande i en bil i sällskap med tre ryska militärer, vilkas namn personen kände och uppgav; en av dem vore major, de båda övriga soldater. - Ifrågavarande uppgifter meddelades via beskickningen i Moskva till det ryska UD. Vid besök där 30.1.47 frågade Hägglöf sin ryske interlokutör (Novikov) om man på ryskt håll följt detta enligt Hägglöfs uppfattning viktiga spår. Novikov svarade att alla tänkbara vägar för W-g:s efterspanande hade prövats men utan resultat (brev Budapest 26.1.46, brev UD 12.2.46, rapp. Moskva 10.3.46, tel.UD 26.4.46, tel.Moskva 31.1.47).

6) Söderblom i Moskva inberättade:

a) i telegram 14.4.45:

"W-g, som var dödsdömd av pilkorsarna och tyskarna, smög sig på eget initiativ över till ryssarna. Så snart han anträffades, fick jag officiell underrättelse. Därefter synes W-g ha avrest med bil till Debrecen och befaras ha om-

Vem befärs?

kommit under resan. Olika teorier finnas: bilolycka (mycket sannolikt), rånmord, bakhåll av pilkorsare etc. Jag fruktar att klarhet aldrig nås."

b) i brev 19.4.45:

"Vad jag fruktar är att ryssarna med bästa vilja i världen icke kunna skaffa klarhet om vad som inträffat. För det första råder, efter allt att döma, stor oreda i Ungern; för det andra hava de truppförband som stod i Budapest i januari nu säkerligen flyttat fram sina staber och kvarter till Wien. Vidare måste man tyvärr tänka sig möjligheten av att marskalk Tolbuchins högkvarter och underlydande staber i nuvarande stund svårigen kunna förmås ägna större uppmärksamhet åt ett ärende av detta slag. Slutligen är det också tänkbart att, för den händelse W-g råkat ut för en dödlig automobilolycka eller mördats under färden från Budapest österut, hans försvinnande i den rådande oredan i den väldiga Budapestdrabningens närmaste etappområde faktiskt skett spårlöst."

c) i brev 18.12.45:

I Stockholms-Tidningen 28.11.45 säger lektor Langlet "att han utesluter möjligheten av att W-g skulle hållas fångslad någonstans i Ungern eller Ryssland, utan någon möjlighet till kontakt med yttervärlden, samt framhåller att ryssarna själva i våras flera gånger hos svenskarna förfrågade sig vart W-g tagit vägen. Vidare vill jag understryka att Langlet anser sannolikt att W-g under färd från Budapest till Debrecen omkommit på ett eller annat sätt. Det är av intresse att jag efter mina samtal med de hemvändande Budapest-svenskarna den 14 april kom till exakt samma slutsats, utan att jag vare sig förr eller senare haft någon minsta kommunikation med Langlet."

7) Böhm, ungerskt sändebud i Stockholm, uppgav vid besök hos Westman i UD (P.M. av Westman 29.11.46):

"Han hade mycket intresserat sig för fallet W-g och han hade vid sina besök i Budapest haft ingående samtal med ett flertal personer som skulle kunna tänkas giva upplysningar. Resultatet av allt detta vore att han personligen dessvärre vore övertygad om att W-g icke längre funnas bland de levandes antal. W-g hade den 17 januari 1945 lämnat Budapest tillsammans med, som Böhm uppgav, två ryska officerare. Såväl W-g som dessa officerare vore spårlöst försvunna och Böhm hölle för sannolikt att de i en förstad till Budapest, där sprängda delar av pilkorsstyrkorna fanns, fallit offer för ett angrepp, förmodligen gjort i syfte att tillägna sig pengar m.m."

8) Szent-Györgyi, ungersk professor, berättade vid besök hos Söderblom i Moskva (23.5.45) att han anträffats av de ryska trupperna vid ungefär samma tid som W-g. Szent hade ej träffat W-g bakom de ryska linjerna men han hörde nyheten

om W-g:s påträffande. Han förklarade att man inom marskalk Malinovskis högkvarter glatt sig åt att den förste svensken hittats (Rapport Moskva 24.5.45).

I brev (16.7.47) till Grafström i UD uppgav S.-G.:

"Till minister Söderblom rapporterade jag att man berättat mig i Malinovskis högkvarter att, glädjande nog, W-g påträffats. Nu tror jag emellertid icke på teorin att W-g är i rysk fångenskap. Nazisterna önskade fånga och döda W-g. Vi alla kände oss mycket lättade då vi erforo att W-g befriats av den röda armén, men detta betyder icke att de ryska myndigheterna på något sätt kunna göras ansvariga för hans senare öden. Intet skäl fanns för ett speciellt beskydd, emedan efter det nazisterna dragit sig tillbaka W-g icke då befann sig i större fara än någon annan som befann sig i Ungern. Kriget hade lämnat efter sig ett förhärjat, desorienterat land där döden kunde möta i varje hörn. Tusentals människor dogo anonyma under denna tid. En sådan dynamisk person som W-g var naturligtvis särskilt utsatt för fara."

9) Feller, schweizisk diplomat, uttalade sig 15.3.46 till svenska beskickningen i Bern. Härn telegraferade beskickningen:

"Såvida ej W-g på vägen döddes av pilkorsarna, vilka enligt vad Feller bestämt säger sig veta avsågo att undanröja W-g, anser Feller gott hopp finnes att W-g fortfarande är i livet. Feller uppger sig ha goda skäl att tro W-g bättre anskrivnen hos ryssarna än kanske någon annan. Han understryker att han själv endast behandlats väl av ryssarna, som dock i månader vid förfrågan vidhölllo att de alla intet hade sig bekant om hans - Fellers - öde. Vid de 'verserade' förhör han undergick visades från rysk sida aldrig något som helst speciellt intresse för W-g:s person eller aktiviteter."

10) Kasser, ungrare, förut bosatt i Budapest men nu i Tel Aviv, Palestina, berättade vid besök hos Petri i UD (P.M. Petri 6.12.46):

"Han hade varit 'generalsekreterare' i Röda Korset i Budapest, närmast under Langlet, och kände mycket väl W-g. Omkring mitten av november 1944 hade han erfarit att W-g, jämte Langlet och Kasser själv, blivit dödsdömd av pilkorsarna. Sista gången han sett W-g var den 8 januari 1945, men han visste att W-g:s sekreterare fru Falk sett honom på kvällen den 13, såvitt han förstod omedelbart innan W-g gav sig över till de ryska linjerna.

Kasser hade själv tagit sig över till ryssarna den 15 januari. Han hade häktats av militären, som omedelbart villfarit hans begäran att bli förd till säkerhetspolisen NKVD, som hållit honom i mild fångenskap i två dygn. Han hade förhörts och därvid berättat att han jämte Langlet och W-g varit verksam i Röda Korset och för att hjälpa judarna. NKVD hade

x) Jfr bil. D 2.

xx) Jfr bil. F.

visserligen sagt att svenska Röda Korset vore en ganska skum institution som i Tyskland samarbetat med tyskarna, men man hade dock yttrat sig uppskattande om det svenska hjälparbetet i Budapest. Kasser hade sålunda satts på fri fot, erbjudits mat och bostad under en vecka samt fått i uppdrag att omhänderta vissa sjukhus med fullmakt bl.a. att av- och tillsätta läkare och annan personal. Kasser hade omtalat för NKVD att han jämt W-g och Langlet varit dödsdömd av pilkorsarna. Om NKVD haft något mot W-g, skulle man enligt Kassers förmenande ha närmare utfrågat Kasser om W-g, vilket inte skedde.

Med tanke på det goda bemötande han själv mött från rysk sida ansåg Kasser att W-g, vars verksamhet vore mera känd, a fortiori skulle ha behandlats väl.

Kasser hade ej tidigare hört att W-g av flera trovärdiga personer setts i Pest den 17 januari 1945 och att ryska vederbörande till Moskva rapporterat att han påträffats. På min fråga vad som kunde tänkas ha hänt W-g, om man utginge från hypotesen att han den 17 januari i bil avreste från Budapest till Debrecen, svarade Kasser, att han vore övertygad att W-g döddes av någon bomb på vägen. Han hade sig bekant hundratals personer som just vid denna tid omkommit på detta sätt, bl.a. den hos Röda Korset anställda fröken Pikler.

Teorien om rövarband kunde avfärdas, menade Kasser. De vågade inte operera så nära fronten. Hämd från pilkorsarnas sida var också utesluten. Så snart ryssarna kommit, hade alla pilkorsare blivit "demokrater", d.v.s. kommunister, och all pilkorsaktivitet upphört. Det förhållandet att det eventuellt var bekant för utomstående, att W-g medförde en större penningssumma på resan hade nog inte utövat någon större lockelse för rövare. Pengosedlar fanns det i överflöd - ryssarna tryckte själva - och vad man ville åt var livsmedel och andra realvärden. På frågan om W-g kunde ha bortförts av ryssarna utan att få tillfälle identifiera sig, svarade Kasser att en teoretisk möjlighet bestod, nämligen därest W-g på något sätt förlorat det identitetsdokument som ryssarna måste ha utställt för honom, i likhet med för Kasser själv sedan han godtagits av NKVD. Endast ett dylikt ryskt dokument skyddade nämligen mot de uttagningar till tvångsarbete som ibland förekom. Vid sådana tillfällen hade ryssarna utan någon som helst åtskillnad på person häktat erforderligt antal, fräntagit dem alla papper (utom alltså ryska), rakat av håret och skickat dem till Ryssland. Detta hade skett utan hänsyn till om vederbörande var ungrare eller icke, jude eller arier, nazist eller kommunist.

Kasser var 'hundra procentigt' övertygad att W-g inte var i livet och att han med all säkerhet, i likhet med så många andra personer de dagarna, döddes av någon bomb på vägen mellan Budapest och Debrecen.

Kasser nämnde i förbigående att en rysk officer sagt honom - flera veckor efter det ryssarna i slutet av januari

erövrat hela Budapest, inbegripet svenska beskickningen - att det förekommit 'Schwejnereien' på svenska beskickningen. Han hade härmed åsyftat att sovjetbeskickningens arkiv, som omhänderhafts av svenska beskickningen såsom skyddsmakt, varit förevunnet eller utsatt för åverkan. Detta förhållande hade ju emellertid ej kunnat påverka W-g:s öde vid tiden omkring den 17 januari."

11) Prade, en tysk undersåte, som nu är chaufför vid svenska representationen i Bonn och under sista fasen av striderna i Budapest uppehållit sig på svenska beskickningen där, yttrade i en "Bericht" angående sina upplevelser i Budapest (brev Kumlin 16.8.50): P. hade flera gånger varit i förhör hos ryssarna som frågat om P. kunde omtala storleken av det belopp W-g erhållit av Himmler för sin verksamhet. "Det vore bevisat att W-g i verkligheten hade fört människor till Gestapo". Vid ett tillfälle yttrades från rysk sida i detta sammanhang, att man "diesen Vogel (W-g) damit so gut versorgt hatte, dass er keinen Pass mehr ausstellen wird und dass er nie mehr Ungarn oder Schweden sehen wird."

12) Berg, tjänsteman vid beskickningen i Budapest, berättade i en av honom avgiven rapport (2.5.45) att ryssarna efter stadens intagande flera gånger inkallat honom och andra tjänstemän vid beskickningen till förhör och därvid sagt sig hysa starka misstankar om att beskickningen arbetat för tyskarna och bedrivit spioneri för dessas räkning. Man sökte pressa tjänstemännen att vidgå detta och utpekade särskilt W-g och Berg själv såsom tyska "spionchefer."

Démarcherna i Moskva.

9.2.45 telegraferade UD till besk. i Moskva: "Vi äro mycket oroliga angående Budapest-svenskarnas öde. Sök inhämta upplysningar."

13.2.45 svarade Söderblom att han skriftligen och muntligen vid flera tillfällen erinrat det ryska UD om Budapest-svenskarna.

17.2.45 telegraferade UD till besk. i Moskva: "Om Ni kan få förbindelse med W-g, framför besked att instruktioner lämnas honom när Danielsson anträffas."

Samma dag - 17.2.45 - telegraferade UD till besk. i Moskva: "Då vi hysa stor ängslan angående Danielssons och

Övriga Budapest-besks medlemmars öden, bör vi hos ryska vederbörande begära efterforskningar."

Samma dag - 17.2.45 - telegraferade UD till konsulatet i Wien: "W-g in Sicherheit seit einem Monat. Betreffend die übrigen fehlt jede Nachricht".

19.2.45 telegraferade Söderblom, att han verkställt den 17.2.45 beordrade démarchen hos ryska vederbörande.

(24.2.45 resp. 2.3.45 emottog UD från besk. i Bukarest de båda å sid. 2 i denna P.M. återgivna telegrammen.)

3.3.45 meddelade besk. i Bukarest att besk.huset i Budapest plundrats av "pilkorsare", att två tjänstemän arresterats och att Danielsson undkommit genom ett fönster.

8.3.45 telegraferade UD till besk. i Moskva att W-g vore efterlängtat här. När kunde han hitväntas?

10.3.45 telegraferade besk. i Bukarest, att, enligt uppgift, Danielsson skulle ha arresterats omkring 20.2.45. I anledning härav beordrades Söderblom 11.3.45 att i det ryska UD begära efterforskningar efter Danielsson. 12.3.45 telegraferade S. att han bett Dekanosov "påskynda efterforskningen, då inga omedelbara autentiska underrättelser från Danielsson erhållits".

12.3.45 telegraferade Söderblom att besk. i Bukarest i telegram 7.3.45 meddelat att W-g vore försvunnen sedan 17.1.45 då han sade sig Emma avresa i bil.

15.3.45 underrättades UD om att i den ungerska Kossuthradion 8.3.45 tillkännagivits att W-g, som försvunnit 17.1.45, sannolikt mördats av Gestapo-agenter.

17.3.45 instruerades Söderblom att i det ryska UD energiskt begära besked om var Danielsson, Anger och W-g befunno sig.

21.3.45 telegraferade Söderblom att fru Kollontay lovat påskynda efterforskningarna efter Budapest-svenskarna.

23.3.45 emottog UD från besk. i Bukarest underrättelse att Danielsson jämte flera av Budapest-besks medlemmar anlänt till Rumänien.

27.3.45 telegraferade UD till besk. i Moskva: "I avslutning till meddelandet om Danielssons m.fl. ankomst till Rumänien är det särskilt angeläget erhålla upplysningar om W-g."

21.4.45 telegraferade UD till besk. i Moskva: "Vi erhåller härmed definitiv instruktion att uppsöka Dekanosov och, under åberopande av dennes meddelande 16.1.45, hemställa att vederbörande ryska militärmyndigheter, under vars skydd W-g ställts, måtte anmodas verkställa noggrann undersökning angående dennes vidare öden.

25.4.45 telegraferade Söderblom att han åter påmint om saken hos Dekanosov och att denne utlovat skyndsamt undersökning; 26.4.45 skrev S. att han under de gångna månaderna vid upprepade tillfällen gjort démarcher muntligen och skriftligen."

28.4.45 överlämnades till fru Kollontay en skriftlig hänvändelse från bankdirektör Marcus W-g, med begäran om hjälp vid efterforskningarna.

19.5.45 telegraferade Söderblom att han nästföregående

dag ånyo påmint hos Dekanosov.

5.6.45 gjorde militärattachén i Moskva en hänvändelse till de militära myndigheterna.

6.7.45 skrev Söderblom att han på uppgiven grund - ryktet om att W-g skulle i "säker" förklädnad vistas i Buda (se härom bil.D 1°) - ansåge sig icke böra tillsvidare företaga något i saken.

12.7.45 skrev Sahlén i UD till Söderblom att vad som Söderblom anfört i brevet 6.7.45 icke borde enligt Sahléns mening föranleda Söderblom till passivitet. I brev 14.8.45 förklarade sig emellertid Söderblom fortfarande anse att det i dåvarande läge knappast vore lämpligt att bedriva saken från Moskva (jfr. brev von Post 4.9.45).

31.10.45 instruerades S. att hemställa om upplysning om resultatet av efterforskningarna efter W-g; 3.11.45 verkställde S. denna démarche genom avlämnande av en note (bil.A).

1.12.45 gjorde S. en förnyad framställning. Abramov svarade att militärmyndigheterna ånyo beordrats vidtaga undersökning, men att besked från dem ännu ej ingått.

3.1.46 skrev Söderblom att han haft ingående samtal med Abramov och Kollontaj; 10.3.46 skrev han att han gjort en ny hänvändelse till ryssarna och givit dem vissa ledtrådar. 30.4.46 skrev han att, sedan han efter 10.3.46 som vanligt vid olika tillfällen talat med Abramov och fru Kollontaj, så hade han nu ånyo påmint om saken.

15.6.46 upptog S. ärendet med Stalin, som lovade att det skulle uppklaras.

25.7.46 påminde Söderblom om saken i det ryska UD.

28.11.46 instruerades besk. i Moskva att göra en ny démarche. Denna fullgjordes 12.12.46 av Berek-Holst som därvid lämnade Sysojev en uppteckning (bil.B). 13.12.46 talade Berek-Holst om saken med Losovski och 13.1.47 med Novikov.

30.1.47 upptog Hägglöf ärendet med Novikov, som svarade att, oaktat de mest energiska efterforskningar bedrivits av generalstab, militärpolis, säkerhetspolis och andra myndigheter, man ännu icke funnit något spår efter W-g.

10.4.47 talade excellensen Undén om saken med ryske ministern i Stockholm. Denne lovade att skriva härom till Moskva.

27.5.47 meddelade UD Sohlman att han (numera utan risk för komplikationer (härifrån från vissa av Guy von Dardel inspirerade skrivelser i amerikansk press)) kunde göra en förnyad démarche.

12.6.47 begärde Sohlman hos Malik ett snabbt svar. 16.7.47 påminde Sohlman Vetrov härom.

18.8.47 svarade det ryska UD med en note (bil.C).

Från visst håll har anmärkts att démarcher i Moskva för efterforskande av W-g bort av UD beordras tidigare än som skett. I anledning härav må framhållas att det ju dock var på goda grunder som UD, efter emottagandet 17.1.45 av telegrammet från besk. i Moskva, ansåg sig kunna utgå från

att W-g befänne sig i säkerhet. Av oroande art voro väl vissa underrättelser UD sedermera - 24.2.45, 2.3.45 och 12.3.45 - erhöill om W-g. Men någon omständighet ägnad att i UD väcka större farhågor för dennes vidkommande synes ej ha tillkommit förrän 15.3.45, d.v.s. tidpunkten för emottagandet av Kossuthradions tillkännagivande. Och i det två dagar senare av UD avlätna telegrammet till besk. i Moskva inbegreps ju W-g uttryckligen bland dem vilkas efterforskan- de borde energiskt begäras. Instruktioner i sådan riktning förnyades sedan 27.3.45, 21.4.45 o.s.v.

Helt annat var läget ifråga om Danielsson m.fl. Dessa befunno sig ju i Buda, där strider alltjämt pågingo. Överhuvud ingingo om dem till UD inga underrättelser före 24.2.45. Farhågorna för deras vidkommande voro därför givet- vis stora och föranledde redan tidigt till démarcher i Moskva, vilka sedan upprepades flera gånger tills Äntligen 23.3.45 meddelande erhöills att vederbörande anlänt till Rumänien.

Démarcherna i Budapest.

Så snart Sverige - i slutet av december 1945 - erhöill egen representation i Ungern^{x)}, igångsatte beskickningen i Budapest ett vidlyftigt efterforskningsarbete. Här om rapporterade chargé d'affaires (26.1.46) att han, bl.a. genom ungerska tidningspressen, tillkännagivit sin önskan att komma i förbindelse med personer som kunde ha upplysningar att lämna om W-g. Beskickningen hade låtit göra förfrågningar såväl bland W-g:s forna medarbetare som bland andra ungerska judar. Ingen av den mångfald personer som beskickningen utfrågat hade emellertid sett W-g efter 17.1.45.

I en senare rapport (16.12.46) meddelade beskickningen att ungerska utrikesdepartementet, hos vilket beskickningen anhållit om en snabb och grundlig undersökning i ärendet, svarat att de ungerska myndigheternas efterforskningar efter W-g trots det mest minutiösa spaningsarbete icke krönts med framgång. - Även med ryska beskickningen i Ungern hade svenska beskickningen - ehuru utan resultat - upptagit saken.

I brev till beskickningen (28.5.47) meddelade UD att enligt uppgift omkr. 100.000 ungerska krigsfångar i Rysland komme att hemsändas. Måhända kunde någon av dessa

x) Dessförinnan hade USA:s officiella representanter i Budapest på UD:s begäran anställt efterforskningar i Ungern efter W-g; dessa blevo resultatlösa.

ge upplysningar om W-g. Beskickningen svarade (11.6.47) att vederbörande i det ungerska UD lovat göra vad de kunde. Men saken vore ömtålig, vadan stor försiktighet måste iakttagas.

Den ryska tesen.

Sedan i den ovannämnda ryska noten 18.8.47 konstaterats att efterforskningarna efter W-g blivit resultatlösa, heter det i noten: "Det återstår endast att förmoda att W-g under striderna i staden Budapest omkommit eller blivit tillfångatagen av Szalasis anhängare."

8.3.45 tillkännagavs faktiskt - såsom redan nämnts - i den ungerska Kossuth-radion (organ för den nya, med ryssarna samarbetande ungerska regeringen) att W-g sannolikt mördats av Gestapo-agenter^{x)}. Detta meddelande hade följande lydelse:

"A member of the Swedish diplomatic corps Waldemar Langlet who worked in Budapest on behalf of the Swedish Red Cross during the German occupation, said to journalists that up to the beginning of this year the Germans have deported 350.000 people from Hungary to Germany. These 350.000 people are those whom the Germans have murdered after their deportation or who are being tortured to death in prisons and concentration camps. If we take into account those newly deported from Trans-Danubia then this number rises to 500.000. This figure does not include those who have been dragged away by force to war service or war work. Their number amounts to a few hundred thousand, and their ranks too are heavily decimated by death. The terrorism of the Hitlerite and Arrow Cross bandits results in a terrible destruction of the country's population.

One of the chiefs of the Red Cross work in Budapest during the German occupation was Raoul Wallenberg who disappeared without any trace on 17th January. All signs indicate that Gestapo agents murdered him. The representative of the Swedish Red Cross pointed out that in contrast to the Germans the Russian Town Commandant of Budapest, Cherbyshev, and all other officers of the Red Army have done everything in their power to enable the Swedish Legation and Swedish Red Cross to continue their work unhindered."

Såsom denna text utvisar, torde meddelandet ifråga vara byggt - om icke allenast, så dock i allt väsentligt -

x) Brev Böhm 15.3.45, P.M. UD 11.11.47.

på uppgifter som lämnats av lektor Langlet i Budapest. Att Langlet skulle grundat sin mening på något konkret faktum synes föga troligt och framgår i vart fall ej av hans av Söderblom återopade uttalanden i Stockholms-Tidningen (se Söderbloms ovan citerade brev 13.12.45).

En bättre bas för hypotesen att W-g tillfångatagits av Szalazis anhängare kunde - prima facie - synas vara de domar som en folkdömstol i Budapest avkunnade hösten 1948 ifråga om vissa ungerska nazister. I dessa domar fastställdes nämligen att W-g sannolikt dödats på Buda-sidan av Budapest i mitten av januari 1945 på order av en namngiven ungersk pilkorsledare. Denna teori grundades på ett vittnesmål från en person som uppgivit sig ha varit närvarande när ifrågavarande order gavs. Efter granskning i UD av hitsänt processmaterial^{x)} visade sig emellertid vad som domstolen sålunda fastställt icke vara hållbart.

25.11.48 utfärdade UD en kommuniké däri det heter:

"Inga som helst bevis hade framlagts om att W-g verkligen bragts om livet. Uppgiften att han skulle ha mördats på Buda-sidan, som vid tidpunkten ifråga fortfarande var besatt av de tyska och ungerska trupperna och följaktligen var avskuren från den övriga delen av staden, strede dessutom mot tidigare av olika personer avgivna vittnesmål enligt vilka W-g under samma tid varit synlig i det av de ryska trupperna ockuperade Pest - sista gången den 17.1.45 - varvid han uttalat sin avsikt att bege sig till den dåvarande ungerska regeringens säte i Östra Ungern."

Överhuvud vinner tesen att W-g skulle tillfångatagits av Szalazis anhängare - liksom även antagandet att W-g skulle omkommit under striderna i Budapest (genom krigshändelse, automobilolycka, anfall av rövare, etc.) - icke stöd av annat än vissa personers förut i denna P.M. (s. 3-6) återgivna uttalanden, vilka endast synas återspegla vederbörandes personliga uppfattning.

x) Se härom P.M. Westman 29.11.46, brev Böhm 1.7.48 + bil., tel. UD 3.7.48, tel. Budapest 5.7.48, P.M. UD 8.7.48, rapp. Budapest 17.8.48, tel. UD 29.8.48, rapp. Budapest 8.9.48, tel. UD 22.10.48, tel. Budapest 23.10.48, tel. Budapest 23.10.48, P.M. Anger 26.10.48, rapp. Budapest 25.10.48 + bil., kommuniké 25.11.48.